

**UNIVERZITET U NOVOM PAZARU
DEPARTMAN ZA PRAVNE NAUKE**

TEMA DOKTORSKE DISERTACIJE:

**RELACIJA VAKUF-DRŽAVA U PROSTORIMA REPUBLIKE
SJEVERNE MAKEDONIJE I DENACIONALIZACIJA
VAKUFSKE IMOVINE**

(Doktorska disertacija)

KANDIDAT:

MSc. Muhammed IZETI

MENTOR:

Prof. Dr. sc. Jeton ŠASIVARI

Novi Pazar, Jun 2022

SADRŽAJ

UVOD	7
1. METODOLOŠKI KONCEPT ISTRAŽIVANJA	7
1.1. Teorijska osnova istraživanja	7
1.2. Rezultati dosadašnjih istraživanja	9
1.3. Predmet istraživanja	9
2. Problem istraživanja	12
3. Ciljevi i zadaci istraživanja	13
4. Istraživačke hipoteze	14
4.1. Posebne hipoteze:	14
5. Istraživačka metodologija.....	15
GLAVA I	18
1. INSTITUCIJA VAKUFA TOKOM HISTORIJE I NJEGOVA ULOGA U DRUŠTVU	18
1.1. Osnivanje vakufa i njihov društveno pravni položaj.....	18
1.2. Definicija vakufa i njegova pozicija u osmanlijskom društvu	20
1.3. Vakufi kao sistem pravne i socialne zaštite u Osmanskoj Državi	22
1.4. Forma i vrste vakufa	24
1.4.1. Vrste vakufa	27
1.5. Način finansiranja vakufa.....	38
1.6. Edukativna i kulturna uloga vakufa	41
1.7. Vakufi kao naučne institucije.....	50
1.8. Humanitarna uloga vakufa	51

GLAVA II.....	55
2. RELACIJA VAKUFA SA DRŽAVOM I NJIHOVA ADMINISTRACIJA NA TERITORIJI REPUBLIKE SJEVERNE MAKEDONIJE	55
2.1. Opći pravni i istorijski pregledi.....	55
2.2. Administracija vakufa za vrijeme osmanske države.....	68
2.2.1. Socijalne i vjerske dimenzije prilikom izbora administratora	70
2.2.2. Vakufname kao pravni dokumenti za administraciju vakufa.....	71
2.3. Mjesta za koja su odvajani prihodi vakufa.....	76
2.4. Administracija vakufa u periodu Kraljevine Jugoslavije	81
2.5. Administracija vakufa u periodu bivše SFRJ	101
2.6. Administracija vakufa u periodu Republike Sjeverne Makedonije	105
 GLAVA III.....	 109
3. NACIONALIZACIJA I DENACIONALIZACIJA VAKUFA U REPUBLICI SJEVERNE MAKEDONIJE.....	109
3.1. Nacionalizacija i konfiskacija imovine Islamske zajednice u Republici Sjeverne Makedonije.....	109
3.2. Nacionalizacija i konfiskacija imovine Islamske zajednice u Republici Sjeverne Makedonije.....	126
3.3. Denacionalizacija imovine Islamske Vjerske Zajednice u Republici Sjeverne Makedonije.....	130
3.3.1. Definicija i historija denacionalizacije.....	130
3.3.2. Pravna osnova denacionalizacije imovine u Republici Sjeverne Makedonije.....	136
3.3.3. Analiza zakona o denacionalizaciji i proces denacionalizacije vakufa IVZ-a u Republici Sjeverne Makedonije	143
3.4. Analiza sudske i administrativne prakse predmeta denacionalizacije imovina IVZ u Republici Sjeverne Makedonije.....	158
3.4.1. Proces denacionalizacije u okviru Muftistva IVZ-a u Tetovu	161
3.4.1.1. Denacionalizacija Harabati Baba Tekije.....	163
3.4.1.2. Denacionalizacija Popravnog Doma u Tetovu.....	166

3.4.1.3. Denacionalizacija KP 3530, KO Tetovo-1 (u blizini mezarja) u Tetovu.....	167
3.4.1.4 Privatizacija građevinskog zemljišta sa brojem KP. 1645, KO Tetovo-1 (u blizini muzičke škole) u Tetovu.....	168
3.4.1.5. Slučaj "ŠIK JELAK" u Tetovu.....	170
GLAVA IV	173
4. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA I PREPORUKE	173
BIBLIOGRAFIJA	183
A. ARHIVSKI IZVORI	183
C. PRAVNI IZVORI.....	188
D. PRILOZI.....	190
SUDSKE ODLUKE U PREDMETIMA ZA DENACIONALIZACIJU	190
1. Zahtjev za denacionalizaciju skopskog muftistva broj 19-08-715 / 1 (38) od 07.09.2000.....	190
2. Zahtjev za denacionalizaciju sa brojem 19-385 / 07-2 od 20.11.2007. godine, koji je podnijelo muftistvo Štipa i Džamiski Medžlis u Pekčevu	199
3. Zahtjev za denacionalizaciju pod brojem 19-08-580 / 1 (554) od 14.05.2002. godine podneto od strane Skopskog muftistva.....	204
4. Predmet za denacionalizaciju Harabati Baba Tekije u Tetovu	209
5. Predmet za denacionalizaciju Popravnog Doma u Tetovu.....	219
6. Predmet za denacionalizaciju pod brojem PK 3530, KK Tetovo-1 u Tetovu..	228
7. Predmet privatizacije građevinskog zemljišta pod brojem KP. 1645, MA Tetovo-1 (u blizini muzičke škole) u Tetovu	231

ABSTRAKT

**RELACIJA VAKUF-DRŽAVA U PROSTORIMA REPUBLIKE
SJEVERNA MAKEDONIJA I DENACIONALIZACIJA VAKUFSKE
IMOVINE**

Ovaj rad predstavlja naučno objektivnu analizu društvenog i pravnog položaja vakufa u prostoru današnje Republike Sjeverne Makedonije od perioda njihovog nastanka za vrijeme Osmanske države do danas. Istraživanje je koncentrisano na analizu pravnog koncepta vakufa i njihove društvene raširenosti i funkcionalnosti. Vakufi, kao posebne institucije solidarnosti i koji su služili kao katalizator između države i stanovništva, jesu najvažnija odlika osmanske civilizacije i društva. To je sjajan sustav koji ima izuzetno efikasno mjesto u osnivanju i razvoju države i gradova u smislu društvenih, kulturnih, ekonomskih, političkih i mnogih drugih polja. Prema tome, u radu su predstavljeni podaci i pravne analize zakona za prostor Republike Sjeverne Makedonije i u historiskom smislu i u pravnom aspektu kad se uzima u predvid osnivanje vakufa, pa nakon toga u 20 vijeku nacionalizacija i kasnije proces denacionalizacije vakufa. Vakufi igrali su značajnu historijsku ulogu, a njihov povratak bi sa jedne strane ojačao kontest pravne države, dok bi sa druge strane poslužio za pozitivni razvoj vjersko obrazovnih i kulturnih procesa Islamske Vjerske Zajednice, koji bi trebali biti u službi stanovništva i društva.

Ključne riječi:

Vakuf, Osmanska Država, Republika Sjeverna Makedonija, Denacionalizacija.

ABSTRACT

RELATIONSHIP OF VAKUF-STATE IN THE TERRITORIES OF THE REPUBLIC OF NORTH MACEDONIA AND DENATIONALIZATION OF VAKUF PROPERTY

This study presents a scientifically objective analysis of the social and legal position of the wakufs in the area of today's Republic of Northern Macedonia from the period of their emergence during the Ottoman state to the present day. The research is concentrated on the analysis of the legal concept of endowments and their social distribution and functionality. Vakufs, as special institutions of solidarity and which served as a catalyst between the state and the population, are the most important feature of Ottoman civilization and society. It is a great system that has an extremely effective place in the establishment and development of the state and cities in terms of social, cultural, economic, political and many other fields. Therefore, the study presents data and legal analysis of the law for the territory of the Republic of Northern Macedonia, both in historical terms and in legal terms when considering the establishment of endowments, and then in the 20th century nationalization and later denationalization of endowments. Vakufs played a significant historical role, and their return would strengthen the rule of law on the one hand, and on the other hand would serve to positively develop the religious, educational and cultural processes of the Islamic Religious Community, which should serve the population and society.

Keywords:

Vakuf, Ottoman State, Republic of Northern Macedonia, Denationalization.

UVOD

1. METODOLOŠKI KONCEPT ISTRAŽIVANJA

1.1. Teorijska osnova istraživanja

Ovaj rad predstavlja naučno objektivnu analizu društvenog i pravnog položaja vakufa u prostoru današnje Republike Sjeverne Makedonije od perioda njezinog nastanka za vrijeme Osmanske države do danas. Istraživanje je koncentrisano na analizu pravnog koncepta vakufa i njezine društvene raširenosti i funkcionalnosti.

Imovina je skup svih subjektivnih građanskih prava i ovlašćenja. Predmet imovine su stvarna prava, intelektualna prava i obligaciona prava, a pravna lica kao i fizička imaju svoju imovinu. Suština imovine jeste da je ona neodvojivi deo društva i u formalnom smislu te kao takva igra najznačajniju ulogu u društveno - ekonomskim pitanjima zajednice. Imovina koja je oduzimana od Islamske zajednice je ona koja je uglavnom ostavljena na trajno korišćenje Islamskoj zajednici i muslimanima sa oporukom da istu koriste dok traje vijek u ovom svijetu. Imovina koja je oduzimana ima vjerski, kulturni, socijalni, društveni značaj za muslimane koji žive na teritoriji Republike Sjeverna Makedonija. Denacionalizacija dakle u pravnom i formalnom smislu predstavlja uspostavljenje prethodnog stanja u imovini fizičkog i pravnog lica kakvo je bilo prije štetnog događaja.

Vakuf i institucija vakufa su odigrali veoma važnu ulogu u svakodnevnom životu u osmanlijskoj imperiji, i u razvoju obrazovnog, kulturnog i vjersko-duhovnom životu

stanovništva. Vakufi, uz osmanlijsku administraciju su se prostirali i na prostorima balkana, i kao dio iste administracije, i na teritoriji Republike Sjeverne Makedonije, koja je u tadašnje doba bila administrativni dio Kosovskog Vilajeta.

Vakuf je opće dobro i spada pod kategorijom vječitih vrijednosti. Imovina koja je ostavljena kao vakuf je postajala imovina Allaha i predavala se ljudima na upravljanje. Među najboljim djelima dobročinstva su ona čije su posljedice što dugoročnije, a ta dugoročnost kod vakufa je neograničena. Ostavljanje vakufa je posebna forma postignuća čovjeka od najvažnijih društveno-moralnih islamskih načela, a to je žrtvovanje radi općeg dobra. Međutim, ne smije se zaboraviti činjenica da je ostavljanje vakufa bila tradicija i prije Islama, koju su prakticirali Božiji poslanici i njihovi sljedbenici.

Provedena analiza je zasnovana na podacima prikupljenim historiskim dokazima o vakufima od osmanskih dokumenata pa do današnjice. Istovremeno analizirana je i pravna dokumentacija o vakufima, nacionalizaciji, eksproprijaciji, kao poslije devedesetih denacionalizaciji vakufa u području Republike Sjeverne Makedonije. Pa tako vakufsku imovinu susrećemo u nekoliko oblasti društvenog života, i to:

- a) U oblasti obrazovanja: Škole, medrese, biblioteke.
- b) U vjerskom području: džamije, tekije, mesdžidi, muvakkithane.
- c) U zdravstvenim i socijalnim područjima: bolnica (darušifa), karavansaraji, imareti, , starski domovi, kuće za dojenje djece, ceste, mostovi, česme, groblje.
- d) Na polju sporta: lože za hrvače i streljane.
- e) U civilnim i vojnim oblastima: kasarne, dvorci, oružarnice, bašte.

Vakufi su nastali kao zajednički rezultat odnosa države, stanovnika i vjere. Zbog toga su zadužbine oblikovane kao inicijativa pojedinaca, a ne državnog budžeta, u uslugama koje se pružaju za javno dobro Osmanskog carstva. Vakufi, kao posebne institucije solidarnosti i koji su služili kao katalizator između države i stanovništva, jesu najvažnija odlika osmanske

civilizacije i društva. To je sjajan sustav koji ima izuzetno efikasno mjesto u osnivanju i razvoju države i gradova u smislu društvenih, kulturnih, ekonomskih, političkih i mnogih drugih polja. Prema tome, u radu je korišćena historiska i pravno analitička metoda pomoću koje potrudili smo se da ustanovimo hronologiju institucije vakufa i njegovu društveno pravnu funkciju od osnivanja do danas.

1.2. Rezultati dosadašnjih istraživanja

Nakon što je gotovo pola vijeka trajanja oduzimanja imovine u staroj Jugoslaviji došao trenutak za povraćaj, vrlo mali broj autora u Republici Sjevernoj Makedoniji se bavio ovom problematikom, izuzev nekolicine autora koji su objavili određeni broj radova u naučnim časopisima. Vezano za ovaj rad tragajući za istraživanjima, koja bi imala tematski dodir nismo uspjeli naići na slično istraživanje koje tretira temu denacionalizacije imovine Crkvama i vjerskim zajednicama te ni ono koje se odnosi na Islamsku zajednicu, stoga ćemo ovo istraživanje usmjeriti ka prikupljanju autentične građe koja se na ovu temu odnosi, te ka istraživanjima koja jednim dijelom svojim sadržajem zadiru u koncept denacionalizacije imovine vjerskim zajednicama sa posebnim osvrtom na imovinu Islamske zajednice.

1.3. Predmet istraživanja

Pravo kao društvena pojava i kao sredstvo za regulisanje društvenih odnosa može postojati i razvijati se samo u ljudskom društvu. Pravo je vezano za ljudsko društvo svojom funkcijom i ciljevima, koje se pomoću njega teži ostvariti, i kao takvo predstavlja temelj razvoju i ponašanju zajednice. Ono se javlja u vidu pravila ili u vidu skupa pravila putem kojih država regulira odnose i ponašanje pravnih subjekata. Ova pravila važe za sve subjekte prava, odnosno kako za pravna tako i ta fizička lica, i to bi trebalo biti idealno građansko

društvo. Pravo je u osnovi kao i država i mnoge druge manifestacije društvenog života podložno promjenama i razvitku. Ono izražava i reguliše društvene odnose a samo pravo se razvija i mijenja pod uticajem promjena u materijalnim uslovima života, u produkcionim odnosima. Promjene u materijalnim uslovima života društva dovode do promjena pravnih propisa i prava kao skupa tih propisa. Svakako da je zakonodavni okvir pravilo ponašanja koje se odnosi na sve građane te u skladu sa istim, građani iz okvira zakonodavnih propisa ostvaruju svoja prava i obaveze. Obaveze države koje su u postupku pridruživanja Evropskoj Uniji su ogromne, posebno u pravcu poštovanja ljudskih prava, što nužno proizvodi standardizaciju prava prema društvu koje nije na tom stupnju društvene svijesti niti razvoja.

Vakuf i institucija vakufa je jedno od najakutnijih pitanja među muslimanima. Ne može se govoriti o institucijama vakufa u XX stoljeću, a da se ne spomene kako je on uništavan, konfiskovan i potrošen; ovo su nažalost pomogle i same institucije koje su izgrađivane i pomagane uz pomoć istih vakufa. Komunistički sistem je u ovom smjeru bio poklopac svega, period kada su donošene odluke, odobravani zakoni za oduzimanje, eksproprijaciju i nacionalizaciju vakufa.

Vakuf je u osmanlijskoj administraciji bio regulisan zakonom, koji se u potpunosti bazirao na islamski vjerski zakon (šerijat) i u detaljnom obliku su bila šifrovana sva materijalna dobra koja su ostavljena kao vakuf. Prema tome, nije moguće proučavati niti jedan aspekt društvenih i zakonskih odnosa obuhvaćenih u društveno-zakonskom, političkom i ekonomskom životu osmanlijske imperije, ukoliko nemamo jedan ozbiljan pristup prema instituciji vakufa. Vakuf je, jednom riječju, bio noseći temelj društvenog života u osmanlijskom periodu i prema tome je njegova važnost nastavljena, za muslimane, i u periodima nakon osmanlija, odnosno uz uspostavljanje muslimanskih zajednica na prostorima sa kojih se osmanlijska država povukla.

Novi koncept, nakon završetka Drugog svjetskog rata je međunarodnim sporazumima odredio podložnost države i njenog pravnog ustojstva općim vrijednostima naročito prava, ljudskih prava, slobode pojedinaca kao i kolektiviteta. Kriterijumi za prijem novih članica u EU su Pravni i to: Pravna država i harmonizacija svih zakona sa zakonima EU i Politički :stabilne institucije-demokratski poredak i poštovanje ljudskih i manjinskih prava. Obzirom na navedene uslovnosti i obaveze koje predstoje Republici Sjeverna Makedonija a i svim građanima, mišljenja smo da je nepohodno teorijski postaviti problem koji se odnosi na restituciju imovine Crkvama i vjerskim zajednicama sa posebnim osvrtom na imovinu Islamske zajednice iz razloga uslovljenosti rješavanjem svih historijskih problema koje opterećuju društvo, te razlogom da je osnova razvoja Republike Sjeverna Makedonija u pravcu stvaranja građanskog društva. Zbog sve prisutnijeg problema najprije kod oduzimanja takve imovine a danas kod ne primjene zakona, te potpune destrukcije sistema zaustavljen je u dobrom dijelu koncept na kome se zasnivaju moderna društva. Obzirom da je bilo puno pitanja i odgovora te posla koji je bio pred državom a saglasno tome da nam je preokupacija bavljenje imovinom koja je predmet vraćanja, te imovina uopće , smatrali smo da bi bilo adekvatno na ovakav način govoriti o jednom periodu koji je pogodio cijelo društvo u Makedoniji a to je postupak oduzimanja - podržavljenja imovine i sada period povraćaja – restitucije iste te imovine. Obzirom da je o ovom problemu bilo puno govora i analiza mišljenja smo da bi bilo adekvatno na naučnoj osnovi postaviti problem restitucije, te izvršiti potpunu analizu trenutnog stanja u primjeni zakona o denacionalizaciji imovine koja se odnosi na crkve i vjerske zajednice sa posebnim osvrtom na Islamsku zajednicu.

Predmet istraživanja možemo klasifikovati kroz nekoliko cjelina i to:

- a) Analiza literature i dotičnih dokumenata u smislu osnivanja vakufa I njihove funkcije u prostoru Republike Sjeverne Makedonije.

- b) Analiza pravnog osnova uvakufljenja imovine po šerijatskim pravnim propisima.
- c) Prezentiranje transformiranja vakufa nakon povlačenja Osmanske države i njihov novi status u dvadesetom vijeku.
- d) Analiza zloupotrebe koje su vezane za primjenu zakona o nacionalizaciji i konfiskaciji vakufske imovine.
- e) Analiza važnosti vakufa u održavanju institucije Islamske zajednice u danasnjim uslovima.

2. Problem istraživanja

Problem istraživanja odnosi se na procjenu i klasifikaciju vakufske imovine u prostoru Republike Sjeverne Makedonije od njihovog nastanka do danas i refleksije vakufske imovine u pravnom i društvenom području, sa posebnim naglaskom na relaciju vakufe sa državom u kontekstu administracije i pravnog položaja. Suština vakufske imovine jeste da je ona neodvojivi deo društva i u formalnom smislu te kao takva igra najznačajniju ulogu u društveno - ekonomskim pitanjima zajednice.

Nadalje, razrada problema je usmjerena u naučnoj analizi uloge vakufske imovine u cjelokupnom društvu u Republiku Sjeverna Makedonija sa posebnim osvrtom na Islamsku vjersku zajednicu. Ishodi ovog istraživanja trebaju da daju neke naučne naznake budućim istraživačima da profiliraju imovinu uopće a posebno Imovinu Islamske zajednice u pravom smislu njene vrijednosti te da ukažu na sveobuhvatnost i vrijednost same institucije „Vakuf“ u našem društvu kroz mogućnost unapređenja njenog statusa u društveno pravnim krugovima.

3. Ciljevi i zadaci istraživanja

Generalni cilj istraživanja je utvrđivanje povezanosti društva i države sa vakufina i uticaja vakufa na društveno pravne segmente. Takođe cilj istraživanja jeste da se istraži pravni osnov osnivanja vakufa i prezentiranje važnosti vakufa sa muslimane i njihovu društvenu organizaciju vjekovima. U ciljeve istraživanja može se spomenuti i objašnjenje potreba za donošenjem posebnih odredbi zakona koje se vezuju za status i zaštitu vakufske imovine islamske zajednice u aktualnom pravnom sistemu Republike Sjeverne Makedonije.

Prema tome, možemo reći da cilj i svrha istraživanja odnosi se na analizu zastupljenosti institucije vakufa u društvu Republike Sjeverne Makedonije za vrijeme osmanlija i njihov utjecaj na društvene prilike od povlačenja osmanske države, za vrijeme kraljevine i komunističke Jugoslavije i u periodu poslije devedesetih godina dvadesetog vijeka. Činjenica je da su u islamskom društvu gotovo sve zadužbine osnivane kao vakufi. Na taj način su trajno obezbeđivana sredstva za izdržavanje neke javne građevine ili institucije, jer su se prihodi vakufa, ostvarivani iz raznih izvora, redovno trošili u dobrotvorne svrhe, pri čemu se nije krnjio kapital. Prema nekoj vrsti pravne fikcije, jedino je Bog imao vlasnička prava nad vakufom, od trenutka njegovog osnivanja, te je, čak i kada su se vlade i države menjale, trajnost takve javne službe bila zagantovana. U vakfiji, koju je kadija unosio u svoj registar, osnivač je određivao namenu svog vakufa, uslove i način na koji će se njime upravljati imenujući muteveliju, glavnog staratelja. Međutim, u Osmanskom carstvu država je kontrolisala i potvrđivala sve ustanovljene vakufe, jer su oni imali karakter slobodne imovine. Polazeći od ciljeva postavljeni su osnovni zadaci:

- a) Istorijski pravni osvrt na vakufsku imovinu i zakonsku regulativu osnivanja vakufa.
- b) Pravna analiza utjecaja vakufa na društvenu realnost u prostoru Republike Sjeverne Makedonije

- c) Aktualni pravni značaj vakufa za Islamsku zajednicu i muslimane uopće u Sjevernoj Makedoniji.
- d) Utvrđivanje glavnih razloga sporosti procesa denacionalizacije vakufske imovine u Sjevernoj Makedoniji.

4. Istraživačke hipoteze

Istraživanja u ovom radu zasnovana su na slijedećim hipotezama:

Generalna hipoteza:

H1. Zakon o denacionalizaciji Republike Sjeverne Makedonije predstavlja solidnu pravnu osnovu za ispravljanje istorijske nepravde nacionalizacije vjerske imovine Islamske Vjerske Zajednice, ali kao posledica političkog diktata, glavni problemi se odnose na praktičnu primjenu ovog zakona kao i na njegova pogrešna tumačenja.

4.1. Posebne hipoteze:

H2. Nacionalizacija vakufske imovine za vrijeme bivše Jugoslovenske Federacije i Socijalističke Makedonije imala je snažnu komunističku ideološku motivaciju koja je rezultirala rigidnim i nepravendim postupcima protiv Islamske Vjerske Zajednice.

H3. Denacionalizacija u Sjevernoj Makedoniji ima regulisan pravni status ali neefikasan proces denacionalizacije ruši imidž države zbog nepoštovanja prava na imovinu kao osnovnog ustavnog prava pravnih subjekta u Sjevernoj Makedoniji.

H4. Sjeverna Makedonija nema stvarne namjere da u potpunosti sprovede proces denacionalizacije vakufske imovine u roku koji je već godinama istekao.

H5. Sa odlaganjem procesa pune denacionalizacije vakufske imovine, Sjeverna Makedonija manifestuje praksu koja problematizira multietnički, multireligijski i demokratski suživot.

H6. Prema zakonu, postupak denacionalizacije je hitan, ali je u praksi ova odredba ostala samo prazna riječ.

H7. Spor proces denacionalizacije ima negativne implikacije i na privlačenje investitora, posebno stranih, jer im je mnogo lakše, brže i jeftinije da se dogovore sa vlasnicima nekretnina nego sa državnim organima, zbog spore, neefikasne i često korumpirane administracije.

H8. Istraživački rezultati pokazuju da je potrebno posebnim zakonom urediti oblast vakufa i vakufske imovine Islamske Vjerske Zajednice u Sjevernoj Makedoniji i da vakufi mogu odigrati ključnu ulogu u raznim sferama društvenog života muslimana u Sjevernoj Makedoniji.

5. Istraživačka metodologija

Metode koje će se koristiti u teorijskom i empirijskom istraživanju i analiziranju neposredno su zavisne od predmeta rada, kao i postavljenih hipoteza koje treba provjeriti, odnosno potvrditi. Istraživačku građu po obimu i strukturi vezano za vakufsku imovinu pribavili smo uvidom u zvanične evidencije Islamske zajednice, arhiva u Sjevernoj Makedoniji i zemljišnoknjižnih registara. U ovom smislu, kako bi se postigli osnovni ciljevi istraživanja, koristit će se različite metode naučnog istraživanja. Upotreba različitih kvalitativnih i kvantitativnih metoda koje će pomoći u prikupljanju i analizi podataka za potrebe ovog istraživanja. Istraživanje se zasniva na korištenju primarnih i sekundarnih izvora, za konceptualnu razradu odnosa vakufa i države u Sjevernoj Makedoniji sa fokusom na proces denacionalizacije vakufske imovine, uključujući pregled literature, analizu studija slučaja i upravnih i sudskih predmeta iz sudske i administrativne prakse. Upotreba kvalitativnih metoda u ovom istraživanju biće: istorijska metoda, metoda analize, uporedna metoda, normativna metoda i metoda proučavanja pojedinačnih praktičnih slučajeva. Upotreba

historijskog metoda omogućava najbolje razumijevanje i odraz odnosa vakufa i države u prošlosti, opisujući institut vakufa i njegov razvoj. Metodom analize analizirat će se značenja predmeta proučavanja i njegova primjena u pojedinačnim praktičnim slučajevima. Komparativna metoda će uporediti različite slučajeve iz prakse Sjeverne Makedonije kao i različite stavove o procesu denacionalizacije, analizirajući razlike među njima. U međuvremenu, normativni metod će pomoći da se iz različitih perspektiva tretira ustavno-pravni i zakonski status procesa denacionalizacije, pa će kroz ovu metodu biti predstavljen trenutni pravni status procesa denacionalizacije u Sjevernoj Makedoniji. Takođe, upotreba metode proučavanja pojedinačnih praktičnih slučajeva važna je za detaljnije razumijevanje postupanja prema vakufu i njegovoj denacionalizaciji u upravnoj i sudskoj praksi u Sjevernoj Makedoniji. Dok je upotreba kvantitativne metode u ovom istraživanju će biti izraženo kroz statističke reprezentacije različitih statističkih podataka u obliku tabele.

& & &

Glavni centar i fokus našeg istraživanja su vakufi, njihova relacija sa državom za vrijeme osmanske države kako i kasnije, njegove vrste i prostiranje na teritoriji Republike Sjeverna Makedonija; način njihove administracije, kao i proces denacionalizacije.

Ustav Republike Severne Makedonije po svojoj suštini i karakteru je građanski ustav u kome su u međunarodnom pravu priznate i Ustavom utvrđene osnovne slobode i prava čovjeka i građanina, pravna zaštita imovine i poštovanje opšteprihvaćenih normi međunarodnog prava, su jedna od temeljnih vrijednosti ustavnog poretka. Po tim osnovama, kao jedno od osnovnih prava čovjeka i građanina kome on zauzima vodeću poziciju u oblasti ekonomskih prava je pravo na imovinu, jasno zajemčeno članom 30 Ustava. Kao individualno pravo, pravo svojine pretpostavlja privatnu svojinu. Donošenjem Ustava i njegovom operacionalizacijom sa započetim zakonima i procesom transformacije (privatizacije) društvene svojine (na kojoj se zasnivao dosadašnji ustavni poredak) u druge oblike svojine, uglavnom u privatnom

vlasništvu, a posebno u donošenjem Zakona o denacionalizaciji, bivšim vlasnicima i njihovim nasljednicima priznaje se pravo svojine. Denacionalizaciju, shvaćenu kao proces restitucije imovine, odnosno obeštećenja za imovinu oduzetu u korist države, zakonodavac tretira u kontekstu transformacije, odnosno privatizacije društvene svojine, direktno ili indirektno štiteći prava bivših vlasnika. postupak i vrstu povraćaja imovine, uslove i postupak za davanje naknade za imovinu oduzetu u korist države (denacionalizacija) utvrđeni su Zakonom o denacionalizaciji.

U ovom smislu, ovaj rad pokušava izvaditi na površinu pravnu i društvenu ulogu vakufa na ovim prostorima, kao i problem denacionalizacije istih na teritoriji RSM. Prema tome, cilj je izvaditi potrebne preporuke i zaključke u smjeru zakonskog konteksta i analize historijske paradigme ove značajne institucije u društvenom životu u RSM.

Posebnu zahvalu posvećujem mom poštovanom mentoru, Prof. Dr. sc. Jeton Šasivariju, koji mi je preko njegovih savjeta i intervencija omogućio konačni završetak i oblikovanje ove doktorske disertacije. Također zahvaljujem i članove komisije, Prof. dr. Suad Bećirović i Doc.dr. Ferid Bulić, koji su uz njihov naučni doprinos znatno doprinijeli podizanje naučnog standarda ove doktorske disertacije.

GLAVA I

1. INSTITUCIJA VAKUFA TOKOM HISTORIJE I NJEGOVA ULOGA U DRUŠTVU

1.1. Osnivanje vakufa i njihov društveno pravni položaj

Riječ vakuf dolazi od arapskog glagola *vaqaf* što znači zaustaviti, zadržati, posvetiti¹ i ukazuje na to da je vakufska imovina (imovina koja se zavještava) ona imovina koja je izuzeta iz redovnog pravnog prometa stvarima i određena u neke druge svrhe². Vakuf u fikhskim djelima obično definiše kao izuzimanje imovine voljom nekog lica iz njegovog vlasništva i njeno posvećivanje određenim ciljevima. Ciljevi koji se postižu uvakufljenjem imovine koja postaje trajno dobro, mogu biti vjerski u užem smislu, društveni, prosvjetni, privredni, socijalni i milosrdni³.

Vakuf je islamska zadužbina nastala kao rezultat čovječijeg odziva na Allahov, dž.š., poziv da se čini dobročinstvo i da jedni drugima pomažemo u dobročinstvu i čestitosti. Pored toga, tu je svoj eho našla poruka Allahovog poslanika Muhammeda, a.s., u kojoj se podstiče na djela zbog kojih nagrada teče i poslije čovječije smrti. Jedno od tih djela jeste i vakuf, islamska zadužbina. U Šerijatu, vakuf označava zadužbinu u ime Allaha, dž.š., odnosno izuzimanje predmeta iz svoje imovine i davanje na Allahovom putu, dok je svijeta i vijeka. To uvakufljenje može biti u vjerske, socijalne, prosvjetne, ili humanitarne svrhe.⁴ Vakuf je

¹Muftić, Teufik Arapsko-srpskohrvatski rječnik, II dio, Sarajevo 1973.

²Hrvačić, Esad, *Vakuf – trajno dobro*, Sarajevo: El-Kalem, 2001., str. 6

³Ibid., str. 6

⁴Wehbe Zuhaylī, *Al-Fiqh al-Islāmiyyu wa Adillatuhū*, treće izdanje, Dār al-Fikr, Damask, 1409/1989., tom VIII, str. 153-154.

zadužbina koja ima svoje utemeljenje u šerijatskom pravu. To je islamska ustanova koja potječe od vremena Muhammeda, a.s.

Vakfija (vakuf-nama), dokument o osnivanju zadužbine, sastavljala se u prisustvu kadije, koji ju je uvodio u svoj registar, a sultan potvrđivao. Riječ vakufnama potječe od arapskog glagola *veqafe* i perzijske riječi *name*, što znači isprava, knjiga⁵. Sa aspekta formalno pravnog gledišta vakufnama ima karakter podobne isprave u pravu poznato kao *ustus titulus* ili pravni osnov ili u krajnjem dometu domet sudske presude jer sadržava formu uvakufljenja koju je sudska praksa uvela zbog pravne sigurnosti. Činjenica je da su u islamskom društvu gotovo sve zadužbine osnivane kao vakufi. Na taj način su trajno obezbeđivana sredstva za izdržavanje neke javne građevine ili institucije, jer su se prihodi vakufa, ostvarivani iz raznih izvora, redovno trošili u dobrotvorne svrhe, pri čemu se nije krnjio kapital. Prema nekoj vrsti pravne fikcije, jedino je Bog imao vlasnička prava nad vakufom, od trenutka njegovog osnivanja, te je, čak i kada su se vlade i države menjale, trajnost takve javne službe bila zagantovana. U vakfiji, koju je kadija unosio u svoj registar, osnivač je određivao namenu svog vakufa, uslove i način na koji će se njime upravljati imenujući *muteveliju*, glavnog staratelja. Međutim, u Osmanskom carstvu država je kontrolisala i potvrđivala sve ustanovljene vakufe, jer su oni imali karakter slobodne imovine.⁶

Vakuf je finansijski i administrativno bio autonomna fondacija. Darodavac je imenovao *muteveliju*, a ako je vakuf bio veliki, obično i *nazira*, glavnog nadzornika. *Mutevelija* je snosio odgovornost za sva pitanja povezana s vakufom, preduzimao je korake za prikupljanje i uvećavanje prihoda, a ostvarena sredstva koristio za ispunjavanje darodavčevih uslova, za plaćanje osoblja zadužbine i njeno održavanje i opravku. U svojstvu

⁵Ibid., str.6

⁶ Akgündüz, Ahmet, *İslâm Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*, Ankara 1988. str. 45-47; Ekinci, Ekrem Buğra, *Osmanlı Hukuku: Adalet ve Mülk*, İstanbul, Arı Sanat, 2012, str. 33-35; Hatemi, Hüseyin, *Türk Hukukunda Vakıf Kurma Muamelesi: Önceki ve Bugünkü*, İstanbul, 1969, str. 78.

inspektora, nazir je utvrđivao da li se poštuju odredbe prema kojima je osnovana zadužbina, a jedanput godišnje glavni opunomoćenici i činovnici vakufa sastajali su se da razmotre da li su ispunili svoje dužnosti propisane vakfijom. Ovo telo je moglo postaviti zahtev za uklanjanje mutevelije. Država je kadiji, ili posebno imenovanom inspektoru, poveravala zadatak da pregleda račune svakog vakufa, a sve te mere predostrožnosti imale su za cilj da se trajno sačuva prava uloga ove institucije. Sistemom vakufa stvarali su se kulturni i trgovački kompleksi zgrada u Carigradu. Svaki važniji osmanski grad imao je veliku džamiju i bezistan, te je stoga, posle osvojenja Carigrada, kada je Aja Sofija pretvorena u glavnu džamiju prestonice, Mehmed Osvajač naredio da se podigne bezistan kao sastavni deo njegove zadužbine.⁷

1.2. Definicija vakufa i njegova pozicija u osmanlijskom društvu

Institucija Vakufa, čija značenja se u rječniku mogu naći kao “zaustaviti, stati, lišiti” znači dobrotvorna organizacija osnivana preko zakonskog procesa koji se može sažeti kao “vječito ostavljanje određene imovine od strane vlasnika, imovina koja se mora koristiti za vjerske razloge i potrebe, dobročinstvo i opće potrebe” i sačinjava jedan od važnih elemenata islamske civilizacije⁸. Vakufi – koji sačinjavaju jedan širok domet raznovrsnosti – mogu se grupirati na sljedeći način:

1. Po vlasništvu, vakufi se dijele na izvorne i neizvorne. Vakufi koji su vezani za vlasništvo zemljišta, druge vrste kretnina i nekretnina se smatraju izvornim vakufima. Zapravo, ovo je i osnovno značenje pojma ‘Vakuf’. Dok su neizvorni vakufi referirani i kao **irsadi** vakufi, ili steknuti vakufi. Ta vrsta vakufa dolazi kao rezultat podjele zemljišta koje je bilo vlasništvo javnih autoriteta (države), ali pod uslovom da vlasništvo nad navedenim

⁷ Koprulu, Bulent, *Tarihte Vakifllar*, Hukuk fakultesi mecmuasi, VIII/3-4, Ankara 1951, str. 45.

⁸ Islamska Enciklopedija Turskog Dijaneta, DIA, Istanbul, 1986, tom.: 42; str: 475.

zemljištem ipak ostane državi. Prema tome, država neprestano odvaja prihode ove imovine za finansiranje javnih službi kao što je obrazovanje, zdravstvo i službe društvene sigurnosti, u ime vakufa. Iz razloga da se materijalna dobra mogu smatrati imovinom, u tom slučaju se i vakuf ne smatra vakufom prema prvom značenju riječi. Stoga, ovi vakufi se smatraju neizvornim vakufima. To ne znači da se ova vrsta vakufa zakonski može smatrati bezvrijednim. Štoviše, neizvorni vakufi su potčinjeni propisima javnog zemljišta.

2. Što se tiče korisnika, vakufi se dijele na dobročiniteljske i **zurri** vakufe. Dobročiniteljski vakufi su vakufi koji su osnivani za milosrđe kao njihov jedini cilj, dok su korisnici tih vakufa siromasi, putnici, učenici itd. Sa druge strane, **zurri** vakufi su vakufi od kojih ima korist bogata ili siromašna rodbina onoga ko je podario vakuf, dok korist drugih korisnika (koji nisu rodbina onoga ko ga je podario) od ove vrste vakufa čini nemogućim opisivanje potonjeg vakufa kao **zurri** vakufom. Ova vrsta vakufa se također naziva i vakufom za posvojenu djecu. Iako je ova vrsta vakufa smatrana dozvoljenom od strane većine pravnika, ona je otvorila put mnogobrojnim diskusijama tokom posljednjih stoljeća, dok je u osmanlijskom društvu smatran zakonskim i naišao je na znatnu aplikaciju.

3. Što se tiče forme njihove upotrebe, vakufi se dijele na vakufe koji donose direktne koristi i vakufe koji donose indirektne koristi. Vakufi koji donose direktne koristi, u literaturi zakonodavstva su nazivani kao ‘muessesat-i hajrije’, ‘hajrat’ i ‘meberrat’. Ovi su također podijeljeni na dvije grupe. U prvoj grupi pripadaju površine ili/i objekti od kojih imaju korist svi ljudi, kao što su: džamije, bilbioteke, prenoćišta, česme, bunari, mostovi, hanovi, javna mezarja itd., dok u drugoj grupi pripadaju institucije od kojih imaju korist samo siromasi, kao što su: prenoćišta, bolnice, **dulhane** itd. Sa druge strane, vakufi koji donose indirektnu korist su oni vakufi čiji prihodi dolaze indirektno od vakufa, međutim od prihoda koje donose ovi potonji.

U ovim vakufima, potrebni kapital za omogućavanje kontinuiteta usluga u korist društva je obezbjeđivan preko prihoda koje je donosilo upravljanje ovih vakufa. Nekretnine kao što su: zemljišta, vinogradi i rudnici, čiji su prihodi bili korišteni, nazivani su “**mustegallat**”, dok su zatvoreni radni centri, pijace (čaršije) itd., nazivani “**musakkafat**”. U osmanlijskoj praksi, vakufi te vrste su podijeljeni na četiri grupe koji su kao osnovu imali različite načine upravljanja: “**idžare-i gahideli, idžarejitesi, mukataali i idžare-i šahide-i kadimeli**”. Kao rezultat određenih posebnih potreba koje su imponirane tokom procesa historije, nekim od njima je dodijeljeno i pravo za upotrebu vakufa koji donose direktne koristi, kao što su: šume (gedik), zgrade, **huluv, urf-i belde i sukna**⁹.

1.3. Vakufi kao sistem pravne i socialne zaštite u Osmanskoj Državi

Današnja struktura socijalne države, kao stil upravljanja, u povijesnom procesu, može se reći da nastaje kao rezultat promjena u ekonomskim, političkim i socijalnim strukturama. Kada se ispita istorijski proces Osmanskog carstva, vidi se jasno da potrebe države za socijalnim uslugama i drugim oblastima u društvu nisu koncentrirana samo u institucijama unutar državne strukture. U stvari, centralna vlast zbog određenih istoriskih I društvenih problema, sredstva za zadovoljavanje socijalnih potreba nije ograničila samo u institucijama vlasti nego je to dao u ruke društvenim nevladinim institucijama, kao što su vakufi. Vakufi, osim, socialnih usluga, imali su određenu ulogu I u štitenju pravnog položaja pojedinaca i društvenih grupa u sklopu Osmanskog carstva.¹⁰

Kad istražujemo strukturu Osmanske države, jasno se vidi, da do početka XIX vijeka, država je podržavala nezavisni rad vakufskih institucija I na taj način vakufi su služili ka katalizator između države I stanovništva. Podrška sultana i njegovih supruga, ljudi u državnoj

⁹ Islamska Enciklopedija Turskog Dijaneta, DIA, Istanbul, 1986, tom.: 42; str: 477-78

¹⁰ Özbek, Nadir, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyal Devlet*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011, str. 10.

upravi, iz vlastitih budžeta, a ne državne blagajne, bila je od velike važnosti za instituciju vakufa. Pored njih, porodični i rodbinski odnosi, solidarnosti tipa zajednice, profesionalne solidarnosti poput udruženja, odnosi solidarnosti zasnovani na vjeri bili su dio sistema socijalne i pravne zaštite u osmanskome periodu.¹¹ Ovim se pristupom može reći da je osmanska društvena i pravno-politička struktura bila daleko od decentralizirane strukture i da je imala jedinstvenu svojevrsnu strukturu. Može se reći da u kontekstu vakufa ističe se kombinacija turskih tradicija i islamske religije i na taj način su oblikovane društvene i pravno-političke strukture u osmanskome klasičnom (nizam-ı kadim) periodu.

U skladu s pokretima pod utjecajem zapadne kulture i inovacija pokrenutim pod osmanskome administracijom, promijenjen je temeljni sistem i uspostavljeno je Ministarstvo Vakufa, i država počela upravljati sa vakufima.¹²

Kada se ispita sistem usmjeren na osiguravanje socijalne skrbi u osmanskome periodu, iako država direktno nije bila uključena u socijalne probleme, vlast značajno je doprinio za pomirenje socijalnih problemima kroz vakufe, socijalne komplekse i dobrotvorne kuhinje. Kada se ova situacija procijeni zajedno s političkom strukturom u osmanskome periodu, to pokazuje da je pružena pomoć bila više od napora za stjecanje političke moći.

Sa osnivanjem osmanske države počela je i tradicija osnivanja vakufa. Vakufi osnivani od strane Sultana Orhana, nakon što je zauzeo Bursu, predstavljaju prve organizirane vakufe u Osmanskoj državi. Nakon njih osnivani su još puno vakufa koji su služili u raznim oblastima društvenog života osmanske države. Kada se ispituju područja pružanja usluga osnovanih vakufa, vidljivo je da postoji široka dimenzija usluga koje uključuje pronalaženje posla za nezaposlene, održavanje ulica čistim pa sve do spašavanja životinja¹³. Istovremeno

¹¹ Kiliç, Orhan, "Erciş, Bargiri (Muradiye) ve Muş Vakıfları", Osmanlı Araştırmaları, Ed. Halil İnalcık I drugi, Broj: XXIV, İstanbul, 2004, str. 243.

¹² Öztürk, Nazif, "Batılılaşma Döneminde Vakıfların Çözülmesine Yol Açan Uygulamalar", Vakıflar Dergisi, Broj:23, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1993, str.293.

¹³ Kazıcı, Ziya, "Vakıf Medeniyeti", Sivil Toplum Düşünce ve Araştırma Dergisi, Broj:15, 2006, str. 172-174.

sa ovim načinom rada vakufi pružili su usluge svim grupama na istom nivou bez ikakve diskriminacije. Stoga su dali važan doprinos pružanju socijalne pravde i uklanjanju razlika u društvu.¹⁴ Kada se procjenjuju s ove tačke gledišta, vakufi su imale veliku pravno' sociološku važnost u osmanskome periodu. Uz usluge koje su pružali vakufi

Slobodno može se reći da se jačala mreža socijalne pomoći i solidarnosti, u smislu socijalne integraciju u društvo i na taj način su organizirani socijalni odnosi. Sa zaštitom pojedinaca iz nižih slojeva u društvu od socijalnih rizika i sa uključenjem pojedinaca od viših slojeva u odbrani nižih slojeva osigurana je socijalna pravda i zdrava socijalna struktura u društvu.

1.4. Forma i vrste vakufa

Sa aspekta potrebne forme za za uvakufljenje u početku nije bila potrebna određena forma. U tom prvom periodu bila je potrebna samo usmena izjava volje iskazana pred svjedocima. Osnovna težina i značaj ovakvog postupka leži upravo u jednostavosti forme bez posebnih rituala kakav je bio slučaj u državama toga doba te je ovakav jednostavan postupak mogao zadovoljiti formu uvakufljenja. Međutim kada se ovaj institut razvio vremenom je naglo porastao broj uvakufljenja, a s tim i broj sporova. Zbog obimnosti takvih postupaka teško je bilo na osnovu izjave svjedoka utvrditi pravo činjenično stanje. „Postepeno, da bi se izbjegla ova pravan nesigurnost uvodi se običaj da se izjava o uvakufljenju zapiše i sastavi u formi isprave“¹⁵. Ovaj običaj se vremenom utvrdio kao pravilan. Tako već u VIII stoljeću usvojeno je pravilo da zasnivanje vakufa treba učini red kadijom koji o tome donosi odluku i

¹⁴ GÜRKAN, Ahmet, *İslam Kültürünün Garbı Medenileştirmesi*, Nur Yayınları, İstanbul, bez datuma, str.167.

¹⁵ Hrvaić Esad, Op.cit., str. 23.

sastavlja ispravu. U smislu tih pravila po Šerijatu se vakuf može osnovati: Izjavom volje pred kadijom i svjedocima (tesdžil) i Izjavom posljednje volje – testamentom (Vasijjet)¹⁶.

„Osnivanje vakufa pred kadijom je redovan i uobičajen način osnivanja vakufa“¹⁷. Da bi se ova vrsta vakufa uspostavila potrebno je bilo ispuniti sljedeće uslove:

1. Da vakif svoju volju izjavi slobodno i bez ograničenja;
2. Da tu volju izjavi pred svjedocima, mutevellijom i kadijom;
3. Da kadija odlukom potvrdi uvakufljenje i sastavi povelju (vakufnamu)¹⁸

Vakif koji je odlučio da vakufi svoju imovinu tada je trebao pred šerijatskim sudijom izjaviti da on uvakufjuje svoju vlastitu imovinu bez ikakvih tereta radi Boga za sva vremena, danas kada su u pitanju zemlje kao što je Srbija taj postupak se vodi u Islamkoj zajednici te se isti realizira kod nadležnih zemljišnih registara . Deo koji se odnosi na svrhu vakufa u njemu se određuju uslovi po kojima i u koje se svrhe može prihod od tog imanja trošiti. Kada bi šerijatski sudija sastavio zapisnik i naveo sve što je vakif izjavio, onda u tom slučaju vakif odustaje i opoziva uvakufljenje tražeći povratak imovine od mutevelije. Mutevelija se tada tome protivi izazivajući jednu vrstu prividnog spora. Nakon rasprave šerijatski sud izriče presudu u korist vakufa. Ovom presudom vakuf postaje punovažan i niko ga nema pravo osporiti. Na osnovu ovog formalnog postupka šerijatski sudija izdaje hudžeti šer'ije, odnosno vakfiju ili vakufnamu.¹⁹

Sa diplomatskog aspekta vakufnama se sastoji od tri glavna dijela:²⁰

Ekpozicio u kome se nakon slavljenja Allaha i vjerovjesnika Muhammeda, a.s., njegova roda i drugova prelazi na izvjesne meditacije čija je osnovna poenta prolaznost ovoga svijeta i vječnost zagrobnog života. Time se dolazi do saznanja o potrebi zasnivanja

¹⁶ Begović Mehmed, Op.cit., str. 43.

¹⁷ Esad Hrvačić, Op.cit., str. 24.

¹⁸ Ibid. str., 24.

¹⁹ Hrvačić Esad, Op.cit., str. 24.

²⁰ Muhamed A. Mujić, Anali Gazi Husrev-begove biblioteke IX I X, str. 19.

vakufa kao opštekorisnom činu koji ima trajnu vrijednost pri čemu se citiraju odgovarajući tekstovi Kur'ana i Hadisa,²¹

Dispozicio u kojemu se izlažu odredbe vakifa čime se konkretno prelazi na čin uvakufljenja imovine u okviru šerijatsko-pravnih normi²².

Legalizacija samog čina uvakufljenja od strane nadležnog šerijatskog sudije koji cjelokupni tekst vakufname unosi u svoj sidžil i donosi presudu o valjanosti i izvršivosti uvakufljenja, uz prethodnu proceduru predaje uvakufljenih dobara licu koje će njim upravljati (muteveliji). Sve je to praćeno kur'anskim citatom kojim se želi ukazati na sankciju za svako ono lice koje bi pokušalo vršiti izmjenu odredaba sadržanu u vakufnami. Puni datum po islamskom kalendaru je sastavni dio legalizacije²³.

Sačuvane vakufname su historijske isprave koje su sačuvane te su veoma zanimljive za izučavanje prošlosti dotičnog mjesta ili kraja i doprinosa toga vakufa sredini u kojoj je vršio svoju značajnu ulogu u svrhu za šta je bio namijenjen.

„Za osnivanje nekog vakufa oporukom ili vasijjetom nije potreban tesdžil „²⁴. Ovaj način je specifičan jer je kod ovakvog uvakufljenja potrebno da vakif pred svjedocima izjavi da on oporuku čini i određuje da poslije njegove smrti njegova određena ili cjelokupna imovina ima biti vakuf te da se prihodi tog vakufa trošiti u svrhu za koju je isti namijenjen. Vakif svoju oporuku može pročitati pred svjedocima i potpisati ili je samo treba pred sudom ovjeriti. Ako bi se desilo da bi od svoje oporuke odustao u tom slučaju se ne bi uspostavio vakuf međutim u slučaju da vakif do kraja života ne odustane, ona poslije njegove smrti postaje vakuf. „ Ako vakif ima zakonite nasljednike uvakufljenje oporukom će postati punovažno ukoliko ne prelazi 1/3 vakifovog mulk-imetka. Ako višak vakifovog mulk-imetka prelazi 1/3, i ono će biti punovažno ukoliko to odobre nasljednici. Prilikom ostavinske

²¹ Esad Hrvačić, Op.cit. str. 24.

²² Ibid., str. 24.

²³ Ibid str. 24.

²⁴ Hrvačić Esad, Op.cit str. 25.

rasprave, šerijatski sudija će ispitati opravdanost i valjanost uvakufljenja oporukom, i ako utvrdi njegovu opravdanost, izdaje vakfiju-vakufnamu.“²⁵ Nakon ukidanja šerijatskih sudova uvakufljenje je prešlo u nadležnost Islamske zajednice. „Ustavom Islamske zajednice u Srbiji je određeno da vakufskom imovinom i vakufima uopće upravljaju organi i ustanove Islamske zajednice u skladu sa šerijatskim propisima te pravilima koja donosi Mešihat“²⁶. Ta procedura se sastoji iz sledećeg ono što je prvoneophodno utvrditi jeste koja imovina se želi uvakufiti. Tu se ispituje da li je imovina pod teretom ili ne, da li je ona takvog sadržaja da može ostvariti svrhu i cilj uvakufljenja tek tada se otpočinje postupak uvakufljenja u skladu sa Šerijatskim propisima a postupak upisa se vrši u nadležnim zemljišnoknjižnim registrima, prema općinskom uređenju nadležnosti.

1.4.1. Vrste vakufa

Prema dosadašnjim proučavanjima vakufa, oni mogu biti klasificirani na razne načine. Kao posledica raznih islamskih pravnih mišljenja i njihovih klasifikacija od strane raznih autora, njihova podjela je urađena na mnogo načina. Većina vrsta vakufa je uslovljena od strane prirode i potrebe sprovođenja dužnosti, ciljeva, raznih društvenih zadataka itd., kao i materijalna potreba njihovog postojanja, oni su i dalje podijeljeni na dvije grupe, zavisno od njihovog cilja i osnivanja.

U većini slučajeva, vakufi su imali vjerski, obrazovni, humanitarni, društveni, ekonomski karakter itd., i bili su posvećeni za različite ciljeve koje su oni koji su ih poklanjali vakuf uzimali u obzir prilikom sklapanja čina uvakufljenja (vakufname).²⁷

Ne zadržavajući se previše na detaljnu podjelu vakufa, jer to i nije svrha našeg istraživanja, predstaviti ćemo samo jednu od podjela koju smatramo da je najobuhvatnija za

²⁵ Ibid. str. 26.

²⁶ Ustav Islamske zajednice u Srbiji član 119., Novi Pazar 2007

²⁷ Begović, Mehmed, *Vakufi u Jugoslaviji*, Beograd 1963, str.25

teritoriju RSM. Najobuhvatnija podjela vakufa na teritoriji RSM može biti podjela vakufa prema njihovom društvenom značaju. Na osnovu ove podjele, vrste vakufa su sljedeće:

a) Humanitarni

Vakufi koji su korišteni od strane društva i stanovništva bez nekog materijalnog reciprociteta ili kompenzacije i prije svega su bili korišteni kako bi pomogli dobrotvorne institucije u humanitarne svrhe. Vakufi te vrste su: džamijski vakufi, škole, biblioteke, apoteke, bolnice, vakufi koji su pomagali bolesne i siromašne ljude, održavanje izvora vode, mezarja, banje i slično. Najadekvatnija ilustracija za ovu vrstu vakufa je vakuf Sungur Čavuš Bega (umro 1470 godine) koji je također bio upravitelj/valija vilajeta Bitolja. On, kako je naveo u svojoj vakufnami, ostavio je ogromno nasljedstvo u korist muslimana ovih prostora. U vakifiji sačinjenoj 837 godine po lunarnom kalendaru/1435 godine, za održavanje džamije, medrese i tekije koje je izgradio u Bitolju, uvakufio je jedan han, 25 dućana, jednu baštu, dvije pijace/pazara, sedam mlinova i jedan vinograd ogromne površine.²⁸

b) Profitabilni vakufi

Vakufi koji su donosili kapital i prihode i koji su se u velikoj mjeri koristili za održavanje obrazovnih i kulturnih institucija, ili za pomoć siromasima. Veliki dio ovih vakufa se sastojao od nekretnina, kao što su bili dućani, hanovi, mlinovi, vinogradi, njive itd. Kao ilustracija za ovu vrstu vakufa može biti smatran vakuf Is'hak Bega u Skoplju, koji je za funkcionisanje njegovog vakufa uvakufio dva hamama/javna kupatila, 102 dućana, dva hana, jednu kuću i 7 njiva velike površinom.²⁹

c) Naslijedni vakufi

²⁸ Kaleši, Hasan, *Najstariji Vakufski Dokumenti u Jugoslaviji na Arapskom Jeziku*, Priština, 1972, str.72-73.

²⁹ Kaleši, Hasan, *ibid*, str. 90.

Ova vrsta vakufa od strane islamskih pravnika nije prihvaćena kao određena vrsta islamskog vakufa, međutim vakufa ove vrste je bilo u kasnijim periodima osmanlijske vladavine. U ovoj vrsti vakufa, onaj koji je ostavljao vakuf (Vakif op.p.) je za nasljednike vakufskih imovina postavljao njegove biološke nasljednike. Ovom vrstom vakufa se mogu smatrati vakufi begova iz kasnijeg perioda, odnosno oni iz XIX stoljeća. Kao primjer njih možemo navesti kuće tetovskih begova u selu Bardovci pored Skoplja, koje su naslijeđene od strane njihovih sinova, riječ je o Redžepu i Abdurrahman Pašama, koje su kasnije u komunističkom periodu konfiskovane od strane države.³⁰

d) Privremeni vakufi

Ova vrsta vakufa se osnivala po potrebi ili u određeno vrijeme, i bili su vezani za regulisanje raznih društveno-ekonomskih, političko-vojnih odnosa, kao i aktuelnih problema koji su se pojavljivali.

Vakufi ove vrste su bili formirani radi olakšanja posljedica od prirodnih nepogoda, raznih epidemija, bolesti, poplava, požara itd. Nakon postizanja ciljeva ovih vakufa, oni su bili ukidani i nisu više postojali. Vakufi ove vrste su formirani i radi izgradnje nekog zajedničkog puta, vodovoda, česama i drugih objekata. Kao primjer se može navesti vakuf formiran za regulisanje sporednih puteva nakon izgradnje željeznice Bitolj-Skoplje na početku XX stoljeća.³¹

e) Novčani vakufi

Jedan od posebnih vidova vakufa koja po strukturi i načinu djelovanja je *sui generis* jesu i novčani vakufi koji su bili prisutni u svim djelovima osmanske države pa prema tome i

³⁰ Na mjestu ovih vakufa se trenutno nalaze rezidencije nekoliko stranih ambasada, kao što je rezidencija ruske ambasade.

³¹ Birol, Nurettin dhe Akpınar, Deniz, *xix. yüzyıl sonlarında manastır vilâyeti ve vali Halil Rifat Paşa'nın faaliyetleri (1887-1889)*, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Godina: 3, broj: 14, Juni 2015, str. 139-156

u prostorima Republike Sjeverna Makedonija Zbog direktne relacije u konsolidovanju društva u ekonomskom smislu malo detaljnije ćemo opisati ovaj vid vakufa. U Osmanskoj državi vakufi imali su ključnu ulogu u društvenom i ekonomskom području državne organizacije i samog sistema. U Osmanlijskoj državi zanatlije općenito su proizvodili isti kvalitet i držali istu cijenu kao da su ista fabrika. Umjesto da fabrike funkcioniraju kao pojedinačna kompanija, one su bile organizovane u obliku malih kompanija u sklopu jedne određene komore. Glavni razlog za to bio je sprečavanje prikupljanja kapitala u jednoj moći, to jest u jednoj osobi. Jer oni koji su postali jači i zaradili novac, mogli bi se pobuniti protiv centralne uprave i pokušati zauzeti tron. Osim toga, bilo je, naravno, bogatih ljudi u Osmanskom carstvu. Ali ti su ljudi bili bogati zahvaljujući naslijeđu članova porodice, birokrata uopće. Trgovačke i zanatske komore su spriječavali prolazak bogatstva u određene osobe, sa time je blokirano i pretvaranje bogatstva u kapital. U isto vrijeme, država bi mogla oduzeti bogatstvo bogatima, ako je zato imala potrebu. Zbog prijetnje oduzimanjem, samo je nekoliko mogućnosti ostalo ispred vlasnika bogatstva. Jedna mogućnost je bilo područje rada, koju je država iznijela na tenderu, i to mogao bi iznajmljivati i voditi određena osoba, tako bi mogao zarađivati novac bogatstvom koje posjeduje ili ga ostaviti pod zemljom zbog straha od konfiskacije i prepustiti ga budućim generacijama. Druga mogućnost je bila da vlasnici bogatstva osnivaju vakufe. Jer imovina vakufa bila je važna vrijednost i imovina koja se generacijama prenosila u muslimanskim sredinama. Država nije mogla intervenirati u imovinu vakufa. Osmanska država na neki način može se nazvati i kao „Država vakufa“. Jedan od najupečatljivijih vakufa koji su funkcionirali u Osmanskoj državi su novčani vakufi (vakuf-i nukud).

Problem novčanih vakufa oduvijek je bila stvar spora oko utvrđivanja gotovine u pogledu kapitala u osnivanju, kao i njegovog poslovanja u obliku duga i vraćanja duga sa određenom zaradom, koju je odredila islamska religija, a koja je zabranila kamate, u obliku

kreditnih transakcija, zajmodavaca i primatelja duga. Rasprave o zakladama novca traju od 16. vijeka. Glavni razlog ovih vrućih rasprava je problem šeriatskog argumentiranja novčanih vakufa i način funkcioniranja ovih vakufa sa zaradom. Mnogi su šerijatski pravници ušli u ovu raspravu. U 16. stoljeću, rasprave su stigli do tadašnjeg šejhulislama, Ebussuuda Efendija, koji je dao fetvu da novčani vakufi su legitimni i tako su rasprave okončane. Novčani vakufi, pogotovo od 16. stoljeća, proširili su se brže od ostalih vakufa i po veličini i po broju samih vakufa.

Jedna od glavnih karakteristika koja razlikuje Osmanlije od ostalih država i civilizacija bilo je uspostavljanje novčanih vakufa koje su kompatibilne s njihovim vrijednosnim sustavom i pogledima na svijet i kompatibilne s civilizacijskim koncepcijama suočene s modernim kapitalizmom i njegovim modernim financijskim institucijama koje dominiraju i utječu na svijet u moderno doba. Oni su se razvili i proširili na gotovo svaki dio Osmanske države, pa tako i u prostorima Republike Sjeverna Makedonija. Te institucije, sa svojim razumijevanjem zaklade koja igra ulogu trećeg sektora izvan javnog i privatnog sektora, osim uklanjanja individualnih i institucionalnih potreba na socijalnom, kulturnom, ekonomskom i financijskom polju, kao i dugoročne ekonomije na duži rok, može se reći da su imali vitalnu ulogu u održavanju financijske "stabilnosti" u ovim prostorima.

Državne i vakufske službe bile su usko povezane u osmanskoj administraciji. Mnogi od općinskih poslova su obavljali vakufi, poput vodovoda gradova, mostova, groblja, mnogih puteva, zdravstvenih službi, poslova obrazovanja i osposobljavanja i usluge socijalne pomoći.³² Kada razmatramo vakufe u osmanskim gradovima u smislu socijalnih i kulturnih usluga, može se vidjeti da se usluge u svakom području koje su društvu potrebne obavljana su kroz funkcionisanje vakufa. Stoga je, najprihvatljiviji vakufi bili su oni koji su pružili pomoć u najhitnijim potrebama ljudi, takođe vakufi pružali su i sve vrste vjersko-moralnih i

³² Kurt, İsmail, *Para Vakıfları Nazariyat ve Tatbikat*, Ensar Neşriyat, İstanbul 1996, s.88.

socijalnih usluga koje su bili od koristi ljudima. Budući da su se vakufi stalno razlikovali ovisno o regijama, vremenu i osobnim sposobnostima i načinu razmišljanja osnivača vakufe, takođe i usluge provedene od strane vakufa jednako su se razlikovale.³³ Vakuf je bila institucija koja je imala pozitivne efekte na trgovinu i ekonomski život u zemlji. Zapravo, gotovo svi gradovi imali su trgovačke hanove. U međugradnim cestama sagradile su se karvansaraji, kako i na važnim strateškim lokacijama i stalno su funkcionirale, pružajući sigurnost na cestama i smještaj putnicima i trgovcima.³⁴ Kao što se vidi, vakufi su pokrivali mnoga područja u ekonomskom i socijalnom životu države. Uporedo s tim vrstama vakufa postoji i vrsta vakufa o kojoj se stoljećima raspravlja i nastavlja se raspravljati. Ovaj vakuf je novčani vakuf poznat po svojoj karakteristici od ostalih vakufa i diverzifikacijskoj orijentaciji ekonomskog života.

Najkarakterističnija značajka novčanih vakufa u sustavu vakufskih institucija jest ta što se cijela ili dio imovine vakufa posveti kao novac. Pitanje kada su se prvi put pojavili novčani fondovi, čije je osnivanje i upravljanje bilo krajnje kontroverzno, nije nam tačno poznato. Mandaville tvrdi da "Novčani vakufi su doprinos Osmanlija islamskoj civilizaciji" te da su Novčani vakufi za prvi put osnivane u Osmanskoj državi.³⁵ Kroz sistem vakufa stvoren je mehanizam koji štednju i bogatstvo prikupljeno u rukama pojedinaca pretvara u službu u područjima koja su potrebna društvu. U tom pogledu, novčani vakufi, čije primjere prije Osmanske države nisu spomenute, smatraju se inovacijom koja je dovedena sa vakufskim sistemom Osmanlija i kao doprinos islamskoj civilizaciji.

Ne zna se tačno kada je novčani vakuf za prvi put korišten kod Osmanlija. Tek u pismima Bali efendije utvrđeno je da se novčani vakufi primjenjuju od osvajanja

³³ Cevdet Dadaş, *Osmanlı Arşiv Belgelerinde Kütahya Vakıfları*, Kütahya Belediyesi Kültür Yay., II, c.1, Kütahya 2000, s.9.

³⁴ Bayartan, Mehmet, *Osmanlı şehirlerinde vakıflar ve vakıf sisteminin şehre kattığı değerler*, Osmanlı Bilimi Araştırmaları X-1 (2008), İstanbul 2008, s.162

³⁵ Mandaville, Jon. E., *Usurious Piety: Cash Waqf Controversy in the Ottoman Empire*, *International Journal of Middle East Studies*, Vol. 10, No. 3 (Aug., 1979), Cambridge University Press, London 1979, pp. 289-308.

Rumelije/Balkana i da imaju povijest od tri stoljeća.³⁶ U izvorima se pominje da novčani vakufi, uspostavljene su za vrijeme vladavine Murada II i Fatiha Sultana Mehmeta. Poznat je novčani vakuf osnivan za subvenciju mesnica koje isporučuju meso u Istanbul, a koje je sagradio sam Fatih Sultan Mehmet. Najstariji novčani vakuf je Vakuf Hadži Muslihiddin bin Halila, koja je osnovana 826/1423. Od vakufname saznajemo da je ova osoba ovakufila nekoliko trgovina i 10.000 akči novaca.³⁷ Novčani vakufi, koji su šerijatski legitimisani za vreme Kanuni Sultan Sulejmana nastavile su svoje postojanje sve do pada Osmanske države.³⁸ Od novčanih vakufa koji su djelovali u prostoru današnje Republike Turske godine 1954 sa odlukom vlade je osnovana Vakufska Banka.³⁹

e.1) Osnivanje novčanog vakufa

Novčani vakuf se može osnivati na dva načina: u zajednici sa drugim vakufom ili samostojno. Osnivač vakufa može ili direktno organizirati vakuf i prenijeti to sudiji, ili može uspostaviti uvjete u testamentu koji će važiti poslije njegove smrti za dodjelu imovine, ali sa uslovom da ne prelazi jednu trećinu. Ebusuud Edendia, šejhulislam za vreme Sultana Sulejmana, objasnio je uslove kako je registracija novčanog vakufa dozvoljena i kako to treba registrovati. Put koji treba slijediti pri registraciji vakufa u smjeru mišljenja Imama Zufere je sljedeći: Osoba koja želi osnovati vakuf izjavljuje svoj pristanak, određuje svoje zadatke, napominje uvjete i priprema vakufnamu, gdje takođe napominje i plaće radnika vakufa i uvjete povezane sa vakufom i predaje vakuf da vodi povjerenik-mutevellija. Nakon određenog vremena zajedno sa mutevellijom predstavljaju dokument sudiji-kadiji. Kadija

³⁶ Sofyalı Bali Efendi, *Padişaha Mektup*, Süleymaniye Kütüphanesi, Şeyhülislam Esat Efendi Medresesi nr. 188, v.39.a

³⁷ Özcan, Tahsin, , *Osmanlı Para Vakıfları*, Türk Tarih Kurumu, 1.bsk, Ankara 2003, s.11.

³⁸ Ibid, s.87.

³⁹ Vakıfbank, s osnivačkim kapitalom od 50 miliona TL, započela je s radom 13. aprila 1954. Kapital Vakıfbanka; % 25.18 u, je ponudeno javnosti u novembru 2005. godine, 43% od preostalog kapitala pripada registrovanim vakufima u Generalnoj direkciji vakufa, a ostali dio pripada penziskom fondu ove banke.Vidi: Önk, Halime, *Osmanlı Dönemi Para Vakıflarıyla Günümüz Katılım Bankalarının Karşılaştırılması*, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Afro-Avrasya Özel Sayısı-Aralık 2016, s.13.

prihvata vakufnamu i registruje vakuf. Glavni kapital koji je predmet osnivanja u novčanim vakufima zaštićen je kakav jest, novac se može zarađivati na različite načine i taj se prihod koristi za financiranje usluga predviđenih u vakufnami.⁴⁰

Upravljanje kapitalom koji pripada vakufu u pravilu određuje osnivač vakufa. Mutevellije moraju postupati po određenim zadacima koji su detaljno predviđeni u vakufnamu. Međutim, ako vakuf ima financijske poteškoće, postotak koju određuje osnivač vakufa može se povećati uz pristanak suca/kadije, pod uvjetom da ne prelazi 15%.

e.2) Vidovi novčanih vakufa

Osmanski novčani vakufi zauzele su važno mjesto u društvenom životu od svog uspostavljanja, oni su također, u zavisnosti od potreba, pretrpjeli i promene. Držeći korak sa vremenom dali su brze odgovore na potrebe društva dodavanjem novih službi. Od osnivanja, glavni vidovi novčanih vakufa su sledeći:

e.3) Vakufi o potrebama naselenja (Avariz vakufi)

Osnovani su da zadovolje potrebe u selima i naseljima. Ovi vakufi su se koristile, posebno za plaćanje poreza u ime siromaha po selima i kvartima i udovoljavanju različitim potrebama stanovništva. Među troškovima vakufa spominju se pomoć džamijama, tekijama, siromašnim zemljoradnicima, jetimima i krediti za zanatlije.⁴¹

e.4) Fondovi esnafa (privrednika)

Ovaj fond formira svoj kapital od uplata izvršenih poput donacija od bilo koga, članarine privrednika i naplate poreza za unapređenje u poslu. Ovaj novac, koji se koristi za financiranje zajedničkih aktivnosti privrednika, korišten je za obavljanje nekih zajedničkih

⁴⁰ Özcan, Tahsin, "Osmanlı Toplumuna Özgü Bir Finansman Modeli: Para Vakıfları". Çerçeve, Sayı: Ekim, İstanbul 2008, s.125

⁴¹ Özcan, Tahsin, , *Osmanlı Para Vakıfları, Kanuni Dönemi Üsküdar Örneği*, , Türk T.K., Ankara 2003, s.81.

poslova, ispunjavanje potreba za hranom i odjećom siromašnih, pokrivanja troškova pogreba i za druge zajedničke potrebe.⁴² Udruženja zanatlija u Osmanskoj državi, koja su bila poznata po svom radu zasnovanom na međusobnoj suradnji a ne konkurencijom, pojačala su solidarnost kroz fondove privrednika koje su sami osnivali i održavali.

e.5) Srednji fondovi

To su ustanove solidarnosti i socijalne sigurnosti za janjičare. Ovi fondovi, za koje se nije znalo kada su se prvi put pojavile, jesu ustanove socijalnog osiguranja koje su osnovane kako bi pomogle onim janjičarima koji su na tijesnom i njihovim porodicama. Ovi vakufi i sredstva koja su pripadala jedinicama janičara prebacivane su u novoformirane vojne jedinice nakon uklanjanja janičara i novog sistematiziranja vojske Osmanske države za vrijeme Sultana Mahmuda II.⁴³

e.6) Fondovi za jetime

To je vakuf siročadi uspostavljen radi obrađivanja njihovog imanja. Ti fondovi su se poslužile novcem štiteći osnovni kapital siročadi i zaradu koristile za potrebe djece. Kada su ta djeca postala punoljetna, osnovni kapital im se dostavljao. Međutim, od ovih fondova pomagalo se i djeci vojnika koji su stradali u ratu.⁴⁴

e.7) Način rada novčanih vakufa

Putem novčanih vakufa došlo je do značajnog povećanja novčanih sredstava koja se isporučuju na kreditnom tržištu radeći na dodijeljenim sredstvima na različite načine, I tako stvorena je alternativa protiv kamate, a ove transakcije doprinele su relativno stabilnom poslovanju na kreditnim tržištima. Zapravo, uprkos visokim kamatnim stopama kao što su

⁴² Ibid, s.82.

⁴³ Özcan, Tahsin, *Vakıf Medeniyeti ve Para Vakıfları. Türkiye Finans*, ,Kültür Yayınları, İstanbul 2010. s.142.

⁴⁴ Ibid.s.142.

40%, 50% koje su primjenjivali lihvari, Novčani vakufi su davali dug koji se trebao vraćati sa zaradom od od 10% do 15%. U nekim vakufima novac je dodijeljen kao beskamatno kreditiranje onih kojima je to potrebno uz pouzdane garante. Ovom metodom vakufi su htjeli postići sevap beskamatnog kreditiranja (karz-i hasen),jer ovom metodom nije moguće generirati nikakav prihod.⁴⁵

Novčani vakufi koji su djelovali u XIX vijeku u prostoru Republike Sjeverna Makedonije i njihov kapital⁴⁶:

<i>Godina</i>	<i>Broj Novčanih vakufa</i>	<i>Generalni kapital vakufa</i>	<i>Kapital po svakom vakufu</i>
1849-1850	89	78.381,6 kuruša	517 kuruša
1875-1876	116	151.105,8 kuruša	874 kuruša
1883-1884	98	93.496 kuruša	719 kuruša
1894-1895	130	127.370,5 kuruša	849 kuruša

e.8) Novčani vakufi u Republiku Sjeverna Makedonija i njihova funkcija

U ovom dijelu predstavljeni su primjeri i tablice nekih novčanih vakufa u RSM-u. Kada se pogledaju podaci može se vidjeti rezultat funkcioniranja i veličine novčanih vakufa. U isto vrijeme pružaju se podaci o identitetu korisnika od vakufskog imanja. Kao što smo ranije rekli, novčani vakufi u Osmanskom carstvu služile su ne samo muslimanima nego i nemuslimanima.

⁴⁵ Döndüren, Hamdi, , “*Osmanlı Tarihinde Bazı Faizsiz Kredi Uygulamaları ve Modern Türkiye’de Faizsiz Bankacılık Tecrübesi*”, UÜİF Dergisi, Bursa,2008, Cilt: 17, Sayı: 1, s. 1-24

⁴⁶ Bulut, Mehmet, ed., *Osmanlı Donemi Para Vakıfları-9*, İstanbul S. Zaim Üniversitesi, İstanbul 2019, s. 19-35.

Naziv vakufa	Valija Rumelijskog vilajeta vakuf Kara Mustafa Paše
Funkcija vakufa	Kara Mustafa Paša je uvakufio 700.000 akči koji će se upotrijebiti za potrebe džamije, tekije, mejteba i za pomoć naselemlja u Debaru.
Datum osnivanja	4 Ševval 1074/ 30 April 1664
Izvor	VGMA, Defter: 623, Strana 145-147, red: 157

Naziv vakufa	Vakuf Kamil b. Zejnela i njegovih partnera
Funkcija vakufa	Kamil b. Zejnel je uvakufio 540.00 akči koji će se upotrijebiti za potrebe hamama u Kalkandelenu-Tetovu i most ana rijeci Pena. Od kapitala vakufa da će se pomoć i jetimima u Tetovskim selama
Datum osnivanja	20 Redžeb 1274 /6 Mart 1858
Izvor	VGMA, Defter: 625, Str 37-39, red: 23

Naziv vakufa	Vakuf Ibrahim b. Redžeba
Funkcija vakufa	Ibrahim b. Redžeb je uvakufio 150.000 akči koji će se upotrijebiti za potrebe tekije Harabati Baba u Tetovu i za medresu Sinan Čelebi.
Datum osnivanja	15 Džemazijel evvel 1286 /23 August 1869
Izvor	VGMA, Defter: 625, Str 48-51, red: 15

Naziv vakufa	Vakuf Aiše Hatun bint Hudaverdi
Funkcija vakufa	Aiše Hatuna bint Hudaverdi je uvakufila 235000 akči koji će se upotrijebiti za potrebe rifaiske tekije u Manastiru-Bitolj I za potrebe muhadžira koji su došli iz Južne Srbije.
Datum osnivanja	27 Ramazan 1293/16 Oktombar 1876
Izvor	VGMA, Defter: 628, Str 15-19, red: 75

Naziv vakufa	Vakuf Memiš b. Osmana
Funkcija vakufa	Memiš b. Osman je uvakufio 350.000 akči koji će se upotrijebiti za kreditiranje zanatlija i trgovaca u Kuršumli hanu u Skoplju.
Datum osnivanja	6 Muharrem 1295/10 Januar 1878
Izvor	VGMA, Defter: 625, Str 37-39, red: 23

1.5. Način finansiranja vakufa

Osnivač vakufa (Vakif), kako bi služio svrsi zbog koje je osnivač vakuf, također bi ostavio i izvore prihoda preko kojih bi se dotični vakuf održavao u životu. Također bi u Vakufnami detaljno objasnio i isplatu ljudi koji će upravljati vakufom. Ovaj sistem prihoda od vakufa je služio kao glavni održavaoc vjerskog života u okviru vjerskih zajednica i tokom perioda bivše SFR Jugoslavije na prostorima gdje su živjeli muslimani. Prihodi od vakufa su korišteni za organizaciju kulturnog i vjerskog života u okviru vjerske zajednice.

Glavno finansiranje vakufa osnivanih u osmanlijskom periodu je bio od imovina koje je vakif ostavljao zajedno uz glavnu instituciju kojoj je služio vakuf. Naprimjer: ukoliko bi vakif osnivač vakuf za izgradnju neke medrese/škole, džamije ili tekije, pored zgrade koja bi se koristila za gore navedene aktivnosti, ostavio bi kao vakuf i njive, vinograde, dućane, mlinove, pijace i slično od čijih prihoda bi se održavale obrazovne, vjerske ili kulturne institucije koje su bile unutar jednog određenog vakufa.⁴⁷

Ekonomska moć osmanlijskih vakufa je bila veoma velika, a izvori prihoda istih su bili razni. Dakle, oni su pored bogatstva i imovine koje je ostavljao vakif, imali i prihode i od drugog djela privrednika i bogataša iz društva, kao i od raznih prihoda koje su dobijali od vakufskih imovina, kao što je kirija, trgovija i tako dalje. Prema statistikama, bogatstvo

⁴⁷ Çizakça, Murat, *Osmanli Donemi Vakiflarin Tarihsel ve Ekonomik Boyutlari*, Istanbul 2000, str.24.

vakufa u osmanlijskom periodu je bilo približno $\frac{3}{4}$ od općeg broja privatnih imovina u osmanlijskoj državi.⁴⁸

Prema jednom istraživanju učinjenom preko anketa vezanih za finansijsku dimenziju vakufa tokom jednog stoljeća, konstatirano je da je ekonomija osmanlijske države u XVII stoljeću bila 15,97%, u XVIII stoljeću 26,80%, u XIX stoljeću 15,77% bila u posjedu vakufa. Pored toga što se u raznim periodima razlikovala organizacija i sistem funkcionisanja, više je nego jasno da su vakufi, sa aspekta njihove imovine, značajno uticali na agrarni, industrijski, trgovački razvoj, kao i na produktivnost prostora gdje su djelovali.⁴⁹

Vakufi su institucije koje su radile i investirale u različitim mjestima, odnosno su preko njih letargični i neupotrebljivi izvori pretvarani u dinamične preko raznih investicija. Prema tome, na njivama koje su ostavljane kao vakuf, sađene su poljoprivredne profitabilne kulture, dućani su izdavati pod kirijom ili su radili u formi ortaštva sa esnafima, razni magacini su pretvorani u mjesta za proizvodnju, uglavnom, manifakturna. Što se prihoda od ovih vakufa tiče, oni su posvećivani obrazovnim, kulturnim, vjerskim institucijama, čak su i jednim njihovim djelom pomagani siromašni ljudi.⁵⁰

Sama činjenica da je u aščinicama vakufa/imareta Istanbula u XVIII stoljeću dnevno jelo obrok trideset hiljada ljudi jasno pokazuje aktivnost vakufa i njihovu finansijsku moć. Sa aspekta funkcionisanja, situacija je bila i u našim krajevima. Naprimjer, u aščinici/imaretu Harabati Baba Tekije u Tetovu je svakog dana, prema vakufnami, moralo biti postavljano jelo tri puta dnevno za najmanje 60 osoba koji su bili siromasi ili putnici.⁵¹

Primjeri vezani za prihode, način finansiranja vakufa i uloge koju su oni igrali u podizanju kulture i obrazovanja u Republici Sjevernoj Makedoniji su mnogobrojni. Među

⁴⁸ Güran, Tevfik, *Ekonomik ve Mali Yönleri ile Vakıflar Süleymaniye ve Şehzade Süleyman Paşa Vakıfları*, Istanbul, 2006, str. 10,11.

⁴⁹ Öztürk, Nazif "Sosyal Siyaset Açısından Cumhuriyet Öncesi Vakıflar", Cumhuriyetin 80. Yılında Uluslararası Vakıf Sempozyumu, Ankara: 2004, str. 41.

⁵⁰ Yediyıldız Bahaeddin, "Türk Vakıf Kurucularının Sosyal Tabakalaşmadaki Yeri 1700-1800", Osmanlı Araştırmaları, II, Istanbul: 1982, str. 156.

⁵¹ Ömer Lütfi Barkan, "Fatih İmareti 1489-90 Yılları Muhasebe Bilançoları", İktisat Fakültesi Mecmuası, vëll. XXIII, Istanbul: 1963, str. 299.

prvim vakufima na ovim prostorima su vakufi osnivani u gradu Skoplju, kao naprimjer: vakuf Medah medrese i džamije, koji se smatraju najstarijim islamskim objektima na ovim prostorima, a izgrađeni su tokom 1397/98 godine od strane upravitelja Skoplja, Jigit Paše. Medah medresa je dala mnoge izvanredne ličnosti, među kojima je najpoznatiji filozof Lutfullah Efendija. Medresa je dobila ime Medah po prvom muderisu baba Medahu – čije je pravo ime bilo Muhedin. Unutar dvorišta džamije i medrese, izgrađeno je turbe u kojem se nalazi mezar Jigit Paše⁵². Osmanolog iz Skoplja, Ahmed Šerif, pozivajući se na osmanlijske deftere, naglašava da se najstariji podaci vezani za vakuf Jigit Paše nalaze u detaljnom defteru iz 1453/54 godine, koji je registrovan pod naslovom „Vakufi Jigit Paše bega u gradu Skoplju“. U sklopu ovog vakufa su obuhvaćeni sljedeći objekti: jedan glavni han (dućan za glave ovaca, koza i krava) sa godišnjim prihodima u iznosu od 3,700 akči; 26 dućana sa godišnjim iznosima od 500 akči, odnosno, ukupni godišnji prihodi od 14,200 akči⁵³. Prema njemu, najvažnija vakufska imovina i imetak su vakufi njegovog sina, Is'hak bega, koji su registrovani kao „Vakufi preminulog Is'hak bega“, kao i njegova dva sina, Isa beg i Mustafa Paša⁵⁴, koji su tokom njihovog upravljanja izgradili dvije najpoznatije skopske džamije, Isa Begovu i Mustafa Pašinu, čija izgradnja prema ponuđenim podacima 1936 godine od strane Direkcije Vakufa u Skoplju, prva je izgrađena 884 godine po hidžri, dok je druga izrađena 890 godine, također po hidžri⁵⁵. Ovdje se posebno mora spomenuti vakuf Mustafa Paše, koji, kako stoji u Promemoriji 1930 godine tri vikara Kosovske Katoličke Crkve, poslana sekretaru Vijeću Naroda u ženevi, Eriku Dramondu „džamija Gazi Mustafa Paša u Skoplju je bila dobrotvorna organizacija prve klase“, koja je posedovala 13 sela, među kojima su bili Krušopek, Bulačani, Novo Selo i Raštak. „Izvršiocu testamenta ove imovine – stoji u

⁵² Архив Југославије /Министарство просвете Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца/ (мѐ теј АЈ), фасцикл 1102, арх. јед. 1429 (Велика Медреса Краљ Александар I), Историја Школа у Скопљу.

⁵³ Sherif, Ahmed, *ibid*, str.71.

⁵⁴ *Ibid*.

⁵⁵ Државен Архив на Република Македонија, фонд Улема Мецлис во Скопје, кутија 23, документи 91-96, листови 378-414 (у даљњем тексту: ДАРМ. 1. 613. 23. 91-96/378-414).

Promemoriji – Šefčet begu, sinu Hadži Mustafe Bega, konfiskovana je sva imovina od strane jugoslovenskih vlasti. Ova organizacija je dijelila po 200 hljebova dnevno siromasima... »⁵⁶.

1.6. Edukativna i kulturna uloga vakufa

Vakuf, što znači dodjelivanje određene imovine zauvijek sa ciljem približavanja Bogu, upotpunjujući društvene, dobrotvorne i vjerske ciljeve, u skladu sa potrebama društva, je u isto vrijeme dolazila i sa značenjem institucionalne pomoći. Jedna stvar se znala, da objekti koji su bili *samoprofitabilni* kao što su bolnice, česme, mostovi, biblioteke, zavije, imareti, škole, medrese, mesdžidi ili džamije, koji su spadali pod takozvane „dobrotvorne stvari“ (*muessesat-i hajrije*), također sa izvorima prihoda kao što je novac, dućani, hanovi, mlinovi, zemljišta i kuće, sve su ove stvari nazivane vakufima.⁵⁷ Vakuf kao primjer je pokazao progres u mnogim islamskim državama, naročito kod Osmanlija, dok je u isto vrijeme osmanlijska civilizacija priznata i kao „civilizacija vakufa“. Unutar onoga što se danas naziva pod imenom „socijalna država“, gdje se očekuje pomoć od strane države sa aspekta društvenog blagostanja, školovanja, transporta, zdravstvenog osiguranja, javnih pitanja itd, pod osmanlijskom vladavinom je realizovano preko vakufa.

Sa ulaskom pod suverenitet određenog mjesta, prije svega su izgrađivani vakufi kao što su hamami, imareti, medrese, mektebi, zavije, tekije, mesdžidi i džamije koje su inicirali sultani, članovi dinastije, administratori i dobročinitelji, i za sve njih je određivan iznos prihoda, a zaposlenici su naznačavani. Na taj način je stavljan pod kontrolom kako društveni život tako i vjerski, postignuti su mnogi ciljevi kao što je ekonomski razvoj, razvoj obrazovnih djelatnosti i vjerski život. Izgradnja objekata raznih vakufa je sa jedne strane

⁵⁶ Državni Arhiv Republike Makedonije – Državna Agencija Kosovskih arhiva, Politika Kraljevine Jugoslavije prema Albancima i Albaniji 1929-1941, zbirka dokumenata, izbor, predgovor i uredništvo: Mr. Qerim Lita, dok. br. 16, str. 101-137.

⁵⁷Yediyildiz, Bahaeddin, „*Vakuf*“, Enciklopedia e Dijanetit të Turqisë DIA, XIII, Istanbul, 1986, str. 153-172.

smanjivala potrebe muslimanskog elementa, dok je sa druge strane davala jedan edukativni islamski karakter arhitektonskom izgledu naseljenih centara.⁵⁸

Albanci nisu ostavljali vakufe samo u njihovim rodnim mjestima, već su ostavljali vakufe svukuda gdje bi živjeli i djelovali u tom vremenu unutar granica osmanlijske države. Iako nije moguće ovdje spomenuti i poredati sve vrste vakufa koji su vezani za širenje obrazovanja i kulture i osnivani na našim prostorima, i poljima njihove svrhe, - međutim, mogu se navesti neki važni primjeri, kako bi smo dobili određenu jasniju sliku i ideju o vakufima koji su služili u obrazovne svrhe:

- izgradnja i održavanje džamija, namazđaha, tekija i turbeta;
- mektebi, medrese i biblioteke;⁵⁹

Jednom riječju, vakufi su odigrali jednu veoma važnu i značajnu ulogu u životu Albanaca, bilo sa vjerskog i profanog aspekta, ili sa kulturološkog, obrazovnog, socijalnog i humanitarnog aspekta. Uloga vakufa je veoma ogromna i za formiranje, izgradnju i razvoj mnogih albanskih naselja, kasaba/gradova. Korča, na njen razvoj kao kasaba su uticali i vakufi koje su ostavili Iljas Beg Mirahori, Kačanik sa vakufima Kodža Sinan Paše, Đakovo sa vakufima Bizeban Sulejman Age, Tirana sa vakufima Sulejmana Barginija, Opoja (Kosovo) sa vakufima Mehmet Kuklibega, Rogova (Kosovo) sa vakufima Jemišdži Hasan Paše, Skoplje sa vakufima Is'hak i Isa Bega i njegove medrese, Tetovo sa vakufima Sinan Čelebija i Kodža Paše itd. Ukratko rečeno, rijetka su naša naseljena mjesta gdje su muslimani živjeli ili radili; a da nije bio jedan ili više vakufa ili hajrata. U urbanim naseljenim mjestima, broj vakufa je veoma veći, gdje bi dostizao i desetine ili više vakufa.

U mnogim gradovima i dan danas postoje imena vakufa koji svjedoče o našim vakufima i vakifima koji su živjeli u njima; i dan danas islamska zajednica i njene institucije

⁵⁸ Ulken, Hilmi Ziya , “*Türk Vakıf Sistemi ve Türk Şehirciliği*”, Vakıflar Dergisi, IX, Ankara, 1971: str.13-37.

⁵⁹ Osman Nuri Topbaş, *Vakıf, poklanjanje i služba* / ppreveo Mithat Hodža, bez mjesta i godine izdanja, str. 24-25; Dr. Hasan Kaleši, “*Najstariji vakufski...*”, citirano djelo, str. 13-14.

(džamije, medrese itd.) imaju prihode od vakufa koji su nekada, odavno, ostavili dobri i pobožni ljudi, bez obzira na to da je broj preostalih vakufa veoma mali, od cijelokupnog broja vakufa koji su nekada postojali.

Prema predajama poznatog putopisca Evlije Čelebija, 1660 godine je broj medresa u Makedoniji bio 24, dok je u XIX stoljeću bilo više od 45 medresa.⁶⁰ Evlija Čelebija također naglašava da je na teritoriji tadašnje RSM bilo 97 mekteba.

O ulozi institucije vakufa na širenje kulture i obrazovanja na našim prostorima se može više saznati preko pregleda i osvrtaje na vakufname koje su napisane od strane osnivača. Kao ilustraciju, možemo navesti vakufname: *Vakufnama Kukli-bega iz Opoja*, legalizovana 1538 godine i *vakufnama Mahmud paše Rotla iz Prizrena*.⁶¹

Prema gore navedenim vakufnamama, najveći vakufi su ostavljani džamijama, mektebima, medresama, bibliotekama itd., dok se islamsko obrazovanje preko institucionalnih formi, uvijek u skladu sa ovim vakufnamama, razvijalo uglavnom u:

Prodiranje Osmanlija u Makedoniji i razvoj islamskog obrazovanja u periodu između XV i XVI stoljeća

1. *Džamijama* – preko hutbi, redovnih sedmičnih predavanja za džematlije; preko predavanja sa kursija, preko vazova; preko privremenih predavanja;

2. *Mektebima* – preko sticanja osnovne vjerske pouke;

3. *Medresama* – preko općeg obrazovanja, srednjeg i višeg, a naročito profesionalnog obrazovanja;

4. *Bibliotekama/kutuphanama* – preko korištenja literature.

Širenje džamija, mekteba, medresa, tekija i biblioteka je na značajan način uticalo na proširenje albansko-orijentalnih međusobnih veza i odnosa.

⁶⁰ Ramadani, Naser, *prodiranje Osmanlija u Makedoniji i razvoj islamskog obrazovanja u periodu između XV i XVI stoljeća*, Skoplje 1998, str. 82.

⁶¹ Pored toga da ove vakufname prema sadašnjim granicama pripadaju Republici Kosovu, tada je jedan veliki dio gradova današnje RSM bio pod administracijom ovih Sandžaka. Kao npr. Totovo i Gostivar su bili administrirani od strane Prizrenskog Sandžaka.

Džamije, mektebi, medrese, biblioteke, itd., su bez sumnje uticale na samo stanovništvo, na njihovu kulturu, na moralni razvoj, na običaje, na vjersko i umjetničko obrazovanje, kao i na mnoge druge aspekte..

Džamije kao najvažnija islamska vjerska institucija, u RSM su doživjele veliku ekstenziju u vremenu i prostoru. Džamije su tokom čitave njihove historije, pored mjesta za molitvu, *bile i prve škole*. „Škola, kako sa pravom bilježi poznati historičar F. Hiti, - je bila pripojena džamiji, u slučaju da sama po sebi nije bila džamija“⁶² i nije bilo načelnih razlika između škole i džamije⁶³. Kasnije su pored džamija izgrađene zgrade za osnovno obrazovanje, takozvani *mektebi*, čiji je broj toliko narastao, da je svako selo imalo po jedan mekteb, čak u mnogim slučajevima je bilo i više od jednog⁶⁴.

Na teritoriji RSM, školska funkcija džamija je bila prisutna, što znači da su islamske vjerske škole u RSM isto onoliko stare koliko su stare i džamije. Na taj način, vakufnama Kuklibega, potvrđena 1538 godine, koji je u to doba izgradio mnogobrojne vjerske i socio-humanitarne objekte, svjedoči da je izgradio dvije džamije koje su istovremeno služile i kao škole, dok je među svjedocima bilo i nekoliko učitelja (*mualima*)⁶⁵. Sličnu školu je 1513 godine bio izgradio i Suzija, koji je čak i sam bio nastavnik u njoj⁶⁶. Činjenica da je i sami vakif bio nastavnik u školi koju je osnivao i ostavljao kao vakuf, smatramo veoma značajnom i dajemo joj posebnu važnost. Gazi Mehmed Paša, pored jedne od najljepših džamija u Prizrenu, izgradio je i prvu medresu koja se prema njenom sadržaju i stepenu obrazovanja isticala u čitavoj Rumeliji⁶⁷.

Djelatnost džamija svjedoče i drugi dokumenti, prema kojima je sve do druge polovine XVII stoljeća bilo mekteba skoro onoliko koliko je bilo i džamija. Stoga se može

⁶² Filip Hiti, *Istorija Arapa*, Sarajevo, 1983, str. 370.

⁶³ Nerkez Smailagić, *Leksikon Islama*, Sarajevo, 1990, str. 150.

⁶⁴ Prof. Dr. Ziya Kazici, *Historia e arsimit islam*, Tirana, 2001, str. 18.

⁶⁵ Kaleši, Hasan u: *Kosova nekad i danas*, Beograd, 1973, str. 922.

⁶⁶ Redžepagić, Jašar, *Razvoj i obeležja turskih škola na teritoriji današnje Jugoslavije do 1912 godine*, "Studije", 1988, str. 52 - 53.

⁶⁷ Kaleši, Hasan u: *Kosova nekad i danas*, cit. djelo, str.470.

zaključiti da u muslimanskim sredinama, broj džamija je bio približno isti kao i broj mekteba⁶⁸. Na teritoriji RSM, pored *mekteba*, (čiji je broj bio daleko veći), skoro u svakom relativno većem gradu u RSM, funkcionisala je i po jedna *medresa* koja je održavana na načelima vakufa⁶⁹.

Svaka medresa, po pravilu je imala svoju *vlastitu biblioteku/kutubhanu*. Biblioteke, pored džamija i medresa, su u velikoj mjeri uticale na kulturni razvoj i podizanje obrazovanja muslimanskog stanovništva na ovim prostorima. Najstarija među njima, koliko je opće poznato, je ona koju je osnivao Isa Beg u Skoplju prije 1513 godine⁷⁰.

Međutim, knjige – orijentalni rukopisi, nisu bili čuvani samo u bibliotekama medresa – škola (iako su one bile najvažnije jer su služile i kao javne biblioteke), već su oni bili vlasništvo džamija, tekija i privatnih biblioteka, čiji broj u RSM, kako je poznato, bio veoma velik.

U islamskom obrazovanju na našim prostorima, može se reći da su u najvećem dijelu obuhvaćene tradicionalne znanosti (*nakl*), kao što su *Tefsir* – komentar Kur'ana, *Hadis* – islamska tradicija, *Fikh* – nauka šerijatskog prava, ali nisu izostavljane niti racionalne znanosti (*akl*), kao naprimjer historija (*tarih*), apologetika (*kelam*), gramatika (*sarf*), morfologija i sintaksa (*nahv*) i druge. Međutim, islamsko obrazovanje je proučavanju Kur'ana davalo posebnu važnost, a to je veoma razumljivo baš zbog činjenice da je Kur'an muslimanima primarni izvor i u njemu se nalazi osnova svih ostalih nauka⁷¹.

U ovom aspektu, muslimani sa naših prostora su koristili nekoliko tefsira od svjetski poznatih komentatora, kao što je Tefsir Bejdavija, Ibn Hazma, Zemahšerija, Taberija itd.

⁶⁸Dr. Svetozar G. Čanović, *Specifični problemi nastave u školama Kosova i Metohije*, Priština, 1967, str. 30.

⁶⁹Madžida Bećirbegović, *Prosvjetni objekti islamske arhitekture*, "Starine Kosova", VI-VII, Priština, 1972-1973, str. 82.

⁷⁰Madžida Bećirbegović, *Prosvjetni objekti islamske arhitekture*, , str. 91-92.

⁷¹Dževat Hodžić, *Vakuf i islamska prosvjeta u našim krajevima*, u: "Islamska misao", br. 66, Sarajevo, juni 1984, str. 31; Ibrahim Džananović, *Vakuf u svjetlu islamskih propisa*, u: "Anali Gazi Husrev-Begove biblioteke", knjiga IX-X, Sarajevo, 1983, str. 9.

Posebna važnost u islamskom obrazovanju posvećena i Hadisu, kao drugi izvor Islama i zbog popularnosti koju je uživao.

Za proučavanje *Fikha*/islamskog prava su korištena razna djela, uglavnom hanefijske pravne škole, imajući u obzir da je hanefijski mezheb bio zvanični na našim prostorima kao sastavni dio Osmanlijske Imperije⁷².

Gore navedene karakteristike islamskog obrazovanja na našim prostorima su bile usađivane u savjesti muslimana kao pravila, kako reći, koja su imala obligativni karakter, i kao takva su zaduživala i vakifa da postavlja uslove (šurûtu 'l-vakifi)⁷³, za šta smo i pokušali skrenuti pažnju na neke od karakteristika islamskog obrazovanja u našim krajevima.

Na taj način, vakif je određivao uslov da imami i hatibi moraju obavezno veoma dobro poznavati šerijatsko pravo i islamsku tradiciju (Hadis). Gore navedeni Kodža Sinan Paša, bio je postavio uslov da se u džamiji koju je izgradio u Kačaniku: „*Postavi sposoban hatib, koji poznaje Šerijat, koji je obrazovan, retoričar, lijepog glasa, da održava hutbu na tradicionalan način svakog petka i za bajrame*“. On je također postavio uslov: „*Da se u džamiji postavi obrazovan imam sa izvanrednim sposobnostima, sa iskustvom i poštovanjem uslova namaza u džematu za svaki namaz, da bude pravedan i prijatan... I dva mujezina koja će učiti ezan, starajući se o čistoći i penjajući se na minaretu...*“.⁷⁴

Zatim, bilo je vakifa koji su u njihovim vakufnamama zahtijevali da dužnost imama i hatiba vrše različite osobe. Vakifi su insistirali i na činjenicu da imami i hatibi nikako ne mogu biti sudski službenici i da se bave drugim dužnostima, kako ne bi zapostavili džamijsku službu. Na taj način, naprimjer, Kukli Beg je postavio uslov da: „*Ukoliko se neko od služitelja, bilo imam, mujezin ili bilo ko drugi, bude bavio poljoprivredom, onda njihove*

⁷² Za više, pogledaj: Dr. Omer Nakičević, *Izučavanje hadisa u našim krajevima do polovine XIX vijeka*, u: Glasnik VIS-a u SFRJ, br. 4 i 5, 1983, str. 513-522 i str. 641-653.

⁷³ Dževat Hodžić, *Vakuf i islamska prosvjeta...* str. 31.

⁷⁴ Dr. Hasan Kaleši, „*Najstariji vakufski dokumenti u Jugoslaviji na arapskom jeziku*“, Priština, 1972, str. 302

dužnosti dodijelite nekom drugom ”⁷⁵. Vakifi su njihov uticaj izražavali i preko određivanja iznosa plata za služitelje džamija. Kukli Beg je imamu i hatibu džamije u kasabi Zinovo odredio platu od 4 akči dnevno, dok je za dva mujezina odredio po dvije akče dnevno. Također je bio odredio i platu za hatiba džamije u Prizrenu⁷⁶.

Vakifi su mogli uticati i na islamsko obrazovanje i na način da su postavljali uslove oko broja predavanja (vazova i dersova), njihovu vrstu, određivanje pojedinca koji bi ih realizovao, kao i izvore (knjige) na kojima bi se bazirao. U ovom aspektu „karakteristično i zanimljivo je naglasiti da je značajan broj vakifa, koji su u najvećem dijelu bili trgovci, ostavljali novac i nekretnine u amanet za držanje vazova (predavanja) u toj i toj džamiji. Tom prilikom je bila određivana i knjiga koja je trebala biti korištena tokom predavanja i bila je određivana i osoba koja je trebala držati to predavanje.”⁷⁷

Vakifi su osnivali i izgrađivali mektebe uglavnom pored džamija. Mektebi su u našim krajevima tokom osmanlijske vladavine bili u funkciji osnovnih škola. U njima se sticalo početno vjersko obrazovanje.

Oni su imali i stepen nastave i smjerove razvoja u mektebima. Taj uticaj su postigli preko raznih uslova koje su postavljali u njihovim vakufnamama. Vakifi su preko njihovih uslova, pružali materijalnu podršku za djecu koja su se školovala u ovim mektebima. Mahmud Paša Rotla je bio predvidio 800 groša za podršku učenika. Na taj način, naprimjer, vakif je izdvajao sredstva za kupovinu odjeće i postavljao bi uslov da se svakog Ramazana uoči noći Kadra dodijele svakom djetetu u mektebu.⁷⁸ Ili naprimjer, vakif bi odredio da se svakom djetetu dodijeli hrana, ili voće, ili slatkiši (uoči svakog Petka)⁷⁹. Vakifi su uticali na mektebska predavanja i preko pedagoških zahtjeva. Tako, među ostalom, postavljali su uslove vrste da nastavnik u mektebu uvijek bude „nasmijan, prijatan, blag“, ili da se prema

⁷⁵Dr. Hasan Kaleši, Hasan Kaleši-Ismail Redžep, *Prizrenac Kukli beg i njegove zadužbine*, , str. 165.

⁷⁶Dr. Hasan Kaleši, Hasan Kaleši-Ismail Redžep, *Prizrenac Kukli beg.*, str. 164.

⁷⁷Mehmed Mujezinović, *Islamska epigrafika BiH*, Knjiga I, Sarajevo, 1974, str. 278.

⁷⁸Dževat Hodžić, *ibid.*, str. 33

⁷⁹Ibid.

svim učenicima odnosi kao otac prema svojoj djeci, „ne praveći razliku između njih“⁸⁰. Također su uslovljavali (Sinan Paša) da nastavnik bude dobar poznavao Kur'ana i tedžvida, sa pozitivnim osobinama, jakog morala i koji bi podučavao djecu muslimana učenje Kur'ana⁸¹. Iako su mektebi uglavnom bili veoma posjećivani, vakifi bi ponekada (kao npr. Kodža Sinan Paša, Kukli Beg itd.) određivali i pomoćnika nastavnicima, odnosno zamjenika, kojeg bi uslovljavali da bude „dobar i učen čovjek, koji će biti zamjenik nastavnika: on bi trebao ponavljati lekcije sa učenicima.“⁸² Treba uzeti u obzir i činjenicu da su vakifi skoro uvijek ostavljali i iznos plate za nastavnike/mualime u mektebima. Mahmud paša Rotla, za nastavnika u njegovom mektebu je dodijelio 140 groša, dok je Kukli beg predvidio dvije akče za nastavnika, a jednu akču za njegovog zamjenika, repetitora.

Za vrijeme osmanlijske vladavine, najveći dio medresa/škola su bili osnivali i održavali vakifi. I, kada je riječ o islamskom obrazovanju u našim krajevima, vakifi su imali veliki uticaj preko njihovih uslova koji su predviđali djelovanje tih škola. Oni su, preko postavljanja njihovih uslova, regulisali skoro sve djelatnosti rada tih medresa. U njihovim vakufnamama su prije svega izdvajali izvanredne plate za profesore/muderrise i učenike medresa (talibe, softe). Na taj način, Mahmud paša Rotla je za muderrisa njegove medrese, hadži Ali Efendiju, izdvojio 1,200 groša. Ili, prema vakufnami Ishaka Čelebija iz Bitolja (preminuo 1508 godine), svi učenici njegove medrese su dobijali po deset dirhema svakoga dana, dok je muderris te medrese dobijao po dvadeset dirhema dnevno.⁸³ Kako bi učenicima bili osigurani optimalni uslovi za učenje i rad, vakifi su pored medresa gradili sobe za stanovanje (internate). Mahmud paša Rotla bio je izgradio osam soba za boravak učenika medrese.

⁸⁰ Ibid.

⁸¹ Dr. Hasan Kaleši, *“Najstariji vakufski dokumenti...”, ibid, str. 304.*

⁸² Dr. Hasan Kaleši, *“Najstariji vakufski dokumenti ..., cit. djelo., str. 303.*

⁸³ Dr. Hasan Kaleši, *“Najstariji vakufski dokumenti ..., str. 198.*

Vakifi su često određivali broj predmeta, kao i koji će predmeti biti izučavani. Bilo je slučajeva kada su i oni sami radili kao profesori u njihovim medresama. I također slučajeva kada su vakifi preko njihovih uslova određenim u vakufnamama ciljali da njihove medrese budu u službi širenja Islama u određenim krajevima.⁸⁴

Zajednička stvar za uslove svih vakufnama koje su vakifi predviđali, a bili vezani za vaspitno-obrazovni proces u medresama, je da su zahtijevali proučavanje uglavnom *tradicionalnih nauka*, a zatim onih *racionalnih*; i da se kao profesori određuju časni, moralni, spremni,iskusni ljudi, „koji bi preko predavanja i pisanja otkrivali istine”⁸⁵.

Povijest klasičnog vaspitanja i obrazovanja na teritoriji RSM je tijesno povezana za biblioteke, jer je između islamskih škola (mekteba, medresa itd.) i biblioteka postojala tijesna i posebna veza. Većina biblioteka koje su osnovane u okviru islamskog obrazovanja u našim krajevima, su osnovane od strane dobročinitelja preko uvakufljenja velikog broja raznih djela iz oblasti islamskih nauka. Vakifi su gradili biblioteke pored mekteba, medresa, džamija (npr. U Prizrenu Suzi Čelebija, Gazi Mehmed paša, Gazi Isa Beg itd.). Vakifi su u njihovim vakufnamama predviđali precizan raspored reda u bibliotekama, za koje, u svim slučajevima je bilo karakteristično da „knjige ne mogu izaći iz zgrada koje su predviđene za njihovo korištenje“. Knjige su također ostavljale časne i poznate žene. Većina rukopisa i knjiga na orijentalnim jezicima koje su ostale do današnjeg dana, imaju pečate i potpise koji svjedoče da su ostavljene kao vakuf od tog i tog vakifa i za tu i tu medresu⁸⁶. Ovu stvar smatramo veoma važnom.

Veoma je poznato da su biblioteke/kutubhane osnivali određeni učenjaci, važne ličnosti i ljubitelji knjige, koji su radili razne intelektualne i profesionalne poslove i imali su mogućnost da kupuju knjige. Poznata je činjenica da su knjige bile veoma skupe, jer su bile pisane rukom i pored njih su bile mnoge ilustracije. U većini slučajeva, ove knjige su

⁸⁴ Dr. Hasan Kaleši, *“Najstariji vakufski dokumenti, str. 15.*

⁸⁵ Dževat Hodžić, *ibid.*, str. 34.

⁸⁶ Sadik Mehmeti, *Orijentalni rukopisi u Arhivu Kosova*, Priština, 2008, str. 47, 69, 72, 133.

ostavljane kao vakuf prije smrti njihovih vakifa, ili su ih oni ostavljali njihovim nasljednicima nakon smrti, jer su biblioteke nekoliko škola (medresa) proširene na ovaj način i broj knjiga u njima je narastao.

Kako biblioteke, tako i medrese, bile su osnovane jedino preko sistema vakufa. Iako je vakuf bio dobrotvorna institucija i knjige su bile jedne od stvari koje su se mogle ostaviti kao vakuf, mnoge biblioteke, koje su za vrijeme njihovog osnivanja bile veoma skromne, prolaskom vremena su se proširile zavidnim brojem knjiga. Ovako, nisu bile samo poznate ličnosti i bogati ljudi oni koji su ostavljali knjige kao vakuf, već su to radili i ljudi koji su imali skromno bogatstvo, čak i zanatlije i vojnici (gazije), koji nisu samo ostavljali knjige u vakufu, već nailazimo i na to da su oni bili prepisivali i kopirali iste knjige⁸⁷.

Želja da knjiga bude što korisnija je spomenuta u svakoj vakufnami gdje su spomenute uvakufljene knjige. Ovaj podatak nalazimo i u samoj uvakufljenoj knjizi.

1.7. Vakufi kao naučne institucije

Sa aspekta obrazovanja u našim krajevima, treba naglasiti još jedan veoma važan faktor. On je vezan za činjenicu da, sa dolaskom islamske vjere u našim krajevima i tokom stoljeća, naši ljudi su prolazili kroz razne kulturne i naučne centre (Istanbul, Kairo, Damask, Meka, Bagdad) kako bi sticali obrazovanje, naročito visoko obrazovanje, specijalizaciju u određenim oblastima i ciljali su što bolju spoznaju naučnih postignuća. Još od početka XV stoljeća, dobročinitelji su u našim krajevima osnivali vakufe kako bi pomogli putnike (*imareti*, *musafirhane*, *karvansaraje* i drugo). Preko tih vakufa, oni su u velikoj mjeri pomogli razvoj i stepen putničkih veza. Kukli beg, među ostalom, ostavio je u vakuf i 117 dućana u Prizrenu, 50 dućana i mnoge mlinove u Ležu u Albaniji, jedan most na rijeci Vardar

⁸⁷ Zagorka Janc, *Islamska minijatura*, Zagreb, 1985, str. 26.

u blizini Tetova i 14 karvansaraja na „Dukađinskom putu“ i na „Istanbulskom putu“.⁸⁸ Dok, Sinan Paša je samo u Kačaniku bio uvakufio 2 hana, jedan hamam itd.⁸⁹

Pored toga, vakufi su uticali na profesionalno školovanje kadrova. Oni su osnivali i razne institute za razvoj određenih naučnih grana. Takvi su Instituti za proučavanje poslanikove tradicije/Daru'l-Hadis, Institut za kur'anske nauke/Daru'l-kurra, obzervatoriji/rasathane i slično.

1.8. Humanitarna uloga vakufa

Institucija vakufa u osmanlijskoj državi je podrazumijevala da musliman vakif preko dobročinstva jednim dijelom osjeti zadovoljstvo tog čina, i prema tome, da njegovo ime bude navedeno u tom činu. Sa druge strane, vakuf je uživao i podsticaj same države, jer na taj način, država je realizovala i dobar dio javnih službi u korist društva. Preko institucije vakufa je također za mnoge porodice garantovano nasljedstvo bogatstva na veoma održiv i regularan način.⁹⁰

Dijapazon vakufa u osmanlijskoj državi je bio veoma širok. On je obuhvatao veoma važne sfere kao što je obrazovanje, zdravstvo, infrastrukturu i naročito održavanje, funkcionisanje i izgradnju kulturnih spomenika, pomaganje bolesnika i nemoćnih itd. U procesu uvakuflijanja imovine, postojao je uslov da vakifi budu mentalno zreli ljudi, međutim nije bilo rodovih i vjerskih ograničenja po ovom pitanju. To znači da su učesnici u ovom procesu mogli biti muškarci i žene, kako muslimani tako i nemuslimani. Iz arhivskih

⁸⁸ Hasan Kaleši-Ismail Redžep, *Prizrenac Kukli beg ...*, *ibid.*

⁸⁹ Dr. Hasan Kaleši, *„Najstariji vakufski dokumenti“*, str. 274.

⁹⁰ Ekrem Buğra Ekinci, *Osmanlı Hukuku: Adalet ve Mülk* (İstanbul: Arı Sanat, 2012), 411. Shih gjithashtu: J. N. D. Anderson, “Religious Element in Waqf Endowments”, *Journal of the Royal Asian Society*, Volume 38, 1951-Issue 4; preuzeto od: <https://doi.org/10.1080/03068375108731420> (objavljeno online na dan 25 Feb. 2011), 292.

podataka proizlazi da je u Osmanlijskoj Imperiji, 36% onih koji su poklonili imovinu preko institucije vakufa, bile žene.⁹¹

Vakufi su igrali veoma važnu ulogu za razvoj društva, mjesta i gradova naseljenim muslimanima, jer u okrilju ove institucije u tim mjestima je izgrađeno mnogo javnih objekata. Tokom osmanlijske administracije, oni u isto vrijeme zastupaju i unikatnu instituciju kredita. Kao vječni izvor materijalnih izvora, u okrilju vakufa su realizovane funkcije vjerskih, kulturnih, vaspitnih i humanitarnih institucija, a sve te institucije su kasnije ostajale aktivne.

Sa ekonomskog i društvenog aspekta, vakuf je finansijska i socijalna institucija koja daje doprinos u životu pojedinca i kvalitetu ekonomskog, društvenog, kulturnog i vjerskog razvoja društva. Preko vakufname se okončavalo vlasništvo osobe nad određenom imovinom i na taj način je ta imovina prelazila u vlasništvu vakufa.

Nema nimalo sumnje da je glavna uloga vakufa bila koncentrisana na humanitarni aspekt, odnosno ulogu društvene humanitarne institucije. U potpunosti njihovih humanitarnih ciljeva je bilo u potpunosti uokvireno od strane islamskog prava, odnosno uvakufnjene imovine i prihode od vakufa su trebali bez uslovljavanja koristiti i siromašni i članovi društva koji nemaju imovinu.⁹²

Što se tiče ispunjenja humanitarne dužnosti, preko davanja milosrđa i raznih drugih formi pomoći, postizali su se sljedeći ciljevi: pomaganje siromašnih, smještavanje siročadi i beskućnika, pomaganje učenika, pomaganje putnika, davanje besplatnih obroka preko vakufskih kuhinja/imareta, smještaj putnika u takozvane objekte musafirhane, izgradnja karvansaraja/motela pored puta za smještaj putnika i trgovaca, pomaganje onih koji su bili u dugovima, zaštita i oslobađanje robova, pomaganje bolesnika i nemoćnih itd.

⁹¹ *Ibid*, 413

⁹² Ahmet Sherif, *Vakufi Makedonije u osmanlijskom periodu*, Skoplje 2006, str. 47.

U većini slučajeva, u vakufnami se podvlačila činjenica da će najveći dio prihoda od vakufa biti potrošeni na pomaganje siromašnih. Način pomaganja, također, je bio naglašen u vakufnami, dok se veoma često nailazi na podatke za podjelu hrane iz vakufskih kuhinja ili podjelu neke druge vrste materijalne pomoći. U mnogim vakufnamama je naglašeno dodijeljivanje odjeće i hrane siročadima.⁹³

Druga vrsta humanitarne pomoći i davanja milosrđa je i pomoć koja je dodijeljivana učenicima, koji su se kasnije trebali posvetiti razvoju i širenju vaspitanja i obrazovanja u krajevima odakle bi dolazili. Za njih su vakifi, pored raznih vrsta pomoći, predviđali i objezbeđivanje besplatnog boravka u sobama medrese i besplatnu hranu. Također, zavisno od uslova, učenicima su dodijeljivane besplatne knjige i određena finansijska pomoć, kako je naglašeno u vakufnami Is'hak Bega za učenike Aladža džamije iz 1445 godine.⁹⁴

Među najpoznatijim vakufskim humanitarnim objektima su bili i imareti/narodne kuhinje, koje su predstavljale jednu vrstu vakufske imovine, u većini slučajeva osnivane od strane sultana i poznatih ljudi osmanlijske države, u kojima se dodijeljivala besplatna hrana siromasima, putnicima, trgovcima, učenicima i ljudima koji su bili zvaničnici vakufa. O ovim objektima se često nailazi na podatke u vakufnamama, gdje vakifi određuju količinu hrane koja će biti podijeljena, kakva će hrana biti podjeljena i ko će se hraniti u toku dana.⁹⁵

Među humanitarnim aktivnostima vakufa spada i pomaganje ljudi koji su u dugovima. Ovaj državno-pravni čin je kod Osmanlija prenešen od Arapa, a masovno je naišao na praktikovanje u RSm i šire na teritoriji Balkana.⁹⁶ Prema kur'anskim načelima, muslimanima je preporučeno da zaštite dužnike, odnosno je preporučeno da se poštuju ljudi koji su na bilo

⁹³ Šabanovic, Hazim, *Dvije najstarije vakufname u Bosni*, Prilozio za orijentalnu filologiju I istoriju jugoslovenskih naroda pod turskom vladavinom, II, Sarajevo, 1951, str.18

⁹⁴ Elezović, Gliša, *Turski Spomenici u Skoplju*, Glasnik Skopskog Naucnog Drustva, knjiga I, svezak 1, Skoplje 1925, str. 460-461.

⁹⁵ Ibid, str. 467-470.

⁹⁶ *Sixhilet e Manastirit*, Odsjek za dokumentaciju pri Institutu za nacionalnu historiju RSM-a, , Skoplje

kakav način bili u dugu. U nekim dijelovima Kur'ana, čak je preporučeno pomoći dužnika⁹⁷, odnosno onaj koji je dao dug nije imao mogućnost sam tužiti ili kazniti dužnika za dug, bez prethodne dozvole i odluke od strane kadije.

Prema šerijatskom pravu i normama, u humane i dobrotvorne čine spada i pružanje zaštite dužnicima ili oslobađanje robova. Oslobađanje robova u osmanlijskim feudalnim krugovima se smatralo dobrotvornim činom, o čemu govore mnogi podaci iz osmanlijskih dokumentima, naročito sidžili koje su pisale kadije. Mnogo je takvih primjera u sidžilima iz grada Bitolja.⁹⁸

Humanitarna i dobrotvorna uloga vakufa se vidi i preko poštovanja činova koji su vezani za pomaganje bolesnih i siromašnih ljudi. Ovaj čin i dužnost je bila rezultat poštovanja muslimanskih vjerskih obreda i tradicija, zbog čega su bile osnivane i vakufske bolnice. U njima su bolesnici bili tretirani besplatno.⁹⁹

Što se tiče vjerske tradicije i obreda vezanih za vakufe, važno je spomenuti i primjer ispunjenja dobrotvornih ciljeva, koji su vezani za očuvanje i zaštitu životinja u osmanlijskoj državi. Tokom ispunjenja ovog cilja, bilo je posebnih pravila koja su posvećena zaštitnicima životinja, sa pravom, jer je čovjek zadužen brinuti o životinjama, da ih hrani i štiti od nesreća itd. ukoliko se konstatovalo da je određena osoba zloupotrebila životinje, ona je bila kažnjena od strane kadije/sudije. Podjela pomoći od ove vrste vakufa se u islamskom svijetu smatrala preporučenim dobročinstvom i nije bila česta pojava da se vakufska hrana davala i domaćim životinjama, naročito psima lualicama, mačkama, konjima, pticama itd.¹⁰⁰

⁹⁷ Kur'an, Poglavlje Tevba, ajet 60.

⁹⁸ *Ibid.*

⁹⁹ Prva vakufska bolnica u osmanlijskoj državi je izgrađena u Beogradu od strane sultana Bajezida I (1389-1402). Begović, Mehmed, *Vakufi u Jugoslaviji*, Beograd 1963 str.38

¹⁰⁰ *Ibid.*, str.36.

GLAVA II

2. RELACIJA VAKUFA SA DRŽAVOM I NJIHOVA ADMINISTRACIJA NA TERITORIJI REPUBLIKE SJEVERNE MAKEDONIJE

2.1. Opći pravni i istorijski pregledi

Činjenica je da su u islamskom društvu gotovo sve zadužbine osnivane kao vakufi. Na taj način su trajno obezbeđivana sredstva za izdržavanje neke javne građevine ili institucije, jer su se prihodi vakufa, ostvarivani iz raznih izvora, redovno trošili u dobrotvorne svrhe, pri čemu se nije krnjio kapital. Prema nekoj vrsti pravne fikcije, jedino je Bog imao vlasnička prava nad vakufom, od trenutka njegovog osnivanja, te je, čak i kada su se vlade i države menjale, trajnost takve javne službe bila zagarantovana. U vakfiji, koju je kadija unosio u svoj registar, osnivač je određivao namenu svog vakufa, uslove i način na koji će se njime upravljati imenujući muteveliju, glavnog staratelja.

Međutim, u Osmanskom carstvu država je kontrolisala i potvrđivala sve ustanovljene vakufe, jer su oni imali karakter slobodne imovine. Vakuf je finansijski i administrativno bio autonomna fondacija. Oni su djelovali u sljedećim područjima u pogledu ispunjavanja obaveza države prema stanovništvu: a) U oblasti obrazovanja: Škole, medrese, biblioteke. b) U vjerskom području: džamije, tekije, mesdžidi, muvakkithane. c) U zdravstvenim i socijalnim područjima: bolnica (darušifa), karavansaraji, imareti, starski domovi, kuće za dojenje djece, ceste, mostovi, česme, groblje. d) Na polju sporta: lože za hrvače i streljane. e) U civilnim i vojnim oblastima: kasarne, dvorci, oružarnice, bašte. Vakufi su nastali kao

zajednički rezultat odnosa države, stanovnika i vjere. Zbog toga su zadužbine oblikovane kao inicijativa pojedinaca, a ne državnog budžeta, u uslugama koje se pružaju za javno dobro Osmanskog carstva.

Vakufi, kao posebne institucije solidarnosti i koji su služili kao katalizator između države i stanovništva, jesu najvažnija odlika osmanske civilizacije i društva. To je sjajan sustav koji ima izuzetno efikasno mjesto u osnivanju i razvoju države i gradova u smislu društvenih, kulturnih, ekonomskih, političkih i mnogih drugih polja.

Osmansko carstvo je kosmopolitska država u kojoj su se sve veroispovesti i rase smatrali delovima jedne celine, i koja je ujedinila pravoslavne hrišćane na Balkanu i muslimane u Anadoliji u jednu državu. Kneževine gazija u zapadnoj Anadoliji ubrzo su prihvatile tradicije i institucije Seldžučkog sultanata. Državna tradicija koja je uzgojena u različitim dinastijama koja su vodili muslimansko društvo, u Osmanskoj državi sintetiziralo se sa Vizantijskim konceptom državnosti i na taj način pojavio se jedan koncept države koji će se vrlo brzo rasprostraniti na četiri strane sveta. Nema sumnje da takva jedna država trebalo da ima korenitu filozofiju državnosti uz koju će sagraditi institucije društvene vitalnosti. Tako Osmanov sin Orhan iskovaće prvi srebrni novac u Brusi 1327. godine, i udariti temelj medresi u Nikeji 1331; godine 1340. podići će trgovački centar u Brusi, izgradivši bazar i bezistan, zatvorenu tržnicu gde se prodavala skupocena roba. Arapski putnik Ibn Batuta¹⁰¹ boravio je u Brusi oko 1333. godine i opisao je kao „veliki grad sa lepim bazarima i širokim ulicama". Opšta društvena i kulturna pozadina u vreme osnivanja osmanske i ostalih pograničnih kneževina predstavljali su dinamične činioce u osvajanjima Osmanlija; administrativni i kulturni oblici primenjivani na osvojenim teritorijama proisticali su iz tradicija politike i civilizacije Bliskog istoka ali na solidan način prihvaćeno je i iskustvo osvajanih teritorija u administraciju i vođenje države. Po ovoj teoriji države, pravda

¹⁰¹ Gibb, H.A.R.. *The Travels of ibn Battuta*, London, 1958, I, p. 42.

se izjednačava sa zaštitom podanika od zloupotreba predstavnika vlasti, a posebno od nezakonitih nameta. Suverenova najvažnija dužnost je da obezbeđuje takvu zaštitu.

U tradicionalnoj imperiji Bliskog istoka, država se starala o javnim zdanjima, naime o izgradnji i održavanju kanala, nasipa, puteva, mostova i karavan-saraja, jer se smatralo da se unapređenjem trgovine i zemljoradnje obezbeđuje bogatstvo vladareve blagajne. Muslimanski istoričar Taberi (umro 923. godine) zabeležio je kako su Sasanidi zastupali mišljenje da je suverenova osnovna dužnost da osniva gradove i sela i gradi puteve i mostove. U islamskom periodu ovu tradiciju je potisnulo shvatanje da je podizanje javnih zdanja izraz pobožnosti i dobročinstva, te se na takve građevine, čak i kada ih je gradio sultan, počelo gledati kao na nezavisne institucije van delokruga države.

Pridržavajući se tradicije Bliskog istoka, Osmanlije su nastojale da svoja središta — Brusu, Jedrene i Carigrad-preobrazu u velike gradove, povećavajući broj njihovog stanovništva i omogućujući im da se razviju u trgovačke centre. To se najbolje ogleda na primeru Carigrada. Pre osmanskog osvajanja, broj stanovnika u Carigradu bio je pao na trideset do četrdeset hiljada duša. Posle osvajanja, osmaniski turski sultan Mehmed II Osvajač nije mogao sprečiti svoje vojnike u pljačkanju Carigrada zato što im je to garantovao islamski zakon, jer se grad nije dobrovoljno predao, ali je Mehmed Fatih želeo da svoju buduću prestonicu preuzme što je moguće manje oštećenu.

Neposredno posle osvajanja, Mehmed II je preduzeo korake da Carigrad preobrazu u najveći prestoni grad na svetu. Prvo, nastojao je da privoli odbeglice da se vrate, obećavajući im povraćaj imovine, slobodu veroispovesti i slobodu rada. Oslobodio je one zarobljenike koji su pripali kao deo plena i naselio ih u Fanaru, poštedevši ih čak izvesno vreme plaćanja dažbina. Drugo, naredio je provincijskim upravama u Rumeliji i Anadoliji da nađu četiri hiljade porodica koje će se nastaniti u Carigradu, objavljujući da će novim prestoničkim žiteljima pokloniti napuštene kuće. Te porodice nisu morale biti muslimanske, ali je bilo

neophodno da bar neko od njihovih članova bude bogat čovek, trgovac ili zanatlija. Daleko od toga da su ova njegova naređenja bila u potpunosti ispunjena. Osvajač je, zatim, vršio odbir među trgovcima, imućnim ljudima i zanatlijama iz značajnih gradova koje je pokorio i dovodio ih u Carigrad.¹⁰²

Izgradnjom *imareta*-bili su to gradski objekti koji su izdržavani prihodima vakufa - Carigrad je dobio javne službe i tržnice, i ta činjenica imala je značajnog udela u njegovom razvoju. Imaret, staru instituciju Bliskog istoka, Osmanlije su oživele prilikom izgradnje Bruse, Jedrena i ostalih gradova. U pitanju su zdanja koja se mogu svesti na džamije, medrese, bolnice, hanove, vodovodne instalacije, puteve i mostove, i koja su osnivana i podizana iz verskih ili humanitarnih pobuda. U njihov sklop su ulazile i one institucije i objekti koji su obezbeđivali njihovo održavanje, kao što su gostionica, čaršija, karavan-saraj, hamam, vodenica, bojadžinica, klanica ili aščinica. Verske i humanitarne ustanove obično su bile u blizini džamije, dok su se trgovačke zgrade nalazile u njenoj najbližoj okolini ili na nekom drugom podesnom i prometnom mestu. Imareti su bili bitan deo u planovima svih osmanskih gradova, dajući im osobeni karakter, a donedavno su dominirali vidikom i velikih i malih gradova u Anadoliji i na Balkanu. Osnivači su svoje imarete najčešće organizovali kao vakufe. „Riječ vakuf dolazi od arapskog glagola *veqafe* što znači zaustaviti, zadržati,

¹⁰²Na taj način je u raznim delovima carskog grada naselio hrišćane iz Amasre (1459), Stare i Nove Fokeje (1460), Trapezunta (1461), Korinta i Argosa u Moreji (1458, 1463), Karamanije (od 1470. do 1480), Eubeje (1473) i Kafe (1475). Prema rečima jednog savremenika, Dž. M. Anđolela, „za kratko vreme novi stanovnici su sebi izgradili prekrasne domove i crkve". Ovim prinudno naseljenim licima nije bilo dozvoljeno da napuštaju grad, ali ih je zato država oslobađala nekih nameta i radnih usluga. U pokušaju da Carigradu pribavi značaj svetske metropole, sultan Mehmed II Osvajač (puno ime Fatih Sultan Mehmet) je zvanično priznao duhovne vođe grčke pravoslavne, jermenske i jevrejske crkve, za čije je središte odredio svoj prestoni grad. Posle osvajanja Egipta, osmanski sultan Selim I (zvani Javuz – Hrabri, Nepopustljiv) je morao ukinuti funkciju nagida kako se ovaj ne bi sukobio sa glavnim rabinom u Carigradu. Tokom petnaestog i šesnaestog veka, Turci su podsticali doseljavanje Jevreja iz Evrope, smatrajući ih elementom koji razvija trgovinu i donosi bogatstvo. Za vladavine sultana Mehmeda II Osvajača, u Carigradu se bilo naselilo toliko Jevreja da su oko 1477. godine, iza muslimana i Grka, zauzimali treće mesto među gradskim stanovništvom. Da bi obezbedio prehrambene proizvode neophodne gradu i Saraju, Mehmed II je u trideset pet napuštenih sela oko Carigrada naselio tridesetak hiljada seljaka koje je zasužnjio ratujući sa Srbima i Morejcima i, protivno ustaljenom osmanskom običaju, nametnuo im ropski status, kako bi ih sprečio da napuštaju svoje naseobine. Inaldžik, Halil, Osmansko Carstvo, Utopija, Beograd, 2003, str. 218-219.

posvetiti¹⁰³ i ukazuje na to da je vakufska imovina (imovina koja se zavještava) ona imovina koja je izuzeta iz redovnog pravnog prometa stvarima i određena u neke druge svrhe¹⁰⁴. Vakuf u fikhskim djelima obično definira kao izuzimanje imovine voljom nekog lica iz njegovog vlasništva i njeno posvećivanje određenim ciljevima. Ciljevi koji se postižu uvakufljenjem imovine koja postaje trajno dobro, mogu biti vjerski u užem smislu, društveni, prosvjetni, privredni, socijalni i milosrdni¹⁰⁵.

Vakfija (vakuf-nama), dokument o osnivanju zadužbine, sastavljala se u prisustvu kadije, koji ju je uvodio u svoj registar, a sultan potvrđivao. Riječ vakufnama potječe od arapskog glagola *veqafe* i perzijske riječi *name*, što znači isprava, knjiga¹⁰⁶. Sa aspekta formalno pravnog gledišta vakufnama ima karakter podobne isprave u pravu poznato kao ustus titulus ili pravni osnov ili u krajnjem dometu domet sudske presude jer sadržava formu uvakufljenja koju je sudska praksa uvela zbog pravne sigurnosti. Činjenica je da su u islamskom društvu gotovo sve zadužbine osnivane kao vakufi. Na taj način su trajno obezbeđivana sredstva za održavanje neke javne građevine ili institucije, jer su se prihodi vakufa, ostvarivani iz raznih izvora, redovno trošili u dobrotvorne svrhe, pri čemu se nije krnjio kapital. Prema nekoj vrsti pravne fikcije, jedino je Bog imao vlasnička prava nad vakufom, od trenutka njegovog osnivanja, te je, čak i kada su se vlade i države menjale, trajnost takve javne službe bila zagarantovana. U vakfiji, koju je kadija unosio u svoj registar, osnivač je određivao namenu svog vakufa, uslove i način na koji će se njime upravljati imenujući muteveliju, glavnog staratelja. Međutim, u Osmanskom carstvu država je kontrolisala i potvrđivala sve ustanovljene vakufe, jer su oni imali karakter slobodne imovine.¹⁰⁷

¹⁰³ Muftić, Teufik Arapsko-srpskohrvatski rječnik, II dio, Sarajevo, 1973, str.453.

¹⁰⁴ Hrvačić, Esad, *Vakuf – trajno dobro*, Sarajevo: El-Kalem, 2001, str. 6.

¹⁰⁵ Ibid., str. 6.

¹⁰⁶ Ibid., str. 6.

¹⁰⁷ Akgündüz, Ahmet, *Islâm Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*, Ankara 1988. s. 45-47; Ekinci, Ekrem Buğra, *Osmanlı Hukuku: Adalet ve Mülk*, Istanbul, Arı Sanat, 2012, s. 33-35; Hatemi, Hüseyin, *Türk Hukukunda Vakıf Kurma Muamelesi: Önceki ve Bugünkü*, Istanbul, 1969, . 78.

Vakuf je finansijski i administrativno bio autonomna fondacija. Darodavac je imenovao muteveliju, a ako je vakuf bio veliki, obično i nazira, glavnog nadzornika. Mutevelija je snosio odgovornost za sva pitanja povezana s vakufom, preduzimao je korake za prikupljanje i uvećavanje prihoda, a ostvarena sredstva koristio za ispunjavanje darodavčevih uslova, za plaćanje osoblja zadužbine i njeno održavanje i opravku. U svojstvu inspektora, nazir je utvrđivao da li se poštuju odredbe prema kojima je osnovana zadužbina, a jedanput godišnje glavni opunomoćenici i činovnici vakufa sastajali su se da razmotre da li su ispunili svoje dužnosti propisane vakfijom. Ovo telo je moglo postaviti zahtev za uklanjanje mutevelije. Država je kadiji, ili posebno imenovanom inspektor, poveravala zadatak da pregleda račune svakog vakufa, a sve te mere predostrožnosti imale su za cilj da se trajno sačuva prava uloga ove institucije. Sistemom vakufa stvarali su se kulturni i trgovački kompleksi zgrada u Carigradu. Svaki važniji osmanski grad imao je veliku džamiju i bezistan, te je stoga, posle osvojenja Carigrada, kada je Aja Sofija pretvorena u glavnu džamiju prestonice, Mehmed Osvajač naredio da se podigne bezistan kao sastavni deo njegove zadužbine.¹⁰⁸

Da bi osigurali lako i bezbedno putovanje glavnim drumovima, sami sultani su duž puteva gradili posebnu vrstu prihvatilišta, koja su izdržavali vakufi, a najviše državne i dvorske činovnike su podsticali da isto to čine, dajući im u baštinu velika imanja. Poneka od tih prihvatilišta bila su veliki kompleksi nalik na imarete po gradovima, s tom razlikom što su u ovom slučaju glavne građevine bile gostionica, karavan-saraj i, pokatkad, most.

Džamije sa pratećim karitativnim institucijama gradile su se tu retko. Murat II je, na primer, 1443. godine izgradio preko reke Ergene, nadomak Jedrena, veliki kameni most sa 174 luka, dug 392 metra. Kod samog mosta podigao je han gde su putnici mogli dobiti prenoćište i hranu, zatim džamiju i medresu, a rashodi za pokrivanje troškova hana i

¹⁰⁸Koprulu, Bulent, *Tarihte Vakifllar*, Hukuk fakultesi mecmuasi, VIII/3-4, Ankara, 1951, s. 45.

održavanje mosta podmirivani su prihodom koji su ostvarivali jedna bozadžinica, hamam i više dućana. Car je te izdatke podmirivao i delom sredstava koja su davali jedan karavan-saraj, hamam i radnje što je izgradio u Jedrenu. U okolini prihvatilišta naselio je narod, poglavito turkmenske nomade, sa ciljem da čuvaju i održavaju most, a u naknadu za to oslobodio ih je nekih poreza. Na drugoj obali reke nastanio je jaje, vojnike iz redova seljaka. Vremenom se broj stanovnika ove male naseobine povećao, i tako je nastao grad Uzunčuprija, gde je 1456. godine živela 431 porodica. Drugi primer je imaret koji je Hersek Ahmed-paša (Hercegović, umro 1517) osnovao na putu što je vodio iz Carigrada u Damask, i to kod prve stanice nedaleko od Izmitskog zaliva. Kasnije je taj imaret prerastao u grad Hersek. U četrnaestom i petnaestom stoleću, gospodari krajišta podizali su slične zadužbine u pokorenim zemljama, a ova jezgra će docnije prerasti u osmanska kulturna i administrativna središta. Grad Sarajevo razvio se oko imareta čiji je darodavac bio pogranični gospodar Isabeg, dok je iz imareta koji je osnovao Minet-beg na drumu između Sofije i Jedrena nikao Tatar-Pazardžik, jedan od najznačajnijih trgovačkih gradova u Bugarskoj.¹⁰⁹

Buzbek, izaslanik Svetog rimskog carstva, koji je 1555. godine putovao za Carigrad konjskom zapregom, opisao je karavan-saraj u Nišu, žaleći se da se tamo „ništa ne može učiniti nasamo; sve je otvoreno i svak može da vidi šta onaj drugi radi". Ali je zato visoko ocenio posebna odeljenja u hanu. „*Ovaj han raspolaže sa više izvanrednih posebnih odeljenja za smeštaj gostiju. Svako ima pravo da ih koristi, bio hrišćanin ili Jevrejin, bogataš ili siromah, svima su jednako dostupni. Osećao sam se tamo kao da se nalazim u dvoru nekog princa*“¹¹⁰.

Sultan Mehmed II Osvajač je u svojoj vakufiji zahtevao da se prema svim putnicima što odsednu u hanu koji je on darovao ima lepo postupati i da se svim njihovim potrebama mora udovoljiti. U hanovima su se tri dana besplatno dobijali hrana i smeštaj, a potom su

¹⁰⁹Inaldžik, Halil, Osmansko Carstvo, Utopija, Beograd, 2003, str. 228-229.

¹¹⁰Ibid. str.230.

putnici bili dužni da nastave put. Ove zadužbine, osnivane na jednakim razmacima duž velikih drumova, dokaz su širenja osmanske civilizacije. U osmanskom periodu je samo u Bosni i Hercegovini bilo izgrađeno osamnaest karavan-saraja, 232 gostionice, trideset dva hana, deset bezistana i četrdeset dva mosta, među koje spadaju i takva arhitektonska remek-dela kakav je mostarski most, sagrađen 1566. godine, Kozja ćuprija kraj Sarajeva iz oko 1550. godine i most u Trebinju.¹¹¹

Značajan činilac prilikom osnivanja vakufa bila je ustanova *temlika* — sultanovog darovanja prava vlasništva. Pozivajući se na ovu ustanovu, državnici ili žene na dvoru mogli su da se obrate sultanu s molbom da osnuju neku zadužbinu i da od njega, kao slobodno dobro, dobiju zemljišni pojas koji je u nekim slučajevima mogao obuhvatati više sela. To imanje bi, zatim, ostavili u baštinu sa dobrodetelnom namenom. Na taj način su ne samo obezbeđivali sebi spasenje na drugom svetu no istovremeno dugotrajna i sigurna sredstva za život svojih porodica i potomstva, imenujući ih za mutevelije ovih zadužbina. Potomci druge ili treće generacije uglednih ličnosti u Osmanskom carstvu živeli su često udobno i skrovito kao mutevelije vakufa, obrazujući posebnu vrstu zemljoposedičke klase.¹¹²

U periodu širenja granica Osmanske države, osnovnu brigu države predstavljala je vojska i uprava, dok je rješavanje krupnih društvenih pitanja, kulturno-prosvjetnih, socijalnih i svih drugih, bilo prepušteno privatnoj inicijativi, uglavnom ustanovi vakufa. Može se globalno reći da je uloga vakufa, u osmanskom periodu, bila u toj mjeri značajna da se i razvitak gradova u Osmanskom carstvu ne može odvojeno ni razmatrati od historije i uloge vakufa. Vakufski objekti razne namjene, sa značajnom arhitekturom, u kojima je bio koncentrisan cio vjersko-prosvjetni, kulturni i privredni život muslimana, činili su urbane kosture svih gradova, dok je profana, stambena arhitektura, u odnosu na monumentalne vakufske objekte bila vrlo skromna.

¹¹¹Ibid, str. 230.

¹¹²Özcan, Tahsin “*Osmanli Vakif Hukuku Çalışmaları*”, Türkiye Arastirmalari Literatür Dergisi, III/5, Istanbul 2005, s.89.

Poznato je da je osnivanje gradova uopće, i na Istoku i na Zapadu, započinjalo podizanjem bogomolje. U osmanskome periodu osnivanje kasaba započinjalo je obično podizanjem džamije, u nekim slučajevima derviške tekije. Iako je osnivanje vakufa i podizanje takvih objekata predstavljalo prosto ostvarenje pobožne volje njegovog legatora (vakifa), gradovi nisu nikako formirani bez plana i stihijski, kako se moglo misliti. Osnivanje gradova bilo je jedino rezultat državne politike, dok se vakufi pojavljuju kao izvršioци te politike, uslovljene javnim potrebama, najviše strategijskim i komunikacionim. To je razumljivo, jer je Osmanska država, kao islamsko-teokratska, morala biti aktivna u formiranju i razvijanju gradova, koji su predstavljali ne samo centre organa vlasti i kulturnog života, nego svojom zanatskom privredom i prave radionice za vojsku.¹¹³

Zahvaljujući vakufima koje su osnivali istaknuti pojedinci, na čelu sa samim vladarom, na primjer, Leskovac je ubrzo nakon prvog osmanskog osvajanja postao pravi osmanski grad. Naime, u vreme dolaska Osmanlija on je bio selo, da bi u narednih nekoliko decenija postao gradsko naselje sa izrazitim islamsko-orijentalnim obeležjima. U ovom procesu posebno treba istaknuti vreme između 1536. kada je bilo osam vakufa i 1570. godine, kada se broj leskovačkih vakufa popeo na 27. Zadužbinari su uglavnom bili obični građani, ljudi čija su imena zapamćena samo zahvaljujući njihovim zaveštanjima. Bilo je dosta novčanih zaveštanja, njih 17, tako da su vakufi igrali bitnu ulogu u kreditiranju građana. Najvažniji vakuf je svakako bio vakuf džamije sultana Bajazita, sa kojim je pokrenut proces zadužbinarstva u Leskovcu. Najveći leskovački dobrotvor bio je Mevlana Muhijudin, sin Iskendera, o kome se, nažalost, ništa ne zna. Ovo je ujedno bio i najbogatiji leskovački vakuf koji je posebno uticao na to da Leskovac dobije orijentalni izgled. Nasuprot ovog vakufa, koji

¹¹³Vidi šire: Handžić, A O formiranju nekih gradskih naselja u Bosni u XVI stoljeću (uloga države i vakufa), Prilozi za orijentalnu filologiju (POF) XXV, Sarajevo, 1977, str. 133-169.

je raspolagao najvećim iznosom gotovog novca, stoji vakuf zavije Šam-babe koji je raspolagao sa svega 200 akči.¹¹⁴

Uloge vakufa i države se isprepliću i teško ih je razdijeliti. Tijesna sprega i podudarnost uloga države i vakufa u razvitku gradova dobrim dijelom je proizilazila iz specifičnosti Srbije, Bosne, Makedonije. Takav tok imao je razvitak gradova u ovim ejaletima u klasičnom periodu, tj. do Karlovačkog mira (1699), u kome su gradovi privlačili samo muslimansko stanovništvo. Zatečeno kršćansko varoško stanovništvo se još i smanjivalo usljed prelaženja na islam, a novo nije pridolazilo, jer kao zemljoradnička raja ostajalo bi naseljeno u periferiji i nije moglo da mijenja svoj rajinski status. Iznimku su činili zanatlije, dobrim dijelom pridošli i iz okolnih sela. Ako su bili uklopljeni u esnafe i oni su bili oslobođeni rajinskog statusa. Međutim, takvih zanatlija je bio mali broj. U popisnom defteru iz 1604. godine određen broj kršćana zanatlija, koji nisu bili ničija raja, bio je evidentan u Sarajevu (93 domaćinstva), u Banjoj Luci (18) i još u dva-tri grada po nekoliko kuća.13) Već od početka XVIII stoleću, pod uticajem vanjskopolitičkih zbivanja, mijenjaju se uslovi i za kršćansko stanovništvo, pa se i ono počinje naseljavati u gradove.¹¹⁵

Krajem XIX stoljeća u Osmanskom carstvu počelo se s reformama. U Stambolu je utemeljena jedinstvena centralna uprava s posebnim ministarstvom vakufa, čime se pokušala onemogućiti samovolja mutevelija. Nadzor nad prihodima vodilo je ministarstvo vakufa. Ovom reformom uvelo se vođenje popisa vakufa, što je doprinijelo očuvanju najvažnijih podataka o njima.

Vakufi, osim gorenavedenog su djelovali i u sljedećim područjima u pogledu ispunjavanja obaveza države prema stanovništvu: a) U oblasti obrazovanja: Škole, medrese, biblioteke. b) U vjerskom području: džamije, tekije, mesdžidi, muvakkithane. c) U

¹¹⁴Šire: Amedoski, Dragana, *Leskovački vakufi u periodu od Osmanskog osvajanja do kraja XVI veka*, Istorijski časopis, knjiga:LVII, Beograd, 2008, str.137-150.

¹¹⁵Šire. Handžić, *O gradskom stanovništvu u Bosni u XVI vijeku*, POF XXVIII-XXIX, Sarajevo, 1980, str. 247-256.

zdravstvenim i socijalnim područjima: bolnica (darušifa), karavansaraji, imareti, , starski domovi, kuće za dojenje djece, ceste, mostovi, česme, groblje. d) Na polju sporta: lože za hrvače i streljane. e) U civilnim i vojnim oblastima: kasarne, dvorci, oružarnice, bašte.¹¹⁶ Oni (vakufi) su nastali kao zajednički rezultat odnosa države, stanovnika i vjere. Zbog toga su zadudžbinme oblikovane kao inicijativa pojedinaca, a ne državnog budžeta, u uslugama koje se pružaju za javno dobro Osmanskog carstva. Vakufi, kao posebne institucije solidarnosti i koji su služili kao katalizator između države i stanovništva, jesu najvažnija odlika osmanske civilizacije i društva. To je sjajan sustav koji ima izuzetno efikasno mjesto u osnivanju i razvoju države i gradova u smislu društvenih, kulturnih, ekonomskih, političkih i mnogih drugih polja.

Moderna zakonodavstva zapadnih zemalja ne poznaju koncept vakufa, ali sadrže koncepte koji su slični njegovom karakteru. Dakle, postoje mnogi izrazi, prema značenju ili upotrebi, koji su slični vakufu, koji su primljeni u skladu sa kulturnim, političkim i ekonomskim razvojem ovih država. Na taj način, u Sjedinjenim Američkim Državama, ovaj sektor se često naziva: neprofitabilni sektor (nonprofit sector), u Engleskoj se naziva dobrovoljni sektor (voluntary sector), sektor socijalne ekonomije u Francuskoj, Njemačkoj (verien) itd. Pored ovih pojmova, koriste se i drugi pojmovi, kao što su: treći sektor, dobrotvorni sektor, organizacije civilnog društva, nezavisni sektor, sektor udruženja i sektor oslobođen poreza. Ovi različni pojmovi su stvoreni zbog različitih pristupa prema njihovoj regulaciji, raznih tradicija i kultura koje su uslovile njegov razvoj, stvar koja je uticala i na razne definicije.

Vakuf predstavlja jednu instituciju koja nema konkurenciju, jer u njegovoj zamisli, Islam je preko institucije vakufa u stanju ponuditi razne mehanizme za rješenje mnogih društvenih potreba i izazova. Moć vakufa stoji u njegovoj multifunkcionalnosti, činjenica da

¹¹⁶ Kazıcı, Ziya, *İslâmi ve Sosyal Açıdan Vakıflar*, İstanbul, 1985, s.101-102.

poseudje svoje duhovne, ekonomske, pravne, kulturne i društvene korijene i dimenzije. Ovo objašnjava njegovu održivost i moć, ali i razloge borbe protiv vakufa od strane mnogih država i prethodnih režima koji su prošli kroz našu historiju i prostor.

Poznato je da je osnivanje gradova uopće, i na Istoku i na Zapadu, započinjalo podizanjem bogomolje. U osmanskome periodu osnivanje kasaba započinjalo je obično podizanjem džamije, u nekim slučajevima derviške tekije. Iako je osnivanje vakufa i podizanje takvih objekata predstavljalo prosto ostvarenje pobožne volje njegovog legatora (vakifa), gradovi nisu nikako formirani bez plana i stihijski, kako se moglo misliti. Osnivanje gradova bilo je jedino rezultat državne politike, dok se vakufi pojavljuju kao izvršioци te politike, uslovljene javnim potrebama, najviše strategijskim i komunikacionim. To je razumljivo, jer je Osmanska država, kao islamsko-teokratska, morala biti aktivna u formiranju i razvijanju gradova, koji su predstavljali ne samo centre organa vlasti i kulturnog života, nego svojom zanatskom privredom i prave radionice za vojsku.

U periodu širenja granica Osmanske države, osnovnu brigu države predstavljala je vojska i uprava, dok je rješavanje krupnih društvenih pitanja, kulturno-prosvjetnih, socijalnih i svih drugih, bilo prepušteno privatnoj inicijativi, uglavnom ustanovi vakufa. Može se globalno reći da je uloga vakufa, u osmanskome periodu, bila u toj mjeri značajna da se i razvitak gradova u Osmanskom carstvu ne može odvojeno ni razmatrati od historije i uloge vakufa. Vakufski objekti razne namjene, sa značajnom arhitekturom, u kojima je bio koncentrisan cio vjersko-prosvjetni, kulturni i privredni život muslimana, činili su urbane kosture svih gradova, dok je profana, stambena arhitektura, u odnosu na monumentalne vakufske objekte bila vrlo skromna.

Kao konstatacija možemo navesti sljedeće:

1. Vakuf je bio veoma važna društvena institucija sa jasnim pravnim propisima i kao takav je imao mogućnost služiti kao primjer za organizaciju društva u kontekstu nevladinih asocijacija.
2. Vakuf je prisutan u svim segmentima društvenog života stanovništva u državama koji su nastali poslije raspada Osmanske države, mnoga vakufska imovina su kulturni i historijski spomenici, ekonomske i finansijske institucije, vjerske institucije kao i nekretna imovina.
3. Fizička ili pravna lica koji su nosioci vakufskog vlasništva trebaju iskoristiti sve pravne i zakonske resurse za povratak vakufske imovine, jer, kao zaključak našeg istraživanja, najveći dio vakufskih imovina još uvijek nije vraćen.
4. Pravni propisi u državama vezani za denacionalizaciju i povratak vakufskih imovina trebaju biti ponovo razgledani i treba biti omogućena procedura uz što manje birokratije za povratak vakufa, što je slučaj u državama istočnog bloka koji je postao dio Evropske Zajednice, npr. Republika Bugarska.
5. Vjerska zajednica treba ojačati zakonski pravni kontekst i neprestano tražiti standardno sprovođenje zakona za denacionalizaciju, čak i da predlaže potrebne promjene zakona za denacionalizaciju.

Može se slobodno reći da su vakufi igrali značajnu historijsku ulogu, a njihov povratak bi sa jedne strane ojačao kontest pravne države, dok bi sa druge strane poslužio za pozitivni razvoj vjersko obrazovnih i kulturnih procesa vjerskih zajednice, koji bi trebali biti u službi stanovništva i društva.

2.2. Administracija vakufa za vrijeme osmanske države

Vakuf u pravnom sistemu islamske vjere je državna pravna institucija štednje. Ovim aktom se ne identifikuju osobe koje će koristiti vakuf sa imenima i prezimenima, već je to jednostrani pravni akt. Odnosno, bogata osoba svoje bogatstvo ostavlja na raspolaganju određenim društvenim grupama koje će ispuniti osobine potrebne za administraciju vakufa. Shodno tome, uspostavljanje vakufa dovoljno je samo proglašavanje vakufa i nema potrebe za izjavom o prihvatanju od strane onih kojima će pomoći bogatstvo vakufa. Dakle, pored činjenice da u aktu o uspostavljanju ne potencira se primatelj vakufskih dobara, tehnički, naglašava se samo potrebu osoba koje je koriste, i to prihvaća se kao prihvaćanje druge strane, odnosno primatelja.

Islamski pravnici su mišljenja da je vakif je odgovoran za vakuf, i on ga rukovodi i administrira sa njim tokom svog života, u pitanjima koja se odnose na vakuf; na primjer: izgradnja, popravak, iznajmljivanje i distribucija vakufskih dobara. Vakif ima pravo da imenuje drugu osobu za nadzor vakufa. Ako vakif umre pravo nadzora ima osoba koju je vakif odredio prije njegove smrti, a ako niko nije imenovan, tada pravo nadzora pripada sucu koji se brine o poslovima vakufa, sudac se može direktno pobrinuti za vakuf, ili imenovati zamjenika koji će administrirati vakufom. Administrator vakufa se također može imenovati na osnovu uvjeta koji se traže od administratora i koji su spomenuti u vakufnamu.¹¹⁷

Vakuf je u pravnom sistemu islamske vjere jedna legalna državna institucija štednje. U ovom činu se ne evidentiraju osobe koje će koristiti taj vakuf imenom i prezimenom, već on predstavlja jednosmjerni zakonski čin. Znači, vakif ostavlja njegov imetak na korištenje određenih društvenih grupacija, koje bi ispunjavale zatražene karakteristike u vakufnamama. Prema tome, za osnivanje jednog vakufa je bila dovoljna izjava vakifa i nije bilo potrebe za

¹¹⁷ Hatemi, Hüseyin *Türk Hukukunda Vakıf Kurma Muamelesi: Önceki ve Bugünkü*, İstanbul, 1969, str.45; ; Akgündüz, Ahmet *İslâm Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*, Ankara 1988, str.76.

izjavu primanja od strane onih koji će biti pomognuti vakufskom imovinom. Dakle, pored toga što se u činu osnivanja vakufa ne naglašava strana korisnika, sama potreba osoba koje ga koriste je smatrana prihvatanjem druge strane, odnosno, korisnika.

Islamski pravници su na koncenzusu sa uslovima vakufa i sveli su ih na sljedeća četiri uslova:

1. Izražavanje volje za ostavljanje vakufa (siga)
2. Onaj ko ostavlja vakuf (Vakif)
3. Imetak koji se ostavlja u vakuf (mevkuf)
4. Korisnici vakufa (mevkuf alejh)

Dodatno ovim uslovima se u tekstu vakufname dodavala i klauzula da ova četiri uslova imaju trajan karakter i nisu privremeni u kontekstu određenog vakufa.

Administracija jednog vakufa i načela i mjerila za korištenje vakufske imovine su određivani prema želji onoga ko ostavlja vakuf. Pisana izjava u kojoj su evidentirani uslovi administracije i korištenja vakufa je nazivano vakufnamom (vakfijje). Islamsko pravo je uslove spomenute u vakufnami smatralo obligativnim. Vakufska imovina, u islamskom pravu i kao posljedica toga, i u periodu Osmanlija, je smatrana kao javna imovina i nije se mogla prodati, pokloniti i na niti jedan način se nije mogla predati u nečijem vlasništvu. Korištenje i izdavanje pod kirijom vakufskih imovina je rađena na osnovi navedenih uslova u vakufnami. Islamski pravници su dozvoljavali uzimanje duga u ime vakufa i samo u slučajevima kada je bilo potrebno popravljavanje ili izgradnja dodatnih objekata nekog određenog vakufa.

Radi realizacije cilja osnivanja vakufa, islamsko pravo je striktno naglasilo da se moraju poštovati uslovi navedeni u vakufnami, da se potpuno mora voditi računa o zaštiti vakufskih dobara i da se prihodi od vakufskih imovina dodjeljuju onima koji ih zaslužuju i imaju potrebu za njima. Ove usluge u druge stvari vezane za vakuf su upravljane od strane

vakufskih upravitelja/administratora. Iako nije naglašeno u vakufnami, državni upravitelj i sudija su imali pravo kontrolirati i pratiti rad i administraciju vakufa.

Na osnovi propisa islamskog vjerskog zakona i uslova navednih u vakufnami, kompetencija administracije vakufa je imenovana pojmom „velajet“. U praksi Osmanlija je uglavnom korišten ovaj pojam. Glavni administrator koji se bavio upravljanjem vakufa je bio nazivan kao „Mutevel-li“ ili „Nazir“. Mutevel-li i drugi administratori vakufa su bili zaduženi da se brinu o vakufu i na nikakav način nisu imali pravo predati vlasništvo ili oštetiti vakufsku imovinu. Naprimjer, mutevel-li nije imao pravo zaposliti nekoga u vakufu za veću nadoknadu od prosječne nadoknade radnika na pijaci, niti da kupi nešto za vakuf za veću cijenu od prosječne cijene na tržištu. Ukoliko bi učinio takvu stvar, razliku bi morao platiti lično on.¹¹⁸

2.2.1. Socijalne i vjerske dimenzije prilikom izbora administratora

Islamski pravници su mišljenja da je vakif odgovoran za vakuf i on ga upravlja i njime administrira za vrijeme njegovog života, sa stvarima koje su vezane za vakuf; naprimjer: izgradnju, popravljjanje, kiriju i raspodjela vakufskih koristi stranama kojima ta korist pripada. Vakif je imao pravo da za nadzornika vakufa odredi i neku drugu osobu. Ako bi vakif umro, pravo nadzora prelazi na osobu koju je vakif naznačio prije njegove smrti, a ukoliko nije naznačio nikoga, onda je pravo nadzora pripadalo sudiji koji je brinuo o vakufskim pitanjima, a sudija bi mogao lično i direktno brinuti o vakufu ili bi odredio nekog zamjenika koji bi administrirao vakufom. Administrator vakufa je također mogao biti određen i na osnovu uslova koji su potrebni za to i koji su navedeni u vakufnami.

Administrator vakufa je morao upotpunjavati sljedeće uslove:

¹¹⁸ Za više podataka, pogledaj: Hüseyin Hatemi, *Türk Hukukunda Vakıf Kurma Muamelesi: Önceki ve Bugünkü*, Stamboll, 1969; ; Ahmet Akgündüz, *İslâm Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*, Ankara 1988.

1. Da bude pravedan u skladu sa načelima islamskog vjerskog zakona. Pravednom osobom je smatrana ona osoba koja djeluje prema naređenjima islamskog zakonodavca i udaljuje se od svih onih stvari koje je islamski vjerski zakon zabranio.
2. Da bude sposoban upravljati vakufom. Što znači, osoba bi morala biti punoljetna, pametna i zrela. Nije bilo uslovljavano da administrator bude muškarac, prema tome i žena je mogla biti administrator vakufa.

Administrator vakufa je bio zadužen da se brine o vakufskim stvarima na uobičajen način i da se ne suprotstavlja uslovima navedenim u vakufnami. On je morao djelovati u interes i korist vakufa, da izgrađuje, popravlja, da vakufe izdaje pod kirijom, da dijeli koristi od vakufske imovine stranama kojima to pripada. Ukoliko bi administrator zloupotrijebio vakuf i pronevjerio vakufska dobra, tada bi sudija imao pravo da ga ukloni sa pozicije i da postavi drugog administratora na njegovom mjestu. Prema islamskim pravnicima, administratoru vakufa nije dozvoljeno izdavati vakuf pod kirijom na dugoročan period, jedino ukoliko bi vakif naveo stvar te vrste ili ako bi dugoročna kirija bila u interesu i korist vakufa, jer ugovori dugoročnih kirija vode ka gubitak i oduzimanje vlasništva vakufske imovine. Za iznajmljivanje nekretnih imovina, kao što su dućani, kuće, mlinovi itd., pravници nisu dozvoljavali da njihovi ugovori za kiriju budu duži od jedne kalendarske godine. Dok za poljoprivredna zemljišta više od tri godine.¹¹⁹

2.2.2. Vakufname kao pravni dokumenti za administraciju vakufa

Kao primjer administraciju vakufa i vakufname općenito i za teritoriju RSM, možemo navesti vakuf jahja Paše u Skoplju. Jahja Paša je bio iz ratničke porodice i jedan od sinova Malkoč Mustafa Bega. Za vrijeme Fatih Sultan Mehmeta i Bajazida II, na Balkanu je bio na

¹¹⁹ Özcan, Tahsin “*Osmanli Vakif Hukuku Çalışmaları*”, Türkiye Arastirmalari Literatür Dergisi, III/5, Istanbul 2005, str. 513-552.

poziciji komandanta. U periodu između 1475 i 1481 godine, bio je princ Bosne, dok između 1481-1482 i 1488-1494 godine je dva puta bio princ Rumelije, zatim između 1494 i 1501 godine je ponovo postao princ Bosne. Nakon toga, kada je Jahja Paša postao Glavni Princ u Rumeliji u periodu između 1504 i 1507 godine, služio je kao ministar i po svemu sudeći preselio je na drugi svijet 1510 godine. Sinovi Jahja Pašinog zeta, koji je oženio kćerku Bajazida II, Kodža Bali Paša i gazi Ahmed Beg su služili na poziciji komandanata i glavnih prinčeva¹²⁰. Iako u predajama stoji kako je jedan od sinova Malkoč Mustafa Bega, Jahja Paša u dokumentu napisanom 912 godine u mjesecu Redžebu / 1506 Novembru, naglašava da je njegovo ime Jahja Paša bin Abdulhaj¹²¹. U djelu Sidžili Osmani Mehmeta Sureja Efendije, spominjanje Jahja Paše kao osoba konvertit školovana u Enderunu¹²², bez navođenja bilo kakvog izvora, i uzimanje ovog podatka kao osnovu za određene istraživače, je pitanje na koje se mora gledati sa rezervom. Međutim, u dokumentima iz 1506 i 1509 godine, u dokumentu koji j Jahja Paša dao da ga druge osobe pripreme, dok je govorio o dužnosti brige nad vakufskim imovinama, postavio je uslov da to pravo pripada njemu za vrijeme njegovog života. Nakon smrti, rekao je da se to pravo prenese na najstarijeg sina Bali Bega, zatim Mehmetu Čelebiju, zatim Mustafi Čelebiju, a zatim ostalima kao što su Ahmet, Mahmut, Jusuf i Iskender¹²³.

Od navedenih vakufa, džamija stoji i do današnjeg dana služi vjernicima. Međutim, nažalost, imaret, škola, han i hamam su urušeni i nestali su. Turbe koje se nalazi u dvorištu džamije, u kojem stoji jedan veliki njegov srušeni dio, ne zna se kome pripada. Također,

¹²⁰ Fahamettin Başar, "Malkoçollarët", *DİA*. 27, Ankara 2003, str.538; F. Basar, "Pozicija porodica Osmanlijskih Akindžija u historiji Balkana", *Novine Trećeg Međunarodnog Simpozijuma za Osmanlijsku Civilizaciju na Balkanu II (Bukurešt, 2006)*, Istanbul 2011, str. 224.

¹²¹ Arhiv Opće Vakufske Direkcije (AOVD.) Vakfija Jahja Paše bin Abdylhaja, *AOVD*, 629/332, str. 415

¹²² Mehmet Süreyya, *Regjistri Osman*, 5, Istanbul 1996, str. 1675; Mevlüt Dede, *Vakfi u Skoplju; Analiza socijalne historije, Institut Socijalnih Nauka pri Univerzitetu Gazi, Doktorska Disertacija*, Ankara 2015, str. 92.

¹²³ "I osnivač gore navedenog vakufa je postavio uslov da predstavlja gore navedeni vakuf sve dok je živ. Nakon njega, za odgovornog vakufa je odredio svog sina, Bali Bega, zatim njegovog sina Mehmeta Čelebija, zatim sin Mustafa Čelebi, zatim sin Ahmed Čelebi, zatim sin Mahmud Čelebi, zatim Jusuf Čelebi, zatim sin Iskender Čelebi." *AOVD*, 629/332, str. 425, Dio o odgovornosti vakufa u Vakfiji Jahja Paše bin Abdulhaja.

nemamo informacije niti o Jahja Pašinom mezarju. I pored toga što je u njegovom dokumentu dosta govoreno o mezarju i uslugama koje će biti izvršene. Prilikom učinjenih analiza na jednom dokumentu, došlo se do određenih informacija prema kojima Jahja Pašino turbe treba biti kod njegovog imareta¹²⁴. U istom tom dokumentu je postavljen uslov da onaj ko se bude starao o turbetu (turbedar) bude dobar čovjek, kada ljudi budu dolazili da prouče dio Kur'ana da otvori vrata turbeta, a nakon završetka posjete treba očistiti turbe, zatvoriti vrata i za to bi bili plaćeni iznos od dvije akče. Istovremeno, prema podacima koji se nalaze u dokumentu, od hrane koja se bude pripremala u imaretu, za turbedara se trebalo izdvojiti jedan komad mesa, dva hljeba, jednu posudu hrane, i da se također on prehranjuje hranom koja će biti pripremana tokom velikih noći i Ramazanu. Iz razloga da se imaret nalazi u Skoplju, i mezar Jahja Paše bi trebao biti u tom gradu. Pored ovoga, ne posedujemo druge informacije o tome dali turbe koje se nalazi u dvorištu džamije pripada Jahja Paši ili ne.

Lidija Kumbaradži, komentariše turbe koje se nalazi u dvorištu Jahja Pašine džamije, pozivajući se na Glišu Elezovića, tvrdi da se u tom turbetu nalazi sin Jahja Paše, Mehmet Paša¹²⁵. Međutim, smatra se da se na ovoj temi trebaju uraditi nova istraživanja i postoji šansa da mezar koji se nalazi u dvorištu džamije pripada Jahja Paši.

Vakufnama koju je Jahja Paša pripremio za džamiju, školu, šadrvan i imaret koje je izgradio, je urađena u mjesecu Redžebu 912 godine / mjesec Novembar 1506 godina. Dokument pod brojem 629, koji je registrovan u 332 redu u Općoj Vakufskoj Direkciji, sadrži osam stranica¹²⁶. Ovaj dokument, zaveden pod brojem 6, kaže se da pripada gazi Jahja Paši bin Abdulhaju. Drugi zapis jahja Pašinog dokumenta je registrovan u Arhivu Opće

¹²⁴ “Turbedar gore navedenog turbeta da bude pobožna osoba. On će otvarati vrata onima koji žele učiti Kur'an, dijeliti će mus'hafe čitaocima, a nakon toga će pokupiti mus'hafe i staviti će ih na policama u ormaru, zatvoriti će vrata turbeta, očistiti će turbe i voditi će brigu o svim potrebama u njemu. Njegova plata će biti dvije akče i moći će jesti u svako vrijeme od hrane po jedan komad mesa, dva hljeba i po jednu kutlaču hrane koja je pripremljena u imarethanu. Tokom velikih noći će jesti ukusne obroke”, *AOVD*, 629/332, str. 422.

¹²⁵ Lidija Kumbaradži – Bogojević, *Osmanlijska arhitektura u Skoplju*, Istanbul 2008, str. 137.

¹²⁶ *AOVD*. 629 / 332, str. 415-422.

Vakufske Direkcije pod brojem Y-648-3 i ovaj zapis je urađen rukopisom. Data situacija nam daje do znanja da je ovaj dokument kasnije dopisivan¹²⁷.

U uvodnom dijelu ovog dokumenta se daje do znanja da je Jahja Paša džamiju, imaret i školu koje je izgradio u Skoplju, luku Kadirga u Istanbulu kao i druge vakufe i izvore koji su registrovani u drugim mjestima, nakon zahtjeva odgovornih za vakuf Mehmeta Esada i Mustafa Nedžiba, urađen je njihov proračun i potvrđeno je da su prilagođeni sa uslovima za vakuf kod pravnika Sejjid Osman Efendije, na dan 26 Muharrema 1211 godine / 1 Avgust 1796 godine¹²⁸.

Ovaj dokument koji je pripremio Jahja Paša 14 Ševvala 914 godine / 5 Februara 1509 godine, je proširen dodatnim aneksom. U tom aneksu su navedena dodatna objašnjenja naročito vezana za odgovorne osobe, odgovorne sinove koje je naglasio u dokumentu, spomenuo je da budu prema uzrasti počevši od najstarijeg, a nakon njihove smrti da odgovornost preuzme onaj koji je po redu također prema uzrasti .

U ovom aneksu, ponovo je zatraženo da dio koji bude višak od materijalnih izvora vakufa, bude korišten u obnovi njihovih djela¹²⁹. U uvodnom dijelu jahja Pašinog dokumenta¹³⁰, date su informacijeo poklonjenim mjestima. Prema njemu, preko kupovanja mjesta pod nazivom kuće Bozdogana, izgradio je džamiju, imaret i mjesto za boravak musafira, gospode, učenjaka, dobrotvora ili siromaha, bez obzira ko od navedenih, za koje je izgrađeno četiri sobe, kuhinja, pekara, dvije štale, jedan podrum i mjesto za konzumiranje hrane. Pored njih, u ovom dokumentu se navodi da je bilo i dva mjesta za učenjake, dvije sobe za poslugu, štala za životinje i dva toaleta. Dok se u zapisima navodi, da se voda koja se

¹²⁷ M. Dede, *Vakēfet e Shkupit*, str. 92

¹²⁸ “Registrovane su džamije, imarethan i mekteb preminulog Jahja Paše u Skoplju, luka Kadirga u Istanbulu i drugo. 29 Muharrema 1211 godine, po naređenju i izvještaju sudije Istanbula, Sejjid Osman Efendija i pod zahtjevom mehmet Esada, u prisustvu Mustafe Nedžiba i drugih administratora vakufa, urađen je proračun vakufskih prihoda u skladu sa vakfijom na osnovu koje se radi”. *AOVD. 629 / 332*, str. 415.

¹²⁹ *AOVD. 629 / 333*, str. 427.

¹³⁰ *AOVD. 629 / 332*, str. 417.

nalazi u Saračpinaru kod Sofije, što je jedno od mjesta u kojima se nalaze Jahja Pašini vakufi, raspoređuje uz pomoć cijevi u razne dijelove grada, kako bi je narod mogao koristiti.

Vjerovatno je da su institucije koje su nosile prihode vakufima Jahja Paše se nalazile u Skoplju, Istanbulu, Sofiji, Filibeu i Nigibolu. Vakufi koji se nalaze u Skoplju, prema podacima dokumenta, su sljedeći¹³¹. Jahja Paša je podario sljedeća mjesta; 23 dućana oko Jahja Pašine džamije, hamam kojeg je lično ovaj čovjek izgradio, kuća u kojoj je boravio hamamždija, dvorište otkupljeno od Ali Pazarbaše, dućani kupljeni u Bakalit Čaršiji, kuće oduzete od Husejin Čelebija i Hamze, ahr i štalu, njivu na kojoj su sađeni lješnjaci u mahali Šahinoglu i otkupljeni od strane žene pod nazivom Dilbend Čelebi, kuće otkupljene od Hadži Husama, sobe, ahr, fontana i dvanaest dućana pripojenih njima, pet dućana ribe otkupljenih na ribnoj pijaci i dvije kuće i drugi dućani koji se nalaze pored njih, dva mlina, štala i bašta koje je otkupio na obali rijeke Vardar, dva mlina u selu Ljubaniče koje pripada Skoplju, čifluk koji je otkupio u selu 'Selo Vrba' i bašta, dvije kuće koje je otkupio u Skoplju, svi prihodi od sela Radišani koje mu je poklonio Sultan Bajazid II i osam soba koje je otkupio oko mjesta pod nazivom Kapanhan.

Što se tiče prihoda koji su se nalazili u Sofiji, oni su bili sljedeći;¹³² 36 dućana, sobe unutar bestedena izgrađenog od strane jahja Paše i sedam dućana unutar hana koji se nalazio pored bestedena, kuća koju je otkupio u naselju Davud Atar u Sofiji, sedam mlinova otkupljenih u Sofiji, jedan čifluk i mlin pored Sofije, 13 dućana, dvije kuće i jedna bašta otkupljeni u naselju Pombat, dućan otkupljen od Ribara i čitav hamam izgrađen u Sofiji su poklonjeni u ime vakufa. Što se tiče izvora lociranih u Plovdivu, situacija je sljedeća;¹³³ sve vrste prihoda podarenih od strane Sultan Bajazida II u selu Kaljorvo, grupa od četiri mlina u Kozluderu i još dva druga mlina na istoj rijeci, čiflug u selu Jakupča i 455 životinje sačinjene od ovaca, konja i bivola koji su se tamo nalazili, dao ih je u ime za vakufskih izvora.

¹³¹ *AOVD.629 / 332*, str. 417-418.

¹³² *AOVD.629 / 332*, str. 418-419.

¹³³ *AOVD.629 / 332*, str. 419.

Stanje vakufa koji su se nalazili u Nigibolu je sljedeće;¹³⁴ 38 dućana izgrađena od strane Jahja Paše u kervansaraju, 11 dućana i jedan dućan klanica, 23 dućana u Čaršiji Debbaglar, tekija Ahi Evran za prestop dobrih ljudi i sunećenje ljudi koji su se vratili Islamu, 22 dućana u čaršiji Ribara i još 10 drugih dućana preko puta luke, 38 dućana između Hisarkapije i čaršiježitnica soli i bašhan, šest otkupljenih dućana i štala, razne sobe i dućani, čifluk i mlinovi, hamami i mlinovi otkupljeni u Hrsovu, Izdin Čummu i Lofči.

Vakufe koje ima u Istanbulu su sljedeći;¹³⁵ bašta preko puta luke Kadirga što je u njegovom vlasništvu, kuće koje je otkupio od Husejin Bega u Solunskoj knježevini, hamam koji je izgradio u Luci Kadirga, kuća i bašta koje je bio otkupio od njegove žene Hadidže Sultan, kuće koje je bio otkupio iza škole koju je izgradio kod Luke Kadirga, mjesto gdje se pravila boza, klanica, 12 dućana, 10 kuća, 16 dućana i njihova skladišta koja je izgradio u Unkapani, zemljište koje je otkupio u naselju Balat, njive za sadnju koje je bio otkupio u Kozluderu, bašte i vinogradi, tri mlina koja je bio otkupio, sa njihovim prihodima je poklonio kao prihode za vakufe koje je lično osnivaio.

2.3. Mjesta za koja su odvajani prihodi vakufa

Prema onome što nam je dato do znanja u dokumentu Jahja Paše, jedan značajan dio vakufskih prihoda, 200 sikka/moneta je odvojeno za zaposlenike džamije Muhammeda a.s. u Medini. Kao protivvrijednost svemu tome, samo se tražilo proučiti fatihu za dušu Jahja Paše¹³⁶.

¹³⁴ *AOVD.629 / 332*, str. 419.

¹³⁵ *AOVD.629 / 332*, str. 419-420.

¹³⁶ "Gore navedeni osnivač vakufa je zadužio da, kada se uzme od onoga koji dijeli određena plata, svako od njih da prouči po jednu Fatihu za dušu osnivača vakufa i da dovi za primanje njegovih dobročinstava. Također, osnivač gore navedenog vakufa je zadužio da kada budu slati prihodi dugih vakufa, dvadeset ešrefa (valuta zlata) za veliku Meku i poštovanu Medinu, da se Allah smiluje njihovim dobrim i siromašnim ljudima, da ih javno podijele i da ih zavedu u registar", *AOVD.629 / 332*, str. 421.

**TABELA 1:
Zaposlenici u Medini**

Haremejn Nazar/Administratori u Meki i Medini	10 sikka
Namjesnik Medine	10 sikka
Predavač u Poslanikovoj a.s. džamiji	10 sikka
Imam hanefijskog mezhheba u Poslanikovoj džamiji	10 sikka
Dva mujezina u Ravza-i Mutahhara/Poslanikova džamija	10 sikka
Zaposlanici u Ravza-i Mutahhara/ Poslanikova džamija	20 sikka
Čistači u Ravza-i Mutahhara/Poslanikova džamija	20 sikka
Vratari Poslanikove džamije	5 sikka
Troškovi za kameno ulje u Poslanikovoj džamiji	15 sikka
Dobročinitelji i siromasi u Medine-i Munevveri	80 sikka
Oni koji hadžije služe vodom za vrijeme hadža	10 sikka
Ukupno	200 sikka

Istovremeno je postavljen uslov da se vodi zapisnik od učinjenim troškovima. Nakon toga, najveći dio podijeljen u vakufu, vidi se da je određen za njegove sinove koji su bili odgovorni za vakufe. Jedan element koji privlači pažnju iz dokumenta Jahja Paše je odvojeni dio za njegovih šest ćerki koje je imao¹³⁷. Prema njemu, za šest Pašinih kćerki, dok su žive, treba im biti dodijeljeno po 1500 akči, što znači po 3000 akči godišnje. Dakle, zatraženo je ovaj iznos podijeliti samo kćerkama, ali ne i sinovima nakon njihove smrti¹³⁸. Od vakufskih prihoda, pored dijela zaposlenika u vakufu, svakoga dana je odvajano i po tri akče za tkane tepihe, kandilje i svijeće¹³⁹.

U dokumentu je na poseban način naglašeno da tokom velikih noći, tokom Ramazana i Bajrama da budu pripremana posebna jela i da se ona služe ljudima u okolini. Jedan od

¹³⁷ *AOVD..629 / 332*, str. 421.

¹³⁸ “Osnivač gore navedenog vakufa je zadužio da se od gore navedenih vakufskih prihoda svake godine podijeli po tri hiljade akči i prema godišnjem proračunu svakih šest mjeseci po pet hiljada akči svakoj od njegovih šest kćerki. Međutim, uslov je bio da se od godišnjeg proračuna odvajaju samo za njegove biološke kćerke. Nakon njih, nije se trebalo odvajati za njihove sinove ili kćeri.”, *AOVD..629 / 332*, str. 421.

¹³⁹ *AOVD..629 / 332*, str. 424-425.

elemenata dokumenta koji najviše prvlači pažnju je izgradnja kuće negdje pored imareta, u kojoj bi stanovali imam džamije, mujezini, učenjaci, kuhari, zaposlenici i sluge imareta i onih zaduženih za podjelu materijalnih dobara i održavanje objekata. Držanje do tog stava ukazuje na naročitu osjetljivost Jahja Pašeprema zaposlenicima u vakufu. U dokumentu Jahja Paše, postavljen je uslov da svake godine, prve Džume mjeseca Rebiul Evvel, da bude proučen mevlud i da onome ko bude proučio mevlud bude dodijeljeno 50 akči¹⁴⁰. Tražilo se da se ta praksa ne izostavlja jer se poklapa sa datumom rođenja Muhammeda a.s.

O školi koja sačinjava veoma važan dio vakufa kojeg je osnovao Jahja Paša, u ovom dokumentu se široko govori o njoj.

Što se tiče odgovorne osobe; dužnost odgovornog koji predstavlja vakuf zvanično i ispred zakona u pripremljenom dokumentu od strane Jahja Paše 1506 godine, navodi se da će on lično biti odgovoran sve dok bude živ, sa naglaskom na istu tačku u aneksu iz 1509 godine¹⁴¹. Nakon smrti Jahja Paše, prema redosljedju uzrasti, odgovornost prema vakufu je prema sljedećem rasporedu; sin Bali Beg, nakon njegove smrti Mehmet Čelebi, nakon njegove smrti Mustafa Čelebi, nakon njegove smrti Ahmet Čelebi, nakon njegove smrti Mehmet Čelebi, nakon njegove smrti Jusuf Čelebi i nakon njegove smrti Iskender čelebi.

Nakon što je odredio svoje sinove kao odgovorne, Jahja Paša u drugom dokumentu kaže da, odgovornost treba biti prema uzrasti njegovih sinova, čak i ukoliko bude prekinuta generacija unuka, njihovi sinovi da budu odgovorni prema uzrasti. Prema dokumentu Jahja Paše, ako završi generacija njegovih sinova, tražilo bi se da budu zaduženi sinovi kćerki, ili sinovi kćerki sinova, ko god bude prikladan za ovaj zadatak¹⁴². U dokumentu se ponovo

¹⁴⁰ U vakufnami je zavedeno na sljedeći način: *“U gore navedenoj džamiji, svake godine uoči prve Džume u mjesecu Rebi’ul-evvel, da se prouči mevlud i da se onome ko ga bude proučio dodijeli pedeset akči”* AOVD.629 / 332, str. 425.

¹⁴¹ AOVD. 629 / 332, str. 421, 425; Međutim, u vakufskom aneksu izdatom 1509 godine, stajalo je na sljedeći način : « predstavljati ću i brinuti ću se o vakufu u Skoplju i drugim mojim vakufima sve dok budem živ. » AOVD.629 / 333, str. 427.

¹⁴² U vakufnami, ova tema je navedena na sljedeći način : “Da predstavlja vakuf onaj ko je najbolji, generacija za generacijom, a ako ne ostane niko od sinovog sina, ili sina od sinovog sina, onda neka predstavnik bude

navodi da, ukoliko bi i njihova generacija završila, postavljen je uslov da bude zadužen neko ko zaslužuje biti odgovoran. Jahja Paša je u dokumentu iz 1506 godine i aneksu iz 1509 godine o ovom vakufu, oko pitanja odgovornosti dao detaljne informacije i naglasio uslove predstavljanja. Pozicija predstavnika koji dolazi od njegove loze i ostavlja se na dogovornost njegovim sinovima, u slučaju svršetka generacije, ovaj zadatak bi bio prebačen na sinove njihovih kćerki, ili na sinove kćerki njihovih sinova, i stoga ovaj vakuf bi bio predstavljan na podjednak način između muškaraca i žena. Uprkos uslovima navedenim u vakufu, naravno je da je sa vremena na vrijeme bilo odstupanja od ove prakse. Međutim, u zapisima koji izlaze iz Osmanlijske Arhive vidimo da su predstavnici zloupotjebljavali vakufske prihode i preusmjeravali ih u svoju korist. U drugoj polovini XVI stoljeća, u periodu između 1556 i 1568 godine, tokom 12 godina, finansije vakufa nisu bile rasčišćene. Preko naređenja koje je napisano odgovornoj osobi, u Istanbulu je pozvana osoba odgovorna za račune radi identifikacije i orijentacije trošenja vakufske imovine ¹⁴³.

Nakon nepojavljivanja Mehmeta, koj ije bio odgovoran za vakuf u Skoplju 1572 godine, nije održano računovodstvo vakufa, stoga je preko naređenja koje je poslano skopskom sudiji zatraženo da se uradi računovodstvo, da se izvrše isplate zaposlenicima u vakufu i da Istanbul bude informisan o općenitom stanju¹⁴⁴. Zbog oslobađanja od zaduženja od strane Jahja Paše 1577 godine, on je poslan po dužnosti na drugo mjesto¹⁴⁵. U XVII stoljeću, identificirani su podaci o zaposlenicima u vakufu. Ibrahim Bin Husejin je 1620 godine je za protivvrijednost od sedam akči u Jahja Pašinoj džamiji bio angažovan kao učenjak i učač Kur'ana ¹⁴⁶. Nakon smrti vakufskog administratora Muslu Ramazana, po

najbolji i najzaslužniji od sinova kćerki i od sinova kćerki sinovih, generacija za generacijom.” *AOVD.629 / 332*, str. 425; *AOVD.629 / 333*, str. 427.

¹⁴³ *Myhimme Defteri Broj 7 (975-976/1567-1569) Sadržaj-Transkripcija-Indeks*, Državna Izdanja Osmanlijskog Arhiva, Ankara 1998, str.561-562.

¹⁴⁴ “...Mehmet, koji je bio bivši administrator i muderris u Jahja Pašinom imarethanu, zbog njegovog nedolaska u grad, već šest mjeseci i više nije urađen proračun...” , *BOA. KK.d.67*, 20 Cemaziye'l-evvel 980/28 Septembar 1572, str. 529.

¹⁴⁵ *BOA. A.RSK. d.1461*, str.9.

¹⁴⁶ *BOA. D.KEV. d.22388*, 10 Cemaziye'l-evvel 1029/13 Prill 1620, str.59.

naređenju sudije Mehmeta, ova dužnost je predata njegovom sinu Abdulkerimu¹⁴⁷. Zaduženi Abdullah, nakon što je preselio, ostavljeno je da ta dužnost bude predata Jahji za nadoknadu od 35 akče¹⁴⁸. Za dnevnu naknadu od dvije akče, vakuf Jahja Paše je bio pod nadzorom skopskog sudije. Među onima koji su prikupljali uplate za vakufske troškove i odgovornog sudije Ahmeta se pojavio problem u selu Kalure. U navedenom selu je poslano 55 kopta da tamo žive, a njihovi prihodi za vrijeme Sultana Bajezida II su određeni za vakuf. Prikupljači poreza su tvrdili da je koptsko stanovništvo bila dio vakufa rekavši da; „*Kopti se miješaju u vakufske poslove i to može rezultirati njihovim revoltom na štetu budžeta...*“. Što se tiče prihoda sela, postoji jedan propis koji kaže; „*Odgovorna osoba poseduje pravo na završnu riječ po pitanju poreza...*“. Iako se mislilo da odgovorna osoba neće biti na visini zadatka tokom prikupljanja poreza, stoga je donešena odluka da se prikuplja samo od jednog čovjeka od prihoda poreza u periodu između 1645 do 1655 godine, za odgovornu osobu vakufa je svake godine odvajano 10,000 akči.

Problem nije bio riješen jer je sudija Ahmet rekao da određeni iznos nije dodijeljen vakufu, a vakuf je već imao materijalne probleme. Prihodi odvojeni od poreza su određeni kao prihodi za vakuf i preostala naselja i određeno je da poreze plaćaju u korist države. Prikupljači poreza su se u periodu između 1678 do 1679 godine protivili u formi; „*ovi prihodi trebaju biti specifično za nas...*“ i nakon toga je naređeno da glavni administrator za budžet bude plaćen 10,000 akči godišnje. Kako se može vidjeti, bilo je problema između kadije i prikupljača poreza, država je uzimala u obzir mišljenje sudije, međutim je problem i dalje godinama bio prisutan.

¹⁴⁷ BOA. KK.d.217, 8 Cemaziye'l-evvel 1071/9 Janar 1661, str.108.

¹⁴⁸ BOA. A.RSK. d.1543, 28 Muharrem 1087/12 Prill 1676, str.16.

2.4. Administracija vakufa u periodu Kraljevine Jugoslavije

Nakon svršetka Prvog Svjetskog rata i sa stvaranjem Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, formirane su dvije organizacije muslimanske zajednice: Islamska Vjerska Zajednica Bosne i Hercegovine, koja je imala potpunu autonomiju podržanu Ustavom koji je donešen još za vrijeme Austro-Ugarske Imperije. Njen centar je bio u Sarajevu, a na njenom čelu je bio Reis-ul-Ulema; i Vrhovno Muftijstvo, u čijem okviru su pripadale zajednice muslimana Kosova, Makedonije, Crne Gore i Sandžaka. Njegov centar je bio u Beogradu, dok je njime rukovodio glavni muftija, koji je bio poznat pod nazivom glavni muftija. Za razliku od IVZ Bosne i Hercegovine, Glavno Muftijstvo, je bilo u potpunoj zavisnosti Vlade SHS-a, odnosno Ministarstvu Vjere. Njegova djelatnost se oslanjala na Pravilnik donešen 1919 godine, koji je 1920 godine prešao u Zakon. Prema propisima navednog Pravilnika, sva vlast se zadržavala na glavnom muftiju i na muftijstva krugova i teritorija koja su bila imenovana od strane ministra vjere. Na čelu tih institucija su imenovani ljudi najprikladniji vlastima, kao što je to bio hasan Rebac, rukovodioc Muslimanske Komore¹⁴⁹, koja je funkcionisala u okviru ministarstva, Mehmet Zeki, glavni muftija i Mustafa Kulenović, sekretar Glavnog Ministarstva¹⁵⁰, Talat Selim, muftija Okružnog Muftijstva u Bitolju, Dž. H. Mejlić, muftija Okružnog Muftijstva u Skoplju, Ali Riza, muftija Okružnog Muftijstva u Ohridu itd.¹⁵¹. Da je zaista čitava vodeća hijerarhija bila pod potpunim nadzorom vlasti, svjedoči dopis Hasana Rebca, ispraćen 23 Marta 1920 godine glavnom muftiji, Mehmet Zekiju, čiji je sadržaj u nastavku: „Informisan sam da, muftija Okružnog Muftijstva u Ohridu, g. Hajredin Ahmeti i muftija debarskog kraja, g. Husni Aliu koketiraju sa albancima i djeluju protiv naše države, oni su veoma opasni ljudi, prema tome u interesu države je da oni

¹⁴⁹ Државен Архив на Република Македонија, фонд Улема Мецлис во Скопје, кутија 23, документи 91-96, листови 378-414 (u daljem tekstu: ДАРМ. 1. 609. 2. 38/51.

¹⁵⁰ ДАРМ. 1. 611. 1. 1/1-7.

¹⁵¹ ДАРМ. 1. 611. 1. 4/10-11.

što prije trebaju biti zamijenjeni sa tih pozicija“. U istoj informaciji se navodi i dotični Hafiz Šerif (Šerif Ljangu, jedan istaknuti patriotski i vjerski vođa, koji je 1938 godine izabran za predsjednika Medžlisa Uleme u Skoplju, dok je 1942 godine izabran za predsjednika Albanske Muslimanske Zajednice. Kasnije, odnosno nakon 1945 godine, zatvoren je od strane komunističkih vlasti Enver Hodže kao „državni i narodni neprijatelj,“) u ulozi pomoćnik muftije, također kao opasna figura za našu državu.”¹⁵². kao posljedica toga, došlo je do neposredne zamjene, gdje je na mjesto hajredin Ahmetija, za ohridskog muftiju postavljen Ali Riza, dok je Halid mahmud zamijenio prijašnjeg muftiju Debra, Husni Aliju¹⁵³. U okviru kampanje borbe protiv vjerskih vođa sa jasnom narodnom sviješću, trebamo navesti i dopis 27 Marta iste godine Hasana Rebca, preko kojeg je naredio glavnom muftiji, Mehmet Zekiju, da poduzme mjere protiv određenih hodža na Kosovu i Makedoniju, zbog spoznaja koje su stigle na njegovu adresu od Ministarstva Rata, da u tim oblastima „među muhamedancima je primjećen određeni pokret sa ciljem političke i vjerske autonomije“, i da u njima „učestvuju i hodže, održavajući tajne govore u džamijama...”¹⁵⁴.

Od gore navedenog, slobodno možemo reći da čitava vodeća struktura, uključujući i muftijstva krugova i teritorija su sačinjavali najpovjerljiviji elemenat vlasti i kao takvi, pored vjerske organizacije, povjereno im je upravljanje, odnosno administracija vakufske imovine. To vidimo u dopisu pod brojem 2397 nadatum 16 juni 1922 godine, od Ministarstva Vjere ispraćen Ministarstvu Unutrašnjih Poslova, gdje izričito stoji: „na granicama Srbije, Južne Srbije i Crne Gore ima veliki broj vakufskih imovina, koje su date od strane ljudi vjernika, od čijih prihoda se održavaju džamije, medrese i ostale vjerske škole i njihovi zaposlenici, kao i za pomoć siromasima. Za administraciju ovih vakufskih imovina, 1919 godine je donešen privremeni pravilnik za Administraciju Vakufa u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, osim Bosne i Hercegovine, čiji je Pravilnik sada već prešao u zakon. Na osnovu ovog Pravilnika,

¹⁵² ДАРМ. 1. 609. 1. 101/160-161.

¹⁵³ Ibid.

¹⁵⁴ ДАРМ. 1. 609. 1. 7/20-21.

za svaki krug u kojem ima vakufa, izabrana su vakufska vijeća tog kruga, čiji su predsjednici lokalni muftije, koji upravljaju vakufima na osnovu gore navedenog Pravilnika i u skladu sa instrukcijama od strane Ministarstva Vjere”¹⁵⁵.

Ovaj način vjerske organizacije, gdje se čitava vlast koncentrisala na nekoliko određenih ljudi, marioneta vlasti, doveo je do nekontrolisanog rušenja i pljačkanja vakufske imovine. Dokumenti iz tog vremenskog perioda bacaju svjetlo na to da se u periodu između oktobra 1918 i maja 1925 godine, mnogi vakufski objekti kao što su: džamije, hanovi, medrese, dućani, poljoprivredna zemljišta, šume itd., uništeni od strane vojnih, policijskih jedinica, kao i od strane raznih civilnih srpskih zvaničnika i zaposlenika, koje je centralna vlast iz Beograda poslala na okupiranim albanskim teritorijama da predvode lokalne vlasti.

11 Maja 1922 godine, vakufsko Vijeće Arabati Baba tekije u Tetovu je obavijestilo Ministarstvo Vjere u Beogradu, da su crnogorski kolonisti u selu Brvenica, okolina Tetova, konfiskovali „čitavo zemljište čifluka Arabati tekija“, koje se prostire u distriktu ovog sela i nakon prijetnji su održavaoci čifluka bili prinuđeni da pobjegnu, dok „na naše intervencije vezane za tekiju su ostale bez bilo kakve intervencije od strane vlasti“. „Preko predaje gore navedenog dopisa – stoji na kraju dopisa – ne preuzimamo bilo kakvu odgovornost za vođenje rada ove tekije i od današnjeg dana prekidamo sve poslove vezane za upravljanje istog vakufa”¹⁵⁶. Ovaj nemili događaj je natjerao tetovskog Muftiju, Nebi Mahmuta, da napiše pismo Glavnom Muftijstvu, u kojem je dao do znanja da vakufska imovina „Arabati Tekije“ je bila oko 1,000 hektara plodnog zemljišta, koje se prostiralo u distriktu sela Brvenica, i da se od tog zemljišta „za vrijeme upravljanja prošlog mutevelije, $\frac{3}{4}$ oduzeto od strane agrara i dodijeljeno je seljacima”¹⁵⁷. Zloupotreba vakufske imovine je bilo i u drugim centrima, kao što je slučaj mnogih bogatih vakufskih imovina u Skoplju, kao naprimjer

¹⁵⁵ ДАРМ-оделение Скопје, 6. 1. 15. 55/276.

¹⁵⁶ ДАРМ. 1. 609. 2. 59/72-74.

¹⁵⁷ Ibid.

vakufi Mustafa Paše¹⁵⁸, Ibni Pajka¹⁵⁹, Isa Bega, Faik Paše¹⁶⁰, Sultan Murata itd¹⁶¹, vakuf hadži Sulejmana u Bitolju¹⁶². Zatim, rušenje tri poznate džamije u Ohridu: „Hadži Kasam“, „Imaret“ i „Durgut“ od strane srpske Pravoslavne Crkve tog okruga¹⁶³ i mnogi drugi vakufi. Sve navedeno je bilo sušta suprotnost Dogovora „Svetog Đermena“, kojeg je Vlada SHS potpisala 10 septembra 1919 godine. U članu pod brojem 10 ovog Dogovora je stajalo: „Vlada SHS-a je zadužena dozvoliti potpunu odbranu muslimanskih džamija, svih olakšica i dozvola, vjerske imovine / Vakufa) ili muslimanskih dobrotvornih organizacije koje postoje. Vlada SHS-a neće odbiti niti jednu potrebu za olakšanje stvaranja vjerskih i dobrotvornih organizacija koje su osigurane organizacijama te vrste”¹⁶⁴.

Mnogobrojne reakcije i nezadovoljstva albanskog-muslimanskog stanovništva, su natjerale ministra Vjere, da pošalje pismo ministru Unutrašnjih Poslova, u kojem je istaknuo da određeni organi sa državnim kompetencijama „smatraju vakufske imovine kao imovine bez upravitelja ili kao imovine bivšeg Osmanlijskog carstva, stoga se veoma često zadaju naspram vakufskim imovinama kako bi ih preuzeli u svoje ruke“, prilikom čega se uopšte ne konsultiraju sa kompetentnim organima, a to su lokalna vakufska vijeća. „Vezano za gore navedeno – nastavlja se u dopisu – predstavlja mi čast da Vas zamolim, gospidine ministre, da obavijestite organe koji su potčinjeni vama i da izdate naređenje da budu veoma oprezni prema ovom pitanju, kako bi se uklonila bilo koji oblik nasilnog pljačkanja vakufske imovine, bilo koje forme, bez obzira dali se radilo o muslimanskom groblju, džamijama, medresama, zgradama, dućanima, njivama, livadama i tako dalje...”¹⁶⁵.

¹⁵⁸ Državni Arhiv Republike Makedonije – Državna Agencija arhiva Kosova, Politika Jugoslavenske Kraljevine prema Albancima i Albaniji 1929-1941, Ibid.

¹⁵⁹ ДАРМ-оделение Скопје, 6. 1. 16. 77/334-64.

¹⁶⁰ Ibid. 105/632-656.

¹⁶¹ Ibid, 106/657-672.

¹⁶² Ibid, 107/673, 694.

¹⁶³ ДАРМ. 1. 611. 1. 45/94-95.

¹⁶⁴ ДАРМ. 1. 613. 1. 2/56-59.

¹⁶⁵ Ibid.

Ovaj dopis ne samo da nije doprineo bilo kakvu normalizaciju situacije, već naprotiv, situacija se još više pogoršala nakon donošenja Regulatornog Plana za Grad Skoplje, koji je odobren od strane ministarstva Građevine sa odlukom pod brojem 36994, na datum 30 novembar 1922 godine 1922¹⁶⁶, kojim je bilo predviđeno rušenje „Burmali“ džamije, koja je inače bila poznata pod imenom „Skopska Ljepotica“, a nalazila se na desnoj strani Vardara, odnosno na gradskom trgu. Realizacija tog plana je počela 6 juna 1924 godine, kada je Opštinski Sud Skoplja, sa dopisom pod brojem 18245, dao do znanja Skopskom Muftijstvu, da se korak te vrste mora poduzeti „zbog uljepšavanja tog dijela grada“, i „zbog toga što se na jednom dijelu tog zemljišta, koji je bio dio džamijskog dvorišta, izgradi monumentalni objekat Oficirskog Doma“. Polazeći od sljedećeg: „Sud ima čast da zamoli Okružno Muftijstvo, za jedan hitan odgovor, na koji naravno prijateljski način, može i želi navedeno zemljište, za koje Sud ima pravo prema zakonskim propisima, preuzeti ga i predati opštini“. „Predmet je hitan i ne može trpiti odlaganje – stoji u dopisu – jer se mora odmah realizovati, a Muftijstvo ima tri dana dostaviti odgovor, rok nakon kojeg će Opština iskoristiti pravo koje joj omogućava član 3, tačka 1 i 2 Zakona za oduzimanje privatne nekretnine za opće narodne potrebe”¹⁶⁷. U odgovoru Skopskog Okružnog Muftijstva stoji: „Vezano za dopis Opštinskog Suda od 6 juna 1924 godine, pod brojem 18245, vezano za eksproprijaciju i rušenje „Burmali“ džamije u Skoplju, predstavlja mi čast da vas obavijestim da je ovo muftijstvo pozvala vakufsko vijeće i džamijski medžlis, koji su ostali na gledištu da ova džamija ne predstavlja privatno, već društveno vlasništvo, koje služi vjerskim ciljevima i da je javno mišljenje građana muslimanske vjere da ne prihvataju da na bilo kakav način ova džamija bude srušena”¹⁶⁸. Jedan dan kasnije, Opštinski Sud u Skoplju, donio je odluku kojom je odobreno rušenje džamije, gdje je navedeno da ukoliko Muftijstvo odbije to učiniti, u

¹⁶⁶ ДАРМ-оделение Скопје, 6. 1. 34. 43/821.

¹⁶⁷ ДАРМ-оделение Скопје, 6. 1. 34. 12/387.

¹⁶⁸ ДАРМ-оделение Скопје, 6. 1. 34. 43/820.

suprotnom „to će biti učinjeno od strane same općine“¹⁶⁹. Odmah nakon toga, izvršeno je nasilno rušenje džamije, jedan čin koji je u ogromnoj mjeri izrevoltirao muslimansko stanovništvo tog grada i šire. Vezano za ovaj arbitražni i veoma nemili događaj, i gore navedenom Memorandumu albanskog katoličkog svećenstva Kosova stoji: „...velika „Burmali“ džamija u gradu Skoplju je oduzeta bez odobrenja opštine i bez bilo kakve kompenzacije. Na njenom mjestu je izgrađen Oficirski Dom. Postoji mogućnost da je odobrenje dato pod prijetnjom generala Terzića, koji je vezano za ovo još odavno izrazio svoje mišljenje: ili jedan milion dinara, ili dvije bombe da se džamije digne u vazduh...“¹⁷⁰.

Na početku 1925 godine, ministar Vjere je formirao anketnu komisiju, sa zadatkom skiciranja jednog projekta za „rješenje“ problema administracije vakufskih imovina. Za predsjednika komisije je naznačen Mehmet Zeki, dok za članove: Talat Selim, muftija Okružnog Muftijstva u Bitolju, Ali Riza, muftija Okružnog Muftijstva u Ohridu, M. Alija, muftija Muftijstva Raške, D. Šećerkadić, muftija Muftijstva u Sjenici, Dž. H. Mejlić, muftija Okružnog Muftijstva u Skoplju i Sejfi Šećerkadić, član Glavnog Muftijstva. Komisija, u potpunom sastavu, 25 marta 1925 godine se sastala u Skoplju i tom prilikom je skicirala traženi projekat, koji se sastajao od deset tačaka:

“1. Vakufska imovina u Južnoj Srbiji (Kosovu i Makedoniji) i Sandžaku, čak i u slučaju da je prisvojena od nečije strane, da bude sjedinjena i da bude predana lokalnim vakufskim vijećima.

2. U svakom Vakufskom Vijeću okruga, imenovati jednog vakufskog upravitelja koji će također vršiti i dužnost blagajnika.

3. Vakufska Vijeća okruga će biti izbirana na način da, u svakoj mahali (naselju) do 200 kuća bude izabran po jedan delegat, dok preko 200 kuća dva delegata. Također, svako selo koje poseduje vakufske imovine da izabere jednog delegata. Ispred ovih izabranih

¹⁶⁹ ДАРМ. 6. 1. 34. 43/822, Пов. Бр. 19741, 19 јуна 1924 год., Скопље.

¹⁷⁰ Državna Arhiva Republike Makedonije – Državna Agencija arhiva Kosova, Politika Jugoslavenske Kraljevine prema Albancima i Albaniji 1929-1941, Ibid.

delegata, svaka mahala odnosno selo će delegirati i drugog adekvatnog delegata i državnog imama dotične mahale (sela). Ovi delegati, u dogovoru sa lokalnim muftijom će izbirati vakufsko vijeće. Mandat vakufskog vijeća će trajati tri godine.

4. Budžet prihoda i rashoda, kao i godišnji završni računi će biti prethodno predavani Glevnom Muftijstvu radi predlaganja i procjene, koje će kasnije biti predani Ministarstvu Vjere za odobrenje sa eventualnim primjedbama.

5. u sklopu Glavnog Muftijstva imenovati jednog vakufskog inspektora i jednog daktilografa, čija će dužnost biti potpuno vođenje korespondencije sa vakufskim vijećima okruga, i u slučaju potrebe da vrši inspekciju vakufske imovine.

6. Glavni Muftija, kao opći direktor svih vakufa u Južnoj Srbiji i Sandžaku, pod čijim nadzorom će biti i vakufski inspektorat, da bude isplaćen iznosom od 60,000 dinara godišnje u ime troškova i reprezentacije.

7. Mutevelije evlevijet (naslijednih) vakufa, koji posvjedoče istinskim dokumentom, odnosno fermanom, vakufnamu, berat i sve ostalo vezano za vakuf, da su istinski nasljednici osnivača vakufskih imovina kojima upravljaju, vakufsko vijeće da odredi jedan iznos u ime održavanja, u skladu sa vakufskim propisima.

8. Procenat predviđen u nekim vakufnamama za kadije, odnosno muftije, da bude plaćen lokalnom muftiji kao nadzornikom dotičnog vakufa.

9. Onim vakufskim zaposlenicima koji prema propisima vakufnama prikupljaju plodove od vakufske imovine, vakufsko vijeće da odredi platu u skladu sa dužnostima koje obavljaju i prema propisima vakufnama.

10. Sva muslimanska mezarja kao najveće blago muslimana da budu smatrana vakufskim imovinama, što zapravo i jesu¹⁷¹.

¹⁷¹ ДАРМ. 1. 611. 1. 4/10-11.

Od ovog projekta, koji je kasnije prešao u Pravilnik za administraciju i upravljanje vakufskih imovina, jasno se vidi da su najmanju korist imale institucije Islamske Vjerske Zajednice, kao što su džamije, mesdžidi, tekije, medrese, mektebi, dobrotvorne vjerske organizacije itd., za koje nije bila predviđena bilo kakva finansijska pomoć od godišnjih vakufskih prihoda, uprkos činjenici da je cilj samih osnivača tih vakufa bilo tačno održavanje tih institucija, o čemu svjedoče mnogobrojne vakufname koje se nalaze u Arhivu Makedonije. Naprotiv, od ovih prihoda su profitirali jedino rukovođe najvećeg ranga ove organizacije, u prvom redu glavni muftija, koji u skladu sa tačkom pod brojem 6 projekta, je trebao biti plaćen 60,000 dinara godišnje (što je podrazumijevalo 60 plata zaposlenika), ali i muftije tih okruga, dok je jedan mali dio ovih sredstava bio predviđen za mjesečne plate jednog malog dijela vakufskih zaposlenika.

U međuvremenu, glavni muftija Mehmet Zeki, donio je jednu odluku, kojom je bilo naređeno muftijama okruga i teritorija da u roku od četiri mjeseca prodaju sve vakufske imovine, odakle se muslimansko stanovništvo bilo preselilo u potpunosti, kao i vakufske objekte koji ne donose nikakve prihode. Evo šta je pisalo u toj odluci:

„U krajevima odakle su muslimani preselili u potpunosti, kako bi vakufi mogli biti spašeni i da bi dalje služili za dobrobit muslimanske zajednice, sve vakufske imovine da budu prodane preko javnog poziva najkasnije u roku od četiri mjeseca nakon prihvatanja ove odluke; novac koji će se uzeti od prodaje ovih vakufa, biti će iskorišten za otkup jedne vakufske zgrade u Beogradu ili u Skoplju; Staviti sve vakufske imovine, koje ne donose bilo koju vrstu prihoda ili koje se ne koriste ne bilo kakav način, na prodaju preko aukcije, i to najkasnije tri mjeseca nakon prihvatanja ove odluke”¹⁷².

Odluka te vrste je ostala na snazi sve do marta 1936 godine, kada je privremeno rukovodstvo IVZ-a, koje je došlo kao posljedica novog Ustava ove vjerske zajednice,

¹⁷² ДАРМ. I. 611. I. 13/27-28.

donijelo Pravilnik, koji je, kako se kaže, imao zakonsku težinu. U članu pod brojem 6, paragraf 6, je stajalo sljedeće: „Vakufska imovina i sva ostala dobra i institucije Islamske Vjerske Zajednice ostaju pod njenim vlasništvom, čak i onda kada bi stanovništvo kojem ta imovina, dobro ili institucija služi, prešli u neku drugu vjeru ili bi preselili iz tog mjesta.”¹⁷³.

U međuvremenu, Muslimanska Komora unutar Ministarstva Vjere, 9 novembra 1928 godine je pisala Glavnom Muftijstvu, da poduzme hitne mjere za rješavanje problema vakufa evladijeta (vakufi sa naslijeđenom administracijom). „mutevelije tih vakufa – stoji u dopisu – iako su zaduženi članom pravilnika pod brojem 6 da vode računa i da izvršuju zaduženja vakufskih testamenata, ne samo da to ne rade, već naprotiv, oko ovog pitanja je stvoren ogroman haos. Ta vakufska imovina se troši na sva, osim na onome za što je namijenjena, do te mjere da mnogi mutevelije prelaze sve granice dozvoljenog, te prisvajaju neke vakufske objekte i kasnije ih prodaju, a pare troše za svoje ciljeve”¹⁷⁴.

Prema tome, Glavni Muftija, 26 decembra 1928 godine, donio je Šerijatsku Odluku, preko koje je naredio muftijama okruga da poduzmu hitne mjere, sljedećim koracima:

“1. Pozvati sve mutevelije svojih teritorija kojima rukovode sa vakufskim imetkom, da u roku od 15 dana od dana donošenja ove odluke da urade izvještaj, a oni koji ne budu učinili, preko hitne odluke će biti uklonjeni i biti će imenovani njihovi zamjenici, sve dok ne bude sprovedena inspekcija polaganja računa.

2. Pozvati sve mutevelije, da preko propisa i šerijatskog načina, posvjedoče o njihovom pravu za poziciju mutevelije, dok oni koji ne budu imali mogućnost da posvjedoče budu uklonjeni preko Šerijatske Odluke, dok će upravljanje sa dotičnim vakufom biti povjereno vakufskom vijeću...”¹⁷⁵.

Prema tome, došlo je do nasilnog uklanjanja jednog ogromnog broja zakonskih administratora vakufa, koji su posedovali pravo kao nasljednici istih vakufa, a na njihovim

¹⁷³ АЈ. Фонд. 63, фасц. Бр. 134, УРЕДБУ са законском снагом.

¹⁷⁴ ДАРМ. 1. 609. 4. 142/157-158.

¹⁷⁵ ДАРМ. 1. 609. 4. 159/183-184.

mjestima su od strane muftija naznačena vakufska vijeća, čiji su članovi privrženo služili antimuslimanskoj i antialbanskoj politici, kojom je upravljao Beograd.

Tokom 1930 godine, došlo je do ujedinjenja IVZ u Kraljevini Jugoslavije, odnosno od dvije organizacije koje su postojale do tog perioda je stvorena jedno zajedničko rukovodstvo, koje je inače nazivano Vrhovno Rukovodstvo IVZ-a, čije je sjedište prešlo u Beogradu. U okviru istog su formirana dva medžlisa uleme sa podjednakim pravima i kompetencijama: Medžlis Uleme Skoplja i Medžlis Uleme Sarajeva, koje su sačinjavala po tri člana. Vrhovno Rukovodstvo je predstavljao Reis-ul-Ulema, dok je Medžlis Uleme predstavljao predsjednik istog. Izbor Reis-ul-Uleme je izvršavan od strane odbora kojeg su sačinjavali: svi članovi Medžlisa Ulema iz Sarajeva i Skoplja; svi muftije; svi članovi Vrhovnog Šerijatskog Suda, Šerijatske Gimnazije u Sarajevu i Velike Medrese Kralja Aleksandra I u Skoplju; referent Islamske Vjere pri Ministarstvu Vojske i Mornarice, aktivni ministri¹⁷⁶. I izbor članova Medžlisa Uleme je bio isti, odnosno od strane Odbora kojeg su sačinjavali: Reis-ul-Ulema, članovi Medžlisa Uleme za kojeg se bira član, muftije sa teritorije Medžlisa Uleme za kojeg se bira član; članovi Vrhovnog Šerijatskog Suda na čijoj teritoriji je sjedište Medžlisa Uleme za kojeg se bira član¹⁷⁷. U okviru Skopskog Medžlisa je funkcionisala Vakufska Mearif Skupština, čiji je zadatak bio nadgledanje sve pokretne i nepokretne imovine unutar svoje teritorije, čiji izbor je bio isti kao i dvije gore navedene institucije.

U okviru Vakufske Mearif Skupštine je imenovan Direktor vakufa, kao i Upravni Odbor Skupštine Mearif Vakufa. Njihovo naznačavanje je izvršavano od strane vlasti, i to lično od ministra Pravde. Dok je Upravni Odbor naznačavao članove ovog organa unutar okruga¹⁷⁸.

¹⁷⁶ ДАРМ. 1. 613. 1. 4/59-66, Закон о избору Реис-ул-Улема, чланова Улема-меџлиса и Муфтија Исламске верске заједнице Краљевине Југославији, члан 2 Закона.

¹⁷⁷ Ibid, члан 3.

¹⁷⁸ ДАРМ.Ф. Вакуфко Мearивски Сабор, К.1 Док.1, стр. 1-11 (у даљем тексту ДАРМ.1..954.1.1/1-11)

Jedan ovakav način funkcionisanja IVZ-a je garantovao velikosrpskim vlastima da preko ove institucije i dalje drži pod kontrolom svo muslimansko stanovništvo, primarno ono albansko. Arhivski izvori sadrže sažete podatke o mnogobrojnim zloupotrebama koje je rukovodeća struktura u Skoplju vršila nad vakufskom imovinom. Radi ilustracije, pozivam se na zapisnik desetog sastanka Vakufske Mearif Skupštine u Skoplju, čiji su se radovi odvijali 30 maja 1933 godine, kada je razmatrano o projekt-budžetu 1933/34 godine, gdje stoji da su prihodi od vakufske imovine prošle godine pali za 50% u upoređenju sa prethodnom godinom. Za primjer su uzeti prihodi skopskih vakufa, koji su tokom 1932/33 budžetske godine dostigli iznos od 1,200,000 dinara, dok godinu dana kasnije, odnosno 1933/34 godine, pali na 374,000 dinara¹⁷⁹.

Na početku 1935 godine, dogodili su se veliki nemiri unutar organa Medžlisa Uleme u Skoplju, koji su došli kao posljedica neprestanih zahtjeva opozicijskog albanskog krila, da ovu zajednicu predvode lokalni ljudi, odnosno Albanci, a ne instalirana velikosrpska klika iz Bosne i Hercegovine. Sa druge strane, i veći dio bošnjačkog-muslimanskog stanovništva nije bio zadovoljan politikom tadašnjih vrhovnih organa IVZ-a. Imenovanjem Mehmeda Spahe za predsjednika „Organizacije Muslimana Jugoslavije“, vlast Stojadinovića je prihvatila da uradi korjenite promjene u unutrašnjoj organizaciji ove Vjerske Zajednice. Među glavnim tačkama sporazuma između Spahe i Stojadinovića su bile sljedeće: donošenje novog Ustava, prelazak sjedišta Reis-ul-Uleme iz Beograda u Sarajevo, otvaranje jedne medrese u Skoplju (Gazi Isa Begova Medresa) i organizacija slobodnih izbora¹⁸⁰.

Iza ovih zahtjeva je stajala i albanska opozicija Medžlisa Uleme iz Skoplja, koja je ovlasila Ferhat beg Dragu, da održava veze sa Spahom. Kao posljedica toga, 25 marta 1936 godine, vrhovni organi IVZ-a su donijeli novi Ustav koji je stupio na snagu 5 novembra iste

¹⁷⁹ ДАРМ. 1. 954, Записник десете седнице Вакуфске-меарифског Већа у Скопљу одржане дне 30 маја 1933 године.

¹⁸⁰ Lita Qerim, Izbori 1937 godine u skladu sa Ustavom IVZ-a iz 1936 godine u Medžlisu Uleme u Skoplju, naučni okrugli sto Islamske Vjerske Zajednice u RM “80 godina ustavnosti IVZ-a”, Rijaset IVZ-a, Skoplje 2017, str. 15-28.

godine, nakon što je objavljen u službenim novinama¹⁸¹. Novi Ustav IVZ-a je garantovao potpunu autonomiju organima ove zajednice, uključujući i upravljanje sa vakufskom imovinom. To je bilo naglašeno u članu pod brojem 32 Pravilnika rada IVZ-a, koji je donešen paralelno sa odobravanjem Ustava, gdje je stajalo: „Sva nepokretna vakufska imovina: muslimanska mezarja, džamije, mesdžidi, tekije, medrese, mektebi ili zemljišta, ukoliko su srušeni objekti, objekti koji donose prihode, posvećeni vjerskim ciljevima, obrazovni ili humanitarni, koji su 1912 godine nađeni kao takvi, a kasnije je konfiskovana bez kompenzacije od strane državnih ili samoupravnih vlasti, biti će vraćena Islamskoj Vjerskoj Zajednici ili će joj biti plaćena njihova proračunata protivvrijednost.

Kompetentni rukovodioci Mearif Vukufa, predati će Ministarstvu pravde listu u kojoj će biti navedeni svi objekti te vrste, koja će kasnije formirati komisiju sačinjenu od jednog državnog službenika mearif-vakufa za njihovo proračunanje i u dogovoru sa ministrom Finansija će biti podmirena uplata proračunatog iznosa od državnih ili samoupravnih sredstava, u slučaju da isti ne budu vraćeni Islamskoj Vjerskoj Zajednici”¹⁸².

Novo rukovodstvo Medžlisa Uleme u Skoplju, koje je došlo nakon prvih slobodnih i skrivenih izbora, održanih 30 maja 1937 godine¹⁸³, donijelo je korjenite promjene, kako sa aspekta vjerske i obrazovne organizacije, tako i sa aspekta pokretne i nepokretne vakufske imovine. Na čelu rukovodstva su bili tadašnji istaknuti albanski aktiviste, intelektualci i patriote iz tog vremena, kao što su: Ferhat bej Draga, Ibrahim Lutfiu, Kadri Saliu, Asim ef. Ljuža, Mustafa Derguti, Šerif ef. Ljangu, Ataullah ef. Kurtiši, Bedri ef. Hamidi, mulla Idriz Hajrullau – Giljani, Azem ef. Ljatifi, Iliaz Aguši, Šaban ef. Jašari, Sefedin Mahmutbeu, Abdullah Musliu i mnogi drugi. Njihov dolazak na čelu IVZ u skoplju je bila posljedica uvjerljive pobjede albanskog patriotskog krila na gore navedenim izborima, koje je inače bilo poznato pod nazivom „albanska opoziciona lista“, nasuprot velikosrpske liste na kojoj su bili

¹⁸¹ ДАРМ. 1. 613. 1. 1/1-55; Lita, Qerim, Ibid.

¹⁸² АЈ. Фонд. 63, фасц. Бр. 134, УРЕДБУ са законском снагом.

¹⁸³ Lita, Qerim, Ibid.

Fejzi Hadžiamzić, Hasan Rebac, Mehmet Zeki, Murat Šećeragić, Derviš Šećerkadić, Zufer Musić itd., svi su bili srbizovani Bošnjaci. Na čelu Skupštine Vakufskog Mearifa je izbran Ferhat bej Draga, dok je Skupštinsko Vijeće sačinjavalo 5 članova: Kadri Saliu kao predsjednik, a za članove su izabrani: Qemal osmani, Sefedin Mahmutbeu, Zenel Strazimiri i Dževat Mahmutbeu¹⁸⁴. Pored njih, izabran je i Medžlis Uleme, koji se sastojao od 4 člana: hafiz šerif Ljangu kao predsjednik, Ataullah ef. Kurtiši, idriz ef. Hajrullau i Bedri ef. Hamidi kao članovi¹⁸⁵. Došlo je do promjena i u drugim organima IVZ-a, kao što je Centralna Vakufska Direkcija, kojom je do tada rukovodio poznati albanofob Fejzi Hadžiamzić itd.

Polazeći od činjenice da je albansko-muslimansko stanovništvo općenito bilo na veoma niskom kulturno-obrazovnom stepenu, što je bilo posljedica nemanja prava na obrazovanje na maternjem jeziku, Vijeće Skupštine Vakufskog Mearifa je ogromnu važnost posvetilo dodjeljivanju stipendija učenicima kako srednjih škola, tako i studentima koji su studirali na Beogradskom i Zagrebačkom univerzitetu. Ovo vidimo u budžetima 1937/38, 1938/39 i 1939/40 godine, kada je veliki iznos odvojen za ovu svrhu. Opći iznos budžeta za 1937/38 godinu je postigao šifru od 11,385,500 dinara, od čega je 650,000 predviđeno za srednjoškolske i univerzitetske stipendije¹⁸⁶. Isti iznos je bio predviđen u budžetu za 1938/39 godinu, dok je 1939/40 godine taj iznos porastao do 800,000 dinara¹⁸⁷. Od ovog iznosa su dodijeljene stipendije za preko 150 albanskih, turskih i bošnjačkih učenika/studenata. Među stipendistima je bilo i nekoliko ličnosti koje su ostavile tragove u albanskoj historiografiji: Esad Doko, Dr. Zyrap Sejfullau, akademik Esad Mekuli, Medžid Esadi, Nedžmedin Besimi, Dževdet Palaska, Jahja Osmani, akademik Idriz Ajeti, Sokol Dobroši, Tahir Ismaili, Ibrahim Lutfiu, Abdulla Saqipi, Šaip Kamberi, Šaip Mustafa, Kurteš Aguši, i mnogi drugi.¹⁸⁸

¹⁸⁴ ДАРМ. 1. 954. 1. 1/1-6.

¹⁸⁵ Lita, Qerim, Ibid.

¹⁸⁶ ДАРМ. 1. 616. 1. 7/114-119.

¹⁸⁷ Ibid, 8/122-129.

¹⁸⁸ Ibid., Списак Стипендиста високошколаца за годину 1937/38; 1938/39; 1939/40.

Patriotsko djelovanje rukovodioca IVZ-a u Skoplju je pokvarila sve planove antialbanskih projekata, predviđenih od strane tadašnjeg jugoslovenskog rukovodstva. U ovim okolnostima, vlada Cvetković-Maček je naredila ministru Pravde, L. Markoviću, da poduzme kažnjene mjere prema IVZ u Skoplju. Potonji, preko odluke pod brojem 42554/40-IV, potpisane 17 maja 1940 godine, obustavio je sve organe Islamske Vjerske Zajednice na teritoriji Medžlisa Uleme u Skoplju, i umjesto legitimnih organa, naznačio je jedan državni komesarijat, kojeg su sačinjavale tri osobe: Mehmet Zeki, Derviš Šećerkadić i Murat Šećeragić, svo troje koji su bili najpovjerljiviji ljudi velikosrpske politike. Odluka te vrste, kako se potudio opravdati ministar, je donešena iz razloga da su navodno Ministarstvu Pravde došle „poplake od značajnog broja muslimana“ sa teritorije Medžlisa Uleme u Skoplju“, preko čega izlazi na površinu da u Islamskoj Vjerskoj Zajednici na toj teritoriji još od izbora Skupštine Mearif Vakufa u Skoplju izvršenim 1937 godine, vladalo je vanredno stanje....”¹⁸⁹. U odluci su određene dužnosti i kompetencije komesarijata, gdje je rečeno: „Naznačeni članovi Državnog Komesarijata će vršiti reviziju cjelovitog rada tijela i organa Islamske Vjerske Zajednice na teritoriji Medžlis Uleme u Skoplju, počevši od izbora održanih 1937 godine, pa sve do dana primanja dužnosti od strane komesarijata, a oni će mene izvještavati o rezultatu njihovog rada, kao i pripremiti dodatni izvještaj o roku unutar kojeg će se moći objaviti novi izbori za Skupštinu Mearif Vakufa u Skoplju. Za vrijeme radova Državnog Komesarijata, u potpunosti će biti obustavljen rad svih funkcionera i zaposlenika u Centralnim tijelima na teritoriji Medžlisa Uleme u Skoplju...

Postavljanju Državnog Komesarijata je posebnu pažnju posvetila tadašnja dnevna i periodična štampa. U letcima za navodno kulturno i ekonomsko „uzdizanje“ muslimana „Naš Dom“, čiji je urednik bio veliki pristalica velikosrpske politike, Zufer Musić, u vanrednom broju dana 21 maja 1940 godine, na prvoj stranici je velikim slovima pisalo: „Postavljen je

¹⁸⁹ АЈ. Фонд 63, фасц. бр. 135, Пов. бр. 42554/40-XIV, 17 маја 1940 год., Београд.

komesarijat u Islamskoj Vjerskoj Zajednici na Jugu“, dok je podnaslov glasio: „Došao je kraj pristrasnosti i gaženju prava u Islamskoj Vjerskoj Zajednici“. Podržavajući odluku bez bilo kakve rezerve, u tekstu je stajalo sljedeće: „Ne može se zamisliti, a kamoli opisati, pristrasno i nezakonsko djelovanje, koje je izvršila grupa g. Ferhata Drage u Islamskoj Vjerskoj Zajednici na Jugu. To najbolje objašnjava Vakufska imovina, koja je trošena na beskrupolozan način. Ova grupa ljudi je zaboravila da je to institucija svih muslimana, a ne samo begova, koji sačinjavaju najopasnije krilo u tijelu muslimana, a time i albanskim radničkim svijetom u našem mjestu....”¹⁹⁰.

Istog dana, odnosno 21 maja 1940 godine, delegat Skopskog bana, inspektor Daut Vilhem, zajedno sa tri gore navedena komesara, otišli su u sjedište Medžlisa Uleme u Skoplju, sa ciljem koji je naveden u jednom dokumentu. „Članovima Medžlisa Uleme, g. Šerif Osmani, Ataullah Kurtiš, Bedri Hamid i Idriz Hajrullau, predati rješenje potpisano od strane ministra Pravde, kojim se na teritoriji Medžlisa Uleme u Skoplju postavlja Državni Komesarijat, koji će preuzeti sve dužnosti i funkcije izabranih funkcionera i zaposlenika IVZ-a, na teritoriji Medžlisa Uleme u Skoplju“. Zahtjev te vrste je bio kategorično odbijen, od sva četiri člana medžlisa, koji su izjavili: „Odluku Ministarstva Pravde pod brojem 42554/40-IV, kojom se postavlja Državni Komesarijat i obustavljaju sve naše daljnje djelatnosti, smatramo nezakonskom i prema tome nije moguće da predamo dužnost naznačenim komesarima”¹⁹¹.

U međuvremenu, Ferhat bej Draga, 20 juna 1940 godine, u ulozi predsjednika vijeća Skupštine Mearif Vakufa u Skoplju, je Državnom Vijeću u Beogradu predao tužbu od 17 stranica protiv gore navedene odluke. U nastavku ćemo navesti jedan dio tužbe: „...Ovim naređenjem, kako pojedinačno tako i grupno, pogažena je, ni manje ni više, autonomija Islamske Vjerske Zajednice, koja je zagarantovana Zakonom za Islamsku Vjersku Zajednicu Kraljevine Jugoslavije, dok se preko takvih pristrasnih mjera zaobišao do skoro svakog slova

¹⁹⁰ Ibid; Чланови Комесаријата су г.г. Мехмет Зеки, Дервиш Шеќеркадиќ и Мурат Шеќерагиќ, Скопље, 21 мај 1940.

¹⁹¹ Ibid, Записник о примопредаји дужности између Улема Меџлиса у Скопљу са једне стране и државног комесаријата с друге стране, 21 мај 1940 год., Скопље.

Ustav Islamske Vjerske Zajednice... Islamska Vjerska Zajednica se upravlja u skladu sa njenim zakonima i Ustavom, koji su sa pravnog aspekta identični sa, naprimjer, sa Zakonom za Srpsku Pravoslavnu Crkvu i sa ustavom Srpske Pravoslavne Crkve. Zakonodavac se pažljivo potrudio, da tokom kompilacije Vjerskog zakona ne bude niti najmanja sumnja o diskriminaciji ili nepravdi. Evo, naprimjer, mi ne možemo zamisliti da u našoj državi postoji neki ministar pravde, čak iako je on neki Srbin pravoslavne vjere, ali i mimo toga – recimo da je neki Hrvat, Slovenac ili, štoviše i Albanac – koji bi sabrao hrabrost, makr i teoretski, da bi, radi ispunjenja cilja, da autonomiji Srpske Pravoslavne Crkve kroji kapu na način, kakav je sada praktično ministar Pravde pokušao uraditi naspram autonomiji Islamske Vjerske Zajednice. U tom slučaju može se zamisliti da niko neće moći izbjeći teške posljedice, jer je nama još uvijek svježa oluja od nedavno... Naglasili smo, donešena odluka se ne može razumjeti, a kamoli ocijeniti, na osnovu kriterija pravde. Ista odluka ne sadrži dokumentirano obrazloženje, preko čega bi se mogle istražiti opravdane reakcije, na kojima se gospodin ministar Pravde oslanja tokom njegovog obraćanja. Mi bi smo i dalje ostali na toj pretpostavci, ali je gospodin Reis-ul-Ulema na vanrednom sastanku Skupštine Mearif Vakufa u Sarajevu, održanom 14 juna 1940 godine (prema podacima zagrebačkih novina „Obzor“, br. 138, 15 juna 1940 godine), protestirajući zbog ponašanja protivzakonske odluke, među ostalom, zaključio: „Kada smo tokom debate sa ministrom pravde diskutovali oko ovog pitanja, on je spomenuo da ovo nije pravno, već političko pitanje“. Ako je ova konstatacija takva (a mi nemamo razloga zbog kojeg bi sumnjali u riječi gospodina Reis-ul-Uleme), onda je ponašanje gospodina ministra pravde razumljivo isključivo iz određenih aspekata, neodređenih i nerazumljivih za nas, političkog interesa, pravne sigurnosti i javnog morala. Zbog toga, molim Državnu Komisiju da odobri ovu tužbu iz gore navedenih razloga i da potpuno poništi odluku gospodina ministra pravde, donešena 17 maja 1940 godine”¹⁹².

Jedan dan kasnije, slijedila je i tužba Medlisa Uleme, upućena istoj instituciji, u kojoj je među ostalom navedeno: „...Imajući u obzir da čin za obustavljanje Skuštine Mearif vakufa

¹⁹² Ibid, Државном Савету Београд – Тужба Драга А. Ферхада из Скопља, као претседника Вакуфског-Меарифског Сабора у Скопљу против одлуке Министарства Правде од 17 маја 1940 год. Бр. 42554/40-XIV, Београд 20 јуни 1940.

u Skoplju je očigledno NEZAKONSKI, jer gospodin ministar Pravde može potrebnu kontrolu izvršiti paralelno uz postojanje Skupštine, s time da Reis-ul-Ulema ne prihvata niti će prihvatiti čin za postavljanje Državnog Komesarijata u Direkciji Vakufa u Skoplju, prema tome ne prihvata nikakvu vrstu saradnje, iako je Medžlis Uleme u duhu Ustava i Zakona za Islamsku Vjersku Zajednicu je primoran da se pridržava naređenjima i instrukcijama Reis-ul-Uleme kao njegovim vrhovnim vođom, stoga Medžlis Uleme nema zakonske mogućnosti da djeluje u skladu sa naređenjem g. ministra pravde u priloženoj odluci, zbog čega slijedi naša tužba upućena Državnom Vijeću, uz molbu da se ova odluka g. ministra pravde odbaci kao protivzakonska.”¹⁹³.

Pokušavajući se suprotstaviti na dvije gore navedene tužbe, bivši rukovodioc Ministarstva Pravde – komora vjera u Skoplju, Hasan rebac, pisao je Državnom Vijeću u Beogradu, da rukovodstvo Islamske Vjerske Zajednice u Skoplju vodi jednu „nacionalističko-šovinističku“ politiku. Prema njemu, „ferhat bej Draga, je to predstavio na jasan način na sastanku održanom 19 aprila 1939 godine, preko podjele muslimana juga na albance i nealbance“. U ovoj novoj nametnutoj atmosferi, u nastavku je naglasio Rebac, „čitavo rukovodstvo, također i čitavo skupštinsko vijeće i čitavo nadzorno vijeće, i takozvano radno vijeće se sastoje isključivo od Albanaca“, a ako se uzme u obzir da si u svi članovi Medžlisa Uleme Albanci, „onda se može zamisliti u kakvom su ponižavajućem stanju nealbanski muslimani, odnosno, srbi-muslimani...”¹⁹⁴.

Za razliku od Hasana Rebca, vrhovni vođa IVZ-a u Sarajevu, Reis-ul-Ulema fehim ef. Spaho, kategorično je odbacio odluku ministra, koju je nazvao protivzakonskom i pristrasnom, zahtijevajući od Medžlisa Uleme u Skoplju, da prekine saradnju bilo kakve vrste

¹⁹³ Ibid, Државном Савету Београд – Тужба Улема Меџлиса у Скопљу против Министарства Правде Бр. 45638 од 25 маја 1940 године, ПРЕДМЕТ: Решење Министарства Правде којим се наређује Улема Меџлису да сарађује са постављеним Комесаријатом у Вакуфској Дирекцији у Скопљу у вези са распуштањем Вакуфског-Меарифског Сабора при поменутој дирекцији, Скопље, 21 јуни 1940, Nr. 7160/40.

¹⁹⁴ Ibid, Државном Савету у Београд, Хасан Ребац, шлан Вакуфског-Меарифског Сабора у Скопљу и началник Министарства Правде у пензији.

sa Državnim Komesarijatom. Ovo vidimo u propisu pod brojem 98/40, dana 21 avgusta 190 godine, čiji je sadržaj sljedeći: „Povodom postavljanja državnog komesarijata u Direkciji Vakufa u Skoplju, čin ministra Pravde pod brojem 42554/40 na datum 17 maj 1940 godine, sadašnjim činom Proc. br. 67/40 na dan 6 juna k.v. dao sam na znanje Medžlisu Uleme da prekine sve dopise sa tim komesarijatom koji je postavljen na protivzakonski način, jer taj komesarijat prema Ustavu i Zakonu IVZ-a nema nikakav zakonski legitimitet za svoje postojanje, prema tome njegova djelatnost sa aspekta Ustava i Zakona IVZ su nezakonski i bez moralne osnove. Vezano za ovo, traži se od Medžlisa Uleme, da preko jednog okruga obavijesti sve imame okruga i džemat, da ni oni ne održavaju bilo koju vrstu korespondencije sa ovim komesarijatom, jer sve odluke tog tijela su zakonski nevažeće, dok se za iste treba oglasiti i Direkcija Vakufa u Skoplju”¹⁹⁵.

U međuvremenu, Ferhat bej Draga, 18 novembra 1940 godine, poslao je pismo podpredsjedniku Vlade Kraljevine Jugoslavije, Vlatku Mačeku, gdje je među ostalom pisalo: „Sa obzirom na činjenicu da je odlukom 17 maja ove godine ministar Pravde na nezakonski način obustavio Ustav Islamske Vjerske Zajednice na teritoriji Medžlisa Uleme u Skoplju, i na prostrasan način naznačio komesarijat, svo muslimansko stanovništvo taj čin smatra napadom na svoje vjerske institucije i kao novi atentat prema osnovnim pravima muslimana u južnim krajevima. Preko veoma trnovitog puta kojeg su muslimani južnih krajeva, a naročito oni albanske nacionalnosti, bili primorani prelaziti, kako bi odbranili njihovu imovinu od nepravednih plaćkaša, što se sprovodilo preko takozvane agrarne reforme i kolonizacije, koje su navodno privremeno obustavljene, prijetnja je i dalje prisutna kao sablja iznad glave, sada je pod prijetnjom njihovo jedino pravo koje su uživali u ovoj državi, a to je njihova vjerska autonomija. Inače, gospodine predsjedniče, Vama su približno poznate okolnosti u kojoj

¹⁹⁵ Ibid, Исламска Верска Заједница – Улема Меџлис у Скопљу Пов. бр. 41/40, Скопље., 24 Avgust 1940.

mjeri se razvijao progon naših muslimana, zato što sam ponekada i sam imao čast da Vas o tome informišem...”¹⁹⁶.

Odluka Državnog Sekretarijata je vratila situaciju od prije 1936 godine, kada je vakufska imovina pretrpila ogromne štete. 2 decembra 1940 godine, Okružni Sud u Prizrenu je donio odluku kojom historijsku džamiju „Sinan paša“ u Prizrenu poklanja Srpskoj Pravoslavnoj Crkvi. U obrazloženju ove odluke, Okružni Sud u Prizrenu je naveo sljedeće: „...ovo zemljište je vlasništvo tužilačke opštine, jer i džamija koja je izgrađena na tom zemljištu sačinjava vlasništvo tužilačke strane, jer je izgrađena na zemljištu tužilačke opštine od materijala srušenog manastira Sveti Arandelo, izgrađen od strane Cara Dušana, manastir koj ije srušen preko terora i nasilja, dok je materijal prenešen u Prizrenu i od tog materijala je izgrađena džamija; da je ovo zemljište zajedno uz džamiju sve do balkanskih ratova bio u rukama Tužilaštvu Mearif Vakufa Prizrena, odnosno sve do okupacije grada od strane srpske Kraljevine; da je tada džamiju preuzela u vlasništvo naša vojska; da je tu džamiju pretvorila u magacin; da je ta džamija i dan danas magacin; da je vlasništvo Tužilaštva Mearif Vakufa u Prizrenu od trenutka oduzimanja ovog zemljišta pa sve do balkanskih ratova i sve do današnjeg dana nasilna i nezakonska...itd.”¹⁹⁷. protiv ove pristrasne odluk je reagovao Reis-ul-Ulema Fehim ef. Spaho, koji se 24 decembra preko dopisa obratio ministru pravde, gdje je među ostalog stajalo: „vezano za moje prijašnje dopise o nezakonskom djelovanju članova Komesarijata pri Direkcijom Vakufa u Skoplju, u Okružnom Sudu u Prizrenu za tadašnju džamiju Sinana paše, za koju Komesarijat nije poslao svog predstavnika odbrane, zbog čega je donešena odluka na štetu Islamske Vjerske Zajednice i džamija je dodijeljena crkvi... Pored toga što ova džamija – nastavio je Spaho – je vječno vlasništvo Islamske Vjerske Zajednice i njene osobnosti, njena konstrukcija, svjedoče nesporno vlasništvo IVZ-a nad ovom džamijom, stoga kao živo svjedoštvo jer se drugačije i ne može predstaviti, međutim ovo

¹⁹⁶ Ibid, Ферхад Драга – Београд, Таковска 9, Београд, 18 новембар 1940.

¹⁹⁷ Ibid, Окружни Суд у Призрену По 5/40, Пресуда због изостанка у име Његовог Величанства Краља.

predstavlja još jedan dokaz o tome kako članovi Komesarijata i na ovaj način uništavaju imovinu IVZ-a, što se ranije nije događalo, dok je funkcionisala skupština...”¹⁹⁸.

Dokumenti tog vremena vade na površinu seriju drugih mjera koje su poduzete odmah nakon postavljanja Državnog Komesarijata u Medžlisu Uleme u Skoplju, kojima je za cilj bilo potpuno uništenje imovine IVZ-a, dok u ovom slučaju izdvajamo odluku za zatvaranje Centralne Vakufske Biblioteke u Skoplju, koja je bila jedina u prostorima koje je pokrивao Medžlis Uleme u Skoplju. Čin te vrste izvršen od strane Komesarijata je pretjerano uznemirio Reis-ul-Ulemu, čiji revolt možemo uočiti u njegovom protestnom pismu upućenom 24 novembra 1940 godine, koje u nastavku prenosimo u potpunosti:

„Poznato vam je da na Jugu ima oko jedan milion muslimana, čije obrazovno stanje je na veoma niskom stepenu. Međutim, možda niste upoznati sa činjenicom da ova biblioteka je jedina biblioteka svoje vrste koja postoji među muslimanima na Jugu. Odluka Komesarijata za zatvaranje te biblioteke je dovoljno svjedočenje za cilj čina postavljanja Komesarijata, koji faktički ne cilja zaštitu interesa Islamske Vjerske Zajednice, već rušenje i komadanje iste u što ranijem roku, preko zatvaranje i posljednjeg kulturnog objekta muslimana na Jugu koji se već nalaze na niskom kulturnom i obrazovnom stepenu...”¹⁹⁹.

Veliki dio vakufskih imovina na teritoriji RSM su otuđene i oduzete, kako od strane vlasti tako i od strane određenih pojedinaca, stoga smo u ovom periodu posvetili posebnu pažnju ovom dijelu vakufske administracije u periodu Kraljevine Jugoslavije²⁰⁰.

¹⁹⁸ АЈ. Фонд 63, фасц. Бр. 135, Пов. бр. 2386/40, 24 децембра 1940 год., Сарајево.

¹⁹⁹ Ibid, Пов. бр. 2156/40, 24 новембра 1940 године, Сарајево.

²⁰⁰ Posebno se zahvaljujem Dr. Qerimu Liti koji je objelodanio arhivske dokumente vezane za administraciju i zloupotrebu vakufa u periodu Kraljevine Jugoslavije, koje smo upotrijebili u ovom dijelu.

2.5. Administracija vakufa u periodu bivše SFRJ

Osnivanje nove komunističke države Jugoslavije je našlo muslimanske zajednice u ovim krajevima potpuno neorganizovanim i kao posljedica toga, također i vakufske imovine koje su ostale pod administracijom uglavnom od strane Islamske Zajednice. Najteža situacija je bila u krajevima Republike Makedonije, naročito zbog totalne neorganizacije Islamske Zajednice.

Kada je pod parolom da je: „zemljište onih koji ga obrađuju“, nova komunistička vlada preko Zakona za Agrarne Reforme i Kolonizaciju 23 avgusta 1945 godine, kojeg je odobrila Privremena Narodna Skupština Demokratske Federativne Jugoslavije (DFJ), preuzela je ogromne površine zemljišta. Oduzimanje zemljišta od vjerskih zajednica je opravdano, među ostalom, zbog izgradnje budućeg jedinstva jugoslovenskih naroda.²⁰¹

Tokom procesa transformacije imovinskih odnosa u jugoslovenskom društvu, aktuelizirano je pitanje privatizacije, odnosno povratak imovine ranijim vlasnicima čija je imovina oduzeta nasilno u periodu nakon rata. Među tim vlasnicima posebno mjesto zauzimaju vjerske zajednice koje su na razne načine lišene jednog značajnog dijela njihovih imovina. U poslijeratnoj Jugoslaviji je nasilno promijenjena vlasnička osnova društva, preko oduzimanja ili ograničenja privatnog vlasništva. Ideološko opravdanje tih mjera je osigurala marksistička teza za „eksproprijaciju bivših vlasnika“. Imovina vjerskih zajednica se mogla oduzeti iz dva sljedeća razloga:

²⁰¹ “Obrazlažući problem agrarne reforme na crkovnim zemljištima u Jugoslaviji, u referatu za rusku misiju u Beogradu, ministar poljoprivrede Vasa Čubrilović je u oktobru 1945 godine pisao: “Svakome ko iole poznaje unutrašnje odnose u Jugoslaviji je jasno da neće biti jedinstva između njenih naroda sve dok se uticaj vjere ne bude ograničio samo i jedino na tijesne vjerske ciljeve i dužnosti. To se može postići jedino preko slabljenja ekonomske, kulturne i političke moći crkovnih hijerarhija..., znači onemogućiti da buduće generacije u Jugoslaviji budu obrazovane preko vjerske isključenosti i mržnje, i to je jedan od velikih razloga zbog kojeg trebamo izvršiti agrarne reforme i na crkovnim zemljištima”. Radmila Radić, “*Država i verske zajednice 1945-1970*”, I, Institut za noviju istoriju Srbije, Beograd, 2002, str. 179.

(1) zato što su vjerske zajednice u prijeratnoj Jugoslaviji bili važni privatno-pravni vlasnici, i

(2) zato što su one opisane kao opasni ideološki protivnici za proces izgradnje „novog, boljeg svijeta“.²⁰²

U prijeratnoj Jugoslaviji, imovina Islamske Zajednice sa osobinom vakufa je predstavljala veoma veliku ekonomsku mogućnost. Na teritoriji Srbije, Makedonij i Crne Gore, 1933 godine je registrovano 872 vakufa. U tim krajevima, ekonomska moć vakufa je uveliko smanjena tokom dvije decenije vladanja Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca (Jugoslavije), zbog nezakonitog konfiskovanja vakufske imovine ili zloupotrebe rukovodioca i neodgovornih korisnika. U Bosni i Hercegovini, prema podacima iz 1938 godine, bilo je 1,647 vakufa za koje je bilo odobreno 968 posebnih budžeta. Na toj teritoriji je vakuf smatran najvećim privatnim vlasnikom.²⁰³

Nasilno rušenje vakufa je vršeno preko agrarnih reformi, nacionalizacijom i eksproprijacijom privatnih vlasništva. Preko agrarne reforme se dotadašnjim vlasnicima oduzimala određena poljoprivredna imovina i prelazila je u društveno vlasništvo, odnosno dodijeljivana je posebnim i određenim osobama. Agrarnom reformom od 1945 godine, proglašeno je da u društveno vlasništvo prelaze i zemljišne imovine svih vrsta poklona i određenih hramova, džamija, tekija, vakufa i sličnog (Zakon agrarnih reformi i kolonizacije na dan 27.07.1945 godine).²⁰⁴ Za njihove potrebe, određenim džamijama, tekijama i sličnim vjerskim institucijama, ostavljeno je 100 dunuma (10 hektara) od općenite površine njihovih imovina, livada i šuma. Ako bi se radilo o važnim vjerskim institucijama ili onima sa velikom historijskom važnosti, od njihovog vlasništva se moglo ostaviti do 300 dunuma od opće

²⁰² Enes Durmišević, "Vakufi u različitim političkim sistemima - odnos vlasti prema vakufima, posebno posle agresije na BiH", u Novi Muallim, jesen 2011, godina XII, Br. 47, str. 21.

²⁰³ Vidi: Fikret Karčić, "Vakufi i reprivatizacija", *Glasnik*, Rijaset Islamske zajednice u SFRJ, Sarajevu 1991, br. 3, str. 269; također vidi: Enes Durmišević, *cit. djelo.*, str. 22.

²⁰⁴ Godinjak, Vejsil, "Neka zapažanja o vakufskoj upravi kod nas", *Glasnik IZ-e*, br. 3, 1991.

površine obradivog zemljišta i šume.²⁰⁵ Ovako je stajalo na papiru, dok je u realnosti situacija bila potpuno drugačija.

Prema podacima zvaničnih organa Islamske Zajednice od početka 1950 godina, ova mjera nije se odražavala na imovinu vakufa, jer vakufisa zemljišnom imovinom većom od 100, odnosno 300 dunuma su bili rijetkost.²⁰⁶ Međutim, vakufska zemljišta, zbog nefunkcionisanja vakufske administracije ili nedostatka pravne zaštite, često su bila predmet uzurpacije. Prema podacima iz 1955 godine, u prvoj deceniji nakon rata, na razne načine je nasilno oduzeto 3,197 dunuma vakufskog zemljišta, što je konstatovano na sastanku Skupštine Vakufa održanom 30.10.1955 godine.²⁰⁷

Preko nacionalizacije izvršenoj 1946, 1948 i 1958 godine, realizovano je državno, odnosno društveno svojinsko vlasništvo, na svim poljima i u svim ograncima nekretnina. Zakon za nacionalizaciju privatnih ekonomskih kompanija dana 06.12.1946 godine, uz promjene i dopune 29.04.1948 godine, bio je pravna osnova za nasilno oduzimanje mlinova, hotela, kupaonica (ilidža) i sličnih vakufskih institucija. Kompenzacija za nacionalizirana dobra je dodijeljivana u formi vrijednosnih bonova koji su bili na ime nosioca.²⁰⁸

Poseban udarac prema vakufskoj imovini je zadat preko Zakona za vlasništvo stanova i poslovnih prostora od 17.02.1945 godine i Zakona za nacionalizaciju objekata izdatih pod kirijom i građevinskih zemljišta od 28.12.1958 godine, imajući u obzir okolnost da su ti objekti predstavljali najveći dio vakufskog fonda u urbanim sredinama. Ovim zakonima su Islamskoj Zajednici oduzeti svi stambeni i poslovni objekti, osim onih koji su služili za

²⁰⁵ Fikret Karcic, *cit. djelo.*, str. 270.

²⁰⁶ "Glasnik VIS" (Zvanični organ Islamskog Vrhovnog Rukovodstva), Br. 4-7/1950, 162)

²⁰⁷ "Glasnik VIS", Br. 4-6/1957, 197.

²⁰⁸ Na osnovu predaja, jer ne posedujemo pisane dokumente, prije Drugog Svjetskog rata je u Kumanovu, direktor Direkcije Vakufa bio Hasan Rebac. Ovaj direktor je mezarje u centru Kumanova (gdje se sada nalazi gradska bolnica) prodao, a to je izazvalo revolt građana Kumanova, što je rezultiralo njegovom ostavkom. Na njegovom mjestu dolazi Tarik Šara, poznati turski biznismen sa porijeklom iz naših krajeva, sa prezimenom Hamzić, jer tadašnje vlasti nisu htjele da na čelu neke vjerske institucije bude Albanac. Ovaj sam podatak obezbjedio od jednog autora nekoliko djela historijskog i kulturnog karaktera iz naših krajeva, Fahri Kaja. Od njega imam još jedan podatak, da je prije raspada bivše Jugoslavije, jedan stanovnik sela Jakimova – okolina Vinice, pod imenom Hafzi, prodao džamiju. Upitan od strane Kaje zbog čega je to učinio, odgovorio je da tamo više niko nije ostao.

vjersku djelatnost, koja je bila precizno određena (vjerski rituali, vjerski poslovi i stanovi vjerskih zaposlenika). Za nacionalizirane objekte pored zemljišta na kojem su se nalazili, određena je kompenzacija za prijašnjeg vlasnika u iznosu od deset posto kirije, koji je isplaćan za taj stan istog dana kada je Zakon stupio na snagu, i to u petgodišnjem periodu na podjednake mjesečne rate, počevši od 01.01.1959 godine. Za neizgrađena vakufska zemljišta, kompenzacija je predviđena u skladu sa tarifom za nacionalizaciju.²⁰⁹

Konačni udarac protiv vakufa je zadat preko Zakona za nacionalizaciju objekata i građevinskog zemljišta 1958 godine. Tada je od Islamske Zajednice, prema podacima Direkcije Vakufa, oduzeto 1,324 vakufa (dućana, džamija, mezarja, kuća, stanova, objekata, mekteba), sa ukupnom površinom od 30,342,496 kvadratnih metara. Šteta, kao rezultat nacionalizacije vakufskih objekata i poslovnih prostora, je procjenjena na 372,000,000 EUR.²¹⁰ Sljedeće, dakle 1959 godine, ukinuta je Direkcija Vakufa i svi organi vakufskemearif direkcije, jer je Islamska Zajednica ostala bez imovina i ona je preživjela uz pomoć dobrovoljnih doprinosa njenih članova.²¹¹

Kao posljedica ovih zakona za nacionalizaciju vakufa koji su pripadali Islamskoj Zajednici u RSM, većina vakufa je nacionalizovana ili konfiskovana od strane države, a jedan mali dio, u upoređenju sa količinom vakufa u vlasništvu Islamske Vjerske Zajednice, je ostao pod administracijom Islamske Vjerske Zajednice u Makedoniji.

²⁰⁹ vidi: Fikret Karčić, *ibid.*, str. 270; također: Enes Durmišević, *ibid.*, str. 21.

²¹⁰ Enes Durmišević, *ibid.*, str. 22.

²¹¹ Još od prestanka postojanja SFRJ-a, u svim jugoslovenskim federalnim jedinicama je počeo proces pripreme, odnosno donošenja zakonskih činova koji bi omogućili povratak vlasništva oduzetog zaduženjem. Sa aspekta vlasništva vjerskih zajednica, prihvatljivo je rješenje prema kojem bi se preko jednog zakona regulisala zajednička djelovanja reprivatizacije, bez obzira na status prijašnjih vlasnika, ili da budu prihvaćeni posebni zakoni za povratak imovine vjerskim zajednicama. U profesionalnim krugovima se kaže o procesu reprivatizacije da je neophodno bilo osigurati pravne pretpostavke uz stupanje na snagu zakona na osnovu kojeg je izvršena nasilno oduzimanje imovine i preko promjene ustavnih propisa koji su vezani za imovinsko-pravne odnose. Sa aspekta vjerskih zajednica, trebalo je doći do promjena ustavnih propisa prema kojima su "na granici određene zakonom, i mogu imati pravo vlasništva nad nekretninama" (član 174 ustava SFRJ itd.). Vjerske zajednice su trebale biti podjednake sa fizičkim osobama sa aspekta vlasništva nad nekretninama. Vidi, Suat Mahmutović, "Višedecenijsko uništavanje vakufa u Bosni i Hercegovini", Novi Muallim, br. 32, 19 zul-hidždže, 1428 / 29 decembar, 2007, str. 30.

2.6. Administracija vakufa u periodu Republike Sjeverne Makedonije

Nakon proglašenja nezavisnosti Makedonije i odvajanja od jugoslovenske federacije 1990 godine, glavni zadatak islamske Zajednice je bilo koncentrisanje na povratak vakufa koji su uzurpirani od strane države, naročito nakon usvajanja zakona za denacionalizaciju.

Islamske Vjerska Zajednica Makedonije je uživala ustavno pravo za traženje povratka njenih imovina od strane države, jer je ustavom iz 1991 godine određena njena pravna pozicija i zagantirano je pravo vršenja vjerskih dužnosti. Vjerske zajednice u Makedoniji se smatraju podjednakvima pred ustavom i zakonom i odvojene su od države. Zatim je u ustavu naglašeno da vjerske zajednice imaju pravo osnivanja vjerskih škola i humanitarnih i društvenih institucija, na osnovi procedura predviđenih zakonom. Pravo vjerovanja, slobodne misli i svijesti obuhvata i slobodu ispoljavanja vjere osobe ili njegovog vjerovanja, koje on sam ili u zajednici sa drugima poseduje javno ili privatno.

Vjerska diskriminacije nije dozvoljena niti na bilo koji način. Crkva, vjerska zajednica i religiozna grupa imaju pravo na slobodnu unutrašnju organizaciju, preko osnivanja svojih rukovodećih organa, hijerarhije i kompetencija, kao i da izaberu osobe koje će ih predstavljati. Oni imaju pravo za donošenje činova vezanih za ova djelovanja.

Crkvena vjerska zajednica i religiozna grupa trebaju biti registrovani u posebnom sudskom registru za crkve, vjerske zajednice i religiozne grupe i na taj način dobijaju status pravnog subjekta.

Prihodi crkve, vjerske zajednice ili religiozne grupe su od samofinansiranja, privatne filantropije, donacija i drugih oblika finansiranja. Crkva, vjerska zajednica i religiozna grupa, na nezavisan način raspolazu sa njihovim prihodima, u skladu sa zakonom i propisima za crkvu, vjerske zajednice i religiozne grupe.²¹²

²¹² Za više, vidi u: M. B., *Pravna položba i praven status na crkva, vjerska zaednica i religiozna grupa vo Republika Makedonija*, 21 avgust 2014, <https://akademik.mk/pravna-polozhba-i-praven-status-na-tsrkva-verska-zaednitsa-i-religiozna-grupa-vo-republika-makedonija/>.

Bazirajući se na pozitivne zakonske propise koje smo naveli, Islamska Vjerska Zajednica u Makedoniji je bila jedina institucija koja je uživala pravo na povratak uzurpiranih imovina iz komunističkog perioda.

Djelatnost Islamske Zajednice sa aspekta povratka vakufske imovine koja je nasilno oduzeta je počela uporedo sa najavom procesa ekonomskih, političkih i pravnih reformi u Jugoslaviji. Najveći funkcioneri Zajednice su dostavili adekvatne zahtjeve do političkih organa. Operacionalizacija tih zahtjeva je okončala odlukom Vrhovne Skupštine Islamske Zajednice SFRJ-a od datuma 06.11.1990 godine, kojom su angažovani mešihati da do kraja Ramazana (aprila) 1991 godine, kompiliraju listu svih vakufskih nekretnina na njihovim teritorijama, kao i onih koje su oduzete nakon 1945 godine, kao i onih koje su i dalje bile u vlasništvu Islamske Zajednice. Vrhovna Skupština je trebala poslati federalnim organima zahtjev za povratak oduzete imovine, dok skupštine u posebnim republikama su trebale poslati zahtjeve kompetentnim republičkim vlastima.²¹³

Mešihat u Skoplju je dostavio zahtjev do vlade Makedonije za povratak oduzete vakufske imovine u cjelosti. Kao primjer korespodencije između Islamske zajednice Makedonije sa državnim organima za povratak određenih nacionaliziranih vjerskih objekata, navest ćemo jedan dopis od strane IZ, na dan 22.05.1991 godine, upućen Saboru SR Makedonije, gdje se zahtjeva povratak (1) nacionaliziranih vjerskih objekata: Jeni džamije u Bitolju (koja se koristila kao umjetnička galerija); Hajdar Kadijine džamije, također u Bitolju (koja se koristila kao skladište za vino); Zibija – kirik džamije u Prilepu (koja se koristila kao magacin); Mesdžida u Bitolju (koji se koristio kao poslovni prostor); (2) uzurpirani vjerski

²¹³ Postupajući u skladu sa ovom odlukom, Mešihat u Sarajevu je na dan 12.11.1990 godine došao do zaključka da javno obavijesti sve one koji na bilo koji način drže vakufsku imovinu, biti će smatrani nevažećim svi dogovori koje su imali kao predmet otuđenja te imovine. 29.11.1990 godine, Mešihat je zatražio od svih vijeća Islamske Zajednice da realiziraju kraj vijeća za registraciju vakufskih nekretnina. Otprilike pedeset vijeća je dostavilo zatražene podatke. Fikret Karčić, *ibid*, str. 271.

objekti: Harabati Baba Tekija u Tetovu (koja se koristila djelimično kao restoran, djelimično kao muzej); i (3) srušeni vjerski objekti i kulturni spomenici...²¹⁴

Na ovaj zahtjev, Vlada SR Makedonije, na osnovu dopisa od Ministarstva Finansija pod brojem 12-2283/1, na dan 29.05.1991 godine, odgovorila je dopisom na dan 08.07.1991, gdje je među ostalom stajalo:

... Vlada Republike Makedonije, na sastanku održanom na dan 06.07.1991 godine, razgledala je Zahtjev Rukovodstva Islamske Zajednice u RM za povratak vjerskih objekata IZ-e i na osnovu mišljenja Ministarstva Finansija je konstatirala da:

Zahtjev Rukovodstva IZ za povratak navedenih džamija je netačna i nepotpuna, zbog čega se ne može ponuditi odgovor sa imovinsko-pravnog aspekta nitii predložiti adekvatno rješenje za ovo pitanje...²¹⁵

Počevši od ovog perioda, Islamska Vjerska Zajednica Republike Makedonije je kao jedan od svojih prioriteta djelovanja postavila proces povratka njenih uzurpiranih imovina. Činjenica je da su u ovom procesu učinjeni propusti i od strane organa IVZ-a, međutim i nova vlast nije pokazala spremnost za povratak imovina, a posebno njih koje su isključivo pripadale IVZ.

Tokom analize vakufa koji su ostali pod administracijom IVZ u RSM, došlo se do zaključka da njih uglavnom sačinjavaju džamije, čiji je veliki dio izgrađen na novim zemljištima i uvakufljene su od strane samih muslimanskih stanovnika kasnije, nekoliko tekija, kao što su one u Kičevu, Strugi i Ohridu, i nekoliko dućana u gradovima koji su gušće naseljeni albanskim muslimanskim stanovništvom, kao što je Skoplje (naročito stara čaršija), Tetovo, Gostivar i Struga. Pored njih, veći dio vakufskih imovina koje su ostale od osmanlijskog perioda su uzurpirane u periodima

²¹⁴ Rukovodstvo Islamske Zajednice SR Makedonije, br. protokola 509, datum 22.05.1991, dostavljeno do Vlade na dan 23.05.1991, sa br. protokola 23-1119/1.

²¹⁵ Dopis poslan Rukovodstvu Islamske Zajednice Republike Makedonije, Vlada Republike Makedonije, Br. 23-1119/1, na dan 08.07.1991, Skoplje.

raznih vlasti koje su vladale u ovim krajevima. Treba naglasiti da najveći dio aktuelnih imovina nekretnina IVZ-a u RSM, kao što je naprimjer Isa Begova Medresa u Skoplju i Fakultet Islamskih Nauka u skopskom Kondovu, Ženski ogranak Isa Begove Medrese u Skoplju, Tetovu, Gostivaru, objekt Rijasetu IVZ-a, ranih muftijstava, su uvakufljene imovine u periodu poslije osamdesetih godina prošlog stoljeća.

GLAVA III

3. NACIONALIZACIJA I DENACIONALIZACIJA VAKUFA U REPUBLICI SJEVERNE MAKEDONIJE

3.1. Nacionalizacija i konfiskacija imovine Islamske zajednice u Republici Sjeverne Makedonije

Stvaranjem nove zajednice zajedničke države Srba, Hrvata i Slovenaca u istoj državi su se našli narodi sa različitim vjerskim opredeljenima i nacionalnim identitetom te stepenom razvoja i pravnog organizovanja. Uređenje zemljišnih odnosa je bilo za vrijeme vladavine Turaka na ovim prostorima uređeno sa vrlo preciznim tapijama. Dijelovi stare Jugoslavije Slovenija, Hrvatska i Bosna i Hercegovina zemljišni odnosi i evidencija nepokretnosti su bili uređeni uglavnom dijelom na osnovu austrougarskog sistema koji je vodio zemljišne knjige u tom dijelu, dok u istočnim krajevima Srbija sa Kosovom i Metohijom, Sandžak, Crna Gora i Makedonija uglavnom je postojao turski tapijski sistem sa izuzetkom Vojvodine u kojoj su postojale zemljišne knjige. Odmah po ujedinjenju i stvaranju nove države, 24. decembra 1918. godine, Aleksandar Karađorđević je izdao Proglas²¹⁶, na osnovu koga je zvanično otpočelo oduzimanje imovine uglavnom Bošnjaka- muslimana koji su živjeli na teritoriji tadašnje države. Međutim sam proglas je bio početak procesa oduzimanja imovine te su se u februaru 1919. godine utvrdila pravila, osnovna načela i principa za Agrarnu reformu koje

²¹⁶ „Proglas Aleksandar Karađorđević... Ja želim da se odmah pristupi pravednom rešenju agrarnog pitanja i da se ukinu kmetstva i veliki zemljišni posedi. U oba slučaja zemlja će se podeliti među siromašne zemljoradnike, s pravičnom naknadom dosadašnjim vlasnicima. Neka svaki Srbin, Hrvat i Slovenac bude na svojoj zemlji gospodar. U slobodnoj državi našoj može da bude i biće samo slobodnih vlasnika zemlje, a seljake i kmetove pozivam da, s poverenjem u moju kraljevsku reč, mirno sačekaju da im naša država zakonskim putem preda zemlju, koja će unapred biti samo Božija i njihova, kao što je to već odavno u Srbiji”

formalizovane kao zakon 1922 godine. Suština ovakvog uređenja jeste namjera navodno da se ukinu kmetovsko-čifčijski odnosi u Bosni i Hercegovini, kao i na Kosovu, Metohiji i Makedoniji. Ovim zakonom kmetovi (čifčije) proglašeni su slobodnim vlasnicima zemlje koju su obrađivali a koja je bila u svojinsko pravnom vlasništvu Bošnjaka – muslimana, a dotadašnjim vlasnicima (agama) je navodno bila predviđena isplata odštete za koju je garantovala država. U pravcu zaštite tadašnjeg zakona i njegove implementacije donijeta je uredba 21.jula.1919.godine²¹⁷. U okviru odredaba za pripremu agrarne reforme definirano je šta se smatra velikim posjedima a koja imovina potpada pod udar eksproprijacije a to su : a) sva fidekomisna dobra; b) svi posedi površine od najmanje 100-500 jutara (57-285 ha) obradivog zemljišta, prema posedovnim i ekonomskim prilikama svoga kraja; c) posedi pod b) ukoliko su izdani u zakup ili neobrađeni; d) posedi utvrđeni posebnim zakonom kao veliki posjedi. Prethodnim odredbama za pripremu agrarne reforme zemljišni posedi su svrstani u dve grupe: jednu, čiji su vlasnici imali pravo na novčanu naknadu, i drugu, čiji vlasnici nisu imali to pravo. Najvažnije karakteristike „kraljevske" agrarne reforme i kolonizacije na području Srbije su: 1) ukidanje feudalnih kmetovsko-čifčijskih odnosa i zabrana stvaranja takvih odnosa ubuduće; 2) preraspodela zemljišnog fonda favorizovanjem malog seljačkog poseda 3 - 5 hektara, što se nije znatno odrazilo na Srbiju, posebno srednju i južnu, u kojoj je takav posed preovlađivao; 3) promene u nacionalnoj strukturi stanovništva, posebno na Kosovu i Metohiji, kroz doseljavanje stanovništva iz drugih delova zemlje; 4) stvaranje nejasnih i nedovršenih pravnih odnosa u kolonizaciji nekih kategorija lica (dobrovoljci) i nekih područja, koji su ostali nerešeni do danas. Srbija, koja je obuhvaćala Beogradski pašaluk, poslije Balkanskih ratova 1912. i 1913. godine prostirala se teritorijalno i na Kosovo, dio Sandzaka i tzv. jugoslavensku Makedoniju. Srpski nacionalni program u

²¹⁷Dabi se obezbedilo sprovođenje agrarne reforme i predupredile špekulacije bogatijih zemljoposjednika, doneta Uredba je zabranila otuđivanje i opterećivanja velikih zemljišnih posjeda kojom je onemogućeno menjanje agrarnih odnosa na zemljištu koje potpada pod agrarnu reformu. Šire vidjeti: Bulič, Ferid, *Restitucija Imovine Crkvama i Vjerskim Zajednicama u Srbiji Sa Posebnim Osvrtom na Imovinu Islamske Zajednice*, doktorska disertacija, Univerzitet u Novom Pazaru, Novi Pazar 2015.

"Nacertaniju" 1844. godine polazi od obnove Dušanova carstva iz XIV. stoljeca, uz određene promjene koje su bile posljedica političkih događanja sredinom prošlog stoljeca. U stvari "Nacertanije" je postalo sinonim za velikosrpski hegemonizam u odnosu nasusjedne narode. U tom nacionalnom programu polazi se od činjenice da se Srbi ne mogu zadovoljiti dobitima iz Prvog i Drugog srpskog ustanka, te da će nastaviti borbu za preuzimanje prevlasti na balkanskim prostorima. Zbog toga se u pravcu promjena vlasničke strukture zemljišta vrši kolonizacija osvojenih teritorija te se na cijeloj teritoriji provodi programski agrarna reforma. Osnovne karakteristike agrarne reforme i kolonizacije od 1918 su promjena vlasništva nad zemljišnim posjedima a sve u cilju da se od muslimana oduzme zemlja i da se ista podijeli pravoslavnim građanima . Glavno je bilo sprovesti nasilno izmjenu demografske strukture, srpskom kolonizacijom.

U prostoru Sjeverne Makedonije poslije Drugog Svjetskog Rata oduzeta je ogromna imovina od strane fizičkih i pravnih lica koja je podržavljena. Zakoni na osnovu kojih je vršeno oduzimanje imovine crkvama i vjerskim zajednicam donijeti su u periodu od 1945 do 1958 godine, i to: Zakon o agrarnoj reformi i kolonizaciji iz 1945.²¹⁸, Zakon o potvrdi i izmjenama Zakona o agrarnoj reformi i kolonizaciji iz 1945.godine²¹⁹, Zakon o nacionalizaciji privatnih privrednih preduzeća iz 1946. godine²²⁰, Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o nacionalizaciji privatnih privrednih preduzeća iz 1948. godine²²¹, Zakon o nacionalizaciji najamnih zgrada i građevinskog zemljišta iz 1958.i 1959.²²² Agrarna reforma i kolonizacija je jedan od prvih zakona na osnovu koga je oduzimana imovina gdje se putem mjera državne prinude oduzimalo poljoprivredno i šumsko zemljište sa osnovnim ciljem koji se trebao postići, da se isto dodijeli zemljoradnicima koji nemaju zemlje ili je imaju nedovoljno. Pomenutim zakonom oduzeti suzemljišni posjedi koji su bili u vlasništvu

²¹⁸Službeni list DFJ, broj 64/45, koji je stupio na snagu 28. avgusta 1945.

²¹⁹Službeni glasnik Srbije, broj 4/1946

²²⁰Službeni glasnik FNRJ, broj 98/46, koji je stupio na snagu 5. decembra 1946.

²²¹Službeni glasnik FNRJ, broj 35/48, koji je stupio na snagu 28. aprila 1948.

²²²Službeni glasnik FNRJ, broj 52/58, koji je stupio na snagu 28. decembra 1958.

banaka, preduzeća, akcionarskih društava te u velikoj mjeri posjedi crkava i vjerskih zajednica. Zakonom o nacionalizaciji privatnih privrednih preduzeća nacionalizovana su i prešla u državnu svojinu privatna privredna preduzeća. Na osnovu ovog zakona oduzeta je cjelokupna nepokretna i pokretna imovina preduzeća, kao i sva imovinska prava koja pripadaju preduzeću ili služe njihovoj svrsi. Procjena je da je tada oduzeto oko 3.100 preduzeća na čitavoj teritoriji FNRJ. Zakonom o nacionalizaciji najamnih zgrada i građevinskog zemljišta nacionalizovane su najamne stambene zgrade i najamne poslovne zgrade, dok je u gradovima i naseljima gradskog karaktera nacionalizovano i građevinsko zemljište koje je postalo društvena svojina. Na osnovu navedenog zakona oduzet je veliki broj stanova na teritoriji stare Jugoslavije.

Zakon o agrarnoj reformi i kolonizaciji iz 1945.²²³, i Zakon o potvrđi i izmjenama Zakona o agrarnoj reformi i kolonizaciji iz 1945.godine²²⁴ su pravni osnov na osnovu koga je oduzet veliki dio imovine crkava i vjerskih zajednica. Agrarna reforma i kolonizacija je jedan od prvih zakona na osnovu koga je oduzimana imovina gdje se putem mjera državne prinude oduzimalo poljoprivredno i šumsko zemljište sa osnovnim ciljem koji se trebao postići da se isto dodijeli zemljoradnicima koji nemaju zemlje ili je imaju nedovoljno. Pomjenutim zakonom oduzeti su zemljišni posjedi koji su bili u vlasništvu banaka, preduzeća, akcionarskih društava te u velikoj mjeri posjedi crkava i vjerskih zajednica. Agrarna reforma, kao mjera kojom se, od strane države, vršila preraspodjela zemljišnog vlasništva kako podjelom velikih posjeda tako i oduzimanjem zemlje od imućnijih zemljoposjednika i dodjelom siromašnim seljacima, poznata je od antičke Grčke. U socijalističkoj Jugoslaviji agrarna reforma imala je suštinski nacionalizatorski karakter jer je njome, pored podjele zemlje seljacima, isto tako zemlja dijeljena državnim poljoprivrednim dobrima, ustanovama, državnim preduzećima i zadrugama. Saveznim Zakonom o agrarnoj reformi i kolonizaciji

²²³Službeni list DFJ, broj 64/45, koji je stupio na snagu 28. avgusta 1945.

²²⁴Službeni glasnik Srbije, broj 4/1946

(1945.) i republičkim Zakonom o agrarnoj reformi i unutrašnjoj kolonizaciji (1945), radi stvaranja poljoprivrednog zemljišnog fonda za dodeljivanje seljacima i drugim licima, kao i radi stvaranja ili dopunjavanja velikih državnih poljoprivrednih dobara, od brojnih kategorija vlasnika oduzeta su i prešla u ruke države poljoprivredna i šumska dobra. Dok je država u pravom smislu pustošila imovinu u staroj Jugoslaviji donošeni su i drugi propisi neki koji su joj prethodili ili su donetu tokom njenog sprovođenja. (1) Odlukom Predsedništva AVNOJ-a od 3. februara 1945.godine o ukidanju i nevažnosti svih pravnih propisa donetih od strane okupatora i njegovih pomagača za vrijeme okupacije, docnije zakonom²²⁵ otklonjena je primjena propisa Kraljevine Jugoslavije i odluka donetih u toku rata, tako da su se agrarni odnosi mogli uređivati bez ikakvog ograničenja. (2) Zakonom o postupanju sa imovinom koju su svojinskopравни vlasnici morali napustiti u toku okupacije i imovinom koja im je oduzeta od strane okupatora i njegovih pomagača od 24. maja 1945. godine, u članu 1. stav 1. predviđeno je: „Sva imovina fizičkih i pravnih lica na području Federativne Narodne Republike Jugoslavije koju su sopstvenici ili uživaoci morali da napuste u toku okupacije zemlje, imovina koju su ovakvim licima oduzeli protiv njihove volje uz naknadu ili bez naknade okupator ili njegovi pomagači iz rasističkih, verskih, nacionalističkih ili političkih razloga, kao i imovina koja je pod pritiskom okupatora pravnim poslom ili inače prešla u ruke trećeg lica, vraća se odmah sopstvenicima, odnosno uživaocima, bez obzira ko tu imovinu i po kakvom osnovu drži na dan stupanja na snagu ovog zakona“. (3) Zakonom o zaštiti narodnih dobara i njihovom upravljanju od 24. maja 1945. godine, predviđeno je da sve promjene u svojini dobara u općenarodnoj imovini, sva opterećenja i zaduženja pomjenute imovine učinjena posle prelaska u državnu svojinu, kao i sve promjene u položaju ovih dobara obavljene putem pravnih poslova, koji su po čl.7. Zakona o prelazu u državnu svojinu

²²⁵Zakon o nevažnosti pravnih propisa donesenih pre 6. aprila 1941. godine i za vreme neprijateljske okupacije - „Službeni list FNRJ“, br. 86/1946 i 105/1947; Šire vidjeti: Bulič, Ferid, *Restitucija Imovine Crkvama i Vjerskim Zajednicama u Srbiji Sa Posebnim Osvrtom na Imovinu Islamske Zajednice*, doktorska disertacija, Univerzitet u Novom Pazaru, Novi Pazar 2015.

neprijateljske imovine i o sekvestraciji nad imovinom odsutnih lica ništavni, nemaju pravnog dejstva prema državi. Nadležni organi ovlašćeni su da pomenutu imovinu mogu u svako doba oduzeti od njenih držalaca i postupiti sa njom kao sa općenarodnom imovinom. (4) Zakonom o konfiskaciji imovine i izvršenju konfiskacije od 9. juna 1945. godine predviđeno je prinudno oduzimanje od osuđenog lica, bez naknade u korist države, cjelokupne imovine (potpuna konfiskacija) ili tačno određenog dijela imovine (delimična konfiskacija) koja je lična svojina ili lični udeo u zajedničkoj imovini sa drugim licima. (5) Osnovni zakon o postupanju sa konfiskovanim i eksproprisanim šumskim posjedima od 30.jula 1946. godine, koji je predviđao oduzimanje šumskih poseda. (6) Zakon o reviziji dodjeljivanja zemlje kolonistima i agrarnim interesentima u Narodnoj Republici Makedoniji i u Autonomnoj Kosovsko-Metohijskoj oblasti od 5. novembra 1946. godine, kojim je predviđeno da kolonisti od prije 6. aprila 1941. godine pod određenim uslovima gube pravo na zemlju. Sama suština Agrarne reforme i kolonizacije jeste veliki politički, ekonomski, socijalni i pravni projekat, koji je, posebno u uslovima komunizma, imao i izrazitu ideološku crtu. Zbog važnosti ovog projekta država je imala posebno Ministarstvo za agrarnu reformu i kolonizaciju te je sa svojim cjelokupnim strukturama vlasti realizirala ovaj značajan projekat. Samo sprovođenje agrarne reforme i kolonizacije prema projektu tadašnjih vlasti i njihovim pretencioznih očekivanja trebalo je da se završi za tri godine (1945-1948), međutim postupak je bio složen a država tek počela da formira svoje poluge vlasti te se ovaj projekat produžio do 1950.godine. Za razliku od prethodnog perioda agrarna reforma u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca i Kraljevini Jugoslaviji započela je 1918. i taj postupak nije okončan ni do 1941. godine kada je i došlo do početka Drugog Svjetskog Rata²²⁶. Dakle namjera koja je postojala

²²⁶Prilikom sprovođenja "kraljevske agrarne reforme" 1919-1941. godine, odnos prema crkvenim posjedima se menjao. Prvobitno su crkveni posedi bili podvrgnuti rigoroznoj eksproprijaciji, tako su, na primer, na području Agrarne direkcije Zagreb, sva crkvena dobra preko 20 katastarskih jutara stavljena pod udar agrarne reforme. Međutim, kasnije je sve više bila prisutna tendencija da se crkvama i drugim verskim zajednicama ostavi što više zemlje, tako da su se posle 1933. godine crkve i katedrale mogle pojaviti i kao agrarni interesenti sa pravom da im se dodeli i zemlja, a država je naknadu za otkup crkvenih zemljišta povećala za 10%. Zakonom o

prije rata je samo zaustavljena u tom periodu i kasnije u punom kapacitetu nastavljena. Sama namjera da se formira novi društveni poredak te da se na drugačiji način formira društvo po pitanju svojinsko pravnih odnosa postojao je i prije Drugog svjetskog rata o čemu govori i postupak agrarne reforme od 1918. Sam postupak agrarne reforme i kolonizacije odvijao se u tri faze:

1) Prva faza je vrlo značajna, jer se još za vrijeme njenog trajanja znalo koja će imovina biti oduzeta a ona je značila da je potrebno da se izvrši popis i oduzimanje zemlje koja potpada pod agrarnu reformu;

2) Druga faza je definisana kao deo u kome je vršena podjela zemlje agrarnim interesentima i drugim kategorijama stanovništva prema namjeri zakona da se navodno zemlja rasporedi ravnomjerno;

3) Treća i posljednja faza je bila formalizacija oduzimanja kroz premjer i uknjižbu zemlje na nove vlasnike kojima je dodijeljena oduzeta imovina. Zapravo uglavnom su ovi postupci okončani do kraja, upisom na novog korisnika, međutim određeni dio imovine nikada nije priveden namjeni odnosno svrsi zbog koje je ta imovina podržavljena.

Zakon o agrarnoj reformi i kolonizaciji definirao je da se agrarna reforma i kolonizacija sprovode na cijeloj teritoriji Federativne Narodne Republike Jugoslavije „u cilju dodjeljivanja zemlje zemljoradnicima koji nemaju zemlje ili je imaju nedovoljno ostvarujući načelo: Zemlja pripada onima koji je obrađuju” (član 1). Obzirom na samu proceduru donošenja zakona danas u složenom aparatu kakav Srbija ima i tada zakon je imao određeni put koji je morao da prođe kroz određene zakonodavne okvire i verifikacije, da bi se sprečile određene zloupotrebe tadašnji savezni ministar tokom priprema za agrarnu reformu je,

uređenju agrarnih odnosa u ranijim pokrajinama Srbije i Crne Gore od 3. decembra 1931. godine predviđeno je da se starim verskim i nacionalnim ustanovama i kulturno istorijskim spomenicima može ostaviti maksimum od 50 hektara za njihovo održavanje. Inače, poprovisima o predratnoj agrarnoj reformi bilo je predviđeno da će od strane države vlasnicima za oduzetu zemlju biti isplaćena odšteta u obveznicama plativim u rokovima od 20, 30, pa i 43 godine, zavisno od vremena, područja i veličine posjeda koji se oduzima, sa kamatom 4 5% godišnje. Šire vidjeti: Bulič, Ferid, *Restitucija Imovine Crkvama i Vjerskim Zajednicama u Srbiji Sa Posebnim Osvrtom na Imovinu Islamske Zajednice*, doktorska disertacija, Univerzitet u Novom Pazaru, Novi Pazar 2015.

navodeći kao razlog sprečavanje otuđivanja zemlje koja je trebala merama državne prinude da se oduzme od privatnih vlasnika, donio je odluku²²⁷ kojim je „zabranjena svaka prodaja, kupovina i zaduživanje poljoprivrednih zemljišta, šuma, poljoprivrednih zgrada i objekata koji se nalaze na poljoprivrednim gazdinstvima bez obzira da li su one vlasništvo pojedinaca, ustanova ili privatnih preduzeća”. Za postupanje protivno toj naredbi bila je zaprećena zatvorska kazna i konfiskacija predmetne imovine, primenom Zakona o suzbijanju nedopuštene špekulacije i privredne sabotaže. Među prvima koji su pogođeni mjerama jugoslovenske države su bili vlasnici poljoprivrednog i šumskog zemljišta kojima je vršeno oduzimanje zemlje u korist države. Zakonom o agrarnoj reformi i kolonizaciji od 23. avgusta 1945. godine²²⁸ je oduzeta zemlja od tzv. veleposednika tj. vlasnika poljoprivrednih i šumskih posjeda čija je ukupna površina prelazila 45 hektara, ili 25 do 35 hektara obradive zemlje, ukoliko su se ti posjedi iskorišćavali putem zakupa ili najamne radne snage. Podatak iz 1931. godine govori da je veliki broj posjeda koji potpadaju pod ovu meru oduzimanja te je broj onih koji prelaze zakonski minimum u Kraljevini Jugoslaviji bio 49.314 gazdinstava sa po preko 20 hektara zemlje u svojini. Po navedenom Zakonu o agrarnoj reformi i kolonizaciji u državnu svojinu kao općenarodna imovina prešli su: veliki šumski posjedi nezemljoradnika, šumski posjedi u vlasništvu banaka, preduzeća, akcionaraskih društava i drugih privatnopravnih lica, šumski posjedi crkava (bogomolja), manastira, vjerskih ustanova i svih vrsta zadužbina (svjetovnih i vjerskih), šumski posjedi koji su u ratu ostali bez vlasnika i pravnog naslednika, višak zemljoradničkog šumskog posjeda iznad zakonom određenog maksimuma, višak malog šumskog posjeda nezemljoradnika iznad zakonom određenog maksimuma, šumski posjedi državljana Nemačkog Rajha i lica nemačke nacionalnosti konfiskovani odlukom vlasti²²⁹, šumski posjedi narodnih neprijatelja i drugih lica koji su

²²⁷ Savezni ministar donio je 4. jula 1945. godine Rješenje o zabrani zloupotrebe zakona vezano za imovinu koja se oduzima

²²⁸ Službeni list DFJ, broj 64/45, koji je stupio na snagu 28. avgusta 1945.,

²²⁹ Odluka donijeta od strane AVNOJ-a 21. novembra 1944. godine

konfiskovani izvršnom sudskom presudom i šumski posjedi za koje je pokrenut a nije sproveden postupak po zakonu²³⁰. Predmetnim zakonom je znatno sužen i posjed zemljioradnika kojom prilikom im je oduzet sav višak obradive zemlje iznad maksimuma određenog republičkim zakonom (koji se uglavnom kretao od 20 do 35 hektara). Iz privatne svojine zemljioradnika izuzet je i podržavljen i višak šumskog posjeda preko maksimuma takođe isti propisan republičkim zakonom. Takođe, od vlasnika-nezemljioradnika (kojima glavno zanimanje nije bila zemljioradnja tako da zemlju nisu obrađivali sami sa svojom porodicom već putem zakupa ili najamnom radnom snagom) eksproprisan je sav višak obradive zemlje iznad 3 do 5 hektara. Zakonom o agrarnoj reformi i kolonizaciji oduzeti su i prešli u državnu svojinu i zemljišni posjedi u svojini pravnih lica (banaka, preduzeća, akcionarskih društava i dr.), izuzev onog dijela tog zemljišta koji je vlasnicima ostavljen za industrijske, građevinske, naučne, kulturne i druge društveno korisne svrhe. Zemljišni posjedi vjerskih institucija nama ciljna grupa (crkava, manastira, vjerskih ustanova) kao i posjedi zadužbina, kako vjerskih tako i svjetovnih prešli su u državnu svojinu. Crkvama, manastirima i vjerskim ustanovama oduzet je samo višak preko 10 hektara, a ostavljeno im je u posjedu do 10 hektara njiva, bašti, vinograda, oćnjaka, utrina i šuma, a onima koji su bili većeg značaja - i veća površina od toga (do 30 hektara). Nepokretnosti i druga dobra oduzeta primjenom Zakona o agrarnoj reformi i kolonizaciji prešla su u svojinu države koja je od iste obrazovala zemljišni fond iz kog je dodjeljivala zemlju zemljioradnicima koji u tom trenutku nisu imali zemlje ili je nisu imali dovoljno za svoje potrebe, a takođe je država zemlju iz tog fonda koristila za stvaranje ili dopunjavanje velikih državnih poljoprivrednih dobara. Međutim, činjenica je da je preko polovine od ukupnog zemljišnog fonda tj. 52,73% prešlo je u državni sektor ili je dato seljačkim radnim zadrugama, a manje od polovine, tj. 47,27% dato je zemljioradnicima i kolonistima u svojinu od imovine koja je oduzeta u ovom periodu.

²³⁰Zakon o likvidaciji agrarne reforme na velikim posjedima od 19.jula 1931.godine

Imovina koja je eksproprisana po Zakonu o agrarnoj reformi i kolonizaciji i oduzeta po drugim osnovima pre donošenja tog zakona, posebno na osnovu Odluke tadašnje vlasti ²³¹ raspodijeljena je u:

1) Fond stambenih i poljoprivrednih zgrada, koji su činili svi objekti i zgrade konfiskovani od lica nemačke nacionalnosti ili eksproprisani zajedno sa zemljištem po Zakonu o agrarnoj reformi i kolonizaciji;

2) Fond pokućanstva, koji je formiran od stvari zatečenih u objektima pod prethodnom tačkom;

3) Fond poljoprivrednog inventara i stoke, u koji je ulazio sav poljoprivredni mrtvi inventar sa oduzetih poljoprivrednih imanja i sva krupna i sitna stoka, osim traktora, mašina i većih poljoprivrednih strojeva koji su odmah ušli u inventar državnih poljoprivrednih mašinskih stanica;

4) Fond semena i hrane, u koji su ušle sve vrste semena, sve količine žitarica, kao i druge ljudske i stočne hrane dobijene sa eksproprisanog i konfiskovanog zemljišta. Iz ovih fondova izuzeti su: dvorci (zamkovi), zgrade na gradskoj teritoriji koje su tesno vezane za objekat agrarne reforme, pokretne stvari koje po svojoj prirodi služe za gradsku upotrebu, naročito nameštaj luksuznije izrade, dragocenosti, papiri od vrijednosti²³².

Pravo prvenstva, kome bi trebala biti dodijeljena imovina prema članu 16. Zakona, imali su zemljoradnici koji nisu imali zemlje ili u tom trenutku nisu imali dovoljno zemlje a to su bili:

„1) borci i invalidi partizanskih odreda Narodnooslobodilačke vojske, i partizanskih odreda Jugoslavije i Jugoslovenske Armije, posebno stariji borci i dobrovoljci;

2) porodice i siročad izginulih boraca;

3) invalidi iz balkanskih ratova (1912-1918);

²³¹ Odluka donijeta od strane AVNOJ-a 21. novembra 1944.godine

²³² Odluka donijeta od strane AVNOJ-a 21. novembra 1944.godine

4) žrtve i porodice žrtava fašističkog terora tj. lica koja su od strane okupatora i njegovih pomagača hapšena, mučena, osuđivana, internirana ili držana u zarobljeništvu²³³.

Dakle u konkretnom slučaju izuzetno su zemlju tada mogli dobiti i borci-nezemljoradnici, ukoliko su se obavezali da će se na zemlju koja im se dodijeli naseliti sa svojom porodicom i obrađivati je. Dodeljeno zemljište, slobodno od svih dugova i tereta, prešlo je u privatnu svojinu domaćinstava i odmah je upisivano u zemljišne knjige na sve članove domaćinstva kao suvlasnike, sa jednakim pravima i obavezama. Odluke odnosno rješenja o eksproprijaciji donosile su okružne agrarne komisije, a u drugom stepenu po žalbi je bilo nadležno Ministarstvo poljoprivrede ukoliko je bilo nezadovoljnih prvostepenom odlukom. Međutim dodijeljena zemlja se mogla i izgubiti pod uslovom da zemlja ukoliko je bila dodijeljena te ako se novi korisnici na nju nisu naselili u određenom roku nakon što su primili odluku o dodjeljivanju zemlje. Pored zemlje koja je oduzimana, u ruke države prešle su sve pokretne i nepokretne stvari koje su se nalazile na zemljištu kao što su zgrade i postrojenja koja su postojala na tom zemljištu kao i cjelokupni živi i mrtvi poljoprivredni inventar, rezerve hrane i semena te druge stvari koje su se zatekle na gazdinstvu kada je isto oduzeto. To se prvenstveno odnosilo na posjede nezemljoradnika, dok je od posjeda zemljoradnika, uglavnom po pravilu, oduziman samo višak preko određene površine. Uz to, svi dugovi i tereti na zemljištu koje je ušlo u fond agrarne reforme su se brisali i novom vlasniku se zemlja predavala slobodna od svih dugova i tereta, s tim što dotadašnji vlasnik je ostajao zadužen srazmerno dijelu koji mu je ostao u vlasništvu. Takođe je predviđeno da se može naknadnim propisom urediti pitanje dugova i tereta na oduzetim zemljištima, kao i uslovi dugoročne otplate za zemlju. Međutim, u svim republičkim zakonima tada je to pitanje rješeno na sljedeći način tako što je bilo predviđeno da sva zemlja ulazi u zemljišni fond agrarne reforme i kolonizacije. Zakon o agrarnoj reformi i unutrašnjoj kolonizaciji, u izmeni

²³³Službeni list DFJ, broj 64/45, koji je stupio na snagu 28. avgusta 1945; Šire vidjeti: Bulič, Ferid, *Restitucija Imovine Crkvama i Vjerskim Zajednicama u Srbiji Sa Posebnim Osvrtom na Imovinu Islamske Zajednice*, doktorska disertacija, Univerzitet u Novom Pazaru, Novi Pazar 2015.

1946. godine²³⁴, predvideo je da kolonista prestaje biti vlasnik zemlje i objekata u mestu iz kog se iselio bilo samovoljno ili prisilno. Potrebno je napomenuti da je oduzimanje imovine po osnovu agrarne reforme izvršeno bez ikakve novčane ili bilo koje druge naknade vlasnicima, sem u slučaju oduzimanja viška obradive zemlje od zemljoradnika i vlasnika-nezemljoradnika kojima je predviđena isplata naknade u visini jednogodišnjeg prinosa po hektaru (član 6)²³⁵, a na teret lica kojima je ta zemlja dodijeljena. Takođe je predviđena isplata naknade i za oduzeti višak šumskog poseda zemljoradničkih gazdinstava (član 26. stav 2)²³⁶. Međutim, u praksi ovo nije sprovedeno tako da propisi koji se odnose na isplatu ove naknade nisu realizirani do danas. Agrarna reforma je trajala tri godine za koje vrijeme je formiran ogroman zemljišni fond²³⁷. Utvrđeni zemljišni maksimum je bio najrestriktivniji u odnosu na druge socijalističke zemlje. U poređenju sa drugim državama istočne i jugoistočne Evrope, agrarna reforma u FNR Jugoslaviji bila je najrigoroznija jer je privatnom vlasniku ostavljen svojinski maksimum od najviše 25-35 hektara obradive zemlje (oranice, livade, voćnjaci i vinogradi) ili 45 hektara neobradive zemlje, a sve iznad toga je eksproprisano u korist zemljišnog fonda agrarne reforme. Svojinski maksimum je 1953. godine, Zakonom o poljoprivrednom zemljišnom fondu, smanjen na 10 hektara. Sličnu radikalnu eksproprijaciju sprovele su samo još Albanija (20-40ha) i Bugarska (20-30ha). Međutim, zemljišni maksimum u drugim državama bio je znatno viši: 50 hektara u Rumuniji, 57 hektara u Mađarskoj, 100 hektara u Istočnoj Nemačkoj i Poljskoj i 250 hektara u Čehoslovačkoj. Potpuna eksproprijacija u Mađarskoj obavljena je samo na imanjima iznad 570 hektara, a za bogata seljačka gazdinstva zemljišni maksimum je udvostručen na 114 hektara. Zakonom o

²³⁴Službeni glasnik Srbije, broj 4/1946

²³⁵Službeni list DFJ, broj 64/45, koji je stupio na snagu 28. avgusta 1945.,

²³⁶Ibid

²³⁷Sprovođenjem Zakona o agrarnoj reformi i kolinizaciji formiran je fond od 1,566.000 hektara, od čega je 51% dodeljeno bezemljašima i siromašnim seljacima koji su imali malo zemlje, a 49% je uneto u društveni sektor jugoslovenske poljoprivrede: poljoprivrednim dobrima, zemljoradničkim zadrugama itd. Obradivu zemlju dobilo je 316.000 domaćinstava i to sa inventarom i bez ikakvih tereta. Šire vidjeti: Bulič, Ferid, *Restitucija Imovine Crkvama i Vjerskim Zajednicama u Srbiji Sa Posebnim Osvrtom na Imovinu Islamske Zajednice*, doktorska disertacija, Univerzitet u Novom Pazaru, Novi Pazar 2015.

zemljišnom fondu općenarodne imovine 1953. godine zemljišni maksimum je smanjen na 10 ha, izuzetno na 15 ha, a zemljište oduzeto tom prilikom podijeljeno je isključivo socijalističkom sektoru i to pre svega poljoprivrednim zadrugama.

Zakon o nacionalizaciji privatnih privrednih preduzeća iz 1946. godine²³⁸, Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o nacionalizaciji privatnih privrednih preduzeća iz 1948. godine²³⁹, Zakon o nacionalizaciji najamnih zgrada i građevinskog zemljišta iz 1958. i 1959.²⁴⁰ I nacionalizacijom 1946, 1948. i 1958. godine pogođena je imovina crkava i vjerskih zajednica. Vjerske organizacije koje su bile osnivači privatnih preduzeća, trgovinskih radnji, hotela, sanatorijuma, bolnica i liječilišta, ostale su bez te imovine donošenjem Zakona o nacionalizaciji privatnih privrednih preduzeća iz 1946. sa novelom 1948. godine. Zakonom o nacionalizaciji najamnih zgrada i građevinskog zemljišta iz 1958. Nacionalizacija je u Srbiji i FNR Jugoslaviji sprovedena u periodu 1946 - 1958. godine, u tri talasa: prvo je 1946. godine izvršeno podržavljenje značajnijih privatnih privrednih preduzeća, zatim su 1948. godine nacionalizovana sva druga preduzeća u ostalim privrednim granama, i konačno, 1958. godine izvršeno je podržavljenje stambenih i poslovnih zgrada, stanova i poslovnih prostorija, kao i građevinskog zemljišta. Privreda Kraljevine Jugoslavije tada je bila nerazvijena jer je zemlja uglavnom bila poljoprivredna i seljačka. Zakonom o nacionalizaciji privatnih privrednih preduzeća od 5. decembra 1946. godine nacionalizovana su i prešla na dan stupanja na snagu tog zakona tj. 5. decembra 1946. godine, u državnu svojinu sva privatna privredna preduzeća u 42 privredne grane, nabrojane u članu 1. zakona. Nacionalizacija je obuhvatila svu pokretnu i nepokretnu imovinu preduzeća, kao i sva imovinska prava koja im pripadaju ili služe njihovoj svrsi, kao što su patenti, licence, službenosti, rudarska prava i dr. Nacionalizacija je obuhvatila i sve filijale i ogranke preduzeća koji su poslovali pod zajedničkom firmom ili pod zajedničkom upravom, kao i sva postrojenja, stovarišta, urede, prodavnice i transportna

²³⁸Službeni glasnik FNRJ, broj 98/46, koji je stupio na snagu 5. decembra 1946.

²³⁹Službeni glasnik FNRJ, broj 35/48, koji je stupio na snagu 28. aprila 1948.

²⁴⁰Službeni glasnik FNRJ, broj 52/58, koji je stupio na snagu 28. decembra 1958.

postrojenja preduzeća koje se nacionalizuje. Nacionalizovani su i udeli i akcije privatnih preduzeća u državnim ili drugim privatnim preduzećima. Aktom nacionalizacije privatno preduzeće ex lege postaje državno privredno preduzeće i nastavlja da posluje saobrazno Osnovnom zakonu o državnim privrednim preduzećima. Tako obrazovano preduzeće preuzima na sebe sve obaveze nacionalizovanog privatnog preduzeća do visine njegove aktive, sa izuzecima predviđenim u članu 5. stav 2. Zakona o nacionalizaciji (država ne preuzima sve tražbine, kao npr. one nastale iz poslovanja van delokruga preduzeća, nastale iz poslovanje za vreme rata, nastale iz poslova nedopuštene trgovine i špekulacije i druge sumnjive tražbine). Primjenom tog zakona ni jedno preduzeće koje je bilo od značaja za privredu FNRJugoslavije, bez obzira na veličinu, nije ostalo u privatnim rukama, tako da je ovaj zakon dovršio započeti proces podržavljenja industrije koja je već bila velikim delom konfiskovana. Nakon nacionalizacije 1946. godine u vlasništvu privatnih lica ostalo je još samo 30% preduzeća lokalnog značaja te je izvršena nacionalizacija i tog preostalog dijela zakonom.²⁴¹ Zakonom od 28. aprila 1948. godine, pored privatnih privrednih preduzeća, dodatno su pod udar nacionalizacije došla i druga preduzeća: sva kreditna i osiguravajuća društva, svi rudnici i preduzeća za rudarska istraživanja, sve električne centrale, železnička preduzeća i postrojenja, sva preduzeća radioindustrije, morski brodovi, ribarski brodovi i jedrenjaci od 50 tona i preko 50 tona nosivosti, kao i brodovi za prevoz putnika sa kapacitetom preko 50 putnika, svi rečni putnički brodovi i tegljači određene nosivosti, kao i sva tehnička plovila, svi sanatorijumi, bolnice, javna kupatila, banje i lečilišta sa pripadajućim zgradama i instalacijama, sve štamparije, litografije i cinkografije, svi privatni komercijalni magacini i podrumi zajedno sa pripadajućim uređajima, svi bioskopi, kao i sva druga industrijska, trgovačka, transportna i građevinska preduzeća, hoteli i drugi objekti za

²⁴¹Zakon o izmenama i dopunama Zakona o nacionalizaciji privatnih privrednih preduzeća od 28. aprila 1948. Godine, Službeni glasnik FNRJ, broj 35/48, koji je stupio na snagu 28. aprila 1948.

koje je država ocjenila da ih treba podržaviti.²⁴² Zajedno sa nacionalizovanim preduzećem, u državnu svojinu prelazila su i prava industrijske svojine bivšeg vlasnika preduzeća. Time je okončana nacionalizacija u privredi. Više nije bilo industrijskih preduzeća u privatnoj svojini već jedino u državnom sektoru privrede. Takođe, privatnih preduzeća nije više bilo ni u oblasti bankarstva, osiguranja, trgovine na veliko, saobraćaja, transporta, iskorišćavanja banja i lekovitih voda. Izvršena je i nacionalizacija privatnih trgovačkih i ugostiteljskih radnji (ukupno 2.593 radnje). Vrijednost nacionalizovanog preduzeća, odnosno njegove čiste aktive, na osnovu koje se odmjeravala naknada bivšem vlasniku, utvrđivao je okružni sud na čijem jurisdikcionom području se nalazilo sjedište nacionalizovanog preduzeća. Zakon o izmenama i dopunama Zakona o nacionalizaciji privatnih privrednih preduzeća iz 1948. godine odnosio se i na imovinu stranih lica. Danom stupanja na snagu tog zakona nacionalizovane su i prešle u državnu svojinu i sve nepokretnosti u vlasništvu stranih državljana, osim nepokretnosti koje oni kao zemljoradnici sami obrađuju i osim stambenih zgrada koje im služe za stanovanje, a takođe i nepokretnosti stranih privatnih i javno-pravnih lica, osim nepokretnosti koje su u vlasništvu predstavništava stranih država koje ona službeno koriste. Stranom kapitalu je, posebno, pripisivano negativno dejstvo na socijalističku privredu. Zakonom je posebno bilo predviđeno da jugoslovenski državljanin koji pređe u strano državljanstvo gubi pravo svojine na nepokretnosti u Jugoslaviji. Te nekretnine prelaze u državno vlasništvo ex legeu momentu prestanka jugoslovenskog državljanstva tog lica, bez obzira i da li je doneto rješenje o oduzimanju nepokretnosti. Po tom osnovu mnogim bivšim građanima Jugoslavije oduzeta je imovina i to bez bilo kakve naknade. Zakonska odredba koja je to omogućavala je (član 3.

²⁴²Prema podacima iznetim u ekspoziciji prilikom usvajanja tog zakona u Skupštini FNR Jugoslavije, tom odredbom Zakona oduzeto je od vlasnika i prešlo u državnu svojinu oko 3.100 preduzeća, i to: 10 rudnika, oko 65 električnih centrala, oko 220 ciglana, oko 100 pilana, oko 250 raznih drugih industrijskih preduzeća, oko 200 štamparija i litografija, oko 880 magacina, oko 180 podruma, oko 30 sanatorijuma i bolnica, oko 500 hotela, oko 40 kupatila, oko 15 letovališta, oko 530 mlinova, oko 100 bioskopskih dvorana i manji broj osiguravajućih i kreditnih preduzeća koja su još bila preostala u privatnim rukama. Šire vidjeti: Bulič, Ferid, *Restitucija Imovine Crkvama i Vjerskim Zajednicama u Srbiji Sa Posebnim Osvrtom na Imovinu Islamske Zajednice*, doktorska disertacija, Univerzitet u Novom Pazaru, Novi Pazar 2015.

stav 3. Zakona o izmenama i dopunama Zakona o nacionalizaciji privatnih privrednih preduzeća od 28. aprila 1948. godine) ni do danas formalno nije prestala da važi tako da, iako se više ne primenjuje, otvara dileme i stvara apsurdnu pravnu nesigurnost. Deset godina posle nacionalizacije privatnih privrednih preduzeća, nacionalizacija privatne imovine na zakonodavnom planu okončana je Zakonom o nacionalizaciji najamnih zgrada i građevinskog zemljišta od 28. decembra 1958. godine.²⁴³ Propisano je da građani mogu sticati i imati u svojini: a) najviše jednu porodičnu stambenu zgradu, tj. zgradu sa dva stana ili sa tri manja stana, ili b) najviše dva stana kao posebne delove zgrade, ili c) najviše dve porodične stambene zgrade sa najviše dva stana i trećim manjim stanom, ili 4) jednu porodičnu stambenu zgradu i jedan stan kao poseban deo zgrade. Sve stambene zgrade i stanovi preko bilo kog od navedenih alternativnih svojinskih maksimuma, nacionalizovani su i postal su društvena svojina. Po tom zakonu, građanska pravna lica, društvene organizacije i udruženja građana nisu mogla sticati u svojinu stambene zgrade i stanove, već samo poslovne zgrade i poslovne prostorije koje su služile isključivo njihovoj dozvoljenoj djelatnosti. Privatna imovina preko utvrđenog zakonskog maksimuma nije se mogla sticati ni pravnim poslom ni nasleđivanjem. Nakon što je ustanovio navedena svojinska ograničenja, Zakon o nacionalizaciji najamnih zgrada i građevinskog zemljišta²⁴⁴ utvrdio je (član 12.) da su danom stupanja na snagu tog zakona, ex lege nacionalizovane: 1) najamne stambene zgrade, tj. zgrade u građanskoj svojini sa više od dva stana ili sa više od tri mala stana; 2) sve stambene zgrade i stanovi kao posebni delovi zgrada, koji su u svojini građanskih pravnih lica, društvenih organizacija i drugih udruženja građana; 3) poslovne prostorije u svojini građanskih pravnih lica, društvenih organizacija i drugih udruženja građana, ako ne služe njihovoj dozvoljenoj delatnosti; 4) višak preko dva stana u svojini jednog građanina i 5)

²⁴³ Stupanjem na snagu tog zakona nacionalizovane su i prešle u društvenu svojinu najamne stambene zgrade i poslovne zgrade u privatnoj svojini građana, građanskih pravnih lica, društvenih organizacija i drugih udruženja građana preko određenog svojinskog maksimuma utvrđenog zakonom.

²⁴⁴ Službeni glasnik FNRJ, broj 52/58, koji je stupio na snagu 28. decembra 1958.

poslovne prostorije u stambenoj zgradi u svojini građana. Predmet nacionalizacije su bile sve poslovne zgrade u građanskoj svojini koje su služile za vršenje privrednih, administrativnih, prosvetnih, kulturnih, zdravstvenih, socijalnih i drugih sličnih delatnosti, osim ekonomskih zgrada koje su služile poljoprivrednoj djelatnosti, malih magacina i podruma, garaža za smeštaj najviše dva automobila, kao i sporednih prostorija (perionice, sušionice, podrumi, garaže) za potrebe stanara u zgradi. Vlasniku se, na njegov zahtjev, mogao ostaviti u poslovnoj zgradi koja mu je nacionalizovana dio u zgradi u veličini potrebnoj za obavljanje njegove dozvoljene djelatnosti, stim da istu on nije mogao otuđiti već ta imovina je mogla biti samo predmet nalađivanja zakonskim putem s tim što te prostorije, kad prestanu da služe poslovnoj delatnosti, postaju društvena svojina. Zakonom o nacionalizaciji iz 1958. godine²⁴⁵ nacionalizovana su i sva građevinska zemljišta, bilo da su izgrađena ili neizgrađena, koja su se nalazila u užim građevinskim rejonima gradova i naseljima gradskog karaktera. Nacionalizovano je i zemljište na kom su se nalazile zgrade koje nisu nacionalizovane sa pravom sopstvenika te zgrade da besplatno koristi zemljište koje pokriva ta zgrada i zemljište koje služi za redovnu upotrebu te zgrade, sve dok na tom zemljištu postoji zgrada. Za nacionalizovane nekretnine predviđena je isplata naknade bivšim vlasnicima. Za sprovođenje nacionalizacije stambenih i poslovnih objekata i prostorija, kao i građevinskog zemljišta donijete su dvije značajne odluke vlasti koje su vezane za nacionalizaciju²⁴⁶. Tim podzakonskim propisima utvrđena je procedura provođenja nacionalizacije, između ostalog i obaveza vlasnika da u određenom roku sami moraju nadležnom opštinskom organu uprave podneti prijavu o svim zgradama, idealnim dijelovima zgrada i posebnim delovima zgrada koje su na taj dan imali u svojini, radi utvrđivanja predmeta nacionalizacije i oduzimanja vlasništva. Prema pomjenutom Uputstvu, sud je vršio uknjižbu društvene svojine na cijeloj

²⁴⁵Službeni glasnik FNRJ, broj 52/58, koji je stupio na snagu 28. decembra 1958.

²⁴⁶Uredba o postupku za sprovođenje nacionalizacije najamnih zgrada i građevinskog zemljišta („Službeni list FNRJ“, br. 4/1959), kao i Uputstvo o zemljišnoknjižnim upisima nacionalizovanih najamnih zgrada i građevinskog zemljišta („Službeni list FNRJ“, br. 49/1959)

zgradi čak i onda kada su samo pojedini ili svi posebni dijelovi te zgrade bili izuzeti od nacionalizacije. Sekvestracijom imovina nije bila neposredno podržavljena, već je privremeno oduzimana i stavljana pod prinudnu upravu nadležnog državnog organa, s tim što je, docnije, u mnogim slučajevima ipak prevođena u državnu svojinu.

3.2. Nacionalizacija i konfiskacija imovine Islamske zajednice u Republici Sjeverne Makedonije

Poslije Drugog Svjetskog Rata Islamska zajednica u Makedoniji imala je u svojini znatan broj nekretnina: stambenih zgrada, porodičnih kuća, dućana, banja, hamama (javnih kupatila), poljoprivrednih posjeda, njiva, vrtova, šuma, livada, voćnjaka i drugih oblika nekretnina. U poslijeratnom periodu, ne uvažavajući bitnost, značaj i svrhu imovine Islamske zajednice i njenu specifičnost, što je suprotno vjerskim načelima o imovini, bespravno je oduzet veći dio imovine IZ-e. Likvidacija privatne svojine, uključujući i crkve i vjerske zajednice, sistematski je sprovedena u Drugoj Jugoslaviji periodu od 1944. do 1958. godine, putem niza kaznenih i imovinskih zakona, drugih propisa i administrativnih mera, bez naknade ili sa propisanom ali nikada isplaćenom naknadom. Radi se o blizu 40 zakona, uredbi i odluka kojima je ex lege, putem nacionalizacije, konfiskacije, sekvestracije i eksproprijacije u raznim oblicima, vršeno podržavljenje imovine privatnih preduzeća, trgovačkih radnji, privatnih fondova, zadužbina, crkvene imovine i imovine vjerskih zajednica i drugih pravnih lica, kao i privatne imovine fizičkih lica. Za oduzimanje konfesionalne imovine, tj. imovine crkava i vjerskih zajednica u Jugoslaviji, posle 1945. godine, od posebnog značaja su propisi o agrarnoj reformi i kolonizaciji, o poljoprivrednom fondu općenarodne imovine i o nacionalizaciji. Saveznim Zakonom o agrarnoj reformi i kolonizaciji 1945. godine i republičkim Zakonom o agrarnoj reformi i unutrašnjoj kolonizaciji (1945), radi stvaranja poljoprivrednog zemljišnog fonda za dodjeljivanje

seljacima i drugim licima, kao i radi stvaranja ili dopunjavanja velikih državnih poljoprivrednih dobara, oduzeta su poljoprivredna dobra od brojnih kategorija vlasnika.²⁴⁷ Od postojećih posjeda pojedinih bogomolja, manastira i vjerskih ustanova propisano je da će se oduzeti samo višak preko 10 ha njihove ukupne površine njiva, bašta, vinograda, voćnjaka, utrina i šuma, kao i da se vjerskim ustanovama (bogomoljama, manastirima, organima vjerskih zajednica i sl.) većeg značaja ili veće historijske vrijednosti, od tadašnjeg njihovog posjeda ostavi do 30 ha obradive zemlje i do 30 ha šume. Odluke o tome donosio je ministar agrarne reforme i kolonizacije, odnosno ministar poljoprivrede. Smatra se da je ovim zakonom podržavljen najveći deo poljoprivrednih i šumskih posjeda crkava i vjerskih zajednica. Dobra oduzeta primjenom Zakona o agrarnoj reformi i kolonizaciji prešla su u svojinu države koja je od iste obrazovala zemljišni fond iz kog je dodjeljivala zemlju zemljoradnicima koji nemaju zemlje ili je imaju nedovoljno, a takode je zemlju iz tog fonda koristila za stvaranje ili dopunjavanje velikih državnih poljoprivrednih dobara.²⁴⁸ Zakonom o poljoprivrednom zemljišnom fondu općenarodne imovine i dodjeljivanju zemlje poljoprivrednim organizacijama²⁴⁹, kojim je limitiran privatni zemljišni posjed na 10 hektara, od zemljišta oduzetog mjerama agrarne reforme, eksproprijacije, sekvestracije, konfiskacije i nacionalizacije, formiran je tzv. poljoprivredni zemljišni fond općenarodne imovine iz kog je zemljište dodjeljivano poljoprivrednim organizacijama. Tako su velike zemljišne površine, uključujući i one oduzete od crkava i vjerskih zajednica, dodijeljene na trajno korišćenje poljoprivrednim organizacijama: zemljoradničkim zadrugama, poljoprivrednim dobrima i drugim privrednim organizacijama i ustanovama koje se bave poljoprivrednom delatnošću. Drugi udar na konfesionalnu imovinu došao je sa nacionalizacijom. Vjerske organizacije koje su bile osnivači privatnih preduzeća, trgovinskih

²⁴⁷ Po članu 3. tač.v) saveznog Zakona i članu 3. tač.3. republičkog zakona, oduzeti su zemljišni posjedi bogomolja, manastira, vjerskih ustanova i svih vrsta zadužbina, svjetovnih i vjerskih.

²⁴⁸ Preko polovine od ukupnog zemljišnog fonda tj. 52,73% prešlo je u državni sektor ili je dato seljačkim radnim zadrugama, a manje od polovine, tj. 47,27% dato je zemljoradnicima i kolonistima.

²⁴⁹ Službeni list FNRJ", br.22/1953

radnji, hotela, sanatorijuma, bolnica i lečilišta, ostale su bez te imovine donošenjem Zakona o nacionalizaciji privatnih privrednih preduzeća iz 1946. sa novelom 1948. godine. Treći talas deproprietacije, takođe u sklopu nacionalizacije, naročito je pogodio imovinu crkava i vjerskih zajednica u gradovima i naseljima gradskog karaktera. Zakonom o nacionalizaciji najamnih zgrada i građevinskog zemljišta iz 1958. godine, izvršeno je oduzimanje i podržavljenje svih najamnih stambenih zgrada, poslovnih zgrada, stanova i poslovnih prostorija u svojini građana, građanskih pravnih lica, društvenih organizacija i drugih udruženja građana. Kako je u članu 3. toga zakona predviđeno da u svojini građanskopravnih lica mogu ostati poslovne zgrade i poslovne prostorije koje isključivo služe njihovoj dozvoljenoj delatnosti²⁵⁰. Istim zakonom nacionalizovano je i cjelokupno građevinsko zemljište u gradovima i naseljima gradskog karaktera. Pored propisa o agrarnoj reformi i nacionalizaciji, i drugi opći propisi o derogaciji vlasništva generalno se odnose i crkve i vjerske zajednice, ukoliko su bile sopstvenici imovine koja je predmet oduzimanja. U posleratnoj Jugoslaviji je nakon 1945. godine podržavljeno blizu tri hiljade crkvenih, manastirskih, zadužbinskih i drugih vjerskih posjeda velike površine, tako da su ovi posjedi bili na trećem mestu po veličini udjela u obrazovanju zemljišnog fonda agrarne reforme i kolonizacije²⁵¹. Iako oduzeta je imovina i pravoslavne crkve u prostoru RSM ali uglavnom veći dio oduzete imovine vjerskih zajednica pripada Islamskoj vjerskoj Zajednici RSM-a.

Iz navedenog proizilazi da su, uz druga pravna i fizička lica, napadnute i vjerske organizacije čija je materijalna osnova ozbiljno uzdrmana, što je u velikoj mjeri dovelo u pitanje njihovu misiju, a time i uticaj i moć u društvu. Kako je navedeno, prve zapljene

²⁵⁰ Izuzetak je u odnosu na konfesionalne organizacije sadržan u članu 11. toga zakona koji predviđa da se njegove odredbe ne odnose "na zgrade i prostorije, koje služe verskim zajednicama za vršenje njihove verske delatnosti, kao što su crkve, hramovi, kapele i bogomolje, manastiri i samostani, semeništa i verske škole, niti na zgrade koje služe kao župski, parohijski, biskupski, patrijaršijski i drugi slični dvorovi"

²⁵¹ Po podacima, u celoj FNR Jugoslaviji podržavljeno je 2.827 posjeda crkava i vjerskih zajednica u površini od 172.022 hektara, od čega je u Srbiji, sa Kosovom i Vojvodinom, ekspropisano 819 poseda u ukupnoj površini 53.491 hektar (N. Gaćeša: Agrarna reforma i kolonizacija u Jugoslaviji 1945-1948, izdanje Matice srpske, 1984., str. 362,364)

imovine od strane vlasti počele su tokom Drugog svjetskog rata na područjima pod kontrolom partizanskih odreda²⁵².

Ova oduzimanja su uglavnom vršena nezakonito, bez formalne saglasnosti vjerskih organizacija, kao i bez odgovarajuće odluke Narodnooslobodilačkih odbora. Ubrzo nakon konsolidacije vlasti, savezna i republička vlast počele su da ostvaruju cilj donošenjem niza zakona i podzakonskih akata, tj. agrarna reforma i kolonizacija. Prvi pravni akti koji su započeli realizaciju ideje SKJ o promeni imovinskih odnosa u Saveznoj Jugoslaviji bili su Savezni zakon o agrarnoj reformi i kolonizaciji, usvojen avgusta 1945. godine, Zakon o agrarnoj reformi i kolonizaciji na teritoriji Savezne Makedonije, usvojenog decembra 1945 godine i Pravilnika Vlade Makedonije za izvršenje Zakona o agrarnoj reformi i unutrašnjoj kolonizaciji na teritoriji Savezne Makedonije februara 1946 godine. Saveznim zakonom kojim je utvrđen opšti okvir ovog procesa, saveznim zakonima, među kojima je i makedonski, tačnije je operacionalizovan proces agrarne reforme i kolonizacije, dok je pravilnicima precizirano sprovođenje procesa. Agrarna reforma počela je organizovano da se sprovodi 1946 godine kada je Privremena savezna skupština osnovala Ministarstvo za agrarnu reformu i kolonizaciju sa ovlašćenjem da tumači i sprovodi agrarnu politiku i kolonizaciju preko agrarnih organa u republikama i autonomnim oblastima. Ovo ministarstvo je radilo do 1948 godine, nakon čega su njegove nadležnosti prešle na Ministarstvo poljoprivrede Savezne Jugoslavije²⁵³.

Promjenom vlasničkih odnosa u Saveznoj Jugoslaviji kapital je oduzet privatnim pravnim i fizičkim licima i postao je društveni. Među institucijama najviše su pogođene

²⁵² Vidjeti u: Радмила Радић, Држава и верске заједнице 1945-1970, Београд, 2002, стр. 25-30.

²⁵³ Закон за аграрна реформа и колонизација, Службен лист на Демократска Федеративна Југославија, год.: I, бр.: 64, Београд, 28.8.1945, стр.: 621-624; Закон за аграрна реформа и колонизација на територијата на Федерална Македонија, Службен весник на Федерална Македонија, год.: I, бр.: 25, Скопје, 5.12.1945, стр.: 181-185; Правилник за извршуење на Законот за аграрна реформа и внатрешна колонизација на територијата на Федерална Македонија, Службен весник на Народна Република Македонија, год.: II, бр.: 3, Скопје, 9.2.1946, стр.: 17-21.

vjerske organizacije. Situacija u kojoj su dovedene vjerske zajednice bila je u osnovi rezultat dva razloga:

Prvo, program Saveza Komunističke Jugoslavije, kao jedine vodeće političke snage u zemlji i

Drugo, nepovoljni odnosi među vjerskim organizacijama tokom Drugog svjetskog rata.

Čak je i eksproprijacija kao institucija koja je konfiskovala privatnu imovinu u javne svrhe po cijeni srazmjernoj tržišnoj cijeni vlasnika često podlegla komunističkoj ideološkoj motivaciji jer je oduzimana imovina za koju nije bilo jasno da li postoji javni interes, naknada koja je dodijeljena često je bila simbolična²⁵⁴.

Tokom realizacije ovih projekata, jugoslovenska vlada je bila svesna otpora verskih organizacija, stvarajući klimu u kojoj se menja javno mnjenje. U tom smislu, za predsjednika FNRJ Josipa Broza Tita: „ovi projekti su se morali odnositi na crkvenu imovinu“, jer je, po njemu, „to je bio stav seoskih masa, a ne volja vlade“²⁵⁵.

Za vjerske organizacije situacija se dodatno pogoršala kada su im, nakon provođenja agrarne reforme, nametnuta ozbiljna poreska opterećenja, zbog čega su bili primorani dodatno otuđivati dio imovine koja im je ostala u vlasništvu²⁵⁶.

3.3. Denacionalizacija imovine Islamske Vjerske Zajednice u Republici Sjeverne Makedonije

3.3.1. Definicija i historija denacionalizacije

Sa pravnog aspekta predstavlja zakonsko djelovanje za deaktivaciju zakonskih činova vezanih za nacionaliziranu imovinu. U širem kontekstu, nacionalizacija obuhvata ukidanje činova preko kojih je privatna imovina prenešena u državno vlasništvo, ne samo sa aspekta

²⁵⁴ Vidjeti u: Радмила Радић, Држава и верске заједнице 1945-1970, Београд, 2002, стр. 30-33.

²⁵⁵ Vidjeti u: A. Benigar, Alojze Stepinac-Hrvatski kardinal, Zagreb, 1993, str. 493.

²⁵⁶ Vidjeti u: Н. Гаћеша, Аграрна реформа и колонизација у Југославији 1945-1948, стр. 362-364.

nacionalizacije, već i na osnovu drugih zakonskih načela, kao što je konfiskacija, propisi za agrarnu reformu, prelaženje preko zakonskog maksimuma itd. dok u tijesnijem kontekstu, denacionalizacija ne obuhvata ukidanje zakonskih činova prenošenja privatnog vlasništva u državno, već samo zakonske činove sa kojima se to prenošenje sudara sa novim pravnim sistemom, odnosno sa zakonskim pravilima perioda nakon nezavisnosti Makedonije. Denacionalizacija u Republici Makedoniji nakon devedesetih godina je uokvirena zakonom u njegovom tijesnom kontekstu koji se jasno vidi iz Zakona za denacionalizaciju.²⁵⁷

Jedan od najvažnijih elemenata na osnovu kojeg se određuje odnos države Makedonije sa vjerskim zajednicama je povratak, denacionalizacija imovine vjerskih zajednica i organizacija. U prijašnjem sistemu, u periodu kada je Makedonija bila dio bivše SFRJ, bilo je procesa uzurpacije imovine vjerskih zajednica od strane države, odnosno od strane Socijalističke Republike Makedonije. Kao posljedica tih procesa, vidljivo je oštećena vjerska zajednica i organizacije u njenim okvirima. Nakon nezavisnosti Makedonije kao demokratska i nezavisna država, problem denacionalizacije imovine je diskutovan kao prioritet u kontekstu ispravljanja ove historijske nepravde.

Prvi zakon za denacionalizaciju je odobren 29.04.1998 godine.²⁵⁸ Ovim zakonom, vjerske zajednice su izdvojene iz procesa, zato što je član pod brojem 1²⁵⁹ predviđao povratak imovine jedino fizičkim osobama koja su državljani Makedonije. Ovo stanje je popravljeno Zakonom za promjenu i upotpunjenje zakona za denacionalizaciju, odobrenim na dan 20.04.2000²⁶⁰, kada su urađene evidentne promjene ovog zakona. Konkretnije, članom 1-a je prošireno obuhvatanje denacionalizacije, među ostalom, i u kontekstu vjerskih zajednica. Ovim članom je predviđen povratak cjelovite imovine vjerskim zajednicama, odnosno,

²⁵⁷ Закон за Денационализација, Службен весник на Р Македонија, бр.20/98 од 29.04.1998 год.

²⁵⁸ Закон за денационализација, Службен весник на Република Македонија, година.: LIV,бр.: 20, 29.4.1998, str. 1086-1091.

²⁵⁹ Закон за денационализација, Службен весник на Република Македонија, година.: LIV, br.: 20, Ibid.

²⁶⁰ Закон за изменување и дополнување на Законот за денационализација, Службен весник на Република Македонија, година.: LVI, br.: 31, 20.4.2000, str.: 1828-1830.

ukoliko to ne bude moguće, izvršiti kompenzaciju uzurpirana imovina hramova, manastira i vakufa koji su konfiskovani na razne načine nakon 2 avgusta 1944 godine. Također, imajući u obzir: 1. Zakonski propisi na osnovu kojih je uzurpirana imovina; 2. Zakonski propisi uzurpacije imovina radi realizacije određenog javnog interesa; i 3. Uzurpacija bez pravne osnove. U ovom kontekstu, posebnu važnost ima i član 1-b zakona kojim su definisane kategorije „vjerski hram“ (čime se podrazumijeva hrišanska crkva i bogomolja, islamska džamija i jevrejska sinagoga), kao i „vjerski vakuf“ (čime se podrazumijeva imovina koja se ne može otuđiti i koja je posvećena u vjerske i humanitarne ciljeve).²⁶¹

Pravo denacionalizacije nije pravo na neku određenu stvar (kao što je pravo vlasništva), niti pravo za neko određeno djelovanje (kao što je pravo kompenzacije), već je ono pravo sticanja prava vezano za neki određeni objekat, odnosno tipično subjektivno pravo. Znači, prema svojim karakteristikama, pravo denacionalizacije je protestno ili transformirajuće pravo, dakle pravo za postizanje subjektivnog prava za kompenzaciju uzurpirane imovine ili prava uzurpovanog vlasništva (povraćaja). Prema tome, ovo pravo, sa pravnog aspekta, je ograničeno određenim vremenom.²⁶² Pravo denacionalizacije se postiže zakonom, u slučaju kada su upotpunjene određene zakonske pretpostavke za jedno određeno vrijeme. Ovo pravo se ukida u slučaju kada ovlašćena osoba ne preda zahtjev za denacionalizaciju unutar određenog roka. Posebnost prava za denacionalizaciju je u tome što ono pripada samo fizičkim osobama i pravnim subjektima u jednom određenom krugu i nikako ne može izaći van tog kruga. Ovo se pravo gubi u slučaju kada ovlašćena osoba ne realizuje u procesu, u skladu sa načinom određenim zakonom. Naprimjer, u članu pod brojem 11 Zakona za denacionalizaciju, jasno je određen okvir osoba koje polažu pravo na denacionalizaciju. Tamo stoji: *Pravo za podnošenje zahtjeva za denacionalizaciju ima*

²⁶¹ Тања Каракамишева-Јовановска і Александар Спасеновски, *Прирачник за правото на верските заедници и за слободата на вероисповед во Република Македонија*, Скопје 2018, str.62-64;

²⁶² Vezano za protestno pravo, vidi: Gams, A, *Uvod u građansko pravo*, Naučna Knjiga, Beograd, str. 87-89.

prijašnji vlasnik, odnosno, osobe koje su njegovi nasljednici onoga dana kada je ovaj zakon stupio na snagu, na osnovu propisa nasljedstva.

Onaj ko podnosi zahtjev, prema artiklu 1 ovog člana, je osoba koja na dan prihvatanja zakona je državljanin Republike Makedonije.²⁶³

Također, član pod brojem 5 za denacionalizaciju jasno ukazuje prethodno opisani karakter ovog zakona. U ovom članu stoji: osobe koje prema članu 11, u skladu sa zakonskim propisima imaju pravo da podnesu zahtjev za povratak imovine ili za kompenzaciju, mogu unutar vremenskog roka od pet godina nakon stupanja na snagu zakona tražiti povratak imovine ili uzimanje kompenzacije. Srećam propisima ovog zakona od:

- 1) Svake osobe koja prema članu pod brojem 3, odnosno članu pod brojem 13, artiklu 1 od zakona citiranih pod članom 3 ovog zakona nije svojevolutno predao svoju imovinu, već je ista oduzeta protiv njegove volje i bio je prinuđen predati, bez obzira na koji je način ona postala njegova imovina.
- 2) Njegova bližnja rodbina, odnosno nasljednik koji je naslijedio svoju imovinu i ne pripada krugu osoba koji imaju pravo da zatraže povratak te imovine ili uzimanje kompenzacije za nju, kada ovo pravo imaju nasljednici prijašnjeg vlasnika.²⁶⁴

Također, i član pod brojem 6 za denacionalizaciju sužava krug povratka nacionaliziranih imovina, kako je već navedeno. U ovom članu stoji:

Predmet denacionalizacije nije imovina:

- 1) Oduzeta u skladu sa zakonom za reviziju i dodjelu zemljišta agrarnim kolonizatorima i intersentima u Narodnoj Republici Makedoniji i Autonomnoj Pokrajini Kosovo i Metohija.
- 2) Oduzeta kao posljedica gubitka državljanstva prema snazi zakona ili na osnovu punosnažne odluke i

²⁶³ Закон за Денационализација, Службен весник на Р Македонија, бр.20/98 од 29.04.1998 год. Члан 11.

²⁶⁴ Закон за Денационализација, Службен весник на Р Македонија, бр.20/98 од 29.04.1998 год. Члан 5

3) Za koju je potpisan međudržavni dogovor za kompenzaciju oduzete imovine.

Predmet denacionalizacije nije građevinsko zemljište i ekspropirirana imovina, dok se imovinska pitanja te imovine razmatraju u skladu sa zakonskim propisima za građevinska zemljišta i eksproprijaciju.

Predmet denacionalizacije nije poljoprivredno zemljište i šume obuhvaćene arondacijom, odnosno konsolidacijom, dok se imovinska pitanja te imovine razmatraju u skladu sa propisima za arondacijom i konsolidacijom poljoprivrednog zemljišta i šuma.²⁶⁵

Kao posljedica zatezanja i ograničenja koje je imao Zakon za Denacionalizaciju, Islamska Vjerska Zajednica u RSM još od početka se susrela sa rastezanjem i velikim problemima u kontekstu povratka nacionaliziranih i konfiskovanih imovina od strane države. Ova realnost je izražena i na mnogim konferencijama vezanim za denacionalizaciju vakufske imovine IVZ-a u RSM. Na konferenciji „Denacionalizacija – vlasničko pravo“, organizovana od strane Instituta za ljudska prava u saradnji sa kancelarijom Evropske Zajednice u Skoplju i ambasatom Holandije, profesor Fidančo Stojčev, sa Pravnog Fakulteta pri Univerzitetu Sveti Kiril i Metodij u Skoplju, je zaključio:

„Zakon koji je odobren, još od samog početka je bio kontroverzan i donio je mnoge polemike. Samo njegovo odobravanje u periodu od tri godine daje utisak da se nešto kuha iza leđa“.²⁶⁶

Vazano za zakon denacionalizacije, organizovane su i razne debate na kojima su učestvovali zvaničnici Islamske Vjerske Zajednice, kao i pravni eksperti. Na debati pod temom: „Zakon za denacionalizaciju i pogrešno tumačenje koje proizvodi diskriminaciju“, organizovana od strane Islamske Vjerske Zajednice Makedonije, sa ekspertima iz polja prava, donešen je zaključak da Vlada i državne institucije u Makedoniji diskriminiraju IVZ po

²⁶⁵ Закон за Денационализација, Службен весник на Р Македонија, бр.20/98 од 29.04.1998 год. Члан 6

²⁶⁶ Napisana procjena vezana za konferenciju od strane direktora vakufa pri islamskoj Vjerskoj Zajednici, g. Driton Dikena.

pitanju povratka vakufa, na taj način tražeći da se urade promjene u postojećim zakonima sa ciljem olakšanja procedure za povratak vakufa. „Proces denacionalizacije u Makedoniji, se odugovlači na nepravedan način, stvar koja ostavlja opći utisak da država nema dobre namjere u pravac potpunog sprovođenja procesa denacionalizacije unutar predviđenogroka, vremenski period koji je već prešao tri godine. Država preko njenih struktura, demonstrira jednu praksu koja daje znakove da nisu za multietnički, multivjerski i demokratski suživot“, riječi su predsjednika IVZ-a, Reis ul Ulema Hadži Sulejman ef. Redžepija na početku debate.

Pravni analitičari i eksperti su ovu debatu ocjenili da je muslimanska zajednica u Makedoniji diskriminirana i da predstavnici ove zajednice koji su na vlasti, nisu preuzeli ništa kako bi spriječili tu diskriminaciju. Pravnici, također, su ocijenili da se trebaju ponovo razgledati svi zakoni za denacionalizaciju koji su protiv interesa IVZ i u suprotnosti sa evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava. „Smatram da se, kao posljedica političkih diktata, onemogućava proces povratka imovina IVZ-a, jer je taj proces već doživio svoje finale, prema tome ovaj politički centar doktrira određena čudna pravila, koja su suprotna svim ustavnim načelima, čak i evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava kojom je zagarantovana zaštita imovinskih prava“, bio je zaključak univerzitetskog profesora i pravnog eksperta Prof.dr. Jetona Šasivarija. On je u nastavku dodao: Pristup Vlade Makedonije je vezan za jednu historijsku i kulturnu nepravdu u ime historije i kulture. Ovo, prema njemu, se događa u Makedoniji jer još od odobrenja Zakona za denacionalizaciju 1998 godine, očekivanja su bila veoma iznenađujuća i praćena velikim štetama nanešenim od strane države. „Povratak imovina IVZM bi unaprijedio poziciju ove institucije i država bi prenijela jednu humanu i solidarnu poruku, što bi rezultovalo pomirenjem i mirom sa IVZM i drugim vjerskim zajednicama. Smatram da aktuelni državni aparat treba biti svjestan da svaka država koja stoji na okupiranim ili konfiskovanim imovinama, da je u njenom interesu da se oslobodi tih imovina koje nisu njene. Međutim, preko posljednjih odluka Vlade, manifestira

se jedna volja koja je suprotna svemu onome što sam spomenuo. Ja sam ubjeđen da trenutno država čini sve unutar svojih mogućnosti da se imovina IVZM ne povraća na osnovu zakona za denacionalizaciju i u ovom slučaju je IVZM predstavljena ko žrtva i oštećena strana ”.²⁶⁷ Istog mišljenja su bila i izlaganja i eksperata Osmana Kadriu, Agim Nuhiu, Arse Petrevski i drugih izlagača.²⁶⁸

Kao posljedica ovoga što je rečeno, jasno se vidi da je kontekst denacionalizacije imovina u RSM pretjerano ograničen prema zakonu, i pored političkih izjava za povratak imovina, naročito onih IVZ-a, nedostatak volje za njihov povratak i prema tome, historija denacionalizacije i povratak vakufskih imovina IVZ-a u RSM je pretjerano slab.

3.3.2. Pravna osnova denacionalizacije imovine u Republici Sjeverne Makedonije

Nakon promjene političkog i ekonomskog sistema, i na osnovu iskustva drugih država takozvanog komunističkog bloka, i Makedonija je 1998 godine uvela Zakon za Denacionalizaciju (objavljen u službenim novinama RM pod brojem 20/98 na dan 29.04.1998 godine), koji je kasnije pretrpio značajan broj dopuna i promjena. Cilj donošenja ovog zakona je ispravljanje jedne historijske i ideološke nepravde u odnosu na vlasnike (ili njihove nasljednike) za imovinu koja je bila uzurpirana za vrijeme prijašnjeg sistema, i da se omogući njima da ponovo dobiju pravo vlasništva nad njihovom imovinom. Odobrenje zakona je također bio u skladu sa realizacijom ustavnog prava za vlasništvo, kao jednom od fundamentalnih prava. Prema članu 30 Ustava RM, „zagarantovano je pravo vlasništva i pravo nasljeđa. Nikome se ne može oduzeti niti ograničiti vlasništvo i prava koja se izvlače iz njega, sa isključkom pitanja javnog interesa određenim zakonom“. Gore navedeni ustavni propis garantuje pravo vlasništva i kategoriji građana kojima je imovina oduzeta na osnovu

²⁶⁷ Za više, vidi u: <http://www.lajmeshqip.com/kombetare/shkup-politika-mban-peng-pronat-e-bashkesise-islame>

²⁶⁸ Za više, vidi u: <https://bfi.mk/ligji-per-denacionalizim-dhe-interpretimi-i-gabuar-qe-prodhon-diskriminim/>

zakonskih propisa koji su bili punosnažni u drugom sistemu ili bez određene zakonske osnove.

Zakon za denacionalizaciju RM je imao sljedeći okvir za denacionalizaciju nacionaliziranih imovina:

- Ovim zakonom se reguliše način, uslovi i procedura za povratak vlasništva imovine, odnosno kompenzaciju za fizičke osobe koje su državljani RM za oduzetu imovinu u korist države.
- Predmet denacionalizacije je imovina oduzeta nakon 2 avgusta 1944 godine.
- Denacionalizacija će biti urađena za imovine kojima je urađena opća nacionalizacija i ograničenje vlasništva.
- Imovine koje su nacionalizirane za opće interese, ekspropirana imovina za opće interese.
- Imovine koje su nacionalizirane bez pravne osnove.²⁶⁹
- Polazeći od postojećih pravnih prepreka ili nemogućnosti za povratak nacionaliziranih imovina iz objektivnih razloga, Zakon je predvidio i rješenje za nepovraćaj imovina i davanja kompenzacije:
- Za imovinu koja je do dana usvajanja ovog zakona, treće fizičko ili pravno lice preko rješenja kompetentnog organa steklo pravo vlasništva nad njima.
- Za Fond nacionalizirane stoke.
- Za imovinu koja je u funkciji zaštite bezbjednosti RM.
- Za imovinu koja se koristi od strane zdravstvenih institucija i institucija za socijalnu i dječiju zaštitu i državno obrazovanje.

Pored ovoga, Zakon za denacionalizaciju nudi mogućnost i prijašnjim vlasnicima da se tokom oduzimanja imovine njima dodijeli materijalna kompenzacija, da dobiju pravo

²⁶⁹ Закон за Денационализација, Службен весник на Р Македонија, бр.20/98 од 29.04.1998 год. Član 2

vlasništva nad imovinom u slučaju povratka dobijene kompenzacije, i da to bude urađeno u skladu sa načinom i procedurom regulisanom od strane vlade RM.

Za realizaciju prava za vlasništvo, Zakon je predvidio potrebne dokaze koje bi onaj ko podnosi zahtjev trebao dostaviti do organa za denacionalizaciju, među kojima je i čin nacionalizacije imovine. Ukoliko osoba koja predaje zahtjev ne poseduje čin nacionalizacije ili je isti u vlasništvu korisnika, isti organ denacionalizacije će obezbediti preko zvanične dužnosti.

Preko *Pravilnika za sprovođenje procedure denacionalizacije*, odobrenim na dan 23.05.2000 godine od strane vlade RM, detaljnije je regulisana procedura i način povratka oduzete imovine, potrebne dokumentacije i predaja imovine prijašnjim vlasnicima i njihovim nasljednicima. Pravilnikom se preciziraju i dokazi u slučaju nedostatka čina nacionalizacije. Prema tome, u slučaju kada bi bio predat zahtjev za denacionalizaciju nacionalizirane imovine bez pravnog osnova, kao i kada nacionalizacija dokaza je regulisana na osnovu propisa i prijašnjem vlasniku nije dostavljen čin nacionalizacije, kao argument za identifikaciju se mogao dostaviti bilo koji dokaz koji na direktan ili indirektan način dokazuje da je imovina pod nadzorom države, lokalne samouprave, javne institucije, javnog društva ili neke druge javne institucije.

Preko promjena i dopuna Zakona za denacionalizaciju 2010 godine (Službene novine RM br. 72/10), ovo pravo je još više degradirano. Kroz dopunu člana 49 artikl 5, organ za denacionalizaciju nakon prolaska roka od artikla 3 (7 mart 2003 godine) za primljen zahtjev će odrediti kompenzaciju, ali će biti vraćena samo imovina za koju se nisu pojavile pravne ili faktičke prepreke sve do dana pozitivne odluke.

Polazeći od činjenice da je pravo vlasništva jedno od fundamentalnih prava zagantovanim ustavom i da je isto pravo mnogim građanima uzurpirano zbog ideoloških razloga, Zakon za denacionalizaciju predviđa da procedura denacionalizacije bude hitna.

Prema Zakonu (član 53 artikal 3) „Organ za denacionalizaciju je zadužen da donese odluku denacionalizacije kasnije u roku od 6 mjeseci od dana podnošenja zahtjeva, dok u komplikovanim slučajevima i više od 6 mjeseci nakon rješenja prethodnog spora“.

Iako je zakonski okvir veoma jasan, i pored toga proces denacionalizacije općenito, a posebno onaj vezan za imovine IVZ-a se odugovlači. Odugovlačenje procesa denacionalizacije šteti fizičkim osobama i društvenim institucijama (u ovom slučaju IVZ), ali finansijski šteti i državni budžet zbog jalovog rada velikog broja komisija. Nerazrešene procedure denacionalizacije utiču negativno i na realizaciju određenih urbanističkih projekata unutar lokalne samouprave.

Neefikasni proces denacionalizacije također ruši i imidž države zbog nepoštovanja jednog fundamentalnog ustavnog prava kao što je pravo vlasništva.

Glavni cilj Zakona za denacionalizaciju (2000 godine) se sastojao od ispravljanja greške socijalističkog sistema koji je u svojoj ideologiji imao nasilno oduzimanje privatnog vlasništva kao jedna „historijski nepotrebna forma“, stvar koja je u suštini sačinjavala jednu od najvećih ekonomskih i političkih greški ovog sistema, jer privatno vlasništvo predstavlja glavnu vrlinu svakog čovjeka ili subjekta, i u tom slučaju pravna zaštita istog predstavlja jednu od osnovnih funkcija svake demokratske države, jer se preko njene zaštite očuva i sama politička i ekonomska stabilnost jedne države. Međutim, odluke Vlade Makedonije su u relaciji da nacionalizirana imovina IVZ-a ne bude vraćena njoj na osnovi Zakona za denacionalizaciju i Zakona za opću administrativnu proceduru, gdje je Ivz predstavljena kao žrtva pojave koja se u pravu naziva „pravna konfliktologija“, što označava kontradikciju jednog zakona sa nekim drugim zakonom, čak i propisa unutar jednog istog zakona, što izaziva veoma negativne posljedice za pravnu sigurnost i podjednakost IVZ-a i drugih subjekata.²⁷⁰

²⁷⁰ Jeton Shasivari, *Država koja diskriminira u ime vjere, historije i kulture*, 30 Maj 2011, <https://www.studentet.info/modules/ipboard/index.php?showtopic=44068>

Nekorektan odnos vlade Makedonije prema IVZ i dvostruki standardi su evidentni u poništavanju određenih odluka komisija za denacionalizaciju od strane narodnog advokata, što zaključava i profesor Jeton Šasivari. On u nastavku kaže: Poništene odluke te vrste od strane Komisija Vlade su apsurdne, protivustavne, nezakonske, neprofesionalne, pristrasne, promovišu nesigurnost i pravni nejednakost i diktirane su iz jednog političkog centra da se preko političkog diktata uz sve raspoložive snage spriječiti proces denacionalizacije imovina u korist IVZ, u suprotnosti sa materijalnim i proceduralnim pravnim osnovama, pravilima i načelima sankcioniranim Ustavom, zakonima iz ove oblasti i međunarodno ratifikovanim konvencijama. U ovom smjeru, treba izdvojiti dva slučaja, a to su: kao prvo KAPANHAN u Skoplju, kada je Vlada preko Komisije drugog stepena odlučila u skladu sa državnim Advokatom objavila poništenje odluke prvog stepena Komisije za denacionalizaciju, kojom je odobren zahtjev za denacionalizaciju tog objekta u korist IVZ, prema kojom je spomenuti objekat dodijeljen u vlasništvo IVZ-u, i kao drugo, Dječije Pozorište u Skoplju, kada je Komisija za denacionalizaciju primarno preko odluke prvog stepena bila odobrila zahtjev u korist IVZ-a, međutim Komisija drugog stepena je odlučila nakon priložene žalbe od strane državnog Advokata da poništi odluku i da vrati predmet u restauraciju, čime je sada već ista komisija odbila zahtjev IVZ-a za denacionalizaciju ovog objekta.

Zajednička stvar vezana za ove dvije odluke je u tome da se spomenuta Komisija u njenom obrazloženju poziva na član 7, paragraf 2 Zakona za denacionalizaciju gdje stoji da: „Predmet denacionalizacije nisu stvari i objekti sa posebnim kulturnim ili historijskim značenjem koji su određeni zakonom“. U ovom smjeru, ako se osvrnemo na neke ustavne, zakonske propise i propise evropske Konvencije za zaštitu ljudskih prava, onda je u ova dva slučaja praktično posvjedočeno pogrešno sprovođenje materijalnog prava. Državni ustav, u članu pod brojem 56 određuje da: „...stvari i objekti sa posebnim kulturnom i historijskim značenjem koji su određeni zakonom, su dobra javnog interesa Republike i uživaju posebnu

zaštitu“. U članu pod brojem 8, kao osnovnu vrijednost ustavnog reda države, među ostalom, ustav određuje sljedeće: „vladanje prava, pravnu zaštitu vlasništva i humanosti, socijalne pravde i solidarnost“ (dakle, kulturno naslijeđe nije određeno kao osnovna vrijednost ustavnog reda). Također, u paragrafu pod brojem 2 je određeno: „U našoj državi je dozvoljeno sve ono što nije zabranjeno Ustavom i zakonom“.

Ustav, u članu pod brojem 52, paragraf 4, određuje sljedeće: „Drugi zakoni i propisi ne mogu imati retroaktivan efekat, osim u slučaju isključaka, u slučajevima kada je to u većoj koristi za građane“. Posebni zakon za proglašenje Stare Skopske Čaršije kulturnim naslijeđem sa posebnim značenjem je usvojen 15 oktobra 2008 godine, međutim, zahtjevi IVZ-a za povratak ova dva objekta datiraju još od 2000 godine. Zakon za vlasništvo i druga vlasnička prava (05.03.2001) u propisu člana pod brojem 16, paragraf 2, određuje da: „Vlasništva koja su na osnovi Ustava ili posebnim zakonima proglašeni vlasništvom općeg interesa Republike, mogu biti predmet prava imovine države, odnosno pravo fizičkih i pravnih lica“.

Zakon za zaštitu kulturnog naslijeđa (02.04.2004) u propisu člana pod brojem 10, paragraf 2, određuje da: „Kulturno naslijeđe može biti u vlasništvu Republike, jedinicama lokalne samopurave i drugih fizičkih ili pravnih lica“. Zakon za promjenu i dopunu Zakona za denacionalizaciju (27.05.2010), u propisu člana pod brojem 6, određuje da: „Započete procedure za denacionalizaciju sve do dana stupanja na snagu ovog zakona i, za koje nisu donešene odluke prvog stepena, biti će nastavljene u skladu sa propisima ovog zakona“. Protokol pod brojem 1 (20.03.1952) Evropske Konvencije za zaštitu ljudskih prava, u propisu člana pod brojem 1 određuje da: „Svako fizičko ili pravno lice poseduje pravo mirnog posedovanja ličnog vlasništva. Niko ne može biti lišen svoje imovine, osim iz razloga za javni interes i u slučajevima predviđenim od strane zakona i općih načela međunarodnog prava“. Međutim, gore navedeni propisi ne utiču na pravo država da sprovode zakone koje

oni smatraju neophodnim za regulisanje upotrebe imovina u skladu sa općim interesom ili kako bi se obezbjedilo plaćanje poreza ili doprinosa ili drugih prihoda“. Glavni problem gore navedenih odluka vezanih za slučaj KAPANHANA i Dječijeg Pozorišta se sastoji u nepobitnoj činjenici da su navedeni objekti (kao i mnogi drugi), od trenutka oduzimanja istih od IVZ (od strane Vlasti i Grada Skoplja u periodu između 1948 do 1959 godine), tokom čitavog tog vremena, kao i od trenutka stupanja na snagu i sprovođenja Zakona za denacionalizaciju, nisu bili određeni preko posebnih zakona (dakle, zakoni koji bi konkretno i pojedinačno proglasili iste za objekte sa posebnim kulturnim i historijskim značenjem, onako kako to Ustav nalaže, član 16 Zakona za vlasništvo i član 7, paragraf 2 Zakona za denacionalizaciju), već, to je urađeno preko konkretnih odluka raznih kulturnih institucija (muzeja, galerija itd.), koje su bazirane na općim zakonima, kao naprimjer, odluka donešena na dan 14.11.1967 godine, koja određuje da KAPAN-HAN predstavlja spomenik kulturne i historijske važnosti, a bazira se na Zakon iz bivše Jugoslavije za zaštitu kulturnih spomenika iz 1965 godine. Da bi situacija bila još paradoksalnija i ironičnija, odluka za Dječije Pozorište se bazira na zakon za proglašenje Stare Skopske Čaršije kulturnim naslijeđen posebne važnosti, donešena 15 oktobra 2008 godine (dok je administrativna proceduraza denacionalizaciju ovog objekta počela 8 godina prije stupanja ovog zakona na snagu), i onda slijedi pitanje: zbog čega je donešen ovaj posebni zakon?! Više je nego jasno da je država donijela ovaj zakon samo radi spriječavanja procesa denacionalizacije u korist IVZ, a ne kako bi pružila posebnu zaštitu tog objekta, jer kako je bilo dogovoreno, prema gore navedenim zakonskim propisima, kulturno naslijeđe može biti i u vlasništvu fizičkih ili pravnih lica (dakle, i IVZ-a).²⁷¹

²⁷¹ Jeton Shasivari, *Država koja diskriminira u ime vjere, historije i kulture*, 30 Maj 2011, <https://www.studentet.info/modules/ipboard/index.php?showtopic=44068>

Iskustvo država gdje je ovaj proces sproveden na brz i efikasan način, kao što je Bugarska, ukazuje na to da je ovaj proces uticao pozitivno na imidž države, kao i količina stranih investicija koja je porasla u velikom razmjeru, što nažalost nije slučaj u RSM.

3.3.3. Analiza zakona o denacionalizaciji i proces

denacionalizacije vakufa IVZ-a u Republici Sjeverne Makedonije

Jedan od ključnih elemenata u određivanju odnosa države prema vjerskim organizacijama, između ostalog, je i pitanje denacionalizacije. Procesima oduzimanja imovine u Saveznoj Jugoslaviji, odnosno u Socijalističkoj Makedoniji, zadat je ozbiljan udarac vjerskim organizacijama koje su bile jedne od najpogođenijih procesom nacionalizacije. Dakle, nakon konstituisanja tadašnje Socijalističke Makedonije kao demokratske i nezavisne države, pitanje denacionalizacije je bilo jedno od ključnih koja je trebala ispraviti ovu istorijsku nepravdu.

Prvi Zakon o denacionalizaciji usvojen je 29. aprila 1998. godine.²⁷² Njime su vjerske organizacije isključene iz procesa denacionalizacije, jer je članom 1.²⁷³ bilo predviđeno da se vraćanje imovine odnosi samo na fizička lica, makedonske državljanke. Ovo stanje je ispravljeno Zakonom o izmjenama i dopunama zakona za denacionalizaciju od 20.4.2000 godine.²⁷⁴ Ovim zakonom su uvedene izmjene uvođenjem člana 1-a, kojim je proširen obim denacionalizacije, između ostalog, i na vjerske organizacije.

U posebnom smislu, prema ovom članu, bilo je predviđeno da se imovina vrati, odnosno u nemogućnosti vraćanja imovine da se fizičkim licima i vjerskim hramovima,

²⁷² Закон за денационализација, Службен весник на Република Македонија, год.: LIV, бр.: 20, 29.4.1998, стр.: 1086-1091.

²⁷³ Закон за денационализација, Службен весник на Република Македонија, год.: LIV, бр.: 20, op.cit.

²⁷⁴ Закон за изменување и дополнување на законот за денационализација, Службен весник на Република Македонија, год.: LVI, бр.: 31, 20.4.2000, стр.: 1828-1830.

manastirima i vakufima oduzetim nakon 2. Avgusta 1944 godine izvrši odgovarajuća zamjena na osnovu:

- Prvo, propisi koji regulišu opšte oduzimanje i ograničenje imovine;
- Drugo, propisi o oduzimanju imovine radi ostvarivanja opšte korisnih namena,

kao i imovine koja je eksproprisana radi ostvarivanja opšte korisne namene, odnosno opšteg interesa ako nisu bili ispunjeni uslovi za vraćanje imovine u skladu sa zakonom i odredbama o eksproprijaciji, kao i

- Treće, kada nije bilo pravne osnove.

U tom smislu definisan je član 1-b Zakona koji definiše kategorije "vjerski hram" (što je značilo kršćansku crkvu i molitveni dom, islamsku džamiju i jevrejsku sinagogu), kao i "vjerski vakuf" (koji je podrazumijeva naravno neotuđivu imovinu namijenjenu u vjerske i humanitarne svrhe).

Što se tiče vjerskih organizacija, posebno je važno poglavlje IV-a ovog zakona pod nazivom "Posebne odredbe", koje se odnosilo na vraćanje imovine Jevrejima koji žive u zemlji. Tako je u skladu sa ovim odredbama utvrđeno da je predmet denacionalizacije bila imovina Jevreja koji žive u zemlji koji su svoju imovinu napustili prisilnim deportacijom u fašističke logore, a nisu preživjeli pogrom i nisu imali nasljednika (član 63-a).

U tom smislu, postupak za povraćaj imovine, odnosno isplatu naknade za imovinu, denacionalizacijski organ je pokrenuo po službenoj dužnosti čim se saznalo da takva imovina postoji, a u taj postupak bi mogla biti uključena i Jevrejska zajednica u zemlji. (član 63-b). Vraćena imovina, odnosno obeštećenje dato po Zakonu, bilo je deo Fonda za holokaust Jevreja od države, koji ima status pravnog lica, a njime upravlja odbor sastavljen od jednakog broja predstavnika koje imenuje Vlada i Jevrejska zajednica u zemlji (član 63-c). Na osnovu navedenog, u skladu sa članom 63-d, predviđeno je da se sredstva iz Fonda utroše za izgradnju Kuće holokausta za Jevreje u zemlji.

Usvajanjem izmjena i dopuna Zakona o denacionalizaciji 2000. godine država je konačno ispravila istorijsku nepravdu, između ostalih, i prema vjerskim organizacijama. Povraćaj imovine, izvršen ovim aktom, važan je faktor za novu demokratsku stvarnost u zemlji. Iako neke nepravde učinjene u ime socijalističkog sistema u prošlosti nisu mogle biti u potpunosti ispravljene, međutim, u kontekstu ukupnog procesa demokratizacije, država je smogla snage da zatvori mračno poglavlje nedavne makedonske istorije.

Određene izmjene u Zakonu o denacionalizaciji napravljeni su u kontinuitetu još nekioliko puta, pa tako imamo izmjene zakona 2003,2007,2009,2010,2011,2013,2014 i 2015 godine²⁷⁵.

Konačni zakon o denacionalizaciji u Republici Sjeverna Makedonija sastoji se od 69 članova koji su podijeljeni u pet poglavlja a koji su:

1. OSNOVNE ODREDBE
2. POVRATAK U VLASNIŠTVO
3. KOMPENZACIJA
4. POSTUPAK
- 4.a POSEBNE ODREDBE
5. PRELAZNE I ZAVRŠNE ODREDBE

U prvom poglavlju date su glavne karakteristike ovog zakona i definicije opštih pojmova koji se odnose na denacionalizaciju, kao primjer u članu 1. Zakona kaže se: Ovim zakonom utvrđuju se uslovi i postupak vraćanja imovine i vrsta, uslovi i postupak davanja naknade za imovinu oduzetu u korist države.²⁷⁶ U ovom članu zakona objašnjeno je i kome se vraća imovina i izrazi koje sadrži dotična pravna procedura. U članu 1-a i 1-b doslovce je to definirano: Vraća se imovina, odnosno daje se naknada za imovinu pojedinaca i vjersku imovinu hramovi, manastiri i vakufi oduzeti nakon 2. avgusta 1944. godine:

²⁷⁵ <https://dejure.mk/zakon/zakon-za-denacionalizacija>, 20.04.2022.

²⁷⁶ Закон за изменување и дополнување на законот за денационализација, Службен весник на Република Македонија, год.: LVI, бр.: 31, 20.4.2000, стр.: 1828-1830, члан 1.

1) na osnovu propisa o opštom oduzimanju i ograničenju vlasništva;

2) na osnovu propisa o oduzimanju imovine radi realizacije javno-komunalne namjene, kao i imovina eksproprisana u svrhu ostvarivanja javne korisnosti ciljeva, odnosno opšteg interesa ako nisu ispunjeni uslovi za povraćaj imovine prema odredbama o eksproprijaciji i

3) bez pravnog osnova.

Pojedini izrazi iz člana 1-a ovog zakona imaju sljedeće značenje:

1) "vjerski hram" - hrišćanska crkva i molitveni dom, islamska džamija i jevrejska sinagoga i

2) "vjerski vakuf" - neotuđiva imovina namijenjena u vjerske i humanitarne svrhe.²⁷⁷

Od člana 3 pa do člana 16 u ovom zakonu u detaljima je objašnjeno koji imot treba da se vrati, za kojeg treba da se da kompenzacija, i koji imot nije predmet vraćanja. Imovina koju je država preuzela kao vlasništvo je takođe predmet denacionalizacije, odnosno kao višak imovine za prenos upravljanja u skladu sa članom 6 st. 1. i 2. Zakona o postupanju sa imovinom koju su vlasnici morali biti u odsustvu za vrijeme okupacije i imovine koju im je okupator oduzeo i njegovi pomoćnici ("Službeni list DFJ" br. 36/45), odnosno čl. 3, 5, 10. i 11. iz Zakona o potvrđivanju izmjena i dopuna Zakona o upravljanju imovinom koji vlasnici su morali napustiti za vrijeme okupacije i imovinu koju su posjedovali a oduzeto je od okupatora i njegovih pomagača ("Službeni list FNRJ" br. 64/46).

Također predmet denacionalizacije je i imovina : ustupljena izjavom volje pod prijetnjom i prinudom za zemljište do dana stupanja na snagu propisa za agrarnu reformu i kolonizacija, za poslovne objekte do dana ulaska u snagu propisa za nacionalizaciju privatnih privrednih preduzeća i za zgrade i dijelove zgrada do dana stupanja na snagu propisa za nacionalizaciju iznajmljenih objekata i građevinskog zemljišta.

²⁷⁷ Ibid, član 1-a i 1-b.

Odredbe ovog zakona primjenjuju se i kada je oduzeta imovina izrečena po krivičnom djelu do stupanja na snagu Krivičnog zakonika („Službeni List FNRJ „br. 13/51), osim za djela ratnih zločina kada je ratne kriminalce verificirala Međunarodna komisija Ujedinjenih naroda.

Prilikom vraćanja imovine, odnosno davanja naknade za imovinu oduzetu po odredbama ovog zakona, kada su ispunjeni uslovi, ne uzima se u predvid imovina koja je izuzeta iz oduzimanja u skladu sa čl. 6. i 29. Zakona o oduzimanju imovine i za izvršenje konfiskacije („Službeni list DFJ“ br. 40/45) odnosno čl. 4. i 26. Zakona o oduzimanju imovine i o izvršenju konfiskacije (Službeni list FNRJ „br. 61/46).

Lica iz člana 11. ovog zakona koja prema odredbama ovog zakona imaju pravo da traže povraćaj imovine, odnosno isplatu naknade mogu u roku od pet godina od njegovog stupanja na snagu tražiti vraćanje imovine ili isplatu naknade prema odredbama ovog zakona i to:

1. lice koje prema članu 3, odnosno članu 13 stav 1 zakona iz člana 3 ovog zakona nije predalo državi svoju imovinu u vlasništvo prisilno, ili u odsustvu, bez obzira na način; u kojoj je ta imovina stečena ili bila u posjedu
2. njegov bliski srodnik, odnosno nasljednik koji je svoju imovinu dobio na upravljanje, odnosno nasledstvo, a ne ulazi u krug lica koja prema odredbama ovog zakona imaju pravo da zahtevaju vraćanje imovine, odnosno isplatu naknade, kada takvo pravo imaju nasljednici bivšeg vlasnika.

Predmet denacionalizacije nije imovina:

- 1) oduzeta prema Zakonu o reviziji dodjele zemljišta kolonistima i agrarnih aktera u NR Makedoniji i na području Autonomne kosovsko-metohijske oblasti;
- 2) oduzeto po osnovu gubitka državljanstva po sili zakona ili na osnovu pravosnažne presude i

3) za koje je zaključen međudržavni sporazum (ugovor) o naknadi za oduzimanje imovine.

Predmet denacionalizacije nisu i objekti posebnog kulturnog i istorijskog značaja i prirodne retkosti utvrđene zakonom. Predmet denacionalizacije nije oduzeta imovina za koju je isplaćena ili data kompenzacija.

Ne vraća se imovina zbog postojanja javnog interesa, a naknada se daje za:

- 1) imovinu koja je nakon oduzimanja po zakonu postala dobro u opštoj upotrebi, i to: javna trgovina, ulice, putevi, parkovi, površine javnog prevoza i drugi objekti komunalne infrastrukture;
- 2) imovina koja se koristi i koja je u funkciji za potrebe odbrane i bezbednosti Republike Makedonije;
- 3) neizgrađeno građevinsko zemljište koje je predviđeno urbanističkim planom
- 4) izgradnja objekata i drugi objekti javnog interesa
- 5) imovina koja se nakon oduzimanja koristi za obavljanje poslova od javnog interesa
- 6) po zakonu.

Način i postupak utvrđivanja vrijednosti imovine u državnoj svojini koji je predmet denacionalizacije, utvrđuje se propisom Vlade Republike Makedonije.

Bivši vlasnik ima pravo da podnese zahtjev za denacionalizaciju, odnosno lica koja su njegovi nasljednici, prema propisima o nasljeđivanju (Podnosilac prijave).

Podnosilac zahteva u smislu stava 1. ovog člana je lice koje na dan ulaska u snazi ovog zakona je državljanin Republike Makedonije. Podnosioci zahtjeva iz člana 11. ovog zakona imaju pravo da podnose zahtjev za proglašenje nasljednika prava na denacionalizaciju

oduzete imovine, njihovi prethodnici koji se prema odredbama ovog zakona vraćaju ili za koje je data

kompensacija.

Uz zahtjev iz stava 1. ovog člana prilaže se akt o oduzimanju imovine od bivšeg vlasnika, kao i izvod iz matične knjige umrlih za bivšeg vlasnika, odnosno pravosnažno rješenje za proglašenje nasljednika ako je takvo rješenje doneseno ranije, koje se dostavljaju u originalu ili u službeno ovjerenom prepisu.

O zahtjevu za denacionalizaciju odlučuje ministar finansija. Ministar finansija može formirati jednu ili više komisija za odlučivanje po zahtjevima za denacionalizaciju (denacionalizacijski organ). U postupku denacionalizacije primenjuju se odredbe Opšteg zakona o upravnom postupku, osim ako ovim zakonom nije drugačije određeno. U postupku denacionalizacije pravna zaštita imovinskih prava i interesa Republike Makedoniju obavlja Državno pravobranilaštvo Republike Makedonije.

U drugom poglavlju zakon o denacionalizaciji objašnjava načine vraćanja imovine u vlasništvo i to u članovima 16 do 30. Nekretnina se vraća u vlasništvo u cijelosti ili djelimično u stanju u kojem se nalazi na dan stupanja na snagu ovog zakona. Nekretnina se vraća u dijelu, kada potpuni povrat nije moguć, kada je podnosilac zahtjeva saglasan i ako je to moguće, ako drugim zakonom nije drugačije odlučeno. Za nekretnine čija je vrijednost povećana nakon izvršene denacionalizacije, podnosiocu zahtjeva daju se ponude prema sljedećem prioritetu:

- 1) vraćanje nekretnine u vlasništvo ako podnosilac zahteva uplati razliku povećane vrijednosti nekretnine,
- 2) utvrđivanje vlasničkog dela do visine prvobitne vrednosti nekretnine i
- 3) davanje naknade.

Građevinsko zemljište se vraća u vlasništvo:

1) licu koje je na dan oduzimanja svojine na građevinskom zemljištu je bio vlasnik zgrade izgrađene na tom zemljištu, te mu je dato pravo na korištenje na tom građevinskom zemljištu i,

2) kada nije ostvarena namjena za koju je oduzeto građevinsko zemljište, kao i kada je ostvarena namjena za koju je građevinsko zemljište oduzeto, i to kod podnošenja zahtjeva za denacionalizaciju je građevinski neizgrađeno zemljište.

Ne vraća se u vlasništvo, a daje se naknada za građevinsko neizgrađeno zemljište o čemu sa urbanističkim planovima koji su na snazi u trenutku donošenja odluke o zahtjevu za denacionalizaciju je predviđena izgradnja dobara u opštoj upotrebi, objekata za potrebe odbrane i bezbednosti ili izgradnji objekata od javnog interesa utvrđeni zakonom.

U trećem poglavlju, koji sadrži članove od 31 do člana 44 objašnjeni su propisi o načinu kompenzacije i naknade oduzete imovine. Naknada se daje za imovinu koja nije vraćena, kao i kada imovina nije vraćena jer je prestala da postoji. Naknada iz stava 1. ovog člana utvrđuje se prema stanju imovine u trenutku izvršenja, u skladu sa Uredbom o procjeni vrijednosti i utvrđivanje naknade za denacionalizovanu imovinu koju je usvojila Vlada Republike Makedonije.²⁷⁸ Za imovinu iz člana 31. stav 1. ovog zakona kao naknada se daje:

- 1) druga imovina iste vrste u vlasništvu države i
- 2) akcije i udjeli u vlasništvu države.

Četvrto poglavlje zakona koji se sastoji od članova 45-63 objašnjava postupak denacionalizacije imovine. Postupak denacionalizacije pokreće se na prijedlog podnosioca zahtjeva, ako tim zakonom nije drugačije određeno. Ako prijavu iz stava 1. tog člana podnosi podnosilac zahtjeva koji nije proglašen za nasljednika, organ denacionalizacije će uputiti podnosioca zahtjeva da podnese zahtjev za proglašenje nasljednika nadležnom sudu. Kada se

²⁷⁸ Ibid, član 16.

za istu nekretninu upisuje jedna ili više pokretnih stvari potraživanja od više bivših vlasnika, ili od više nasljednika jednog,

odnosno nekoliko bivših vlasnika, po svim zahtjevima, vodi se jedan postupak i ujedno za sve donosi odluku o denacionalizaciji.²⁷⁹

Zahtjevi se podnose organu za denacionalizaciju. Prijave koje se odnose na nekretnine podnose se organu za denacionalizaciju područja na kojem se ta imovina nalazila u vrijeme nacionalizacije. Prijave koje se odnose na pokretne stvari podnose se organu za denacionalizaciju prostora na kojem se nalazila rezidencija bivšeg vlasnika u trenutku oduzimanja te imovine. Uz zahtjev iz stava 1. ovog člana prilaže se:

1) akt o oduzimanju imovine;

2) dokaz o državljanstvu Republike Makedonije stečen do dana ulaska u snagu ovog zakona i

3) dokaz o vlasništvu na imovini ako akt o oduzimanju imovine ne može se naći, a koji identifikuje oduzetu imovinu, odnosno njenog vlasnika, i to:

- za nepokretnosti - pravo svojine se dokazuje vlasničkim listom, ugovorom, presudom i

Rješenjem, a za pokretne stvari - pisani dokazi (ugovori o nabavci, fakture i presude).

Akti iz stava 3. ovog člana dostavljaju se u originalu ili službeno ovjereni transkript.²⁸⁰

Odluku o denacionalizaciji dužan je donijeti organ za denacionalizaciju najkasnije šest mjeseci od dana podnošenja zahtjeva, a u složenijim slučajevima nakon isteka ovog roka, ali najkasnije šest mjeseci od dana donošenja rješenja na prethodno pitanje, osim ako ovim zakonom nije drugačije određeno. Odluka iz stava (1) ovog člana donosi se bez rasprave i saslušanja svjedoka.

²⁷⁹ Ibid, član 45.

²⁸⁰ Ibid, član 47.

U Poglavlju 4a dati su dodatni članovi zakona koji se odnose na vraćanje imovine jevreskoj zajednici u Makedoniji i to u članu 63, a,b,v.g.

A peto poglavlje, od člana 64 pa do člana 69 raspravlja o prelaznim i završnim odredbama ovog zakona.²⁸¹

Osim zakona o denacionalizaciji doneti su drugi zakonski podakti o procesu denacionalizacije I to: Provedbena uredba postupka za denacionalizacija („Sl. Vjesnik Republike Makedonije" br. 43/2000); Uredba o načinu i postupku za određivanje vrijednosti predmetne imovine denacionalizacije ("Službeni Vjesnik Republike Makedonije" br. 43/2000) sa tabelarnom recenzijom; Upute za vođenje odvojene evidencije za denacionalizaciju; Uredba o kriterijumima i metodama određivanja prodajne cijene stanova u društvenom vlasništvu ("Sl. Vjesnik R. Makedonije" br. 68/92); Metodologija za procjenu poslovnog prostora u vlasništvu Republike Makedonija kao osnova za određivanje visine zakupa („Službeni vjesnik RM "br. 29/99); Metodologija za procjenu vrednosti preduzeća sa društvenim kapitalom („Sl. Vjesnik Republike Makedonije br. 74/93 i 25/95).

Islamska Vjerska Zajednica u RSM je svjesna o ulozi, važnosti i vrijednosti vakufa, kako sa islamskog pravnog aspekta, tako i sa aspekta javnog interesa muslimana, pa je još od nezavisnosti Makedonije pa sve do današnjeg dana neprestano ulagala napore da očuva aktuelnost povratka njenih uzurpiranih imovina za vrijeme monizma. IVZ je kontinuirano ulagala napore i prilagala zahtjeve do državnih organa za ispravljanje nepravde i velikog kriminala koji je urađen protiv IVZ-a i muslimana RSM-a od strane prijašnjeg sistema. Ova nepravda, prema izjavama organa IVZ-a, koja se sprovodila tokom nekoliko decenija, moći će biti popravljena jedino preko povratka njene uzurpirane imovine.

Kompetentni organi IVZ-a su odmah nakon pada monističkog sistema i uspostavljanja demokratskog sistema na teritoriji RSM podnijeli neophodne zahtjeve jedne za drugim za

²⁸¹ Ibid, članovi 63-69.

povratak imovina koje su bile oduzete od IVZ-a na razne načine. Islamska Vjerska Zajednica u RSM je preko zvaničnog dopisa protokoliranim pod brojem 60 dana 20.01.1992 godine, obratila se zakonodavnom pravnom komisijom pri parlamentu RM, sa zahtjevom da se hitno razgleda predmet nacionalizirane imovine od strane prijašnjeg sistema i da ona bude vraćena vlasniku, odnosno IVZ-u. Komisija se uopće nije oglasila na ovaj zahtjev IVZ-a i to pitanje je bilo potpuno zanemareno. Zahtjev je upućen i do Ministarstva Finansija RM, a ono je odgovorilo preko dopisa na dan 18.03.1997 godine, protokolirano pod brojem 17-1681/1, koje je stiglo do IVZ tri mjeseca kasnije, na dan 12.06.1997 godine. U odgovoru ministarstva je stajalo da je Parlament Makedonije na njegovom 59 zasjedanju koje je održano 19.02.1997 godine, odlučilo da će imovine IVZ-a biti vraćene kasnije, nakon što parlament usvoji zakon za denacionalizaciju.

IVZ je čekala jedno određeno vrijeme, sa nadom da će parlament usvojiti zakon za denacionalizaciju, ali nakon što je usvajanje zakona odugovlačeno i prošlo dugo vrijeme bez njegovog usvajanja, IVZ je ponovo, na dan 30.09.1997 godine, poslala svoj zahtjev do parlamenta, protokoliran pod brojem 03-872, međutim nije dobila nikakav odgovor.

Parlament RM za povratak imovina njenim vlasnicima je 1998 godine usvojio zakon za denacionalizaciju. U Zakonu odobrenim od strane parlamenta nije bila obuhvaćena vakufska imovina. Međutim, preko intervencije IVZ i KOM-a RM, 10.03.2000 godine, pravna komisija je predložila parlamentu promjenu zakona za denacionalizaciju, od protokolarnim brojem 33-1048/1. Parlament je debatirao na temu ovog prijedloga 14.04.2000 godine i kao posljedica toga je učinjene nekoliko promjena ovog zakona prema prijedlogu vlade. U promjeni zakona za denacionalizaciju, članu pod brojem 2 je dodat sljedeći artikl: „Imovina fizičkih lica i vjerskih hramova, manastira i vakufa oduzetih nakon 2 avgusta 1944 godine će biti vraćena, odnosno kompenzovana“. I pored toga što ovaj zakon predviđa povratak vakufske imovine, Ivz nije vraćena cjelovita imovina, već je bila kompenzirana, ali

je navedena kompenzacija bila potpuno relativna i procjene su urađene prema različitim standardima. Zakon je također ostavio prostor za mnogobrojne komentare, stvar koja se tokom godina poslije usvajanja zakona pokazala štetnom u odnosu na povratak imovina IVZ.²⁸²

Iako je veći dio vakufa doživio razne štete, naročito u Istočnoj Makedoniji, država je svakako bila primorana priznati pravo povratka vlasništva nekih vakufa koji su bili registrovani kao vlasništvo IVZ Makedonije. U ovom procesu su također rađene zloupotrebe preko procesuiranja imovina kroz katastarske organe ili raznih odugovlačenja od strane lokalne samouprave. Kao posljedica toga, veći dio vakufske imovine koja je aktuelno registrovana kao imovina IVZ-a se sastoji od džamija i mezarja, dok imovina koja donosi ekonomske koristi, u čiju je svrhu posvećen vakuf, kao što su dućani, kuće, hamami, hanovi i plodno zemljište, sačinjavaju samo jednu simboličnu količinu u upoređenju sa istinskom imovinom vakufa. Zvaničnici IVZ-a tvrde da su podnijeli oko 350-370 zahtjeva, od kojih je samo 15% vakufske imovine vraćeno, za 30% je data kompenzacija, dok je 55% od ukupnog broja zahtjeva odbijeno. Također, zvaničnik IVZ-a Driton Dikena konstatuje da problem vakufa IVZ-a je problem kojeg zanemaruje svaka vlada Makedonije još od nezavisnosti do današnjeg dana.²⁸³

Sada ćemo navesti, radi ilustracije, nacionalizovanu vakufsku imovinu IVZ-a prema katastarskim registrima koji se nalaze u arhivu IVZ-a.

²⁸² Bislimi, Taxhedin, *Vakufi u Makedoniji 1391-2001*, Skoplje, 2007, str. 96-97.

²⁸³ Šire vidjeti: <https://makfax.com.mk/makedonija-ivz-obvinuva-za-islamofofobija-oti-drжа / 15.12.2021.14:09>.

TABELA 2:
Nacionalizovani vakufski objekti u Gradu Skoplje²⁸⁴

Broj rješenja za nacionalizaciju	Datum nacionalizacije	Broj parcele
59/1-146	30.07.1959	K.p. 2504
59/1-146	30.07.1959	K.p. 3809
59/1-147	30.07.1959	K.p. 2501
59/1-146	30.07.1959	K.p. 2501
59/3-146	30.07.1959	K.p. 4564
59/3-146	30.07.1959	K.p. 4564
59/3-146	30.07.1959	K.p. 4564
59/3-146	30.07.1959	K.p. 4527
59/3-146	30.07.1959	K.p.3992
59/4-146	30.07.1959	K.p. 4621
59/4-146	30.07.1959	K.p. 5892
59/4-146	30.07.1959	K.p. 3826
59/5-147	30.07.1959	K.p. 4557
59/5-146	30.07.1959	K.p. 4646
59/5-146	30.07.1959	K.p. 4647
59/6-146	30.07.1959	K.p. 2421
59/6-146	30.07.1959	K.p. 2583
59/6-146	30.07.1959	K.p. 2350
59/6-146	30.07.1959	K.p. 2583
59/7-146	28.09.1959	K.p. 593
59/7-146	28.09.1959	K.p. 2007
59/7-146	28.09.1959	K.p. 2412
59/8-146	26.09.1959	K.p. 4527
59/8-146	26.09.1959	K.p. 4527
59/8-146	26.09.1959	K.p. 4557
59/8-146	26.09.1959	K.p. 2604
59/9-146	24.09.1959	Ne registrovano
59/9-146	24.09.1959	Ne registrovano
59/9-146	24.09.1959	K.p. 3776
59/9-146	24.09.1959	K.p. 3776
59/9-146	24.09.1959	K.p. 2187
59/9-146	24.09.1959	K.p. 4035
59/9-146	24.09.1959	K.p. 3720
59/9-146	24.09.1959	K.p. 3994
59/10-146	21.09.1959	K.p. 2236
59/10-146	21.09.1959	K.p. 3738
59/10-146	21.09.1959	K.p. 4137
59/10-146	21.09.1959	K.p. 4455
59/10-146	21.09.1959	K.p. 4455

²⁸⁴ Glavna knjiga unutrašnje evidencije IVZ-a Skoplje.

TABELA 3:
Nacionalizovana nedvižna vakufska imovina u Gradu Skoplje²⁸⁵

Broj reješenja za nacionalizaciju	Datum nacionalizacije	Katastarski broj parcele	Površina
57/22571	16.01.1957	2817	1374 m2
57/22571	16.07.1957	2833	444 m2
3512/06	15.04.1967	2781	622 m2
1219/12	29.07.1968	1924	1410 m2
1197/12	29.07.1968	1877	1642 m2
1221/12	29.07.1968	1923	1249 m2
3731/09	21.05.1969	4557	787 m2
10077709	10.04.1969	3687	250 m2

TABELA 4:
Nacionalizovana vakufska imovina u gradu Tetovu²⁸⁶:

Broj parcele	Površina u m2
6352-6452-9453	62.2442
4181-4044	36.531
2809	1.756
1920	586
2085	943
2320	603
Ukupno	102.661 m2

²⁸⁵ Glavna knjiga unutrašnje evidencije IVZ-a Skoplje.

²⁸⁶ Glavna knjiga unutrašnje evidencije IVZ-a Tetovo

TABELA 5:
Nacionalizovana vakufska imovina u selima oko grada Tetova²⁸⁷:

Selo	Broj parcele	Površina u m2
Čelopek	2085-2675-2501	43.447
Dobrošt	1311-1345-1285	1.152
Gajre	777	770
Đerme	1137	1.070
Grupčin	1227	2.537
Rečica	176	1.660
Slatina	746	2.044
Selce	2271-2181-2180	70.860
Sedlarce	1616	327
Selce e keće	505	421
Saraćin	473	733
Prševce	546-547-649-717-731-808-809-821-1217-4-5/3-5/4-98-99-102-475	78.981
Tearce	897-898-1164	4.564
Novo selo	602-1122	24.497
Novak	203	445
Merovo	1256-797-835	67.581
Kopanica	318	144
	Ukupno	302.233 m2

²⁸⁷ Glavna knjiga unutrašnje evidencije IVZ-a za Tetovska sela

TABELA 6:
Nacionalizovana vakufska imovina u Bitolju²⁸⁸

Broj reješenja za nacionalizaciju	Katastarski broj parcele	Površina
04-1483	432	68 m ²
727/63	805	325 m ²
120/57	1665	357 m ²
310757	4041	637 m ²
187/40	4374	1576 m ²
1250/60	4689	1234 m ²
2/37	4655/2	325 m ²
2069/59	1307	1812 m ²

3.4. Analiza sudske i administrativne prakse predmeta denacionalizacije imovina IVZ u Republici Sjeverne Makedonije

Prilikom analize podnešenih zahtjeva od strane IVZ-a do komisije za denacionalizaciju, evidentno je da je značajan broj predmeta odbijeno zbog isključaka koje radi Zakon za denacionalizaciju u kontekstu nepovratka nacionaliziranih imovina, i koje su na razne načine prenešene na treća lica. Također, nailazi se i na zahtjeve koji su odbijeni zbog nepotpune dokumentacije, kao i zbog isteka roka. Kako bi se poslužili primjerom, ovdje ćemo predstaviti nekoliko predmeta IVZ-a za denacionalizaciju.

a) Zahtjev Skopskog Muftijstva za denacionalizaciju, pod brojem 19-08-715/1 (38) na dan 07.09.2000.

Ministarstvo finansija, preko komisije za odluke, vezano za zahtjeve za denacionalizaciju podnešene od strane zvaničnika vjerskih objekata i vjerskih zajednica u RM sa sjedištem u Ministarstvu finansija, razgledalo je zahtjev Skopskog Muftijstva za denacionalizaciju pod brojem 19-08-715/1 (38) na dan

²⁸⁸ Glavna knjiga unutrašnje evidencije IVZ-a Bitolj.

07.09.2000, na osnovu člana 15, artikla 2 zakona za denacionalizaciju i odluke komisije vlade RM za rješavanje administrativnih pitanja drugog stepena iz oblasti denacionalizacije pod brojem 47-247-37/2 na dan 13.03.2004, u skladu sa članom pod brojem 205 zakona za opće administrativne procedure, dana 13.08.2009 je donijelo sljedeću

ODLUKU

1. Zahtjev Skopskog Muftijstva za denacionalizaciju pod brojem 19-08-715/1 (38) od dana 07.09.2000 za nekretninsku imovinu pod KP 4957 KK Skoplje – JE ODOBREN.
2. Nekretninska imovina zemljište ispod objekta, koje predstavlja dio KP 4957 KK Skoplje prema starom mjerenju; dok je danas: KP 9359 sa površinom od 1091 m², KP 9346 sa površinom od 28 m², KP 9345 sa površinom od 42 m², KP 9351 sa površinom od 34 m², KP 9352 sa površinom od 26 m², KP 9353 sa površinom od 33 m², KP 9354 sa površinom od 58 m², KP 9355 sa površinom od 27 m², KP 9356 sa površinom od 54 m², KP 9357 sa površinom od 41 m² i KP 9358 sa površinom od 41 m² – sve u KO Centar 1 (ukupna površina od 1475 m² zemljišta kao objekat) kao i dvorište sa površinom od 322 m² od KP 9359.
3. Nekretninska imovina poslovni prostor u KP 4957 KO Skoplje prema starom mjerenju (Kapan An) a danas KP 9359 KO Centar 1.²⁸⁹

b) Zahtjev za denacionalizaciju pod brojem 19-385/07-2 na dan 20.11.2007 podnešen od strane Štipskog Muftijstva, Džamijsko Vijeće Pehčevo

Ministar finansija, preko komisije za odluke vezane za zahtjev za denacionalizaciju, podnešene od strane zvaničnika vjerskih objekata i vjerskih zajednica u RM, sa sjedištem u

²⁸⁹ Više detalja se nalaze u originalnoj odluci, u Dodatnom dijelu ovog rada.

Ministarstvu finansija, razgledao je zahtjev Štipskog Muftijstva, Džamijsko Vijeće Pehčevo za denacionalizaciju pod brojem 19-385/07-2 na dan 20.11.2007, na osnovu člana 15 artikla 2 zakona za denacionalizaciju, dana 29.10.2009 je donio sljedeću

ODLUKU

1. Zahtjev za denacionalizaciju pod brojem 19-385/07-2 na dan 20.11.2007 podnešen od strane Štipskog Muftijstva, Džamijsko Vijeće Pehčevo – JE ODOBREN
2. Za nekretninsku imovinu u mjestu pod nazivom tursko mezarje, sa površinom od 20.000 m² (2 hektara), oduzeto od strane države bez prave osnove u skladu sa Zakonom za agrarne reforme, određuje se kompenzacija od 220,000 denara.

Način kompenzacije će biti određen preko dodatne odluke²⁹⁰.

c) Zahtjev za denacionalizaciju pod brojem 19-08-580/1 (554) na dan 14.05.2002 podnešen od strane Skopskog Muftijstva

Ministar finansija, preko komisije za odluke vezane za zahtjeve za denacionalizaciju podnešene od strane vjerskih objekata i vjerskih zajednica u RM, sa sjedištem u Ministarstvu finansija, razgledao je zahtjev Skopskog Muftijstva za denacionalizaciju pod brojem 19-08-580 (554) na dan 14.05.2002, na osnovu člana 15 artikla 2 zakona za denacionalizaciju i člana pod brojem 205 Zakona za opću administrativnu proceduru, dana 12.01.2009 je donio sljedeću:

ODLUKU

Zahtjev za denacionalizaciju pod brojem 19-08-580/1 (554) na dana 14.05.2002 podnešen od strane Skopskog Muftijstva za nekretninsku imovinu BEZISTEN na KP 3443/1 KO Skoplje **SE ODBIJA KAO NEOSNOVAN.**

U ovom predmetu koji je odbijen, komisija za denacionalizaciju je kao činjenicu ze nepovratak navedene imovine predstavila to da, kada je imovina nacionalizirana ona nije

²⁹⁰ Više detalja se nalaze u originalnoj odluci, u Dodatnom dijelu ovog rada.

pripadala IVZ-u već Vakufskom Predstavništvu, što su u stvarnosti dva naziva jednog istog subjekta²⁹¹.

Na osnovi direktno preuzetih podakata iz IVZ-a RSM, situacija denacionalizacije njenih imovina se može vidjeti u sljedećoj tabeli:

TABELA 7:
Situacija predmeta IVZ u RSM za denacionalizaciju

Podnešeni zahtjevi za denacionalizaciju	Površine zemljišta	Izgrađene površine	Obradeno
370 zahtjeva	4 miliona m2 (njive, livade, građevinsko zemljište)	42.000 m2 (kuće, dućani, hamami, hanovi)	200 zahtjeva
74 zahtjeva (20%) pozitivno završeni	40 zahtjeva pozitivno završeni i vraćena imovina	34 zahtjeva pozitivno završeni i vraćeni objekti	170 zahtjeva još uvijek nije obrađeno, dok je 126 zahtjeva kompenzirano kroz hartije od vrijednosti

3.4.1. Proces denacionalizacije u okviru Muftistva IVZ-a u Tetovu

Islamska Vjerska Zajednica u Republici Sjeverna Makedonija, kako je rečeno I prije u ovom radu, podnijela je zahtjeve za vraćanje svoje imovine koja je nepravедno nacionalizovana ili konfiskovana za vrijeme komunističkog režima. Iako proces denacionalizacije u globali ima dosta poteškoća u zadnje vrijeme Islamska zajednica uspjela je da vrati određeni dio vakufske imovine. Gore smo spomenuli broj zahtjeva za denacionalizaciju a u ovom poglavlju predstavimo proceduru vraćanja određenih vakufskih dobara na vlasništvo Islamske zajednice u proces denacionalizacije. Muftijstvo koje je

²⁹¹ Više detalja se nalaze u originalnoj odluci, u Dodatnom dijelu ovog rada.

najuspješnija u vođenju procesa denacionalizacije u sklopu Islamske zajednice jest Muftistvo Tetova, pa da bi poslužio kao primjer navesćemo nekoliko predmeta denacionalizacije koji su riješeni u sklopu regiona Tetova.

Tetovsko Muftijstvo je jedno od muftijstava sa najgušćim stanovništvom muslimana vjernika i prema tome i prisustvom vakufskih imovina u RSM. Proces denacionalizacije vakufskih imovina je još od devedesetih godina bio od pitanja najvećeg prioriteta i u Tetovskom Muftijstvu. Pored mnogih objekata i plodnog zemljišta posebno u tetovskim selima, glavni interes organa tetovskog Muftijstva je bio usmjeren ka povratku kompleksa Harabati Baba Tekije i popravnog doma koji je u prethodnim mjerenjima bio sastavni dio Harabati kompleksa.

Tetovski Muftija, prof.dr. Ćani Nesimi, u njegovoj izjavi vezanoj za denacionalizaciju imovina IVZ-a u tetovskom regionu, među ostalom je rekao: Pitanje denacionalizacije imovina IVZ-Tetovsko Muftijstvo, nastavlja u kontinuitetu biti ozbiljno i neraziješeno pitanje. Po mom mišljenju, pitanje je nedostatka političke volje za njihov povratak. U Tetovu, iako je nešto vraćeno, to je veoma malo u upoređenju sa onim što treba biti vraćeno. Ima imovina koje su dokumentirano vlasništva IVZ-a, ali su decenijama u sudskim procedurama, kao što je Harabati Baba Tekija i smatram da u saradnju sa Rijasetom, a naročito sa Reis'ul-Ulemom možemo intenzivirati ovo pitanje u Tetovskom Muftijstvu.²⁹²

Kompleks Harabati Baba Tekije je kao predmet odugovlačen tokom veoma dugog vremenskog perioda zbog nesporazuma vezanim za pitanje kome pripada vlasništvo tog kompleksa. Iako je kompleks Harabati Baba Tekije u zvaničnim dokumentima kada je bio nacionalizovan, figurirao kao vlasništvo IVZ-a RSM, vezano za ovaj kompleks, bazirajući se na starije imovinske dokumente, iz perioda osmanlijske države, zahtjev za povratak imovine podnijela i Bektašijska Zajednica Makedonije. Kao posljedica mnogih intervencija i od strane

²⁹² Intervju Muftije Prof.dr. Qani ef. Nesimja za novine IVZ-a Hëna e Re (Mladi Mjesec), 11 April 2015, <http://myftinietetove.com/interviste-e-myftiut-prof-dr-qani-ef-nesimit-dhene-gazetes-hena-e-re-prane-bfim-se/>

dnevne politike, denacionalizacija ovog kompleksa se odugovlači skoro dvije decenije. U nastavku ćemo predstaviti predmete denacionalizacije vezane za kompleks Harabati Baba Tekije, koji je podijeljen u tri dijela, na sljedeći način: Harabati Baba Tekija, Popravni Dom i dio zemljišta u blizini gradskog mezarja. Pored ovoga, predstaviti ćemo još jedan, četvrti predmet, vezan za denacionalizaciju vakufa IVZ, a to je zemljište u blizini muzičke škole u Tetovu.

3.4.1.1. Denacionalizacija Harabati Baba Tekije

Tetovsko Muftijstvo u okviru IVZ-a RSM bez sumnje predstavlja najuspješniju instituciju u okviru navedene institucije u pogledu denacionalizacije njenih imovina. Naročito nakon postavljanja Prof.dr. Qani Nesimija na čelu ovog muftijstva, ovaj proces je uzeo još većeg maha i prema tome, vraćeno je nekoliko važnih mjesta i objekata unutar grada Tetova. Među denacionaliziranim objektima, Harabati Baba Tekija je najvažniji objekat koji je zahvaljujući maksimalnih napora organa muftijstva na čelu sa muftijom, vraćen IVZ-u RSM. Proces denacionalizacije ovog kompleksa je praćen mnogobrojnim peripetijama, jer se za povratak ove imovine kao vlasnik pojavila i Bektašijska Zajednica u RSM.

Kompleks Harabati Baba Tekije je najvažniji zato što je jedan od najznačajnijih spomenika kulturno historijskog naslijeđa muslimana i Albanaca u ovim krajevima. Harabati Baba Tekija je jedna od četiri najvažnije beктаšijske tekije u svijetu i kao takva, posjećena je od strane mnogih stranih posjetioca sa istoka i sa zapada.

Harabati Baba Tekija je funkcionisala kao tekija počevši od njene izgradnje u XVI stoljeću, pa sve do godina balkanskih ratova 1912-1913, dok poslije toga, jedan određen period nije funkcionisala zbog političkih turbulencija i redovnih promjena vlasti na ovim prostorima. Tako je nastavilo sve do 1943 godine, kada je iz Elbasana za babu ove tekije postavljen Baba Kazim Bakalli, jedan izvanredan albanski intelektualac, pa je on sa nekoliko drugih beктаšijskih derviša ponovo otvorio tekiju i ona je funkcionisala sve do 1948 godine,

kada je Baba Kazim Bakalli protjeran iz Tetova od strane vlasti i premješten u bektašijskoj tekiji u Đakovu. Od 1948 pa sve do šezdesetih godina prošlog stoljeća, tekija je ponovo bila zatvorena. Tokom šezdesetih godina, fabrika tekstila „Teteks“ iz Tetova je obnovila kompleks i tu je otvorila jedan restoran koji je radio sve do rata 2001 godine. U međuvremenu, 1994 godine, jedna grupa bektašija pod vodstvom Baba Tahira iz Tetova, ušli su u tekiju preko štrajka glađu i kao posljedica toga je njima dozvoljeno da se smjeste u jednom dijelu tekije gdje su ostali sve do današnjeg dana. Nakon 2001 godine, i IVZ je uzela učešće u objektima kompleksa i tamo je otvorila džamiju kao dio kompleksa i tamo se i dan danas obavlja namaz i drugi vjerski obredi organizirani od strane IVZ-a. Pored ovih pokušaja, IVZ je neprestano zahtijevala od državnih institucija da se imovina vrati IVZ-u, a taj proces je završen 2017 godine, kada je kompleks vraćen IVZ-u.

Ministar finansija, preko komisije za odluke vezane za zahtjeve za denacionalizaciju podnešene od strane zvaničnika vjerskih objekata i vjerskih zajednica u RM, sa sjedištem u Ministarstvu finansija, razgledao je zahtjev za denacionalizaciju Tetovskog Muftijstva pod brojem 17-4/1 (1708/4) na dan 09.01.2001, na osnovu člana pod brojem 15 artikl 2 zakona za denacionalizaciju, dana 31.08.2015 je donio sljedeću

ODLUKU

1. Zahtjev pod brojem 17-4/2 (1708/4) na dan 09.01.2015 podnešen od strane IVZ-Tetovsko Muftijstvo, **JE ODOBREN**
2. Nekretninska imovina sa površinom od 18,374 m² u KO Tetovo, niže objašnjena u detaljima, zajedno sa objektima koji su u okviru nje (pogledaj: Dodatak), nacionalizirana u korist države preko Odluke za nacionalizaciju građevinskog zemljišta za Muzej Tetova pod brojem 01-7467 na dan 26.09.1966 odobrena od strane

opštine Tetovo, vraća se u vlasništvo podnosioca zahtjeva Islamskoj Vjerskoj Zajednici – Tetovsko Muftijstvo u Republici Makedoniji.

3. Za dodatnu vrijednost nekretninske imovine, prema članu pod brojem 2 ove odluke, odluka će biti donešena posebno.
4. Također, IVZ-Tetovsko Muftijstvo, za uzurpirane dijelove iznad kompleksa tekije, dodjeljuje joj se kompenzacija u iznosu od 61,000.00 denara. I ovaj dio detaljno sa brojevima parcela će biti objašnjen u drugoj odluci (Pogledaj: Dodatak).

U obrazloženju Odluke za denacionalizaciju, među ostalom je naglašeno sljedeće: Komisija za denacionalizaciju je nakon podnešenog zahtjeva od strane Tetovskog Muftijstva odlučila da se imovina djelimično vrati prijašnjem vlasniku, ali na ovu odluku je podnešena žalba od strane Tetovskog Muftijstva i predmet je iznešen ispred komisije drugog stepena. Komisija je na dan 13.04.2011 godine primila žalbu Tetovskog Muftijstva i poništila je odluku donešenu na dan 09.04.2010 godine. U drugoj proceduri, komisija za odluku vezanu za zahtjeve za denacionalizaciju, odlučila je da vezano za ovaj predmet donese novu odluku.

Sa odlukom komisije se nije složio Javni Advokat Republike Makedonije i podnio je tužbu do Administrativnog Suda, koji je odbio žalbu Tetovskog tužilaštva odlukom pod brojem 1332/2011 na dan 09.05.2013 godine. Tetovsko Tužilaštvo je vezano za ovaj predmet, kasnije podnijelo žalbu do Visokog Administrativnog Suda Republike Makedonije, koji je primio žalbu tužilaštva i poništio je odluku koju je donio administrativni sud.

Prema tome, komisija za denacionalizaciju je ponovo uzela predmet na razgledanje i donijela je sljedeću odluku: U obrazloženju odluke su predstavljeni svi dokumenti priloženi od strane Tetovskog Muftijstva; (Pogledaj: Dodatak) i konstatirali su faktičko stanje na terenu i detaljno predstavili historijat razvoja parcela koje pripadaju ovom predmetu. Konačno su predstavljeni i članovi koji obrazlažu povratak ove imovine Tetovskom Muftijstvu i prema tome je donešena odluka onako kako je predstavljena u ovoj Odluci.

Odluka donešena u Skoplju na dan 31.08.2015 pod brojem 17-4/3(1708/4)-4.

Odluka je stupila na snagu na dan 31.07.2017.²⁹³

3.4.1.2. Denacionalizacija Popravnog Doma u Tetovu

Popravni Dom u Tetovu je također dio kompleksa Harabati Baba Tekije, koji je u periodu SFRJ-a odvojen od kompleksa i uručen na korištenje Popravnom Domu u Tetovu.

Ministar finansija, preko komisije za odluke vezane za zahtjeve za denacionalizaciju, podnešene od strane zvaničnika vjerskih objekata i vjerskih zajednica u RM, sa sjedištem u Ministarstvu finansija, razgledao je zahtjev Tetovskog Muftijstva za denacionalizaciju pod brojem 19-227/1(1708)62 na dan 07.05.2002, odlučujući prema odluci administrativnog suda pod brojem 756/2015 na dan 27.10.2016 na osnovu člana pod brojem 15 artikl 2 zakona za denacionalizaciju, dana 01.02.2017 je donio sljedeću

ODLUKU

1. Zahtjev za denacionalizaciju po brojem 19-227/1 (1708)62 na dan 07.05.2002 podnešen od strane IVZ-Tetovsko Muftijstvo, JE ODOBREN
2. Vraća se imovina IVZ-Tetovskom Muftijstvu nekretna imovina koja predstavlja zemljište sa površinom od 41.654 m² detaljno objašnjena u nastavku odluke (Pogledaj : Dodatak), koja je nacionalizirana od vlasnika u korist države prema zakonu za agrarne reforme pod brojem 14-3245/1 na dan 22.05.1984 opštinskog vijeća u Tetovu.
3. Za dodatnu vrijednost nekretnne imovine, prema članu pod brojem 2 ove odluke, odluka biti će donešena posebno.

²⁹³ Više detalja u originalnoj odluci u Dodatnom dijelu ovog rada.

U obrazloženju ove odluke, komisiji je na detaljan način predstavljen historijat progressa procedure denacionalizacije vezan za povratak nekretnne imovine koja je bila uručena na korištenje popravnom domu u Tetovu. I ovaj predmet, kao i predmet kompleksa Harabati Baba Tekije je nekoliko puta razvlačen od državnog tužilaštva u Tetovu pa sve do Administrativnog Suda, i ponovo je vraćan na razmatranje ispred komisije drugog stepena za denacionalizaciju.

Na kraju, bazirajući se na član pod brojem 218 Zakona opće administrativne procedure, donešena je odluka u skladu sa dispozitivom ove odluke

Odluka donešena u Skoplju, na dan 01.03.2017 pod brojem 19-227/4 (1708)62.

Odluka je stupila na snagu na dan 03.11.2017.²⁹⁴

3.4.1.3. Denacionalizacija KP 3530, KO Tetovo-1 (u blizini mezarja) u Tetovu

Ova imovina je dio koji se aktuelno koristi u okvir gradskog mezarja u Tetovu i u okviru kojeg je izgrađen i objekat za vjerske i socijalne službe (inauguriran 15 maja 2019 godine). Ovaj dio je oduzet od vlasništva IVZ-a i registrovan na ime grada, odnosno na ime Republike Makedonije bez bilo kakve pravne osnove. Kao posljedica toga, Tetovsko Muftijstvo je tužilo državu i nakon nekoliko sudskih seansa, Državni pomoćnik tužilac je donio sljedeću odluku:

Tužba tužioca Islamska Vjerska Zajednica-Tetovsko Muftijstvo, protiv RM-a, na osnovu činjenice za registrovanje bez pravne osnove, je ODOBRENA.

Konstatira se da je urađena registracija bez pravne osnove, u kontekstu prava katastarske evidencije KP 3530 u mjestu pod nazivom Gornja Tekija i jedan dio Vinograda sa K.P. 6241, sa površinom od 27,666 m².

Zadužuje se optužena RM da promijeni evidenciju u dotičnim registrima i da se navedena imovina registruje na ime vlasnika Tetovsko Muftijstvo.

²⁹⁴ Više detalja u originalnoj odluci u Dodatnom dijelu ovog rada.

Kako se može vidjeti, ovaj predmet je primjer registracije u ime države koja je neadekvatna i bez pravne osnove. Ovakvih slučajeva u odnosu na vakufe, naročito u Istočnoj Makedoniji, ima mnogo.

U okviru odluke, detaljno je predstavljen i historijat razvoja procesa povratka imovine ove nekretnosti imovine.

Odluka donešena u Osnovnom Sudu Tetovo na dan 02.11.2007 godine pod brojem 29/07.

3.4.1.4 Privatizacija građevinskog zemljišta sa brojem KP. 1645, KO Tetovo-1 (u blizini muzičke škole) u Tetovu

Slučaj građevinske parcele u blizini muzičke škole, gdje je bila jedna mala džamija pod imenom Fevrije, gdje su sada izgrađeni poslovni objekti i stanbeni objekti, je još jedan slučaj zloupotrebe vakufske imovine od strane države. Ova parcela je oduzeta od IVZ samo preko odluke od strane opštinskog vijeća, ali joj vlasništvo nije bilo oduzeto. Prema tome, nakon usvajanja zakona za privatizaciju, Tetovsko Muftijstvo je podnijelo zahtjev za privatizaciju ove nekretnosti imovine, a Kancelarija za imovinsko pravna pitanja pri Ministarstvu finansija, i kao posljedica ovog zahtjeva za privatizaciju od strane Tetovskog Muftijstva pod brojem 19-664/1 na dan 05.06.2007 i na osnovu člana pod brojem 29 Zakona za privatizaciju građevinskog zemljišta (Službene novine RM pod brojem 4/05) i člana pod brojem 205 Zakona za opću administrativnu je donešena sljedeća

ODLUKA

Za privatizaciju građevinskog zemljišta na osnovu prijašnjeg vlasništva

1. Zahtjev za privatizaciju građevinskog zemljišta pod brojem 19-664/1 na dan 05.06.2007 , na osnovu prijašnjeg vlasništva, **JE ODOBREN**.
2. Građevinsko zemljište u vlasništvu države, evidentovano na K:P: 1645, objekat od 131 m², dvorište 1104 m² i ukupna površina od 1235 m² u KO- Tetovo, se privatizira.
3. Građevinsko zemljište, prema članu pod brojem 2 odredbe ove odluke, se privatizira u vlasništvo IVZ-Tetovsko Muftijstvo, pod brojem BDS 409676.

U obrazloženju odluke su detaljno predstavljeni dostavljeni dokumenti od strane muftijstva radi argumentacije vlasništva, kao i historijat procedure privatizacije.

Odluka donešena u Ministarstvu za finansije – Kancelarija za imovinsko pravne odnose – regionalna jedinica u Tetovu, na dan 05.07.2007 godine, pod brojem 19-664/2.

Odluka je stupila na snagu na dan 25.07.2007 godine.²⁹⁵

Četiri predmeta za povratak nekretnosti od strane Tetovskog Muftijstva su veoma adekvatne ilustracije o načinu nacionalizacije i konfiskovanja vakufa IVZ-a u RSM. Također, treba jasno naglasiti da je povratak ovih vakufskih imovina u okviru Tetovskog Muftijstva učinjeno kao posljedica maksimalnog angažmana organa muftijstva na čelu sa Muftijom Tetova. Živahan angažman ove vrste organa IVZ-a i u drugim krajevima bi možda do određene mjere ublažio teško stanje IVZ-a u kontekstu povratka vakufskih imovina.

²⁹⁵ Više detalja u originalnoj odluci u Dodatnom dijelu ovog rada.

3.4.1.5. Slučaj "ŠIK JELAK" u Tetovu

Parcela od 71.000 kvadratnih metara nedavno je dobila novu namjenu. Umesto industrije, opština Tetovo je odlučila da tu lokaciju iskoristi za stanovanje i trgovinu. Novi Detaljni urbanistički plan, koji je opština izgurala odmah nakon izbora, predviđa 27 stambenih zgrada visine do 7 spratova i četiri velike poslovne jedinice, od kojih je jedna velika. Na prvi pogled se čini da nema ništa loše u oživljavanju propalog grada. Ali reakcije nisu takve. Prvi problem je što je zemljište na tom lokalitetu preko noći postalo višestruko vrednije, jer je sada umesto fabričkih hala dozvoljena gradnja oko 2.000 stanova i ogromnih poslovnih objekata. Većina parcela na lokaciji je u državnom vlasništvu, ali ima i privatnih kompanija i pojedinaca. Razlog žurbe i činjenice da je Detaljni plan prošao u opštinskom veću dan nakon formiranja nove Vlade SDSM-a i DUI-a 2020 godine. Crnogorski biznismen Miodrag Davidović-Daka optužen za veze sa Beogradom i Moskvom u pokušaju državnog udara u Crnoj Gori prije četiri godine kupio je dio SHIK Jelaka po niskoj cijeni dok je kompanija, očigledno namjerno, gubila novac. Stav Vlade je da je Miodrag Davidović-Daka kupio dio vlasništva ŠIK Jelak, ali za vrijeme vladavine VMRO-DPMNE. Detaljni plan je, kaže premijer Zaev, usvojen u kratkom roku jer je ranije vraćen više puta. Do 1939 godine posjed je bio vakufsko vlasništvo Donje Tupan džamije. Nakon rata imovina je nacionalizovana, a 1963 godine dio parcele je izdvojen za izgradnju ŠIK Jelak. Tokom godina, ŠIK Jelak dobija pravo korištenja cijele parcele, a nakon osamostaljenja Sjeverne Makedonije, gotovo svo zemljište pod i oko kompanije postaje državno vlasništvo. Prvi koji su pokušali da vrate zemlju od države su Tetovsko Muftistvo Islamske Verske Zajednice: "To je istorijska činjenica, da budete upisani u katastar, imate mogućnost da sami uzmete istoriju te parcele i vidite šta je prvobitno bilo. „Do 1948 godine, kada je agrarna reforma uzurpirala, a 1964 je nacionalizovana“, objašnjava Namik Džaferi, sekretar Tetovskog Muftistva. Mjesto gdje je bila džamija i muslimansko groblje, IVZ ne uspijeva vratiti. IVZ je 2001 godine

denacionalizacijom tražila povratak cjelokupne zemlje. Godine 2008 dobili su rješenje Upravnog suda kojim je vraćeno samo 1.130 kvadrata, dok su za ostale blizu 78.000 m² dobili obveznice od 270.000 eura, odnosno odštetu od tri i po eura po kvadratu. Obrazloženje suda je da je državno zemljište u tužbi ispunjeno objektima od državnog interesa. 2009 godine ŠIK Jelak je otišao u stečaj. U postupku koji slijedi imovina se dijeli na povjerioce-od osiguravajućih društava do radnika. Stečajna masa uključuje objekte i mehanizaciju, ali ne i zemljište koje pripada državi. Tek 2016 godine u katastarskim evidencijama pojavili su se prvi zahtjevi za privatizaciju zemljišta na toj lokaciji. Prema istoriji parcele, oni su zajednica poverilaca Andre Spasenovskog, Branimira Kompanija, Beckampa i Borislava Aleksovskog. Samo 2019 godine, kada je SDSM na vlasti, istorija parcele obuhvata pravo vlasništva na oko 6.000 kvadratnih metara firme JELAK-GRADBA, čiji je vlasnik upravo Miodrag Davidović-Daka. Javno dostupni dokumenti, međutim, ne pokazuju od koga je Daka kupio zemljište u Tetovu pre nego što je postalo skupo. Nezvanično, biznismen je kupio dio imovine poverilaca, pa je privatizovao zemljište ispod zgrada. Jedino što se može provjeriti je činjenica da je kompanija sa kojom je Daka trgovala u Tetovu osnovana u februaru 2016 godine, odnosno za vrijeme prethodne vlade, i da njeno vlasništvo prestaje u Panami. Da Dakin ulazak na zaplet ŠIK Jelak ima političku pozadinu, pokazale su neke od predizbornih bombi, u kojima je Zoran Mileški-Kiceec, za honorar od 300.000 evra, u ulozi posrednika crnogorskog biznismena za poslove u Štip i Tetovo. Sadašnje stanje parcela SHIK Jelak pokazuje da Daka posjeduje oko 6.000 kvadratnih metara na lokaciji, ili samo oko 7,5%. Parcele u državnom vlasništvu sada glasaju u ime Republike Sjeverne Makedonije. U Službenim novinama možete pronaći više oglasa u kojima Vlada Zorana Zaeva na tri sjednice krajem 2018 i početkom 2019 godine (25.12.2018; 15.01.2019; 07.02.2019) daje saglasnost za prodaju imovine koja je u vlasništvu državnih institucija kod javnog beležnika. Sa pravne tačke gledišta, to znači da se prostor ponudi ostalim suvlasnicima, odnosno Davidoviću-

Daka, koji već posjeduje dio pogona. Uprkos tri odluke o prodaji, one nisu sprovedene, a nekretnine su i dalje u državnom vlasništvu. Da li su i kome su te parcele ponuđene, ne može se provjeriti. Ali razvoj poslovnog aspekta priče je irelevantan za ostale uključene u priču. Za Tetovsko Muftijstvo ceo proces podrazumeva izgradnju stanova i tržnih centara na verskim objektima i muslimanskim grobljima²⁹⁶.

TABELA 8:
Situcacija predmeta denacionalizacije u Tetovskom Muftijstvu IVZ-a u RSM

Zahtjevi	Zemljišne imovine	Kompenzacija	Odbijeno	Bez odgovora
90-100 zahtjeva	18-20 predmeta 20%	10 predmeta 10%	30 predmeta 30%	40 predmeta 40%

²⁹⁶ Vidjeti u: Петар Клиначарски, “Што стои зад новиот ДУП за ШИК ЈЕЛАК во Тетово-го проверивме историјатот на земјиштето”- “Šta se krije iza novog DUP-a za ŠIK JELAK u Tetovu-provjerili smo istoriju zemlje”, 22.09.2020, <https://360stepeni.mk/video-shto-stoi-pozadi-noviot-dup-za-shik-jelak-vo-tetovo-go-proverivme-istorijatot-na-zemjishteto/>.

GLAVA IV

4. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA I PREPORUKE

Religija je uvijek imala utjecaj na stvaranje pravnih sistema, prvo na drevnim gradovima-državama, a kasnije i na države, i obrnuto, pravo je kroz ljudsku historiju imalo značajan utjecaj na religiju i njene eksponente. Notorna je činjenica da je religija ukorijenjena u svim modernim pravnim sistemima koji postoje u mnogim zemljama, od onih na Bliskom Istoku, preko Afrike, Evrope, do Latinske i Sjeverne Amerike, pa do Azije.

Moderna zakonodavstva zapadnih zemalja ne poznaju koncept vakufa, ali sadrže koncepte koji su slični njegovom karakteru. Dakle, postoje mnogi izrazi, prema značenju ili upotrebi, koji su slični vakufu, koji su primljeni u skladu sa kulturnim, političkim i ekonomskim razvojem ovih država. Na taj način, u Sjedinjenim Američkim Državama, ovaj sektor se često naziva: neprofitabilni sektor (nonprofit sector), u Engleskoj se naziva dobrovoljni sektor (voluntary sector), sektor socijalne ekonomije u Francuskoj, Njemačkoj (verien) itd. Pored ovih pojmova, koriste se i drugi pojmovi, kao što su: treći sektor, dobrotvorni sektor, organizacije civilnog društva, nezavisni sektor, sektor udruženja i sektor oslobođen poreza. Ovi različni pojmovi su stvoreni zbog različitih pristupa prema njihovoj regulaciji, raznih tradicija i kultura koje su uslovile njegov razvoj, stvar koja je uticala i na razne definicije.

Vakuf je islamska institucija čiji su temelji u osnovnim islamskim izvorima: Kur'anu i Sunnetu. Norme na kojima se oslanja vakuf su stvorene preko procesa stvaranja i interpretacije islamskog prava od strane adekvatnih muslimanskih pravnika koji su postavili

standarde vakufa. Vakuf uživa neprocjenjivu ulogu u razvoju muslimanskog društva i ekonomije. U mnogim periodima historije, kada su razni državni sistemi na ovim prostorima bili u krizi, vakuf je poduzimao inicijative i upotpunjavao je propuste, slabosti i nemoć države. Ovo je bilo zapaženo na polju vjere, obrazovanja, kulture, zdravstva, socijalnih i ekonomskih pitanja, itd.

Veoma dobro je poznato da je vakufska imovina, pod represivnim mjerama prošlih društveno-političkih sistema konfiskovana, nacionalizirana i uništavana na razne načine. Tokom vladanja Austro-Ugarske Monarhije, Kraljevine SHS-a, Kraljevine Jugoslavije i bivše Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, preko 95% vakufske imovine je konfiskovano, nacionalizovano i uništeno na razne načine.

Tokom čitave historije, vakuf je bio u funkciji potreba muslimana, uvijek čuvajući njihovo osnovno dobročinstvo i humani cilj. Naši prethodnici nisu bili egoistični i nisu mislili samo na sebe, već i na dobro šire zajednice. Oni su investirali u sebe, u njihovu djecu, ali također i u druge ljude i mnoge kasnije generacije. Rezultat toga su mnogi putevi, mostovi, izvori, džamije, tekije, mektebi, mesdžidi, hanovi, dućani itd.

Vakuf predstavlja jednu instituciju koja nema konkurenciju, jer u njegovoj zamisli, Islam je preko institucije vakufa u stanju ponuditi razne mehanizme za rješavanje mnogih društvenih potreba i izazova. Moć vakufa stoji u njegovoj multifunkcionalnosti, činjenica da poseudje svoje duhovne, ekonomske, pravne, kulturne i društvene korijene i dimenzije. Ovo objašnjava njegovu održivost i moć, ali i razloge borbe protiv vakufa od strane mnogih država i prethodnih režima koji su prošli kroz našu historiju i prostor.

Institucija vakufa u cijeloj Osmanskoj Državi bila je u uskoj vezi sa državom i na neki način ona je igrala ulogu katalizatora između države i stanovništva. Situacija je bila identična i u prostorima RSM-a za vrijeme Osmanske Države, a kasnije vakuf je bila i ostala jedna od glavnih stubova ekonomskog, humanitarnog, obrazovnog napretka u prostorima

RSM-a. Uglavnom, poslije osmanlija vakuf je upravljn od strane Islamske zajednice i služio za održavanje vjerske i edukativne vitalnosti u muslimanskoj zajednici u RSM-u.

Jedan od ključnih elemenata u određivanju odnosa države prema vjerskim organizacijama, između ostalog, je i pitanje restitucije. Procesima oduzimanja imovine u Saveznoj Jugoslaviji, odnosno u Socijalističkoj Makedoniji, zadat je ozbiljan udarac vjerskim organizacijama koje su bile jedne od najpogođenijih procesom nacionalizacije. Dakle, nakon konstituisanja tadašnje Socijalističke Makedonije kao demokratske i nezavisne države, pitanje denacionalizacije je bilo jedno od ključnih pitanja koje je trebalo ispraviti ovu istorijsku nepravdu.

Prvi Zakon o denacionalizaciji usvojen je 29. aprila 1998. godine. Njime su vjerske organizacije isključene iz procesa denacionalizacije, jer je članom 1. ovog zakona predviđeno da se vraćanje imovine u vlasništvo odnosi samo na fizička lica, makedonske državljane. Ovakvo stanje je ispravljeno Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o denacionalizaciji od 20.4.2000. Ovim zakonom su unesene izmjene uvođenjem člana 1-a, kojim je proširen obim denacionalizacije, između ostalog, na vjerske zajednice i organizacije. U konkretnom smislu, ovim članom je bilo predviđeno vraćanje imovine, odnosno u nemogućnosti vraćanja imovine da se da adekvatna naknada pojedincima i vjerskim hramovima, manastirima i vakufima oduzetim nakon 2. avgusta 1944. godine po osnovu:

-Prvo, propisi kojima je vršeno opšte oduzimanje i ograničenje vlasništva;

-Drugo, propisi o oduzimanju imovine radi ostvarivanja opštekorisnih ciljeva, kao i imovine koja je eksproprisana radi ostvarivanja opšte korisnih svrha, odnosno opšteg interesa ako su ispunjeni uslovi za vraćanje imovine prema odredbama o eksproprijaciji. nisu ispunjeni, kao i

-Treće, kada nije bilo pravne osnove.

U tom smislu definisan je član 1-b Zakona koji definiše kategorije "vjerskog hrama" (što je značilo kršćansku crkvu i molitveni dom, islamsku džamiju i jevrejsku sinagogu), kao i "vjerski vakuf" (što znači neotuđiva imovina namijenjena u vjerske i humanitarne svrhe).

Restitucija imovine, izvršena ovim zakonom, generalno je važan faktor za novu demokratsku stvarnost u Republici Sjevernoj Makedoniji, iako se, kako je navedeno u ovom naučnom radu, neke nepravde učinjene u ime socijalističkog sistema u prošlosti nisu mogle biti otklonjene i potpuno ispravljene, ipak u kontekstu ukupnih procesa demokratizacije, država je kroz ovaj proces denacionalizacije našla snage da ispravi nepravdu kao mračno poglavlje novije istorije.

Zahvaljujući vakufu, Islamska Vjerska Zajednica u RSM ima svoju sigurnu i odlučnu podršku kako bi mirno obavljala svoju misiju među muslimanima. Ovo je i razlog zbog kojeg trebamo biti svjesni o vrijednosti vakufa, a to u potpunosti znači da vakuf, kao jedna institucija u našem zakonodavstvu treba biti priznat i zaštićen, kako se teška prošlost uništenja i uzurpacije vakufa na raznim osnovama od strane zakonskih državnih sistema i pojedinaca ne bi nikada ponovila u budućnosti.

U ovom radu, u smislu denacionalizacije vakufa, se došlo do zaključka da, IVZ Sjeverne Makedonije od prvih godina pluralizma je bila prva koja je inicirala od Vlade povratak imovina vjerskih zajednica općenito, koje je nekadašnji komunistički sistem nacionalizirao, uzurpirao i pljačkao.

Također, iz ovog rada se moglo razumijeti da, IVZ Sjeverne Makedonije nikada nije prihvatila niti jedan politički dogovor za povratak njenih imovina, već je slijedila pravne zakonske procedure, polazeći od načela: imovina nam je oduzeta pravnim činom i treba biti vraćena također pravnim činom.

Uprkos prihvatanju Zakona za Denacionalizaciju 1998 godine, u ovom radu se došlo do zaključka da, tokom njegovog sprovođenja u praksu, izlaze na površinu mnoge prepreke i

komplikacije sa ciljem spriječavanja povratka vakufa. U ovom smjeru, vrijedi naglasiti i intervju Starješine IVZ-a u RSM, Reis'ul-Uleme Sulejmana efendi Redžepija iz 2013 godine, kada je tvrdio da je u razgovoru sa tadašnjim premijerom Branko Crvenkovskim, prije usvajanja ovog zakona, otvoreno rekao: „nemojte stvarati iluzije da će vam biti vraćena imovina koja je od vas oduzeta, iz jedinog razloga što bi ste u tom slučaju vi trebali biti država, a mi vaša filijala“.

Nažalost, u skladu sa izjavom Starješina IVZ-a RSM, i dan danas IVZ,z nastavlja biti diskriminirana, jer prema podacima koje poseduje ova vjerska zajednica, uzimajući u obzir sve imovine (dakle, sve do 2013 godine), ako se pretvori u procenat ono što je učinjeno tokom ovih godina dok je zakona za denacionalizaciju na snagu, postignut je povratak samo 10% od ukupnog vakufa, što znači da, 90% imovine IVZ-a se i dalje koristi od strane pojedinaca, raznih kompanija i od same države. Prema njemu, najgore je to što smo diskriminirani u upoređenju sa Makedonskom Pravoslavnom Crkvom, jer je njoj vraćeno 90 posto imovine i osim toga su joj dodijeljene nove imovine, kao što je hotel „Izgreve“ u Strugi i jedna kasarna u Istočnoj Makedoniji na korištenje u roku od 100 godina²⁹⁷.

U liniji sa gore navedenim konstatacijama vezane za sprovođenje Zakona za denacionalizaciju i čitavog spomenutog procesa u RSM, su i konstatacije Ombudsmana RSM-a, g. Idžet Memetija, naglašene u jednom intervjuu iz 2014 godine, gdje je rekao da sprovođenje Zakona za Denacionalizaciju u Makedoniji, odnosno proces za povratak imovina koje su konfiskovane od građana na nasilan način od strane prijašnjeg sistema, je selektivan i nije postigao svoj cilj: „*Ono što građani izražavaju u instituciji Ombudsmana je činjenica da ovaj proces nije postigao zadržaviti rane prošlosti, iako je jedan dio građana uspio vratiti svoju imovinu. Dio onih koji imaju percepciju da ovaj Zakon i ovaj proces nije uspio zadržaviti te rane, su zapravo oni koji traže pomoć od Ombudsmana i nisu uspjeli vratiti*

²⁹⁷ *Beskompromisni po pitanju vjerskih i nacionalnih interesa*, <http://bfi.mk/te-pakompromiste-per-interesat-fetare-dhe-kombetare/>

njihovu imovinu, i smatram da je ovaj proces bio formalnost jer je bio u potpunosti selektivan, jer preko istog ovog procesa je država uz veliku dozu neozbiljnosti htjela građanima vratiti nasilno oduzetu imovinu, ali samo kako bi obavila tu dužnost, Republika Makedonija je usvojila Zakon za Denacionalizaciju i taj je proces završio“. Prema njemu, organi koji su trebali sprovesti denacionalizaciju su djelovali na selektivan način prema građanima, ali i prema vjerskim zajednicama. „*Među građanima postoji sumnja da državni organi djeluju selektivno prilikom povratka imovine, različno su postupali sa predmetima koji su vezani za povratak imovine vjerskih zajednica kada se radilo o Makedonskoj pravoslavnoj crkvi, a na drugi način su postupali kada se radilo o Islamskoj vjerskoj zajednici“*”²⁹⁸.

Ostavljanje vakufa je posebna forma postignuća čovjeka i jedno od najvažnijih društveno-moralnih načela Islama, a to je žrtvovanje radi općeg dobra. Međutim, ne treba zaboraviti da je ostavljanje vakufa bila tradicija i prije Islama, koju su praktikovali Božiji poslanici i njihovi sljedbenici. Pojam vakuf je u našim albanskim krajevima poznat. Riječnik albanskog jezika je ovom pojmu posvetio posebno mjesto, gdje stoji da je vakuf nekretna imovina, vlasništvo određene džamije, crkve, tekije ili manastira; ili sveto mjesto, prema vjerskim mističnim konceptima.

Institucija vakufa je prisutna u svim sferama društvenog života na teritoriji RSM-a, postajući na taj način veoma značajan faktor za ekonomski, vjerski i kulturni razvoj sredine, kao i preko istovremenog služenja kao moćni instrument za socijalnu pomoć, solidarnost i podršku. Komunistički sistem je bio period kada su donošene odluke i kada su odobravani zakoni za oduzimanje, otuđivanje i nacionalizacije vakufa, te je konfiskovan i nacionalizovan jedan veliki dio vakufa koji su bili vlasništvo IVZ-a. Pod načelom da: „zemljište pripada onima koji ga obrađuju“, nova komunistička vlast preko Zakona za Agrarnu Reformu i Kolonizaciju od 23 avgusta 1945 godine, kojeg je usvojilo Privremena Narodna Skupština

²⁹⁸ Ixhet Memeti, Avokati i Popullit në RM: *Kthimi i pronës u bë në mënyrë selektive*, <http://al.mrt.com.mk/node/4797>

Demokratske Federativne Jugoslavije, oduzela je ogromne površine zemljišta. Oduzimanje zemljišta od vjerskih zajednica je objašnjeno, među ostalom, preko izgradnje budućeg jedinstva jugoslovenskih naroda.

Djelatnost Islamske Zajednice u pogledu povratka vakufske imovine koja je nasilno oduzeta je počela pored najave procesa ekonomskih, političkih i pravnih reformi u Jugoslaviji. Najveći funkcioneri Zajednice su dostavili zahtjeve do relevantnih političkih organa. Operacionalizacija navedenih zahtjeva je sljedovala preko odluke Vrhovnog Vijeća Islamske Zajednice SFRJ-a na dan 06.11.1990, kojom su angažovani mešihati do kraja mjeseca Ramazana (aprila) 1991 godine, da kompiliraju listu svih vakufskih nekretnina na njihovim teritorijama, onih oduzetih poslije 1945 godine, ali i onih koje su i dalje u vlasništvu Islamske Zajednice. Vrhovno Vijeće je trebalo federalnim vlastima dostaviti zahtjev za povratak oduzete imovine, dok posebna republička vijeća su trebala dostaviti zahtjeve do kompetentnih republičkih vlasti.

Mešihat u Skoplju je dostavio zahtjev do makedonske vlade za povratak vakufske imovine u cjelosti. Kao primjer korespodencije za povratak određenih nacionaliziranih vjerskih objekata, navest ćemo jedan dopis od strane IZ-a, na dan 22.05.1991 godine, upućen Parlamentu SR Makedonije, gdje se traži povratak (1) nacionaliziranih vjerskih objekata: Jeni Džamija u Bitolju (koja se koristila kao umjetnička galerija); Hajdar Kadijina džamija, također u Bitolju (koja se koristila kao magacin za vino); Zibija – kirik džamija u Prilepu (koja se koristila kao magacin); Mesdžid u Bitolju (koji se koristio kao poslovni prostor); (2) uzurpirani vjerski objekti: Harabati Baba Tekija u Tetovu (koja se koristila djelimično kao restoran, a djelimično kao muzej); i (3) srušeni vjerski objekti i kulturni spomenici.

Još od tog perioda pa sve do današnjeg dana traje proces denacionalizacije vakufa, a jedan dio povratka vakufa je bio uspješan.

Na osnovu ovog istraživanja mogu se izdvojiti glavni razlozi nedovoljno uspješnog procesa denacionalizacije u Sjevernoj Makedoniji:

- Nedostatak političke volje vlasti da se ovaj proces završi, uprkos deklarisanim izjavama u javnosti;

- Neefikasnost prvostepenih komisija koje ne postupe po indikacijama drugostepene komisije u zakonom propisanim rokovima i obično donose istu odluku, te činjenica da organi za denacionalizaciju ne postupaju ni po rješenjima Vrhovnog suda kao najviši sud u Sjevernoj Makedoniji je zabrinjavajući;

- Subjektivni razlozi jer lica uključena u komisije za denacionalizaciju redovno dobijaju honorare za svoj angažman, a samim tim i nedostatak motivacije za okončanje predmeta denacionalizacije jer bi izgubili značajna materijalna sredstva;

- Veliki udio u sporosti ovog procesa ima i Državno pravobranilaštvo, koje je učesnik u postupku denacionalizacije podnošenjem pritužbi ili pokretanjem upravnog spora u slučajevima kada su denacionalizacijske komisije pozitivno riješile zahtjeve za denacionalizaciju, što stvara ozbiljne sumnje da se ovo tijelo rukovodi politikom Vlade i štednjom budžetskih sredstava;

- Koruptivne radnje u postupku denacionalizacije zbog sporog i neefikasnog procesa vraćanja oduzete imovine vlasnicima, brojnih opstrukcija sa kojima se suočavaju podnosioci zahtjeva za denacionalizaciju, otuđenja imovine koja je predmet denacionalizacije, odnosno preduzimanja radnji koje onemogućavaju vraćanje imovine, stvara ozbiljne sumnje o korupciji u ovom procesu. Osim toga, brojne su pritužbe Državnoj komisiji za sprječavanje korupcije i Ombudsmanu, koje ukazuju na "veze nadležnih organa radi utvrđivanja vlasništva nad imovinom koja je predmet denacionalizacije, radi zadovoljenja različitih poslovnih interesa". Naime, o tome dosta govore sljedeći podaci: Od 211 pritužbi podnesenih Državnoj komisiji za sprječavanje korupcije tokom 2009 godine, zbog korupcije u državnim organima,

većina se odnosi na denacionalizaciju. Do Ombudsmana u 2007 godini, od ukupno podnesenih imovinsko-pravnih pritužbi, čak 45,1% se odnosi na denacionalizaciju, u 2008 godini: 32,81%, a u 2009 godini čak 37,40%.

Kao preporuke našeg rada, možemo navesti sljedeće:

1. Vakuf je bio veoma važna društvena institucija sa jasnim pravnim propisima i kao takav je imao mogućnost služiti kao primjer za organizaciju društva u kontekstu nevladinih asocijacija.
2. Vakuf je prisutan u svim segmentima društvenog života stanovništva u RSM, mnoga vakufska imovina su kulturni i historijski spomenici, ekonomske i finansijske institucije, vjerske institucije kao i nekretna imovina. Veći dio ove imovine je nepravедno konfiskovan i država treba ispraviti ovu nepravdu koja je u ovom slučaju, uglavno, urađena na štetu muslimanskog stanovništva u RSM.
3. Fizička ili pravna lica koji su nosioci vakufskog vlasništva trebaju iskoristiti sve pravne i zakonske resurse za povratak vakufske imovine, jer, kao zaključak našeg istraživanja, najveći dio vakufskih imovina još uvijek nije vraćen.
4. Pravni propisi u RSM vezani za denacionalizaciju i povratak vakufskih imovina trebaju biti ponovo razgledani i treba biti omogućena procedura uz što manje birokratije za povratak vakufa, što je slučaj u državama istočnog bloka koji je postao dio Evropske Zajednice, npr. Republika Bugarska.
5. IVZ treba ojačati zakonski pravni kontekst i neprestano tražiti standardno sprovođenje zakona za denacionalizaciju, čak i da predlaže potrebne promjene zakona za denacionalizaciju.

Kao zaključak možemo navesti da su vakufi igrali značajnu historijsku ulogu, a njihov povratak bi sa jedne strane ojačao kontest pravne države, dok bi sa druge strane poslužio za pozitivni razvoj vjersko obrazovnih i kulturnih procesa IVZ, koji bi trebali biti u službi

stanovništva i društva. Maksimalni angažman Tetovskog Muftijstva u kontekstu povratka vakufskih imovina IVZ-a je dobar primjer kako pravnog, tako i društvenog angažmana za ublažavanje nepravde koja je izvršena nad ovom institucijom od strane prijašnjeg sistema.

BIBLIOGRAFIJA

A. ARHIVSKI IZVORI

- 1) Arhiv Makedonije, Berat, broj 5,6,25,28
- 2) Arhiv Makedonije, Vakufnama pod brojem 1-24.
- 3) Arhiv Opće Vakufske Direkcije u Turskoj (*AOVD*).
- 4) Osmanlijski Arhiv Vlade Turske (BOA).
- 5) Архив Југославије / Министарство просвете Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, фасцикл 1102, арх. јед. 1429 (Велика Медреса Краљ Александар I), Историја Школа у Скопљу.
- 6) Државен Архив на Република Македонија, фонд Улема Меџлис во Скопје, кутија 23, документи 91-96, листови 378-414, ДАРМ. 1. 613. 23. 91-96/378-414).
- 7) *Myhimme Defteri Numër 7 (975-976/1567-1569) Sadržaj-Transkripcija-Indeks, Izdanja*
- 8) Osmanlijskog Arhiva Vlade Turske, Ankara 1998.
- 9) *Sidžili Bitolja*, Odsjek za dokumentaciju pri Institutu za nacionalnu historiju RSM, Skoplje.

B. UNIVERZITETSKE TEKSTOVE, PUBLIKACIJE, IZVJEŠTAJE

- 1) Abdelmajid Charfi, Islam and Democracy: Are They Compatible? Palestine-Israel Journal, 2007
- 2) Abdulrahim P. Vijapur, International Protection of Minority Rights, International Studies 4, Sage Publications 2006
- 3) Abdullahi Ahmed An-Na'im, The Interdependence of Religion, Secularism, and Human Rights-Prospects for Islamic Societies, Common Knowledge 1, 2005
- 4) Ahmet Alibašić, Modeli uređenja odnosa između države i vjerskih zajednica u Evropi i SAD i njihove konsekvence, Glasnik Rijaseta IZ, LXIV: 9-10, 2002
- 5) Ahmet Sherif, *Vakufi Makedonije u osmanlijskom periodu*, Skoplje 2006

- 6) Akbar S Ahmed, et.all., *Islam, Globalization, and Postmodernity*, London, Routledge, 1994
- 7) Akgündüz, Ahmet, *İslâm Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*, Ankara 1988
- 8) Akgündüz, Ahmet, *İslâm Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*, Ankara 1988
- 9) Alfredo Quispe Correa, *The Evolution of Religious Beliefs in a Constitutional Text*, Brigham Young University Law Review, 1998
- 10) Amedoski, Dragana: *Leskovački vakufi u periodu od Osmanskog osvajanja do kraja XVI veka*, Istorijski časopis, knjiga:LVII, Beograd, 2008
- 11) Bayartan, Mehmet, *Osmanlı şehirlerinde vakıflar ve vakıf sisteminin şehre kattığı değerler*, Osmanlı Bilimi Araştırmaları X-1 (2008), İstanbul 2008
- 12) Begović, Mehmed, *Vakufi u Jugoslaviji*, Beograd 1963
- 13) Bernard Lewis, *Freedom and Justice in Islam*, Society 2, 2007
- 14) Bertrand Russell, *A History of Western Philosophy*, Simon and Schuster, 1945
- 15) Bertrand Russell, *Religion and Science*, Oxford University Press, 1997
- 16) Birol, Nurettin dhe Akpınar, Deniz, *xix. yüzyıl sonlarında manastır vilâyeti ve vali Halil Rifat Paşa'nın faaliyetleri (1887-1889)*, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Godina: 3, broj: 14, Juni 2015
- 17) Bulut, Mehmet, ed., *Osmanlı Donemi Para Vakıfları-9*, İstanbul S. Zaim Üniversitesi, İstanbul 2019
- 18) Cevdet Dadaş, *Osmanlı Arşiv Belgelerinde Kütahya Vakıfları*, Kütahya Belediyesi Kültür Yay., II, c.1, Kütahya 2000
- 19) Çizakça, Murat, *Osmanlı Donemi Vakıfların Tarihsel ve Ekonomik Boyutları*, İstanbul 2000
- 20) David O. Conkle, *Constitutional Law: The Religion Clauses*, New York, Foundation Press, 2003
- 21) Döndüren, Hamdi, , “*Osmanlı Tarihinde Bazı Faizsiz Kredi Uygulamaları ve Modern Türkiye’de Faizsiz Bankacılık Tecrübesi*”, UÜİF Dergisi, Bursa,2008, Cilt: 17, Sayı: 1
- 22) Dževat Hodžić, *Vakuf i islamska prosvjeta u našim krajevima*, u; “*Islamska misao*”, br. 66, Sarajevo, juni 1984

- 23) Ekinci, Ekrem Buğra, *Osmanlı Hukuku: Adalet ve Mülk*, İstanbul, Arı Sanat, 2012
- Hatemi, Hüseyin, *Türk Hukukunda Vakıf Kurma Muamelesi: Önceki ve Bugünkü*, İstanbul, 1969
- 24) Ekinci, Ekrem Buğra, *Osmanlı Hukuku: Adalet ve Mülk*, İstanbul, Arı Sanat, 2012
- 25) Ekrem Buğra Ekinci, *Osmanlı Hukuku: Adalet ve Mülk* (İstanbul: Arı Sanat, 2012)
- 26) Elezović, Gliša, *Turski Spomenici u Skoplju*, Glasnik Skopskog Naucnog Drustva, knjiga I, svezak 1, Skoplje 1925
- 27) Enes Durmišević, “*Vakufi u različitim političkim sistemima-odnos vlasti prema vakufima, posebno posle agresije na BiH*“, u Novi Muallim, jesen 2011
- 28) Enes Karić, *Prilozi za povijest islamskog mišljenja u Bosni i Hercegovini XX stoljeća*, El-Kalem, Sarajevo, 2004
- 29) Fikret Karčić, “*Vakufi i reprivatizacija*“, *Glasnik*, Rijaset Islamske zajednice u SFRJ, Sarajevo 1991
- 30) Filip Hiti, *Istorija Arapa*, Sarajevo, 1983
- 31) Gibb, H.A.R., *The Travels of ibn Battuta*, London, 1958
- 32) Güran, Tefvik, *Ekonomik ve Mali Yönleri ile Vakıflar Süleymaniye ve Şehzade Süleyman Paşa Vakıfları*, İstanbul, 2006
- 33) Gurkan, Ahmet, *İslam Kültürünün Garbı Medenileştirmesi*, Nur Yayınları, İstanbul, bez datuma
- 34) Handžić, A O formiranju nekih gradskih naselja u Bosni u XVI stoljeću (uloga države i vakufa), *Prilozi za orijentalnu filologiju (POF) XXV*, Sarajevo, 1977
- 35) Hasan Kaleši, “*Najstariji vakufski dokumenti u Jugoslaviji na arapskom jeziku*“, Priština, 1972
- 36) Hatemi, Hüseyin, *Türk Hukukunda Vakıf Kurma Muamelesi: Önceki ve Bugünkü*, İstanbul, 1969
- 37) Hrvačić, Esad, *Vakuf – trajno dobro*, Sarajevo: El-Kalem, 2001
- 38) Hrvačić, Esad, *Vakuf – trajno dobro*, Sarajevo: El-Kalem, 2001
- 39) Ibrahim Džananović, *Vakuf u svjetlu islamskih propisa*, u: “*Anali Gazi Husrev-Begove biblioteke*“, knjiga IX-X, Sarajevo, 1983
- 40) Inaldžik, Halil, *Osmansko Carstvo, Utopija*, Beograd, 2003
- 41) *Islamska Enciklopedija Turskog Dijaneta, DIA*, İstanbul, 1986, tom.: 42.
- 42) John Bowker, *The Oxford Dictionary of World Religions*, Oxford University Press, 1997

- 43) Joseph B. Tamney, Church-State Relations in Christianity and Islam, Review of Religious Research, 1, 1974
- 44) Jeton Shasivari, E drejta kushtetuese/Ustavno pravo, Furkan-ISM, Shkup/Skoplje, 2020
- 45) Jeton Shasivari, E drejta administrative/Upravno pravo, Furkan-ISM, Shkup/Skoplje, 2015
- 46) Jeton Shasivari, Fillet e së drejtës/Uvod u pravo, Logos-A, Shkup/Skoplje, 2020
- 47) Jeton Shasivari, Shteti që diskriminon në emër të fesë, historisë dhe kulturës/*Država koja diskriminira u ime vjere, historije i kulture*, 30 Maj 2011
- 48) Kaleši, Hasan u: *Kosova nekad i danas*, Beograd, 1973
- 49) Kaleši, Hasan, *Najstariji Vakufski Dokumenti u Jugoslaviji na Arapskom Jeziku*, Priština, 1972
- 50) Kazici, Ziya, “Vakıf Medeniyeti”, Sivil Toplum Düşünce ve Araştırma Dergisi, Broj:15, 2006
- 51) Kiliç, Orhan, “Erciş, Bargiri (Muradiye) ve Muş Vakıfları”, Osmanlı Araştırmaları, Ed. Halil İnalçık I drugi, Broj: XXIV, İstanbul, 2004
- 52) Koprulu, Bulent, *Tarihte Vakıflar*, Hukuk fakultesi mecmuasi, VIII/3-4, Ankara 1951
- 53) Koprulu, Bulent, *Tarihte Vakıflar*, Hukuk fakultesi mecmuasi, VIII/3-4, Ankara ,1951
- 54) Kurt, İsmail, *Para Vakıfları Nazariyat ve Tatbikat*, Ensar Neşriyat, İstanbul 1996
- 55) Lidija Kumbaradži-Bogojević, *Osmanlijska arhitektura u Skoplju*, Istanbul 2008
- 56) Madžida Bećirbegović, *Prosvjetni objekti islamske arhitekture*, “Starine Kosova”, VI-VII, Priština, 1972-1973
- 57) Mandaville, Jon. E., *Usurious Piety: Cash Waqf Controversy in the Ottoman Empire*, *International Journal of Middle East Studies*, Vol. 10, No. 3 (Aug., 1979), Cambridge University Press, London 1979
- 58) Mehmed Mujezinović, *Islamska epigrafika BiH*, Knjiga I, Sarajevo, 1974
- 59) Muftić, Teufik Arapsko-srpskohrvatski rječnik, II dio, Sarajevo 1973
- 60) Muhamed A. Mujić, Anali Gazi Husrev-begove biblioteke IX I X
- 61) Naučna Akademija NSRA, Institut Jezika i Književnosti, *Rječnik modernog albanskog jezika*, Tirana, 1980
- 62) Nerkez Smailagić, *Leksikon Islama*, Sarajevo, 1990

- 63) Ömer Lütfi Barkan, “*Fatih İmareti 1489-90 Yılları Muhasebe Bilançoları*”, İktisat Fakültesi Mecmuası, vëll. XXIII, İstanbul: 1963
- 64) Omer Nakičević, *Izučavanje hadisa u našim krajevima do polovine XIX vijeka*, u: Glasnik VIS-a u SFRJ, br. 4 i 5, 1983
- 65) Önk, Halime, *Osmanlı Dönemi Para Vakıflarıyla Günümüz Katılım Bankalarının Karşılaştırılması*, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Afro-Avrasya Özel Sayısı-Aralık 2016
- 66) Osman Nuri Topbaş, *Vakf, poklanjanje i služba/preveo Mithat Hodža*, bez mjesta i godine izdanja
- 67) Özbek, Nadir, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Sosyal Devlet*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011
- 68) Özcan, Tahsin, , *Osmanlı Para Vakıfları*, Türk Tarih Kurumu, 1.bsk, Ankara 2003
- 69) Ozcan, Tahsin, “*Osmanlı Toplumuna Özgü Bir Finansman Modeli: Para Vakıfları*”. Çerçeve, Sayı: Ekim, İstanbul 2008
- 70) Özcan, Tahsin, *Vakıf Medeniyeti ve Para Vakıfları. Türkiye Finans*, ,Kültür Yayınları, İstanbul 2010
- 71) Öztürk, Nazif “*Sosyal Siyaset Açısından Cumhuriyet Öncesi Vakıflar*”, Cumhuriyetin 80. Yılında Uluslararası Vakıf Sempozyumu, Ankara: 2004
- 72) Öztürk, Nazif, “*Batılılaşma Döneminde Vakıfların Çözülmesine Yol Açan Uygulamalar*”, Vakıflar Dergisi, Broj:23, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1993
- 73) Radmila Radič, *Država i verske zajednice 1945-1970*, Beograd, 2002
- 74) Ramadani, Naser, *Prodiranje Osmanlija u Makedoniji i razvoj islamskog obrazovanja u periodu između XV i XVI stoljeća*, Skoplje 1998
- 75) Redžepagić, Jašar, *Razvoj i obeležja turskih škola na teritoriji današnje Jugoslavije do 1912 godine*, "Studije", 1988
- 76) Šabanovic, Hazim, *Dvije najstarije vakufname u Bosni*, Prilozio za orijentalnu filologiju i istoriju jugoslovenskih naroda pod turskom vladavinom, II, Sarajevo, 1951
- 77) Sadik Mehmeti, *Orijentalni rukopisi u Arhivu Kosova*, Priština, 2008
- 78) Sofyalı Bali Efendi, *Padişaha Mektup*, Süleymaniye Kütüphanesi, Şeyhülislam Esat Efendi Medresesi nr. 188, v.39.a
- 79) Svetozar G. Čanović, *Specifični problemi nastave u školama Kosova i Metohije*, Priština, 1967

- 80) Ulken, Hilmi Ziya , “*Türk Vakıf Sistemi ve Türk Şehirciliği*”, Vakıflar Dergisi, IX, Ankara, 1971
- 81) Wehbe Zuhaylī, *Al-Fiqhu al-Islāmiyyu wa Adillatuhū*, treće izdanje, Dār al-Fikr, Damask, 1409/1989., tom VIII
- 82) Yediyıldız Bahaeddin, “*Türk Vakıf Kurucularının Sosyal Tabakalaşmadaki Yeri 1700-1800*”, Osmanlı Araştırmaları, II, Istanbul: 1982
- 83) Yediyıldız, Bahaeddin , “*Vakıf*”, Enciklopedia e Dijanetit të Turqisë DIA, XIII, Istanbul, 1986
- 84) Zagorka Janc, *Islamska minijatura*, Zagreb, 1985
- 85) Ziya Kazici, *Historia e arsimit islam*, Tiranë, 2001

C. PRAVNI IZVORI

- 1) Ustav Republike Sjeverne Makedonije (promjenjen i dopunjen preko 36 ustavnih amandmana). Službene novine Republike Sjeverne Makedonije, godina: LVII, br.: 91, Skoplje
- 2) Ustav Islamske zajednice u Srbiji, Novi Pazar 2007
- 3) Zakon za vjerske zajednice i religiozne grupe, Službene novine Republike Sjeverne Makedonije, godina.: LIII, br.: 35, Skoplje, 23.7.1997
- 4) Zakon za visoke obrazovne institucije vjerskih zajednica, Službene novine Republike Sjeverne Makedonije, godina: LXIV, br.: 81, Skoplje, 7.7.2008
- 5) Zakon za udruženja i fondacije iz 2010 godine. Službene novine Republike Sjeverne Makedonije, godina: LXVI, br.: 52, Skoplje, 16.4.2010
- 6) Zakon za denacionalizaciju, Službene novine Republike Sjeverne Makedonije, godina: LIV, br. 20, 29.04.1998 sa promjenama 2000 dhe 2003 godine
- 7) Zakon za građevinsko zemljište iz 2015 godine
- 8) Zakon za eksproprijaciju iz 2012 i 2013 godine
- 9) Zakon za vlasništvo i druga vlasnička prava iz 2001, 2008, 2009 i 2010 godine
- 10) Declaration of the Rights of Man and of the Citizen, (hrcr.org), 7.11.2011
- 11) Universal Declaration of Human Rights, (un.org), 28.6.2012
- 12) International Covenant on Civil and Political Rights, (un. org), 28.6.2012
- 13) Declaration on the Elimination of All Forms of Intolerance and of Discrimination Based on Religion or Belief, (un.org), 28.6.2012

- 14) Declaration on the Rights of Persons Belonging to National or Ethnic, Religious and Linguistic Minorities, 28.6.2012
- 15) European Convention on Human Rights, Council of Europe Treaty Series, No. 5
- 16) Framework Convention for the Protection of National Minorities, Council of Europe (conventions.coe.int), 29.6.2012.
- 17) Закон за правната положба на верските заедници, Службен лист на Федеративна Народна Република Југославија, год.: XIX, бр.: 22, Белград, 27.5.1953
- 18) Закон за правната положба на верските заедници, Службен весник на Социјалистичка Република Македонија, год.: XXXIII, бр.: 39, Скопје, 14.11.1977
- 19) Закон за аграрна реформа и колонизација, Службен лист на Демократска Федеративна Југославија, год.: I, бр.: 64, Белград, 28.8.1945
- 20) Закон за аграрна реформа и колонизација на територијата на Федерална Македонија, Службен весник на Федерална Македонија, год.: I, бр.: 25, Скопје, 5.12.1945
- 21) Zakon o verskoj nastavi u narodnim, građanskim, srednim i učiteljskim školama i Kraljevini Jugoslaviji, Službene novine Kraljevine Jugoslavije, бр.: 237, Beograd, 12.10.1933
- 22) Zakon o zabrani nošenja zara i feredže, Služben list Narodne Republike Bosne i Hercegovine, год.: VI, бр.: 33, Sarajevo, 29.9.1950
- 23) Закон за правната положба на црква, верска заедница и религиозна група, Службен весник на Република Македонија, год.: LXIII, бр.: 113, Скопје, 20.9.2007
- 24) Закон за култура, Службен весник на Република Македонија, год.: LIX, бр.: 49, Скопје, 25.7.2003

D. PRILOZI

SUDSKE ODLUKE U PREDMETIMA ZA DENACIONALIZACIJU

1. Zahtjev za denacionalizaciju skopskog muftistva broj 19-08-715 / 1 (38) od 07.09.2000.

ДН број 19- 08-715/1 (38)-2

Министерот за финансии, преку Комисијата за одлучување по барањата за денационализација поднесени од старешините на верските објекти на верските заедници во Република Македонија I, со седиште во Министерството за финансии, постапувајќи по барањето за денационализација ДН број 19- 08-715/1 (38) од 07.09.2000 година поднесени од барателот Исламска Заедница на Република Македонија-Муфтиство Скопје, врз основа на член 15 став 2 од Законот за денационализација („Службен весник на Република Македонија“ број 43/2000 пречистен текст) и решението на Комисијата на Владата на Република Македонија за решавање на управни работи од втор степен од областа на денационализација бр. 47-247-37/2 од 13.03.2004 година, согласно член 205 од Законот за општа управна постапка (сл. Весник на Р.М бр. 38/2005) на ден 13.08.2009 година го донесе следното

РЕШЕНИЕ

1. Барањето за денационализација ДН број 19- 08-715/1 (38) од 07.09.2000 година поднесено од Исламска Заедница на Република Македонија-Муфтиство Скопје за недвижен имот кој представува КП 4957 КО Скопје - **СЕ УВАЖУВА.**

2. Недвижниот имот **земјиште под зграда**, што представува дел од КП 4957 КО Скопје стар премер; а денес: КП 9359 во површина од 1091 м², КП 9346 во површина од 28 м², КП 9345 во површина од 42 м², КП 9351 во површина од 34 м², КП 9352 во површина од 26 м², КП 9353 во површина од 33 м², КП 9354 во површина од 58 м², КП 9355 во површина од 27 м², КП 9356 во површина од 54 м², КП 9357 во површина од 41 м² и КП 9358 во површина од 41 м²-сите КО Центар 1 (или вкупно од 1475 м² земјиште под зграда), како и двор во површина од 322 м² што представува КП 9359 КО Центар 1.

3. Недвижниот имот деловен простор што представува КП 4957 КО Скопје стар премер (КАПА-АН) денес КП 9359 КО Центар 1:

–дуќан на приземје во површина од 38,01 м² локал 1
–дуќан на приземје во површина од 24,88 м² локал 2
–дуќан на приземје во површина од 14,30 м² локал 3
–дуќан на приземје во површина од 14,61 м² локал 4
–дуќан на приземје во површина од 14,61 м² локал 5
–дуќан на приземје во површина од 16,06 м² локал 6
–дуќан на приземје во површина од 14,63 м² локал 7
–дуќан на приземје во површина од 14,30 м² локал 8
–дуќан на приземје во површина од 16,21 м² локал 9

-дуќан на приземје во површина од 15,97 м2 локал 10
-дуќан на приземје во површина од 16,53 м2 локал 11
-дуќан на приземје во површина од 24,86 м2 локал 12
-дуќан на приземје во површина од 15,82 м2 локал 13
-дуќан на приземје во површина од 15,82 м2 локал 14
-дуќан на приземје во површина од 15,57 м2 локал 15
-дуќан на приземје во површина од 15,57 м2 локал 16
-дуќан на приземје во површина од 15,57 м2 локал 17
-дуќан на приземје во површина од 15,57 м2 локал 18
-дуќан на приземје во површина од 16,35 м2 локал 19
-дуќан на приземје во површина од 7,33 м2 локал 20
-дуќан на приземје во површина од 8,68 м2 локал 21
-дуќан на приземје во површина од 21,68 м2 локал 22

II

-дуќан на кат 1 во површина од 18,68 м2 локал 100
-дуќан на кат 1 во површина од 110,87 м2 локал 101, 102 и 103
-дуќан на кат 1 во површина од 36,01 м2 локал 104
-дуќан на кат 1 во површина од 17,98 м2 локал 105
-дуќан на кат 1 во површина од 20,38 м2 локал 106
-дуќан на кат 1 во површина од 20,82 м2 локал 107
-дуќан на кат 1 во површина од 21,31 м2 локал 108
-дуќан на кат 1 во површина од 19,84 м2 локал 109
-дуќан на кат 1 во површина од 26,68 м2 локал 110
-дуќан на кат 1 во површина од 34,67 м2 локал 111
-дуќан на кат 1 во површина од 20,07 м2 локал 112
-дуќан на кат 1 во површина од 24,11 м2 локал 113
-дуќан на кат 1 во површина од 22,65 м2 локал 114
-дуќан на кат 1 во површина од 18,02 м2 локал 115
-дуќан на кат 1 во површина од 31,47 м2 локал 116
-дуќан на кат 1 во површина од 22,27 м2 локал 117
-дуќан на кат 1 во површина од 22,04 м2 локал 118
-дуќан на кат 1 во површина од 88,25 м2 локал 119, 120, 121 и 122
-дуќан на кат 1 во површина од 33,00 м2 локал 123

одземен во корист на државата од Вакувството поверенство Скопје со указ на Владата на НРМ У.бр. 24 од 28.04.1948 година и тапија Р. бр. 790/61 од 07.06.1961 година на околски суд Скопје, при спроведување на Законот за национализација на приватните стопански претпријатија и Законот за национализација на наемни згради и градежно земјиште; СЕ ВРАЌА ВО СОПСТВЕНОСТ на барателот Исламска Заедница на Република Македонија -Муфтиство Скопје.

4. По правосилноста на ова решение недвижноста од точка 2 и 3 на ова решение да се евидентира во книгите за недвижности во Агенција за катастар на недвижности, центар за катастар на недвижности Скопје.

5. Предавањето во владение на недвижниот имот ќе се изврши по правосилноста на ова решение и по поднесено барање од барателот.

Образложение

Барателот Исламска Заедница на Република Македонија -Муфтиство Скопје, до Министерството за финансии- Управа за имотно правни работи, Подрачна единица Центар поднесе барање за денационализација под ДН број 19- 08-715/1 (38) од 07.09.2000 година.

Постапувајќи по барањето за денационализација, Комисијата за одлучување по барањата за денационализација со седиште во општина Центар, со решение ДН бр. 19-08-136/6 (38) од 20.04.2001 година барањето на барателот го отфрлила.

Незадоволен од вака донесеното решение, барателот поднел благовремено жалба.

Комисијата на Владата на Република Македонија за решавање на управни работи од втор степен од областа за денационализација со решение бр. 47-247 (37)-2 од 13.04.2004 година го поништила решението ДН 19-08-136/6 (38) од 20.04.2001 година на Комисијата за одлучување по барањата за денационализација со седиште во општина Центар -Скопје и предметот го вратила на повторно разгледување и одлучување.

Комисијата за одлучување по барањата за денационализација поднесени од старешините на верските објекти во Република Македонија-1 со седиште во Министерството за финансии постапувајќи по барањето на барателот и укажувањето на второстепениот орган, како надлежен орган, при повторното постапување ја утврди следната фактичка состојба:

Имено, Комисијата констатира дека кон барањето барателот ги има приложено следните писмени докази:

-Уверение за извршени промени за КП 4957 Ко Скопје, УП бр. 1118/3163 од 26.06.2007 година;

-Решение за национализација од 26.10.1948 година од извршниот одбор на Градскиот народен одбор-Скопје;

-Решение за национализација бр.301/59 од 13.05.1960 год. од комисијата за национализација на НОО Кале;

-Копије од катастарски план за КП 4957 за имот на улица 108 бр.14 на собрание на Град Скопје- геодетска управа Скопје, бр. 2/329 од 24.02.1978 година.

Комисијата за одлучување по барањата за денационализација на верските објекти на верските заедници во Република Македонија констатира дека по службена должност се прибавени следните писмени докази:

-Стар предмет-известие со списи бр.03-482 од 22.11.2000 година, со решение Н бр. 146 А/59 од 30.07.1959 година од Комисија за национализација на НОО Општина Саат кула-Скопје, решение од 26.10.1948 година од извршен одбор на градски народен одбор Скопје и решение бр.01-3940/1 од 24.05.1961 година од комисија за национализација при извршниот совет на НРМ и тапија Р.бр. 790/61 од 07.06.1961 година од НО на општина Кале Скопје;

-Указ за прогласување од значење за републичкото стопанство следните претпријатија (точка 91 Хотел Капан, вакувски Скопје У.бр. 24 од 28.04.1948 година (сл. Весник на НРМ бр. 13 од 15.05.1948 година);
-Известие број 03-481 од 22.11.2000 година од Државен завод за геодетски работи-одделение за премер и катастар -Скопје;
-Заклучок ДН бр. 19-08-715/1 (38) од 07.10.2007 година за раздвојување на предметот ДН бр. 19-08-715/1 (38) од 07.09.2000 година -од оваа Комисија ;
-Решение ДН бр. 19-08-715/1 (38)-4 од 07.10.2008 година од оваа Комисија;
-Имотен лист бр. 9314 за КО Центар 1 за КП 9345, 9351, 9352, 9353, 9354, 9355, 9356, 9357 и 9358 и имотен лист бр. 9314 за КО Центар 1 за КП 9359;
-Известие бр. 11-13369/1 од 16.08.2007 година од Јавно претпријатие за стопанисување со стамбен и деловен простор на Р.М со табеларен преглед;
-Известие бр. 02-2364/1 од 19.02.2008 година и бр. 41-2364/8 од 31.07.2008 година од Министерство за култура;
-Известие бр. 08-1278/2 од 27.06.2008 година од Министерство за култура управа за заштита на културно наследство;
-Известие со скици бр. 19-08-715/1 (38) од 06.07.2009 година и УП бр. 1132/280 од 03.12.2007 година.

Согласно член 10 став 2 од Уредбата за спроведување на постапката за денационализација, втор примерок од барањето со списите е доставен до Државниот правобранител на Република Македонија (примено во архива 06.10.2000 година).

Комисијата за одлучување по барањата за денационализација од верските објекти на верските заедници во Република Македонија со седиште во Скопје, какао надлежен орган, разгледувајќи го барањето, приложените и прибавените списи ја утврди следната фактичка состојба.

Барателот во барање наведе дека со Решение за национализација од 28.04.1948 година на Извршниот одбор на Градски Народен Одбор Скопје (бр. 5150) и Решение за национализација на НОО Кале-Скопје точка 8 и 15 бил одземен недвижниот имот- Капан ан, земјиште и објект во вкупна површина од 2.022 м2.

Со увид во Указот на Владата на НРМ У.бр. 24, од 28.04.1948 година (Службен весник на НРМ, бр.13/48) се утврди дека на предлог на Владата на НРМ а согласно со Законот за национализација на приватните стопански претпријатија, Президиумот на Народното Собрание на НРМ го прогласил од значење за републиканското стопанство Хотелот КАПАН.

Со увид во Решението за национализација од 28.04.1948 година на Извршниот одбор на Градскиот Народен Одбор Скопје се утврди дека согласно со Решението на Владата на НРМ бр.5150, од 28.04.1948 година е национализиран анос-КАПАН АН сопственост на Вакувската управа кој се наоѓа на ул. 108, бр. 14 и кој по катастарските книги се води на КП бр. 4957 во површина од 2.022 м2 заедно со целиот инвентар.

Од Решението за национализација бр. 301/59, од 13.05.1960 година на комисијата за национализација на НОО Кале-Скопје точка 8 и 15, која е посочена од барателот се утврди дека под точката 8 национализирана е

деловна зграда на ул.394 бр.91 на КП бр. 4957 која се состои од 11 работни простории, а под точката 15 национализирана е деловна просторија на ул. 108 бр. 14 подигната на КП бр. 4957 која се состои од приземје и кат со три простории и на приземјето и на катот.

Со увид во списите на стариот предмет за национализација (доставен од Државниот завод за геодетски работи-Одделение за премер и катастар Скопје со допис бр. 03-482, од 22.11.2000 година) се утврди дека со решението за национализација Н.бр.146 а /59, од 30.07.1959 година на комисијата за национализација на НОО на Саат Кула-Скопје во точка 20 е национализирана деловна зграда на ул. 108 бр. 14 од три дукани на КП бр. 4957, во точка 47 е национализирана деловна зграда на ул. 394 бр. 91 од еден дуќан на КП бр.4957.

Од списите на стариот предмет за национализација кон кои е приложена во оригинал Тапија Р.бр.790/1961 од 07.06.1961 година (број под кој е заверена од Околскиот суд Скопје 1 Скопје) се утврди дека Народниот одбор на општина Кале извршил убаштинување на имот кој се наоѓа на ул. 108 бр. 14, а се состои од зграда Капан ан, приземје и кат, кој служи и како стамбена зграда и како деловна просторија со магацини во приземјето, подигната на КП бр.4957 во површина од 1.772 м2 од кое под зграда 1.520 м2 и двор од 252 м2. Од Тапијата во точка 2 под г) е видно дека Народниот одбор на општина Кале врз основа на доказите утврдил дека овој имот постанал општонородна сопственост во 1948 година по основ на национализација од бившиот сопственик Вакувство поверенство со Указот на Владата на НРМ од 1948 година. Согласно точка 5 од Тапијата е видно дека изграденото и неизграденото градежно земјиште на КП бр.4957 е во површина од 1.772 м2 од кое под зграда 1.520м2 и дворно место 252 м2 е национализирано заедно со објектот и станало општонороден имот.

Од решението бр. 01-3940/1 од 24.05.1961 година на комисијата за национализација при Извршниот совет на НРМ произлегува дека е поништено решението бр. 301/59 од 13.05.1960 година во однос на повеќе точки меѓу кои и точка 8 и 15 и се оставаат во сопственост на Исламска Верска Заедница на НРМ.

Со увид во уверението за извршени промени во катастарот на недвижностите за КО Скопје за земјиште на КП бр.4957 издадено под УП,бр.1118/3163 од 26.06.2007 година, на Државниот завод за геодетски работи-Сектор за премер и катастар-Скопје се утврди дека во 1929/31 година имотот на КП 4957 како земјиште под зграда од 1.520м2 и двор од 252 м2 бил евидентиран во ПЛ 8438 на Вакувското поверенство. Во 1961 година врз основа на Тапија Р.бр.745/1961, Р.бр.790/1961 и Р.бр.791/1961 сите на Околски суд Скопје 1 Скопје овој имот е евидентиран во ПЛ 11919-Општонороден имот -НОО Кале.

Во 1972 година врз основа на Службен весник бр.13/1948, Решение за национализација бр. 5150/1948 година на Извршен одбор на ГНО Скопје и Тапија Р.бр.790/1961 на Околски суд Скопје1 Скопје имотот на КП бр. 4957 како земјиште под зграда 1.490 м2 и двор 532 м2 се евидентира во ПЛ 11919-Општонороден имот-НОО Кале. Во 1991 година се евидентира на Република Македонија во ПЛ 8464.

Според тоа видно од погоре цитираните списи овој недвижен имот е одземен од повеќе наврати од страна на државата и тоа најнапред во 1948 година кога е национализиран поради негово стопанско значење како хотел, а потоа и во текот на 1959 и 1960 година при спроведување на Законот за национализација на наемни згради и градежно земјиште, кога всушност во зависност од територијалниот пристап одлучувале две Комисии- Комисија на општина Кале и Саат кула.

Меѓутоа, за оваа Комисија неспорно е дека како момент на одземање всушност е спроведувањето на Указот на Владата на НРМ У.бр.24 од 28.04.1948 година и Тапијата Р.бр.790/61 од 07.06.1961 година на Околскиот суд Скопје 1 Скопје.

Од одговорот на Јавното претпријатие за стопанисување со стамбен и деловен простор на Р.М бр. 11-13369/1 од 16.08.2008 година и доставените прегледи произлегува дека деловниот простор на објектот Капан ан го користи оваа предпријатие. Од истиот допис произлегува дека деловниот простор нема зголемена вредност. Од прегледот на деловниот простор-национализиран на Јавното предпријатие за стопанисување со стамбен и деловен простор на Р.М од 07.08.2007 година произлегува дека дел од поранешната КП 4957 КО Скопје, денес представува КП 9345, 9351, 9352, 9353, 9354, 9355, 9356, 9357 и 9358 сите КО Центар 1 на ул. Битпазарска се користи за комерцијални цели од страна на повеќе правни и физички лица и истото е предмет на денационализација во овој предмет само земјиштето под објекти кои според имотниот лист бр.9314 КО Центар1 е во површина од 356 м2. Додека деловниот простор дуќани на приземје и подрум се вратени во сопственост со решение ДН 19-08-715/1 (38)-4 од 07.10.2008 година од оваа Комисија.

Од прегледот на ЈПССДП на Р.М на деловен простор – културно историски споменици кој представува дел од поранешна КП 4957 КО Скопје, а денес КП 9346 се утврди дека се работи за следните деловни простории на ул. Градишка бр. 14 и тоа: дуќан на приземје во површина од 8,68 м2, локал 21, дуќан на приземје во површина од 7,33 м2, локал 20, дуќан на приземје во површина од 38,01 м2, локал 1, дуќан на приземје во површина од 14,30 м2, локал 3, дуќан на приземје во површина од 16,21 м2, локал 9, дуќан на приземје во површина од 14,61 м2, локал 5, дуќан на приземје во површина од 14,63 м2, локал 7, дуќан на приземје во површина од 14,30 м2, локал 8, дуќан на приземје во површина од 24,88 м2, локал 2, дуќан на приземје во површина од 15,57 м2, локал 15, дуќан на приземје во површина од 15,57 м2, локал 17, дуќан на приземје во површина од 16,35 м2, локал 19, дуќан на приземје во површина од 15,97 м2, локал 10, дуќан на приземје во површина од 15,82 м2, локал 13, дуќан на приземје во површина од 16,53 м2, локал 11, дуќан на приземје во површина од 24,86 м2, локал 12, дуќан на приземје во површина од 15,82 м2, локал 14, дуќан на приземје во површина од 15,97 м2, локал 18, дуќан на приземје во површина од 16,08 м2, локал 6, дуќан на приземје во површина од 15,57 м2, локал 16, дуќан на приземје во површина од 21,68 м2, локал 22, дуќан на кат во површина од 22,65 м2, локал 114, дуќан на кат во површина од 34,67 м2, локал 111, дуќан на кат

во површина од 36,01 м2, локал 104, дуќан на кат во површина од 88,25 м2, локал 119, 120, 121 и 122, дуќан на кат во површина од 20,38 м2, локал 106, дуќан на кат во површина од 20,82 м2, локал 107, дуќан на кат во површина од 21,31 м2, локал 108, дуќан на кат во површина од 17,98 м2, локал 105, дуќан на кат во површина од 26,68 м2, локал 110, дуќан на кат во површина од 31,47 м2, локал 116, дуќан на кат во површина од 20,07 м2, локал 112, дуќан на кат во површина од 18,02 м2, локал 115, дуќан на кат во површина од 24,11 м2, локал 113, дуќан на кат во површина од 110,87 м2, локал 101, 102 и 103, дуќан на кат во површина од 22,27 м2, локал 117, дуќан на кат во површина од 19,84 м2, локал 109, дуќан на кат во површина од 22,04 м2, локал 118, дуќан на кат во површина 33,00 од м2, локал 123, дуќан на кат во површина од 18,68 м2, локал 100.

Од известието со скицата бр. 19-08-715/1 (38) од 06.07.2009 година произлегува дека стручни лица со претставник на исламската верска заедница е излезено на лице место и е утврдена фактичката состојба. Имено, од извршениот увид е утврдено дека истото представува земјиште под зграда, дворно место и деловни простории во самиот објект кој представува поранешна КП 4957 КО Скопје, предмет на денационализација, а која денес представува цела КП 9346 земјиште под зграда од 28 м2 и цела КП 9359 земјиште под зграда во површина од 1.091 м2 и двор 322 м2 евидентирани во КП 9314 на име Р.М.

Од извршениот увид на КП 9359 исто така е утврдено дека се наоѓаат деловните простории идентификувани од локал 1 до 22 на приземје и од локал 100 до локал 123 на кат 1, поединечно опишани во точка 3 од диспозитивот и страна 6 и 7 во образложението.

Од известието бр.03-481 од 22.11.2000 година од Државниот завод за геодетски работи одделение за премер и катастар Скопје, произлегува дека доказ за платен надомест за национализирана недвижност на КП 4357 (4957) КО Скопје не е пронајден.

Во врска со статусот на овој објект кој според прегледот на Јавното претпријатие за стопанисување со стамбен и деловен простор е означен како културно историски споменик. Комисијата за денационализација прибави известување од надлежниот орган, односно од Министерството за култура бр. 02-2364/1 од 19.02.2008 година и бр. 41-2364/8 од 31.07.2008 година и мислење број 08-1278/2 од 27.06.2008 година од Министерство за култура управа за заштита на културното наследство.

Според овие известија произлегува дека објектот кој е предмет на денационализација има својство на споменик на културата врз основа на акт-решение на републичкиот завод за заштита на споменицитена културата. Согласно решението за заштита на споменици на културата и Законот за заштита на споменици на културата (Сл. весник на СРМ бр. 24/73) овој објект има третман на објект ставен под заштита како споменик на културата, односно културно добро. Според мислењето на министерството за култура законските одредби не содржат основ за селективен пристап за посебна и гарантирана заштита, ниту пак категоризира на спомениците на културата.

Согласно член 175 од Законот за заштита на културното наследство (сл. весник на Р.М бр. 20/04-114/07) спомениците на културата чие својство е утврдено со решение остануваат под заштита како културно наследство до завршување на постапката на нивна ревалоризација согласно Закон.

Од горното неспорно произлегува дека овој објект нема третман на објект ставен под заштита на споменици на културата и дека нема посебна и гарантирана заштита утврдена со Закон ниту пак е извршена категоризација како споменици на културата.

Имајќи го во предвид горе изнесеното, како и фактот дека објектот-Капан ан и земјиштето под објектот и објектите околу Капан ан (поранешната КП 4957 КО Скопје) на лице место постои и дека е евидентирано во сопственост на Република Македонија-корисник Јавното претпријатие за стопанисување со станбен и деловен простор на Р.М Скопје, Комисијата согласно членовите 20, 23, 29 и 30 од Законот за денационализација смета дека истиот може да биде предмет на реално враќање во сопственост, па поради тоа одлучи барањето да го уважи.

При одлучувањето Комисијата имаше во предвид дека барателот бара имот кој представува КП 4957 КО Скопје стар премер, во површина од 20,22 м² објект и земјиште, надворешни и внатрешни деловни простории, кои денес представуваат КП 9351, 9352, 9353, 9354, 9355, 9356, 9357, 9358, 9345, 9346 и 9344/1 сите КО Центар 1. Во врска со горното Комисијата заведе став да одлучува врз основа на податоците за површините од Тапијата Р бр. 790/61 од 07.06.1961 година и уверението за движење УП бр. 1118/3163 од 26.06.2007 година каде е утврдено дека предмет на денационализација е површина од 1.772 м² од поранешната КП 4957 КО Скопје, од кои земјиште под зграда од 1.520 м² и двор 252 м², а не 2.022 м² како што барателот бара.

При одлучувањето Комисијата утврди дека Исламската заедница на Р.М - Муфтиство Скопје е правен следбеник на овој имот, ова произлегува согласно од наводите и доказите приложени од барателот, според кои Вакувството поверенство постоело од 1948 година како организација со посебен имот признат од државата (доказ за тоа е земањето на истиот имот), а дека подоцнежните промени следеле со устројство на државата и преписите кои го поределувале правниот субјективитет на верските организации.

Според истите вакувската управа, односно поверенство преминало во старешинство на Исламската заедница. Правниот континуитет меѓу барателот и поранешниот сопственик, произлегува и од актите на исламската заедница со кои е утврдена внатрешната организација и актот за регистрација на верските заедници и религиозни групи во регистарот при Министерството за внатрешни работи и Комисијата за односи со верските заедници. Со оглед на фактот дека за овој објект е утврдено дека нема третман на објект ставен под заштита како споменик на културата со Закон и дека нема посебна и гарантирана заштита, произлегува дека нема основ за примена на член 7 став 2 од Законот за денационализација бидејќи во конкретниот случај предметниот објект не е објект определен со закон како

објект од особено културно и историско значење, тука е објект ставен под заштита со решение на надлежен орган.

Во врска со горното, а согласно член 205 од Законот за општата управна постапка се донесе решение како во диспозитивот.

УПАТСТВО ЗА ПРАВНО СРЕДСТВО: Против ова решение може да се изјави жалба преку оваа Комисија, до Владата на Република Македонија-Комисија за решавање на управни спорови од втор степен од областа на денационализација во рок од 15 дена од приемот на решението.

Решено во Скопје на ден 13.08.2009 година, под ДН број 19-08-715/1 (38)-2.

**Комисија за одлучување по
барањата за денационализација
поднесени од старешините на верските
објекти на верските заедници во
Република Македонија I со седиште
во Министерството за финансии**

**Претседател,
Зоран Глигоров**

Доставено до:
-Барателот
-Државен правобранител на
Република Македонија

Х.К.

2. Zahtjev za denacionalizaciju sa brojem 19-385 / 07-2 od 20.11.2007. godine, koji je podnijelo muftistvo Štipa i Džamiski Medžlis u Pekčevu

ДН број 19- 385/07-2

Министерот за финансии, преку Комисијата за одлучување по барањата за денационализација поднесени од старешините на верските објекти на верските заедници во Република Македонија I, со седиште во Министерството за финансии, постапувајќи по барањето за денационализација ДН број 19-385/07-2 од 20.11.2007 година поднесени од барателот Исламска заедница-Муфтиство Штип-џамиски одбор Пехчево, врз основа на член 15 став 2 од Законот за денационализација („Службен весник на Република Македонија“ број 43/2000 пречистен текст) на ден 29.10.2009 година, донесе

РЕШЕНИЕ

1. Барањето за денационализација ДН број 19-385/07-2 од 20.11.2007 година поднесено од Исламска заедница-Муфтиство Штип-џамиски одбор Пехчево- **СЕ УВАЖУВА.**

2. За недвижнит имот во м.в. Турски гробишта во површина од 20.000 м2 (2 хектари) одземено од државата без правен основ при спроведување на Законот за аграрна реформа **СЕ ОПРЕДЕЛУВА НАДОМЕСТ** во износ од 220.000,00 денари.

Видот на надоместот ќе се утврди со дополнително решение.

Образложение

Барателот Исламска заедница-Муфтиство Штип-џамиски одбор Пехчево, до Министерството за финансии- Управа за имотно правни работи, Подрачна единица Центар поднесе барање за денационализација под ДН број 19-385/07-2 од 20.11.2007 година.

Кон барањето ги приложи следните писмени докази:

- Парцелационен список на Пехчево и околија Беровска;
- Потврда бр. 12-152/3 од 12.01.1998 година од Владата на Република Македонија-Републичка Комисија за односи со верските заедници Скопје и Решение за извршена промена кај субјектот бр. 27-90605/2 од 29.05.2000 година од Заводот за статистика на Република Македонија.

Комисијата за одлучување по барањата за денационализација од верските објекти на верските заедници во Република Македонија

констатира дека по службена должност се прибавени следните писмени докази:

- Уверение за движење на парцела во КО Пехчево со скица бр. 14-1212/80 од 23.07.2008 година од Државен завод за геодетски работи-оддел за премер и катастар Берово.
- Записник за извршен увид на лице место од 31.07.2008 година од Државен завод за геодетски работи-оддел за премер и катастар Берово.
- Правилник за извршување на Законот за аграрна реформа (Сл. Весник на Н.Р.М бр.3 од 09.02.1946 година).
- Ценовник на земјиште.

Согласно член 10 став 2 од Уредбата за спроведување на постапката за денационализација, втор примерок од барањето со списите е доставен до Државниот правобранител на Република Македонија.

Комисијата за одлучување по барањата за денационализација од верските објекти на верските заедници во Република Македонија со седиште во Скопје, како надлежен орган, разгледувајќи го барањето, приложените и прибавените списи на ден 09.10.2008 година под ДН бр. 19-385/07 донела решение со кое барањето го уважила со што недвижниот имот во површина од 13.402 м² што представува дел од КП 1122 во површина од 97 м², дел од КП 1124 во површина од 1511 м² и дел од КП 1131 во површина од 11794 м² го вратила во сопственост, а за останатиот дел од 20.000 м² (2 хектари) утврдила надомест во износ од 230.930,00 денари. Видот на надоместот е утврдено да се определи со дополнително решение.

Незадоволен од горното решение Државното правобранителство на Република Македонија -Кочани поднело жалба до Владата на Република Македонија- Комисија за решавање во управна постапка од втор степен од областа на денационализацијата. Комисијата на ден 18.05.2009 година разгледувајќи го барањето донела решение под УП бр. 44-2844/1 со кое жалбата се уважила, а решението го поништила под ДН бр. 19-385/07 од 09.10.2008 година и предметот го вратила на повторно постапување и одлучување.

Комисијата за денационализација постапувајќи по наводите на второстепениот орган прибави извод од детален урбанистички план бр. 0302-769/2 од 19.08.2009 година од општина Пехчево и записник за увид на лице место бр. 19-08-385 (517) од 17.09.2009 година од комисија за утврдување на функционалноста на градежно неизградено земјиште.

Од парцелациониот список за Пехчево околија Беровска произлегува дека со одлука за експропријација и доделување на земја од 12.02.1946 година одземено е мера во м.в. Турски гробишта во површина од 2 хектари

сопственост на џамија Пехчево со утврдени граници на новодобиените парцели.

Од правилникот за извршување на Законот за аргарна реформа (сл. Весник бр.3 од 09.02.1946 година) произлегува дека према член 1 под „в“ се одземаат сите земјишни поседи на црквите и џамиите, а на манастирите истите други врсти задужбини верски и световни ќе се одзме само вишокот над 10 хектари.

Од уверението за движење на парцела во КО Пехчево број 14-1212/80 од 23.07.2008 година од Државниот завод за геодетски работи-Одделение за премер и катастар Берово се утврди дека по парцелациониот список е извршена идентификација на лице место во присуство на претставник на џамискиот одбор Пехчево. Истовремено е изработен дигитален преклоп на графичките подлоги врз чија основа се утврдиле податоците од пописниот катастар од 1995 година и премерниот катастар од 1982 година.

Со пописниот катастар недвижниот имот бил запишан во 3 блока и тоа: блок 43 со индикации КП 43/20 во м.в. Бадавица, блок бр. 42/1 и блок 41 каде не можело да се идентификува во која КП била предметната недвижност, но од доказите и увидот на лице место произлегува дека од 1955 до 1982 година била државна сопственост.

Со премерот од 1978 година за КО Пехчево извршено со авионско снимање опишаните површини во блок 43, 42 и 41 од старата парцела во м.в. Турски гробишта во површина од 20.000 м² биле евидентирани во 7 нови парцелациони броеви и индикации и тоа:

- дел од КП бр. 1134 во површина од 1392 м²,
- дел од КП бр. 1132 во површина од 2830 м² + 951 м² (3781 м²),
- дел од КП бр. 1224 во површина од 1378 м²,
- дел од КП бр. 1123 во површина од 47 м²,
- дел од КП бр. 1122 во површина од 97 м²,
- дел од КП бр. 1124 во површина од 1511 м² и
- дел од КП бр. 1131 во површина од 11794 м²,

Според податоците од истото уверение за овој имот се утврди дека:

- делот од КП бр. 1134 во површина од 1392 м² денес претставува имот сопственост на Република Македонија-корисник Министерство за внатрешни работи-ОВР Берово-Полициска станица Пехчево,
- делот од КП бр. 1132 во површина од 2830 м² + 951 м² односно 3781 м², денес претставува Здравствен дом Пехчево,
- делот од КП бр. 1224 во површина од 1378 м² денес претставува ул. „22 Декември“,
- делот од КП бр. 1123 во површина од 47 м² претставува пат ул. „Индустриска“,
- Од Записникот за увид на лице место од 21.07.2008 година за КП бр. 1134, 1132, КП бр. 1124 и КП бр. 1123 произлегува истата констатација.

- Делот од КП бр. 1122, во површина од 97 м2 денес претставува КП бр. 1122/2 во м.в. „Индустриска“, шума 2-ра класа и е евидентирана во ИЛ 781 на Република Македонија,
- делот од КП бр. 1124, во површина од 1511 м2 денес претставува КП бр. 1124/2 во м.в. „Индустриска“, шума 4 класа и е евидентирана во ПЛ 784 Република Македонија -корисник ПОС Црн Бор-Пехчево, и
- делот од КП бр. 1131 во површина од 11794 м2 денес претставува КП бр. 1132/2 во м.в. „Керамидница“ шума 1 класа и е евидентирана во ПЛ 784 Република Македонија-корисник ПОС Црн Бор-Пехчево.

Од записникот за увид на лице место од 21.07.2008 КП бр. 1122, на лице место претставува ниско стеблеста шума, КП бр. 1124 претставува мешовита ниско стеблеста шума, а КП бр. 1131 претставува борова шума.

Од погоре утврдената фактичка состојба се утврди дека делот од КП бр. 1134 во површина од 1392 м2, делот од КП бр. 1132 во површина од 2830 м2 + 951 м2 односно 3781 м2, делот од КП бр. 1224 во површина од 1378м2 и делот од КП бр. 1123 во површина од 47 м2, денес претставува градежно изградено земјиште, односно полициска станица, здравствен дом и пат.

За делот од КП бр. 1122, во површина од 97 м2 денес КП бр. 1122/2 во м.в. „Индустриска“, шума 2-ра класа, делот од КП бр. 1124, во површина од 1.511 м2 денес КП бр. 1124/2 во м.в. „Индустриска“ шума 4 класа и делот од КП. бр. 1131 во површина од 11.794 м2 денес КП бр. 1131/2 во м.в. „Керамидница“ шума 1 класа се утврди дека е празно земјиште сопственост на Република Македонија-корисник ПОС Црн Бор-Пехчево.

Од Изводот од ДУП произлегува дека КП бр. 1122, 1124 и 1131 КО Пехчево ул. „Индустриска“ во Пехчево е во централното градско подрачје во зона на домување.

Од скицата произлегува дека во дел е изградено а во дел не е изградено и не се предвидени градби, туку останува и понатамо шумско зеленило.

Од записникот за увид на лице место бр. 19-08-385/1 (517) од 17.09.2009 година на комисијата за утврдување на функционалноста на градежно неизградено земјиште произлегува дека КП бр. 1122 КО Пехчево во дел од 97 м2 е предвидено градба на улица.

Во врска со горното неможе да биде предмет на реално враќање.

Земјиштето од КП 1124 КО Пехчево во површина од 1.511 м2 денес исто така е во функција на постојната улица и според изводот од ДУП е предвидено изградба на улица, додека земјиштето од КП 1131 КО Пехчево во површина од 11.794 м2 на лице место претставува дел од празен просторво кој дел има цевовод за парно греење и во дел висока борова шума во која според изводот од ДУП не е предвидена градба на објекти, туку се задржува заленилото од борова шума.

Во врска со горното Комисијата смета дека недвижниот имот од 20.000 м2 (2хекатри) кој бил одземен без правен основ а при извршување на Законот за аграрна реформа и кој денес претставува дел од КП 1134,

1132, 1224, 1123, 1122, 1124 и 1131 претставува градежно изградено земјиште и истиот не може да биде предмет на реално враќање.

Во врска со горното, а согласно член 37 од Законот за денационализација се определува надомест во износ од 220.000,00 денари.

Видот на надоместот ќе се утврди со дополнително решение.

При определување на надоместот се имаше во предвид чл. 11 од Уредбата за начинот и постапката за утврдување на вредноста на имотот предмет на денационализација и ценовникот за недвижности за земјоделско земјиште од Управа за јавни приходи Берово, каде е утврдено дека за пасиште 3 класа е утврдена цена од 11 денари по м2.

Во врска со горното, а согласно член 205 од Законот за општата управна постапка се донесе решение како во диспозитивот.

УПАТСТВО ЗА ПРАВНО СРЕДСТВО: Против ова решение може да се изјави жалба преку оваа Комисија, до Владата на Република Македонија-Комисија за решавање на управни спорови од втор степен од областа на денационализација во рок од 15 дена од приемот на решението.

Решено во Скопје на ден 29.10.2009 година, под ДН број 19- 385/07-2

**Комисија за одлучување по
барањата за денационализација
поднесени од старешините на верските
објекти на верските заедници во
Република Македонија I со седиште
во Министерството за финансии**

Претседател,
Зоран Длигоров

Доставено до:

- Барателот
- Државен правобранител на Република Македонија

Х.К.

3. Zahtjev za denacionalizaciju pod brojem 19-08-580 / 1 (554) od 14.05.2002. godine podneto od strane Skopskog muftistva

M.C. ISLĀM DINI BİRLİĞİ - MÜFTÜLÜK
ISLAMSKA VJERSKA ZAJEDNICA RM - MUFTISTVO

Бр.-Нр. 262

СКОПЈЕ ШКУП - ШКУП СКОПЈЕ
СКОПЈЕ - ШКУП ШКУП СКОПЈЕ

ДН.бр.19-08-580/1 (554) Центар

Министерот за финансии, преку Комисијата за одлучување по барањата за денационализација поднесени од старешините на верските објекти на верските заедници во Република Македонија, со седиште во Министерството за финансии, постапувајќи по барањето за денационализација ДН.бр.19-08-580/1 (554) од 14.05.2002 година, поднесено од барателот Исламската Заедница - Муфтиство Скопје, врз основа на член 15 став 2 од Законот за денационализација ("Службен весник на РМ", број 43/2000 пречистен текст и согласно член 205 од Законот за општата управна постапка ("Службен весник на РМ", бр. 38/2005) на ден 12.01.2009 година, го донесе следното

РЕШЕНИЕ

Барањето за денационализација ДН.бр.19-08-580/1 (554) од 14.05.2002 година, поднесено од Исламската заедница во Република Македонија - Муфтиство Скопје, за недвижен имот кој претставува Безистен на КП.бр.3443/1 КО Скопје, **СЕ ОДБИВА КАКО НЕОСНОВАНО.**

Образложение

Барателот Исламската заедница - Муфтиство Скопје, до Управата за имотно правни работи - Подрачна единица Центар-Скопје, поднесе барање за денационализација ДН.бр.19-08-580/1 (554) од 14.05.2002 година за недвижен имот на КП.бр.3443/1 КО Скопје, одземен како магацински простор во Безистенот.

Кон барањето барателот ги има приложено следните писмени докази: Уверение за извршени промени во катастарскиот операт на земјиштето за КО Скопје за земјиште на КП.бр.3443/1 под УП.бр.1118/3162 од 18.06.2007 година, на Државен завод за геодетски работи-Сектор за премер и катастар во Скопје; Решение за национализација бр.1572 од 26.02.1952 година на Извршниот одбор на НО на град Скопје; и Копија од стар катастарскио план за КО Скопје за КП.бр.3443/1.

Комисијата за одлучување по барањата за денационализација од верските објекти на верските заедници во Република Македонија, констатира дека по службена должност се прибавени: Известување број 1103/652/1, од 10.07.2002 година на Државниот завод за геодетски работи-Одделение за премер и катастар Скопје дека не е пронајден стар предмет, ниту доказ за платен надомест; скица од Државниот завод за геодетски работи-Скопје за КП.бр.3443/1 КО Скопје; Одговор бр.11-1/738, од 19.04.2006 година на Државниот архив на РМ-ПО Скопје дека не е пронајден доказ за исплатен надомест; Одговор бр.11-1527/2, од 21.06.2007 година на Град Скопје-Сектор за правни работи-Одделение за недвижен имот и постапка за експропријација на недвижности дека не располагаат со докази за стариот предмет и за платен надомест; Одговор бр.11-1/1406, од 25.06.2007 година на Државниот архив на РМ-ПО Скопје со кое се доставува Извештај на Комисијата за увид на лице место за национализираните Вакуфски магацини од 30.01.1951 година и Решение за национализација бр.1572 од 26.02.1952 година на Извршниот одбор на НО на град Скопје, додека не е пронајден доказ за исплатен надомест; Одговор на барање од Јавното претпријатие за стопанисување со станбен и деловен простор на РМ бр.10-15673/1, од 23.08.2007 година дека не располагаат со документација за одземање и за платен надомест; и Одговор на барање од Јавното претпријатие за стопанисување со станбен и деловен простор на РМ бр.11-13369/4, од 16.08.2007 година кон кое е доставен преглед на национализиран имот во Старата чаршија со произнесување дека предметниот имот нема зголемена вредност.

Согласно член 10 став 2 од Уредбата за спроведување на постапката за денационализација втор примерок е доставен до Јавното правобранителство на РМ (примено во архивата 31.05.2002 година).

Исто така, Комисијата за денационализација прибави и Известие од Министерството за култура бр.02-2364/1, од 19.02.2008 година.

Комисијата за одлучување по барањата за денационализација од верските објекти на верските заедници во Република Македонија со седиште во Скопје разгледувајќи го барањето, приложените и прибавените докази кон предметот ја утврди следната фактичка состојба.

Барателот во барањето наведе дека со Решение за национализација бр.1572 од 26.11.1952 година на Извршниот одбор на НО на град Скопје му бил одземен недвижниот имот - магацински простор, познат како Безистен на КП.бр.3443/1 КО Скопје во Старата чаршија.

Со увид во Решението за национализација бр.1572 од 26.02.1952 година на Извршниот одбор на НО на град Скопје се утврди дека овој орган согласно со решението на Владата на НРМ бр.5150/48 биле национализирани некои објекти (хотели и анови) сопственост на Вакувското поверенство согласно со Законот за изменување и дополнување на Законот за национализација на приватните стопански претпријатија и дека со тоа решение не биле точно определени кои објекти биле опфатени со национализацијата. Имено од диспозитивот на ова решение кое по својата природа е утврдително, произлегува дека магацинот кој се наоѓа во Безистенот треба да остане како национализиран имот, затоа што е во состав на Безистенот, претставува дел на истиот и е со капацитет над 100 тона.

Со увид во Извештајот на Комисијата за увид на лице место за национализираните Вакуфски магацини од 30.01.1951 година се утврди дека истата извршила преглед на сите магацини бивша сопственост на Вакуфската дирекција во Скопје, меѓу кои и оној во Безистенот, притоа констатирајќи дека магацинот се наоѓа во самиот Безистен, односно претставува дел од самиот Безистен и е со капацитет од над 100 тона. Оваа Комисија всушност постапувала по Решението за национализација на Владата на НРМ бр.5150 од 28.04.1948 година.

Меѓутоа, со увид во Уверението за извршени промени во катастарскиот операт на земјиштето за КО Скопје за земјиште на КП.бр.3443/1 под УП.бр.1118/3162 од 18.06.2007 година, на Државен завод за геодетски работи-Сектор за премер и катастар во Скопје се утврди дека во 1929/31 година имотот на КП.бр.3443/1 како земјиште под зграда од 556 м² и двор од 205 м² бил евидентиран во ПЛ 8544 на Хаџи-Рамадановиќ и дека истата состојба е потврдена и со ревизијата во 1948 година. Во 1961 година со Тапија Р.бр.955/61 на Околински суд Скопје 1 Скопје имотот на ова КП целосно се евидентира на општонароден имот.

Од Известието бр.1103/652/1, од 10.07.2002 година на Државниот завод за геодетски работи-Одделение за премер и катастар Скопје, Одговорот бр.11-1/738, од 19.04.2006 година на Државниот архив на РМ-ПО Скопје и Одговорот бр.11-1527/2, од 21.06.2007 година на Град Скопје-Сектор за правни работи-Одделение за недвижен имот и постапка за експропријација на недвижности, се утврди дека дека не располагаат со докази за стариот предмет и дека не е пронајден доказ за исплатен надомест.

Од Одговорот бр.11-1/1406, од 25.06.2007 година на Државниот архив на РМ-ПО Скопје е видно дека е доставено Решението бр.1572 од 26.02.1952 година на Извршниот одбор на Народниот одбор на град Скопје, како и Извештај на Комисијата за увид на лице место за национализираните Вакуфски магацини од 30.01.1951, додека не и решението бр.5150/48 на Владата на НРМ.

За таа цел Комисијата за денационализација прибави копија на Решението бр. 5150/48 на Владата на НРМ кое е објавено во Службен весник на НРМ, бр.14/1948 година.

Со увид во истото се утврди дека под А) Магацини точка 14 бил национализиран имот сопственост на Муфтиството Скопје.

Од Одговор на барање од Јавното претпријатие за стопанисување со станбен и деловен простор на РМ бр.11-13369/4, од 16.08.2007 година кон кое е доставен преглед на деловен простор во Старата чаршија со произнесување дека предметниот имот нема зголемена вредност, се утврди дека ова претпријатие располага со предметниот имот и дека истиот нема зголемена вредност. Дел од овој имот се користи бесправно, дел со обновени а дел со необновени договори. Целокупниот имот се користи за комерцијални цели од страна на повеќе физички и правни лица.

Според податоците на Јавното претпријатие недвижниот имот на КП.бр.3443/1-стар премер во КО Скопје (Безистен), денес КП.бр.9106 КО Центар 1 претставува збир од 14 деловни простории. Всушност имотот Безистен денес претставува: 1, деловен простор на приземје во површина од 37.30 м² и кат во површина од 39,09 м², локал 13;

2.деловен простор на приземје во површина од 22.50 м² и кат во површина од 21,18 м², локал 1; 3.деловен простор на приземје во површина од 10.37 м² и кат во површина од 10,06 м², локал 5; 4.деловен простор на приземје во површина од 13.90 м² и кат во површина од 13,67 м², локал 7; 5.деловен простор на приземје во површина од 33.50 м² и кат во површина од 33,69 м², локал 9; 6.деловен простор на приземје во површина од 22.27 м² и кат во површина од 22,16 м², локал 12; 7.деловен простор на приземје во површина од 13.36 м² и кат во површина од 14,58 м², локал 11; 8.деловен простор на приземје во површина од 38.23 м² и кат во површина од 40,00 м², локал 14; 9.деловен простор на приземје во површина од 22.87 м² и кат во површина од 20,79 м², локал 2; 10.деловен простор на приземје во површина од 21.53 м² и кат во површина од 19,57 м², локал 6; 11.деловен простор на приземје во површина од 31.03 м² и кат во површина од 30,08 м², локал 10; 12.деловен простор на приземје во површина од 32.01 м² и кат во површина од 30,49 м², локал 4; 13.деловен простор на приземје во површина од 11.12 м² и кат во површина од 10,65 м², локал 8; и 14.заеднички простории во површина од 15.00 м².

Од увидот на лице место кој го изврши оваа Комисија се утврди истата состојба, односно дека стариот објект постои на лице место, дека во дел деловните простории се користат а во дел се затворени.

Согласно податоците на Јавното претпријатие за стопанисување со станбен и деловен простор на РМ-ПЕ Скопје се утврди дека деловен простор на приземје, односно под објект е се вкупна површина од **325.00 м²**.

Имајќи ја предвид погореизнесената фактичка состојба Комисијата за денационализација неспорно утврди дека имотот означен како Безистен, односно КП.бр. 3443/1-стар премер во КО Скопје во катастарската евиденција не бил евидентиран во сопственост на барателот, туку како сопственост на физичко лице. Комисијата за денационализација го имаше предвид актот за одземање, односно бр.1572 од 26.02.1952 година на Извршниот одбор на Народниот одбор на град Скопје, како и извештајот од 30.01.1951 година, но од истите утврди дека како сопственик не се наведува барателот, односно тогашното Вакувско поверенство.

Со цел да се разреши оваа состојба Комисијата за денационализација го прибави во фотокопија стариот Поседовен лист бр.8438 на Вакувското поверенство. Со увид во истиот неспорно се утврди дека овој имот не бил евидентиран како сопственост на барателот, односно Вакувско поверенство.

Врз основа на погоре изнесеното, Комисијата за денационализација утврди дека барањето е неосновано поради што одлучи истото да го одбие.

Согласно со член 2 од Законот за денационализација се враќа имот односно се дава надомест за имот на верски храмови, манастири и вакафи одземени од 2 август 1944 година врз основа на прописите со кои е вршено општо одземање и ограничување на сопственоста, врз основа на прописите за одземање на имот заради остварување на општокорисни цели, како и имот експропиран заради остварување на општо-корисни цели, односно општ интерес, ако не се исполнети условите за враќање на имотот според одредбите за експропријација и без правна основа.

Според член 3 од Законот за денационализација определени изрази од член 2 на овој закон го имаат следново значење:

"верски храм" христијанска црква и молитвен дом, исламска џамија и еврејска синагога и

"верски вакаф" неутуѓив имот наменет за религиозни и хумани цели.

Со оглед дека за предметниот имот на КП.бр.3443/1-стар премер во КО Скопје, денес КП.бр.9106 КО Центар 1 се утврди дека не бил во сопственост на барателот кое нешто е видно од стариот Поседовен лист бр.8438 на Вакувското поверенство, како и од службената катастарска евиденција. Од тие причини а согласно член 2 од Законот за денационализација, Комисијата за денационализација одлучи барањето на барателот да го одбие како неосновано од причина што ниту непосредно ниту посредно утврди дека овој имотот некогаш бил во сопственост на барателот и дека му бил одземен од страна на државата, а барателот во барањето наведе дека нема тапија (била изгубена).

Имајќи го предвид погоре наведеното, а согласно член 205 од Законот за општата управна постапка следува да се донесе решение како во диспозитивот.

УПАТСТВО ЗА ПРАВНО СРЕДСТВО: Против ова решение може да се изјави жалба преку оваа Комисија, до Владата на Република Македонија - Комисија за решавање во управна постапка во втор степен од областа на денационализација во рок од 15 дена од приемот на решението.

Решено во Скопје на ден 12.01.2009 година, под ДН.бр.19-08-580/1 (554).

Комисија за одлучување на барањата за денационализација поднесени од верските објекти на верските заедници во Република Македонија со седиште во Скопје

Претседател,

Љубомир Јорданов

Доставено до:

- Барателот, и
- Државен правобранителство на РМ-Скопје.

ЉЈ

4. Predmet za denacionalizaciju Harabati Baba Tekije u Tetovu

 Нотар Лирим Абдили

 Тетово

Податоци за сертификатот на АМН на Р. Македонија

 Издаден на: 26.12.2017 во 09:27:43

 Сервисен број: 04 на 04 05

 Внесен на: 01.09.2019

 Број на документот: 06.02.2017 во 09:27:43

 Документот е дигитално потпишан и е правно валиден

ИМОТЕН ЛИСТ број: 104327 ПРЕПИС Катастарска општина: ТЕТОВО-2

РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

 ЈА ЗА КАТАСТАР НА НЕДВИЖНОСТИ

 -33261/2017 од 26.12.2017 09:27:28

А: ПОДАТОЦИ ЗА НОСИТЕЛОТ НА ПРАВОТО НА СОПСТВЕНОСТ		Адреса / Серцито		Ден на поднесување	Правен основ на запишување	Бр. на пред. по кој е извршено запишување	Датум и час на запишување
Име и презиме / Назим	РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА	ГОРКЕ ПЕТРОВ 68, ТЕТОВО		13/11/19/13/161	решение ДН бр.17-4/3(1703/4)-4 од 31.08.2015 од мин. за финансии преку комисија за одлучување по барањата за денационализација поднесени од старешините на верските објекти на верските заедници во Р. Македонија 2 со седниците во Скопје со препис улп.345/2017 од 13.03.2017 од нотар ненад тритуновски тетово.	1112-1322/2017	15.03.2017 10:41:05
...	РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА			42/13/161		1112-1322/2017	15.03.2017 10:41:05

Б: ПОДАТОЦИ ЗА ЗЕМЈИШТЕТО (КАТАСТАРСКА ПАРЦЕЛА) И ЗА ПРАВОТО НА СОПСТВЕНОСТ		Катастарски		Попршина во м2		Сопственост / сопственост / заедничка сопственост		Право преземено при конверзија на податоците од стариот егистр		Бр. на пред. по кој е извршено запишување		Датум и час на запишување	
Видно место/улица	ГРАД	Катастарски						Сопственост / сопственост / заедничка сопственост	Право преземено при конверзија на податоците од стариот егистр	Бр. на пред. по кој е извршено запишување	Датум и час на запишување		
		Култур	Маса	Попршина во м2	Сопственост / сопственост / заедничка сопственост	Попршина во м2	Сопственост / сопственост / заедничка сопственост						
ГРАД	ГРАД	03	003	10641	СОСОПСТВЕНОСТ	10641	СОСОПСТВЕНОСТ		1112-1322/2017	15.03.2017 10:41:05			
ГРАД	ГРАД	03	003 1	450	СОСОПСТВЕНОСТ	450	СОСОПСТВЕНОСТ		1112-1322/2017	15.03.2017 10:41:05			
ГРАД	ГРАД	03	003 2	442	СОСОПСТВЕНОСТ	442	СОСОПСТВЕНОСТ		1112-1322/2017	15.03.2017 10:41:05			
ГРАД	ГРАД	03	003 3	375	СОСОПСТВЕНОСТ	375	СОСОПСТВЕНОСТ		1112-1322/2017	15.03.2017 10:41:05			
ГРАД	ГРАД	03	003 4	287	СОСОПСТВЕНОСТ	287	СОСОПСТВЕНОСТ		1112-1322/2017	15.03.2017 10:41:05			
ГРАД	ГРАД	03	003 5	225	СОСОПСТВЕНОСТ	225	СОСОПСТВЕНОСТ		1112-1322/2017	15.03.2017 10:41:05			
ГРАД	ГРАД	03	003 6	173	СОСОПСТВЕНОСТ	173	СОСОПСТВЕНОСТ		1112-1322/2017	15.03.2017 10:41:05			

Arabat B. Tes
Muz

ДН.бр.17-4/3 (1708/4)-4 Тетово

Министерот за финансии, преку Комисијата за одлучување по барањата за денационализација поднесени од старешините на верските објекти на верските заедници во Република Македонија 2, со седиште во Скопје, постапувајќи по барањето за денационализација ДН.бр.17-4/1 (1708/4) од 09.01.2001 година поднесено од Исламската верска заедница во Република Македонија-Муфтиство во Тетово, врз основа на член 15 став 2 од Законот за денационализација ("Службен весник на РМ", број 43/2000- пречистен текст) на ден 31.08.2015 година, го донесе следното

РЕШЕНИЕ

Делумното решение ДН.бр.17-4/2 (1708/4)-4 од 04.08.2015 година **СЕ ОГЛАСУВА ЗА НИШТОВНО ВО ЦЕЛОСТ** и гласи:

1. Барањето за денационализација ДН.бр.17-4/1 (1708/4) од 09.01.2001 година поднесено од Исламската верска заедница во Република Македонија-Муфтиство во Тетово, **СЕ УВАЖУВА**.

2. Недвижниот имот со вкупна површина од 18.374 м² во КО Тетово 2, што претставува:

- а) дел од поранешна КП.бр.3148 во КО Тетово, која денес претставува:
 - дел од КП.бр.7928 со површина од 425 м²,
 - дел од КП.бр.7927 со површина од 428 м²,
 - дел од КП.бр.7930 со површина од 3 м², сите КО Тетово 2,
- б) поранешна КП.бр.3149 во КО Тетово, која денес претставува:
 - дел од КП.бр.7927 со површина од 1.496 м²,
 - дел од КП.бр.7930 со површина од 896 м², двете во КО Тетово 2,
- в) дел од поранешна КП.бр.3150 во КО Тетово, која денес претставува:
 - дел од КП.бр.7930 со површина од 8.765 м²,
 - дел од КП.бр.7925 со површина од 2.036 м²,
 - дел од КП.бр.7927 со површина од 79 м² и
 - дел од КП.бр.7926 со површина од 9 м², сите во КО Тетово 2,
- г) поранешна КП.бр.3151 во КО Тетово, која денес претставува:
 - дел од КП.бр.7925 со површина од 772 м²,
 - дел од КП.бр.7930 со површина од 155 м² и
 - дел од КП.бр.7926 со површина од 10 м² сите во КО Тетово 2,
- д) поранешна КП.бр.3153 во КО Тетово, која денес претставува:
 - дел од КП.бр.7930 со површина од 3.300 м² во КО Тетово 2,

одземен од барателот во корист на државата со Решение за одземање градежно земјиште за уредување на Градскиот музеј во Тетово бр.01-7467 од 26.09.1966 година донесено од Собрание на Општина Тетово **СЕ ВРАЌА ВО СОПСТВЕНОСТ** на барателот Исламска верска заедница во Република Македонија-Муфтиство во Тетово.

3. За зголемената вредност на недвижниот имот од точка 2 на ова решение, ќе се одлучи со посебно решение.

4. По правосилноста на ова решение недвижниот имот од точка 2 на ова решение да се евидентира во Агенција за катастар на недвижности-Тетово на име на барателот-Исламска верска заедница во Република Македонија-Муфтиство во Тетово.

5. Предавањето во владение на недвижниот имот ќе се изврши по правосилноста на ова решение.

6. СЕ ДАВА НАДОМЕСТ во вкупен износ од **61.000,00 денари**, на барателот Исламска верска заедница во Република Македонија-Муфтиство во Тетово, за недвижниот имот со вкупна површина од 61 м2 во КО Тетово 2, што претставува:

-дел од поранешна КП.бр.3148 во КО Тетово, кој денес претставува дел од КП.бр.9085 со површина од 15 м2 во КО Тетово 2 и

-поранешна КП.бр.3150 во КО Тетово, која денес претставува дел од КП.бр.9085 со површина од 46 м2 во КО Тетово 2.

7. Видот на надоместот ќе се определи со дополнително решение.

8. За недвижниот имот кој претставува КП.бр.3154 овошна градина 1 класа во површина од 7.256 м2 во КО Тетово, одземена со решение за одземање градежно земјиште за уредување на Градскиот музеј во Тетово бр.01-7467 од 26.09.1966 година, ќе се одлучува со дополнително решение.

Образложение

Постапувајќи по насоките во пресудата на Вишиот Управен суд на Република Македонија УЖ-1 број 86/2015 од 04.02.2015 година, Комисијата за денационализација на ден 04.08.2015 година донесе делумно решение ДН.бр.17-4/2 (1708/4)-4.

Врз основа на увид во горенаведеното делумно решение ДН.бр.17-4/2 (1708/4)-4 од 04.08.2015 година, Комисијата за денационализација утврди дека со истото не е постапено во целост по насоките од пресудата на Вишиот Управен суд на Република Македонија УЖ-1 број 86/2015 од 04.02.2015 година, односно дека со делумното решение не е утврдено дали недвижниот имот, што се враќа во сопственост има зголемена вредност, поради што согласно со одредбите од член 267 и член 268 од Законот за општата управна постапка, одлучи истото да го поништи.

Барателот Исламска верска заедница во Република Македонија - Муфтиство во Тетово до Управата за имотно правни работи - Одделение во Тетово поднесе барање за денационализација ДН.бр.17-4/1 (1708/4) од 09.01.2001 година за недвижниот имот во КО Тетово во вкупна површина од 25.675 м2 и тоа: КП.бр.3150, КП.бр.3148, КП.бр.3149, КП.бр.3151, КП.бр.3153 и КП.бр.3154.

Постапувајќи по барањето за денационализација, Комисијата за одлучување по барањата за денационализација со делумно решение ДН.бр.17-4/2 (1708/4) од 09.04.2010 година го уважи барањето за денационализација ДН бр.17-4/1 (1708/4) од 09.01.2001 година, на начин што на барателот му врати во сопственост дел од недвижен имот во комплексот Арабати Баба Теќе во КО Тетово, а за преостанатиот дел одлучи да решава со дополнително решение.

Незадоволен од донесеното решение Државниот правобранител на Република Македонија за подрачје на Тетово, поднел жалба до Владата на Република Македонија-Комисија за решавање во управна постапка во втор степен од областа на денационализација, која со решение УП бр.36-443 од 13.04.2011 година, ја уважи жалбата и го поништи решението ДН.бр.17-4/2 (1708/4) од 09.04.2010 година.

Во повторната постапка, Комисијата за одлучување по барањата за денационализација поднесени од старешините на верските објекти на верските заедници во Република Македонија 2 со седиште во Скопје, како надлежен орган го разгледа барањето, приложените и прибавени писмени докази и ценејќи ги наодите на Комисијата за решавање на управни постапки од втор степен од областа на денационализација при Владата на Република Македонија, донесе делумно решение ДН.бр.17-4/2 (1708/4)-4 од 24.06.2011 година, на начин што на барателот му врати во сопственост дел од недвижен имот на КП.бр.3150, КП.бр.3148, КП.бр.3149, КП.бр.3151, КП.бр.3153 во комплексот Арабати Баба Теке во КО Тетово, а за КП.бр.3154 во КО Тетово одлучи да решава со дополнително решение.

Незадоволен од донесеното решение Државното правобранителство на Република Македонија за подрачје на Тетово, поднесе тужба до Управниот суд на Република Македонија, кој со пресуда У-2.бр.1332/2011 од 09.05.2013 година, ја одби како неоснована тужбата на Државното правобранителство на Република Македонија за подрачје на Тетово.

Државното правобранителство на Република Македонија за подрачје на Тетово, до Вишиот Управен суд на Република Македонија поднесе жалба против пресудата на Управниот суд на Република Македонија У-2.бр.1332/2011 од 09.05.2013 година, кој со Пресуда УЖ-1.бр.86/2015 од 04.02.2015 година, ја уважи жалбата и ја преиначи пресудата на Управниот суд на Република Македонија У-2.бр.1332/2011 од 09.05.2013 година и одлучи дека тужбата на тужителот Државно правобранителство на Република Македонија за подрачје на Тетово се уважува и оспореното решение ДН.бр.17-4/2 (1708/4)-3 од 24.06.2011 година се поништува.

Вишиот Управен суд на Република Македонија смета дека Комисијата за денационализација не постапила по укажувањата на второстепениот орган, дека не ја утврдила фактичката состојба во однос на прашањето дали и во кој обем предметниот недвижен имот може да биде предмет на реално враќање согласно член 22-б од Законот за денационализација, не прибавила дополнителни докази во смисла на преклоп скици со целосно прикажување на катастарските парцели, кои биле предмет на одземањето со катастарските парцели од важечкиот премер, ниту пак надлежната Комисија за функционалност не се произнела околу можноста за реално враќање на земјиштето, дека покрај земјиштето вратени се и објекти без да се утврди дали недвижниот имот што се враќа во сопственост има зголемена вредност, ниту се прибавени докази дали се работи за објекти од особено културно и историско значење кои согласно член 6 став (2) од Законот за денационализација не може да бидат предмет на денационализација, дека не се прибавени докази дали правосилно е завршен заведениот спор од Волнарскиот комбинат Тодор Ципровски Мерџан Тетекс Тетово за сопственоста на објектите, кои му биле дадени на користење и каков е исходот од истиот, како и при повторното одлучување да ја има предвид доставената документација, особено Известувањето на Управата за заштита на културното наследство бр.08-1932/2 од 16.07.2010 година и врз основа на правилно и целосно утврдената фактичка состојба, правилно да ги примени одредбите од Законот за денационализација и Законот за општата управна постапка.

Комисијата за одлучување по барањата за денационализација поднесени од старешините на верските објекти на верските заедници во Република Македонија 2 со седиште во Скопје, постапувајќи по насоките на судот, повторно го разгледа барањето, приложените и дополнително прибавените докази и ја утврди следнава фактичка состојба:

Имено, Комисијата за денационализација констатира дека кон барањето, барателот ги приложил следните писмени докази: Решение за одземање градежно земјиште за уредување на Градскиот музеј во Тетово бр.01-7467 од 26.09.1966 година донесено од Собрание на Општина Тетово, Полномошно и ПЛ бр.3893 за КО Тетово, а дополнително достави фактури за извршени плаќања за интервенции на оштетените делови од објекти во комплексот.

Исто така, се констатира дека Комисијата за одлучување по барањата за денационализација поднесени од старешините на верските објекти на верските заедници во Република Македонија по службена должност се обезбедени следните писмени докази:

1-Известување Р.бр.43/07 од 06.12.2007 година од Државно правобранителство на РМ Тетово кон кое се приложени Решение за надомест бр.03-12495/2 од 21.05.1965 година на Комисијата за определување на надомест за експроприрани недвижности на СО Тетово со кое е определен надомест за зграда на КП.бр.2184, Решение за надомест бр.05-1488/3 од 16.04.1963 година на Комисијата за определување на надомест за експроприрани недвижности на СО Тетово со кое е определен надомест за куќа и Заклучок за исправка на Решението за надомест бр.05-1428/3 од 16.04.1963 година, Решение за надомест бр.05-597/3 од 04.10.1963 година на Комисијата за определување на надомест за експроприрани недвижности на СО Тетово со кое е определен надомест за дуќан и Заклучок за исправка на Решението за надомест бр.05-597/3 од 04.04.1963 година, Решение за надомест бр.05-4768/61-16 од 21.04.1962 година на Комисијата за определување на надомест за експроприрани недвижности на СО Тетово со кое е определен надомест за 2 дуќани, Решение за надомест бр.03-6832/2 од 26.10.1965 година на Комисијата за определување на надомест за експроприрани недвижности на СО Тетово со кое е определен надомест за памија и други списи, односно записници и преписки.

2-Известување ДН.бр.12/01 од 22.02.2001 година од Јавното правобранителство на РМ Тетово со кое се известува/укажува на Управата за имотно правни работи-Тетово, дека имотот што е предмет на денационализација не може да биде предмет на денационализација според член 7 став 2 од Законот за денационализација, затоа што објектите се прогласени за културно историски споменици според решение на централниот завод за заштитување на културните споменици и природните реткости бр.22 од 10.02.1953 година и известието на Агенцијата за приватизација на Република Македонија бр.868/2 од 02.03.1995 година.

3-Уверенија за движење од Државен завод за геодетски работи Одделение за премер и катастар Тетово УП бр.1212-17/1 од 03.07.2007 година и УП бр.1104-224/1 од 10.12.2000 година.

4-Допис од Државен архив на Р.М. ПО Тетово бр.11-2/441 од 06.07.2007 година,

5-Известување од Општина Тетово бр.12-1680/2 од 09.07.2007 година,

6-Записник од извршен увид на лице место ДН.бр.17-4/2 (1708/4) од 26.10.2007 година,

7-Извештај од Министерство за транспорт и врски ПЕ Тетово бр.13-827/2 од 23.03.2004 година, кон кое приложен Генерален урбанистички план бр.07-430/3 од 16.04.2003 година,

8-Известување бр.03-28/3 од 08.04.2010 година од Национална установа-Музеј на Тетовскиот крај Тетово,

9-Известување со ситуација бр.17-4/1-1 од 08.06.2015 година од вешто лице геометар со скици,

10-Записник бр.19-4/1 од 09.07.2015 година од извршен увид на лице место од Комисија за утврдување на функционалноста на градежно неизградено земјиште кое се бара да се врати во сопственост на катастарска парцела на која постои објект,

11-Одговор на барање ДН.бр.1101-118/11 од 09.06.2015 година со прилог Пресуда ТС-233/11 од 04.07.2014 година на Основниот суд Тетово, Пресуда ТСЖ.бр.932/14 од 20.05.2015 година на Апелациониот суд Гостивар и Делумна Пресуда ПС.бр.114/03 од 26.04.2005 година на Основниот суд Тетово и

12-Известување бр.08-1932/2 од 16.07.2010 година од Управа за заштита на културно наследство при Министерство за култура.

Согласно член 10 став 2 од Уредбата за спроведување на постапката за денационализација втор примерок со списите е доставен до Државното правобранителство на Република Македонија.

Барателот во барањето наведе дека од Исламска верска заедница во Република Македонија-Муфтиство во Тетово бил одземен недвижен имот со Решение за одземање градежно земјиште за уредување на Градскиот музеј во Тетово бр.01-7467 од 26.09.1966 година донесено од Собрание на

Општина Тетово и тоа: КП.бр.3150, КП.бр.3148, КП.бр.3149, КП.бр.3151, КП.бр.3153 и КП.бр.3154, сите во КО Тетово.

Од наведеното решение се утврди дека во полза на Општината Тетово, а за реализација на урбанистичкото решение на Град Тетово се одземаат од владение КП.бр.3150 во површина од 10.935 м², КП.бр.3148 во површина од 871 м², КП.бр.3149 во површина од 2.392 м², КП.бр.3151 во површина од 937 м², КП.бр.3153 со површина од 3.284 м² и КП.бр.3154 со површина од 7.256 м². Од истото решение се утврди дека овој имот бил сопственост на вакуфот Харабати теке и дека истиот се одзема затоа што веднаш по ослободувањето, па и во моментот на одземањето бил сместен и му служат на Музејот на Град Тетово.

Според уверенијата за движење, Комисијата за денационализација утврди дека предметните парцели биле евидентирани во ПЛ.бр.3530 за КО Тетово на Добро на Вакуф Харабат Теке Тетово, а во 1966 година се евидентираат во ПЛ.бр.7354 за КО Тетово на Општонароден имот Музеј Тетово. Во 1994 година КП.бр.3149, КП.бр.3150 и КП.бр.3153 се топат (спојуваат) во КП.бр.3150 куќа на музеј 810 м² и двор 3.591 м² во ПЛ.бр.7354 на РМ корисник Музеј Тетово, додека КП.бр.3153 хотел 55.000 м² со КП.бр.6453/2 шума од 2.052 м² во ПЛ.бр.3893 на Општонароден имот на СО Тетово. При тоа се утврди дека во 1966 година со наведеното решение за одземање КП.бр.3154/1 со површина од 7.562 м² се евидентира во ПЛ.бр.7354 за КО Тетово на Република Македонија - корисник Музеј Тетово.

Според ПЛ.бр.7354 за КО Тетово КП.бр.3148 гробишта од 178 м², КП.бр.3150 под објект од 810 м² и двор од 3.591 м², КП.бр.3151 гробишта од 937 м² се евидентирани на Република Македонија-корисник Музеј, а согласно Известувањето бр.03-28/3 од 08.04.2010 година од Национална установа-Музеј на Тетовскиот крај Тетово, истите од 2001 година не се присутни и немаат никакви ингеренции на наведениот имот во комплексот Арабати Баба Теке.

Со увид во известувањето од Државно правобранителство на РМ Тетово Р.бр.43/07 од 06.12.2007 година и приложените записници и решенија за надоместок, Комисијата за денационализација утврди дека наведените докази се однесуваа за определен надомест за друг недвижен имот кој бил експроприран (зграда, куќа, дуќани, џамија), односно дека не се однесуваат за погоренаведениот недвижен имот, одземен со Решението за одземање градежно земјиште за уредување на Градскиот музеј во Тетово бр.01-7467 од 26.09.1966 година, ниту пак истите претставуваат сигурен доказ за даден, односно платен надомест согласно член 8 од Законот за денационализација (чек, спогодба и сл.).

Од дописот на Државниот архив на Република Македонија ПО Тетово бр.11-2/441 од 06.07.2007 година се утврди дека овој орган не поседува докази за платен надомест за предметниот недвижен имот, туку само Решение за одземање градежно земјиште за уредување на Градскиот музеј во Тетово бр.01-7467 од 26.09.1966 година донесено од Собрание на Општина Тетово.

Истата состојба е потврдена и од Известувањето на Општина Тетово бр.12-1680/2 од 09.07.2007 година, според кое овој орган не располага со било каква финансиска документација.

Според Извештајот на Министерството за транспорт и врски ПЕ Тетово бр.13-827/2 од 23.03.2004 година, кон кој е приложен Генерален урбанистички план бр.07-430/3 од 16.04.2003 година се утврди дека имотот кој е предмет на барањето за денационализација, односно КП.бр.3148, КП.бр.3150, КП.бр.3151, КП.бр.3153 и КП.бр.3154 се зафатени со угостителски комплекс.

Според увидот на лице место извршен од страна на Комисијата за денационализација се утврди дека:

-КП.бр.3148 гробишта влегува во оградениот дел на во комплексот Арабати Баба Теке,
-на КП.бр.3150 постојат објектите и се во состав на комплексот Арабати Баба Теке а преостанатиот дел е двор околу истите,
-КП.бр.3151 претставува земјиште во површина од 937 м2 и е во комплексот Арабати Баба Теке,
-на КП.бр.3153 постојат објектите (цамија, шадрван и други), а преостанатиот дел е двор КП.бр.3153 двор и се во состав на комплексот Арабати Баба Теке, и
-КП.бр.3154 е надвор од комплексот Арабати Баба Теке, односно во дел е индивидуални објекти и пат, а во дел влегува во состав на поправниот дом.

Според премерот од 1939 година, КП.бр.3148 КО Тетово била евидентирана со површина од 871 м2, а денес претставува дел од КП.бр.7928 во површина од 425м2, дел од КП.бр.7927 во површина од 428 м2, дел од КП.бр.7930 во површина од 3 м2, дел од КП.бр.9085 со површина од 15 м2. Според состојбата од катастар на недвижности за КО Тетово-2 денешната КП.бр.7928 е запишана во ИЛ.бр.102658 како градежно неизградено земјиште со површина од 430 м2 со право на сопственост на Република Македонија. Денешната КП.бр.7927 е запишана во ИЛ.бр.102656 како пасиште 3-та класа од 2.005 м2 и земјиште под зграда од 11 м2 со право на сопственост на земјиштето на Република Македонија. Денешната КП.бр.7930 е запишана во ИЛ.бр.102657 со вкупна површина од 13.161 м2 со право на сопственост на Република Македонија. Денешната КП.бр. 9085 е евидентирана во ИЛ.бр.2 како улица од 11.559 м2 без утврдено и запишано право на можниот носител Република Македонија.

Поранешната КП.бр.3149 КО Тетово во површина од 2.392 м2 денес претставува изградено земјиште како дел од комплексот Теке и тоа како дел од КП.бр.7927 во површина од 1.496 м2 и дел од КП.бр.7930 во површина од 896 м2. Денешната КП.бр.7927 КО Тетово-2 е запишана во ИЛ.бр.102656 како пасиште 3-та класа од 2.005 м2 и земјиште под зграда од 11 м2 со право на сопственост на земјиштето на Република Македонија. Денешната КП.бр.7930 КО Тетово-2 е запишана во ИЛ.бр.102657 со вкупна површина од 13.161 м2 со право на сопственост на Република Македонија.

Поранешната КП.бр.3151 во површина од 937 м2 денес претставува изградено земјиште како дел од КП.бр.7925 во површина од 772 м2, дел од КП.бр.7930 во површина од 155 м2 и дел од КП.бр.7926 во површина од 10 м2. Денешната КП.бр.7925 КО Тетово-2 е запишана во ИЛ.бр.102655 со вкупна површина од 2.810 м2 со право на сопственост на земјиштето на Република Македонија. Денешната КП.бр.7930 КО Тетово-2 е запишана во ИЛ.бр.102657 со вкупна површина од 13.161 м2 со право на сопственост на Република Македонија. Денешната КП.бр.7926 КО Тетово-2 е евидентирана во ИЛ.бр.6440 како нива 3-та класа со површина од 9.317 м2 без утврдено и запишано право.

Поранешната КП.бр.3153 во површина од 3.284 м2 денес претставува изградено земјиште како дел од КП.бр.7930 во површина од 3.300 м2. Денешната КП.бр.7930 КО Тетово-2 е запишана во ИЛ.бр.102657 со вкупна површина од 13.161 м2 со право на сопственост на РепубликаМакедонија.

Поранешната КП.бр.3150 во површина од 10.935 м2 денес претставува изградено земјиште како дел од КП.бр.7930 во површина од 8.765 м2, дел од КП.бр.7925 во површина од 2.036 м2, дел од КП.бр.7927 во површина од 79 м2, дел од улица од КП.бр.4085 во површина од 43 м2 и 3 м2 и дел од КП.бр.7926 во површина од 9 м2. Денешната КП.бр.7930 КО Тетово-2 е запишана во ИЛ.бр.102657 со вкупна површина од 13.161 м2 со право на сопственост на Република Македонија. Денешната КП.бр.7925 КО Тетово-2 е запишана во ИЛ.бр.102655 со вкупна површина од 2.810 м2 со право на сопственост на земјиштето на Република Македонија. Денешната КП.бр.7927 КО Тетово-2 е запишана во ИЛ.бр.102656 како пасиште 3-та класа од 2.005 м2 и земјиште под зграда од 11 м2 со право на сопственост на земјиштето на Република Македонија. Денешната КП.бр.9085 е евидентирана во ИЛ.бр.2 како улица од 11.559 м2 без утврдено и запишано право на можниот

носител Република Македонија. Денешната КП.бр.7926 КО Тетово-2 е евидентирана во ИЛ.бр.6440 како нива 3-та класа со површина од 9.317 м² без утврдено и запишано право.

Од тие причини Комисијата за денационализација утврди дека не постојат пречки имотот на КП.бр.3148, КП.бр.3150, КП.бр.3151 и КП.бр.3153 кои влегуваат во состав на комплексот Арабаги Баба Теке да биде предмет на реално враќање, додека за КП.бр.3154 постои потреба да се доутврди фактичката состојба.

Имајќи го предвид погореизнесеното се утврди дека од барателот, а во корист на државата бил одземен недвижниот имот на КП.бр.3148, КП.бр.3149, КП.бр.3150, КП.бр.3151, КП.бр.3153 и КП.бр.3154, сите во КО Тетово, без притоа на поранешниот сопственик да му се определи било каков надомест, поради што утврди дека барањето е основано и одлучи истото да го уважи.

Согласно со член 2 од Законот за денационализација се враќа имот односно се дава надомест за имот на верски храмови, манастири и вакафи одземени од 2 август 1944 година врз основа на прописите со кои е вршено општо одземање и ограничување на сопственоста, врз основа на прописите за одземање на имот заради остварување на општокорисни цели, како и имот експроприран заради остварување на општо-корисни цели, односно општ интерес, ако не се исполнети условите за враќање на имотот според одредбите за експропријација и без правна основа.

Според член 3 од Законот за денационализација определени изрази од член 2 на овој закон го имаат следново значење:

"верски храм" христијанска црква и молитвен дом, исламска џамија и еврејска синагога и
"верски вакаф" неопуѓив имот наменет за религиозни и хумани цели.

Комисијата за денационализација го имаше во предвид и Известувањето ДН.бр.12/01 од 22.02.2001 година од Јавното правобранителство на РМ Тетово со кое се известува/укажува дека имотот што е предмет на денационализација не може да биде предмет на денационализација според член 6 став 2 од Законот за денационализација, затоа што објектите се прогласени за културно историски споменици според решение на Централниот завод за заштитување на културните споменици и природните реткости бр.22 од 10.02.1953 година и Известието на Агенцијата за приватизација на РМ бр.868/2 од 02.03.1995 година, меѓутоа истиот не можеше да го прифати како основан.

Исто така, Комисијата за денационализација го имаше во предвид и Известувањето бр.08-1932/2 од 16.07.2010 година од Министерство за култура Управа за заштита на културното наследство, според кое, на објектот Арабаги Баба Теке со Решение бр.22 од 10.02.1953 година од Централниот завод за заштитување на културни споменици и природни реткости му е утврдено својство на споменик на културата и е запишан во Централниот регистар под бр.426 и дека новиот сопственик треба да биде известен дека сите интервенции на заштитеното добро може да се вршат само со претходно одобрение на надлежната институција во согласност со Законот за заштита на културното наследство.

При одлучувањето Комисијата за денационализација ја имаше во предвид цитираната одредба на член 6 од Законот за денационализација, според која предмет на денационализација не е имот кој е одземен според Законот за ревизија за доделување земја на колонисти и аграрни интересенти, одземен по основа на губење на државјанство по сила на закон или правосилна пресуда, за имот за кој е склучена спогодба за обештетување на одземен имот како и предмети и објекти од особено културно и историско значење и природни реткости определени со закон.

Во конкретниов случај, Комисијата за денационализација, одлучи дека нема услови за примена на член 6 став 2 од Законот за денационализација, од причина што недвижниот имот кој е одземен од барателот со Решение за одземање градежно земјиште за уредување на Градскиот музеј во Тетово бр.01-7467 од 26.09.1966 година на Собранието на Општина Тетово, не е одземен како објект од културно и историско значење туку е одземено градежно неизградено земјиште за уредување на градскиот музеј во Тетово, а согласно поседовните листови бр.7354 и бр.3962 за КО Тетово, истиот не претставува имот од културно и историско значење.

Ова дотолку повеќе што според известувањето бр.03-28/3 од 08.04.2010 година, Националната установа Музеј на Тетовскиот крај Тетово, од 2001 година, истата не го користи и нема никакви ингеренции на комплексот Арабати Баба Теке.

Комисијата за денационализација дополнително прибави докази-Пресуда ТС-233/11 од 04.07.2014 година на Основниот суд Тетово, Пресуда ТСЖ.бр.932/14 од 20.05.2015 година на Апелациониот суд Гостивар и Делумна Пресуда ПС.бр.114/03 од 26.04.2005 година на Основниот суд Тетово, за заведените судски спор пред Основниот суд Тетово од Волнарскиот комбинат Тодор Циповски Мерџан ТЕТЕКС Тетово, против тужените ИВЗ Тетово, Исламска Бектешка заедница Тетово и Република Македонија, при што се утврди дека дека постапката за предавање во владение против прво и второтужениот е правосилно завршена со одбивање на тужбеното барање.

Од Записникот бр.19-4/1 од 09.07.2015 година од извршен увид на лице место од Комисија за утврдување на функционалноста на градежно неизградено земјиште кое се бара да се врати во сопственост на катастарска парцела на која постои објект, според кој земјиштето од поранешните КП.бр.3150, КП.бр.3148, КП.бр.3149, КП.бр.3151 и КП.бр.3153 во КО Тетово претставува ограден простор со високи камени ѕидови каде постојат објекти од поранешен комплекс Теке, согласно со приложениот ГУП бр.13-827/2 од 23.03.2004 година донесен со Одлука бр.07-430/3 од 16.04.2003 година, комплексот Теке влегува во дел со намена угостителски комплекс и истиот може да биде предмет на реално враќање.

Согласно со наведеното, поранешните КП.бр.3148, КП.бр.3149, КП.бр.3150, КП.бр.3153 и КП.бр.3151, сите во КО Тетово, денес претставуваат дел со вкупна површина од 18.374 м² од КП.бр.7928, КП.бр.7930, КП.бр.9085, КП.бр.7925, КП.бр.7926 и КП.бр.7927, сите во КО Тетово 2, кои се во сопственост на Република Македонија и согласно член 20 и член 28 од Законот за денационализација, Комисијата за одлучување по барањата за денационализација поднесени од старешините на верските објекти на верските заедници во Република Македонија 2, одлучи овој недвижен имот да го врати во сопственост на барателот Исламската верска заедница во Република Македонија - Муфтиство во Тетово.

Во однос на насоката од пресудата на Вишиот Управен суд на Република Македонија УЖ-1 број 86/2015 од 04.02.2015 година, да се утврди дали недвижниот имот што се враќа во сопственост има зголемена вредност, Комисијата за денационализација оцени дека доколку се поднесе барање за утврдување на постоење на зголемена вредност на недвижниот имот од точка 2 од диспозитивот на ова решение, за истото ќе се одлучи со посебно решение согласно со одредбите од член 21 од Законот за денационализација.

За преостанатиот дел од предметниот имот со вкупна површина од 61 м², кој денес претставува делови од КП.бр.9085 со површини од 15 м² и 46 м² во КО Тетово 2, за кој се утврди дека претставува дел од улица, согласно член 10 од Законот за денационализација, Комисијата одлучи да не се враќа во сопственост на барателот, а за истиот да даде надомест согласно член 37 од Законот за денационализација во вкупен износ од 61.000,00 денари.

И
и

Вредноста на земјиштето во површина од 61 м² кое не се враќа во сопственост, Комисијата за денационализација го утврди и пресмета согласно одредбите од член 14 од Уредбата за начинот и постапката за утврдување на вредноста на имотот кој е предмет на денационализација и табеларниот преглед за реонизација и зоните на град Тетово каде за земјиште во III зона е определен надомест од 1.000,00 денари по 1 м².

За недвижниот имот на КП.бр.3154 овошна градина 1 класа во површина од 7.256 м² во КО Тетово, одземена со наведеното решение за одземање градежно земјиште за уредување на Градскиот музеј во Тетово бр.01-7467 од 26.09.1966 година, денес е евидентирана на Воспитно Поправниот Дом, поради што Комисијата за денационализација одлучи за истата да решава со дополнително решение, по дополнително утврдување на фактичката состојба.

Во врска со горенаведеното, а согласно со член 267 и член 268 од Законот за општата управна постапка се донесе решение како во диспозитивот.

УПАТСТВО ЗА ПРАВНО СРЕДСТВО: Против ова решение не може да се изјави жалба. Против истото може да се поведе управен спор со тужба пред Управниот суд во рок од 30 дена од денот на приемот на решението.

Решено во Скопје на ден 31.08.2015 година, под ДН.бр.17-4/3 (1708/4)-4.

Комисија за одлучување по барањата за денационализација поднесени од старешините на верските објекти на верските заедници во Република Македонија 2

Претседател,
Бубомир Јорданов

Доставено до:
- Барателот, и
- Државно правобранителство на РМ-Тетово.
ф.г.

*Решението е илавошичко
на ден 31.08.2017 година
Гамузи на заверка
21.02.2017 година
Претседател на Комисија
Бубомир Јорданов*

СНИГА

5. Predmet za denacionalizaciju Popravnog Doma u Tetovu

ДН.бр.19-227/4 (1708) 62 Тетово

Министерот за финансии, преку Комисијата за одлучување по барањата за денационализација поднесени од старешините на верските објекти на верските заедници во Република Македонија-2, со седиште во Министерството за финансии, постапувајќи по барањето за денационализација ДН.бр.19-227/1(1708)62 од 07.05.2002 година поднесено од Исламската заедница во Република Македонија-Муфтиство во Тетово, постапувајќи по решението на пресудата на Управниот суд на Република Македонија У-2.бр.756/2015 од 27.10.2016 година, врз основа на член 15 став (2) од Законот за денационализација ("Службен весник на РМ" бр.43/2000 пречистен текст) и член 242 став (2) од Законот за општата управна постапка ("Службен весник на РМ" бр.38/2005...бр.51/2011) на ден 01.03.2017 година, го донесе следното

ДЕЛУМНО РЕШЕНИЕ

1. Барањето за денационализација ДН.бр.19-227/1(1708)62 од 07.05.2002 година поднесено од Исламската верска заедница во Република Македонија, Муфтиство Тетово, **СЕ УВАЖУВА.**

2. **СЕ ВРАЌА ВО СОПСТВЕНОСТ** на Исламската верска заедница во Република Македонија-Муфтиство во Тетово недвижниот имот што претставува земјиште во вкупна површина од **41.654 м²** и тоа:

-дел од поранешната КП.бр.3154 КО Тетово во површина од **12.015 м²**, денес
-дел од КП.бр.8929 КО Тетово 2 во површина од 2.507 м²,
-дел од КП.бр.8957 КО Тетово 2 во површина од 9.508 м²,

-дел од поранешната КП.бр.6448 КО Тетово во површина од **16.708 м²**, денес
-дел од КП.бр.7931 КО Тетово 2 во површина од 47 м²,
-дел од КП.бр.8929 КО Тетово 2 во површина од 5.124 м²,
-дел од КП.бр.8957 КО Тетово 2 во површина од 2.723 м²,
-дел од КП.бр.9088 КО Тетово 2 во површина од 8.814 м², и

-дел од поранешната КП.бр.6449 КО Тетово во површина од **12.931 м²**, денес
-дел од КП.бр.8929 КО Тетово 2 во површина од 2.760 м²,
-дел од КП.бр.8957 КО Тетово 2 во површина од 5.753 м²,
-дел од КП.бр.9088 КО Тетово 2 во површина од 4.418 м².

одземен од барателот во корист на државата при спроведувањето на Законот за аграрна реформа од 1946 година во дел со Решение за одземање од владение на аграрен вишок бр.14-3245/1 од 22.05.1984 година и Решение за измена на решението бр.14-3245/2 од 14.12.1984 година за одземање од владение на аграрен вишок под бр.14-3245/3 од 08.03.1985 година, дел со Решение за национализација на градежно земјишта бр.7015 од 30.05.1961 година, дел од Решение за национализација на градежно земјишта бр.14-4155/1 од 04.09.1979 година, сите на Одделението за имотни правни работи на Собранието на Општина на Тетово, а во дел без правен основ.

3. За зголемената вредност на недвижниот имот од точка 2 на ова решение, ќе се одлучи со посебно решение.

4. По правосилноста на ова решение недвижниот имот од точка 2 на ова решение да се евидентира во Агенција за катастар на недвижности - Одделение за катастар на недвижности Тетово на име на барателот - Исламската верска заедница во Република Македонија-Муфтиство во Тетово.

5. Предавањето во владение на недвижниот имот ќе се изврши по правосилноста на ова решение.

6. Комисијата за одлучување по барањата за денационализација поднесени од старешините на верските објекти на верските заедници во Република Македонија 2, за недвижниот имот дел од поранешна КП.бр.6440 во КО Тетово со површина од 823 м² и дел од поранешна КП.бр.3152 во КО Тетово во површина од 6.861 м² ќе одлучува со дополнително решение.

Образложение

Комисијата за одлучување по барањата за денационализација поднесени од старешините на верските објекти на верските заедници во Република Македонија-2 Скопје постапувајќи по барањето ДН.бр.19-227/1(1708)62 од 07.05.2002 година донесе решение ДН.бр.19-227/1(1708) 62 од 25.03.2013 година, го уважи барањето за денационализација на начин што на барателот му врати во сопственост недвижен имот со вкупна површина од 49.338 м² во КО Тетово 2.

Незадоволен од наведеното решение Државниот правобранител на РМ за подрачје Тетово поднесе тужба за управен спор до Управниот суд на РМ кој со Пресуда У-2.бр.480/2013 од 03.09.2014 година, тужбата ја уважи и го поништи решението ДН.бр.19-227/1(1708) 62 од 25.03.2013 година.

Во повторната постапка Комисијата за денационализација постапувајќи по Пресудата на Управниот суд на РМ У-2.бр.480/2013 од 03.09.2014 година, повторно го разгледа барањето, приложените и дополнително прибавените докази и донесе решение ДН.бр.19-227/2 (1708) 62 од 30.06.2015 година.

Комисијата за одлучување по барањата за денационализација поднесени од старешините на верските објекти на верските заедници во Република Македонија-2, имајќи ги предвид забелешките на Државното правобранителство на РМ за подрачје Тетово од Барањето за корекција УС.бр.0906-23/13 од 09.09.2015 година, донесе решение ДН.бр.19-227/3 (1708) 62 од 11.09.2015 година.

Незадоволен од наведеното решение Државниот правобранител на РМ за подрачје Тетово поднесе тужба за управен спор до Управниот суд на РМ кој со Пресуда У-2.бр.756/2015 од 27.10.2014 година, тужбата ја уважи и го поништи решението ДН.бр.19-227/3(1708) 62 од 11.09.2015 година, бидејќи без списите на предметот не можел да ги провери фактите утврдени од страна на комисијата и не можел да ја оцени законитоста на првостепеното решение.

Комисијата за денационализација постапувајќи по насоките на судот, повторно го разгледа барањето, приложените и дополнително прибавените докази и ја утврди следнава фактичка состојба:

Од поднесеното барање за денационализација произлегува дека барателот навел дека му бил одземен недвижен имот на КП.бр.3152, КП.бр.3154, КП.бр.6440, КП.бр.6448 и КП.бр.6449, сите во КО Тетово, односно бара враќање на предметниот недвижен имот по катастарски парцели, иако како акт за одземање на имотот навел решение бр.14-155/1 од 04.09.1979 година од Одделение за имотно правни работи на СО Тетово. Барањето за денационализација е дополнето од страна на барателот со Решение бр.7015 од 30.05.1961 година на НОО Тетово и ПЛ.бр.3530 од Геодетска Управа Тетово, додека од страна на Комисијата за денационализација се прибавени: Решение за одземање од владение на аграрен вишок бр.14-3245/1 од 22.05.1984 година и Решение за измена на решението бр.14-3245/2 од 14.12.1984 година за одземање од владение на аграрен вишок под бр.14-3245/3 од 08.03.1985 година. Имајќи ги предвид актите за одземање кои се однесуваат за предметните катастарски парцели и од прибавените уверенија за движење на катастарските парцели е утврдено дека дел од актите за одземање не биле запишани во јавните книги на катастарот.

Од наведеното произлегува дека во случајов, предмет на барањето за денационализација е недвижен имот на КП.бр.3152, КП.бр.3154, КП.бр.6440, КП.бр.6448 и КП.бр.6449, сите во КО Тетово, кој во дел бил одземен со погоренаведените акти, а во дел без правен основ, поради што во случајов, Комисијата за денационализација заради правилно и целосно утврдување на фактичката состојба одлучува за целокупниот недвижен имот по катастарски парцели како што е наведено од барателот во барањето за денационализација ДН.бр.19-227/1 (1708) 62 од 07.05.2002 година.

Комисијата за одлучување по службена должност обезбеди: Допис бр.11-2/387 од 19.09.2005 година од Државен архив на Република Македонија-Подрачно одделение Тетово, Допис бр.19-2/287 од 30.03.2009 година од Државен архив на Република Македонија-Подрачно одделение Тетово, Допис бр.19-910/2 од 03.04.2009 година од Државен архив на Р.Македонија, Копија од катастарскиот план бр.1106-17961/1 од 15.10.2012 година, ПЛ.бр.6240 од 10.07.2007 година од Државен завод за геодетски работи Тетово, Преклоп скица бр.1212-65/1 од 24.03.2009 година, Извод од план-ГУП на Град Тетово бр.09-4263/2, бр.09-4264/2, бр.09-4265/2, бр.09-4266/2 и бр.09-4267/2, сите од 19.10.2012 година од Општина Тетово, Известување бр.08-1488/2 од 03.11.2009 година од Министерство за правда, Допис бр.08-660/2 од 14.05.2011 година од Министерство за правда-Управа за извршување санкции, Известување бр.07-1178/2 од 25.07.2012 година од Министерство за правда, Уверение за историски преглед на катастарските парцели бр.1107-17744/2012 и бр.1107-17746/2012 од 07.11.2012 година од Агенција за катастар на недвижности Тетово, Записници од увид на лице место бр.17-3/1(1708)3 од 16.11.2012 година и бр.17-3/1 (1708)3 од 28.06.2013 година од Комисија за утврдување на фунционалност на градежно неизградено земјиште кое се бара да се врати во сопственост на

катастарската парцела на која постои објект, Известување со ситуација бр.19-227/1(1708)62 од 07.12.2012 година од стручно лице геометар, член на ова комисија и Известување-доставување на податоци од Општина Брвеница со Копие од синтезниот план од одобрен урбанистички проект.

Со цел правилно и целосно да се утврди фактичката состојба за имотот кој е предмет на барањето за денационализација Комисијата за денационализација ги имаше во предвид актите со кои е одземен имотот, ПЛ.бр.3530 за КО Тетово бр.06-13/1421 од 21.08.1980 година на Геодетска Управа Тетово и уверенијата бр.1107-17744/2012 од 07.11.2012 година и бр.1107-17746/2012 од 07.11.2012 година двете од Агенција за катастар на недвижности Тетово.

Комисијата за денационализација констатира дека согласно член 10 став 2 од Уредбата за спроведување на постапката за денационализација втор примерок со списите е доставен до Државното правобранителство на Република Македонија.

Со увид во Решението бр.7015 од 30.05.1961 година на Народниот одбор на Општина Тетово, Комисијата за денационализација утврди дека е одземено од владение градежно неизградено земјиште согласно Законот за национализација на намените згради и градежните земјишта за изградба на станбени згради-Окружен затвор Тетово и тоа: дел од КП.бр.3154, ПЛ.бр.3530 во површина од 6.966 м² и дел од КП.бр.4533, ПЛ.бр.3551 во површина 852 м², поранешна сопственост на Вакуфско поверенство Тетово.

Со увид во Решението за одземање од владение градежно неизградено национализирано земјиште бр.14-4155/1 од 04.09.1979 година на Одделението за имотни правни работи на Собранието на Општина на Тетово, Комисијата за денационализација утврди дека во полза на Општина Тетово, а заради реализација на урбанистичкиот план на град Тетово, за изградба на Казнено Поправен Дом во град Тетово се одзема од владение градежно неизградено земјиште и тоа: КП.бр.6440 во површина од 2.731 м², КП.бр.6441 во површина од 160 м² за пристапен пат, КП.бр.6442 во површина од 378 м² за пристапен пат, КП.бр.6448/1 во површина 276 м² за пристапен пат, КП.бр.6449/1 во површина 495 м² за пристапен пат, КП.бр.6450 во површина 456 м² за пристапен пат и КП.бр.6453 во површина 2.052 м² за пристапен пат и 55.000 м² за градежен плац, поранешна сопственост на Исламска верска заедница на СРМ-Скопје, Вакуфско поверенство Тетово.

Со увид во Решението за одземање од владение на аграрен вишок бр.14-3245/2 од 14.12.1984 година на Одделението за имотни правни работи на Собранието на Општина на Тетово, Комисијата за денационализација утврди дека во корист на општина Тетово како аграрен вишок без надомест покрај другите парцели се одземаат и: КП.бр.6440/1, во површина од 82.435 м², КП.бр.6440/2, во површина од 700 м², КП.бр.6448/1, во површина од 7.073 м² и КП.бр.6449, во површина од 19.516 м²; сите во КО Тетово.

Од образложението на решението бр.14-3245/2 од 14.12.1984 година Комисијата за денационализација утврди дека на предлог на Јавниот правобранител во Тетово со решение бр.14-3245/1 од 22.05.1984 година од Исламската верска заедница како аграрен вишок била одземена вкупна површина на земјиште од разни парцели наведени во решението и тоа површина од 63.324 м². Меѓутоа второстепениот орган со решение У.бр.15-589/1-84 од 01.10.1984 година ја усвоил жалбата на Исламската верска заедница од Тетово и го поништил решението за одземање од владение на аграрен вишок бр.14-3245/1 од 14.12.1984 година на Одделението за имотни правни работи на СО Тетово. Во повторна постапка имајќи ги предвид упатствата на второстепениот орган било утврдено дека се одзема површина од 209.894 м². Всушност по спроведената повторна постапка надлежниот орган утврдил дека вкупната површина на имотот сопственост на барателот во Тетово и Мала Речица била 341.232 м², додека со решение бр.09-893/1 од 26.04.1073 година, а за потребите на Воспитен Поправен Дом Тетово бил одземен покрај другите парцели наведени во решението и имот кој претставува: дел од КП.бр.6448 во површина од 14.897 м² и дел од КП.бр.6449 во површина од 7.640 м².

Со увид во Решението бр.14-3245/3 од 08.03.1985 година за измена на решението за одземање од владение аграрен вишок бр.14-3245/2 од 14.12.1984 година на Одделението за имотни правни работи на Собранието на Општина на Тетово се утврди дека во корист на општина Тетово како аграрен вишок без надомест е одземен имот во вкупна површина од 125.126 м² и тоа покрај наведените парцели и следните парцели: КП.бр.6440/1 во површина од 77.064 м² (наместо 82.435 м²), КП.бр.6440/2 во површина од 700 м², КП.бр.6448/1 во површина од 6.197 м² (наместо 7.073 м²), КП.бр.6449 во површина од 19.021 м² (наместо 19.516 м²), сите во КО Тетово.

Имајќи ја предвид состојбата која произлегува од споменатите акти со кои од барателот е одземен аграрниот вишок Комисијата за денационализација утврди дека за истиот биле донесени неколку решенија и тоа: Решение за национализација на градежно земјишта бр.7015 од 30.05.1961 година, Решение за национализација на градежно земјишта бр.14-4155/1 од 04.09.1979 година, Решение за одземање од владение аграрен вишок бр.14-3245/1 од 22.05.1984 година, Решение за одземање од владение аграрен вишок бр.14-3245/2 од 14.12.1984 година и Решение бр.14-3245/3 од 08.03.1985 година за измена на решението за одземање од владение аграрен вишок бр.14-3245/2 од 14.12.1984 година.

Од актите за одземање произлегува дека во периодот од 1979 година до 1984 година од барателот биле одземани исти катастарски парцели со различни површини, поради што заради сеопфатност на имотот кој бил одземен Комисијата за денационализација при одлучувањето ги имаше во предвид сите овие акти за одземање како една целина.

Според ПЛ.бр.3530 КО Тетово од 21.08.1980 година, се утврди дека КП.бр.3152 во површина од 17.085 м², КП.бр.6440/1 во површина од 8.435 м², КП.бр.6440/2 во површина од 700 м², КП.бр.6448/1 во површина од 21.970 м², КП.бр.6448/2 во површина од 360 м² и КП.бр.6449 во површина од 27.156 м² биле евидентирани на Ваковски имот Тетово.

Со увид во уверението бр.1107-17744/2012 од 07.11.2012 година од Агенција за катастар на недвижности - Тетово, Комисијата за денационализација утврди дека со првобитниот премер од 1939 година, Добро Вакуф "Харабати теќе" Тетово бил сопственик на КП.бр.3152 во површина од 17.085 м², КП.3154 на м.в."Теќе" ов.градина 1 класа со површина од 14.222 м² и КП.бр.6448 м.в."Купеник" пасиште 8 класа со површина 26.971 м², запишани во ПЛ.бр.3530 КО Тетово.

Според податоците од уверението бр.1107-17744/2012 видно е дека со писмо бр.03-304/1 од 12.12.1985 година на ВП Дом за малолетници и решение бр.06-893/1 од 26.04.1973 година на СО Тетово, дел од КП.бр.3152 градина 1 класа во површина од 6.345 м² се евидентира во ПЛ 6240 на Поправителен дом за малолетници Тетово, а дел од КП.бр.3152 градина 1 класа во површина од 10.740 м² останува во ПЛ 3530 на Вакувски имот на Харабат Теќе Тетово, а во 1994 година КП.бр.3152 дел со површина од 10.740 м² со Сл.весник на СРМ бр.21 од 17.05.1991 година се евидентира во ПЛ 11284 на Р.М. корисник Вакувски имот на Харабат Теќе Тетово, додека со решение за стапување во примена на воспоставен катастар на недвижности бр.09-19976/1 од 21.12.2009 година-АКН Скопје и Сл.весник на РМ бр.153 од 23.12.2009 година наведената КП се евидентира како КП.бр.7926 во ИЛ.бр.6440 КО Тетово 2 на Бекташиска верска заедница Тетово, КП.бр.7929 во ИЛ.бр.27594 на Воспитно поправен дом - Министерство за правда и КП.бр.7931 ливада 3 класа со површина од 3.997 м² се евидентира во ИЛ.бр.27596 на Воспитно поправен дом - Министерство за правда Тетово, како што и денес се евидентира (сите со напomenи дека предметите не се изложени).

Според податоците од уверението бр.1107-17744/2012 видно е дека во 1962 година без наведен правен основ КП.бр.3154/1 со површина од 7.256 м² останува на горенаведениот сопственик во ПЛ 3530, додека КП.бр.3154/2 ов.градина со површина од 7.210 м² и под објект 11 м² се евидентира на Поправниот дом за малолетни во ПЛ 6240 КО Тетово, во 1966 година со Решение за одземање неизградено земјиште бр.01-7467/60 од 26.09.1966 година од СО Тетово КП.бр.3154/1 се евидентира на ОНИ Музеј во ПЛ.7354 КО Тетово, во 1984 година со Молба за премер бр.482/84, 506/84, 507/84, 508/84, 509/84, 510/84 и пријавен лист 1/84, КП.бр.3154/3 под објект 152 м², двор 500 м² и ов.градина 575 м², КП.бр.3154/4 под објект 77 м² и двор 58 м² и КП.бр.3154/1 ов.градина во површина од 5.894 м² останува на ОНИ Музеј во ПЛ 7354 КО Тетово, во 1984 година со Писмо бр.03-304/2 од 12.12.1985 година и Решение бр.09-893/1 од 13.04.73 год. и 09-893/1 од 26.04.73 година од КП.бр.3154/3 се формира КП.бр.3154/1 дел во површина од 4.589 м² и КП.бр.3154/3 дел од 239 м² останува на досегашен во ПЛ 7354 КО Тетово и КП.бр.3154/1 дел 1.305 м², КП.бр.3154/3 дел 336 м² се евидентира на поправителен дом за малолетници во ПЛ 6240 КО Тетово, а во 2005 година со Пресуда П.бр.720/94 од Основен суд Тетово и од КП.бр.3154/1 дел се формира КП.3154/3 под објект 229 м², двор 500 м² и ов.градина 633 м² и се евидентира на физичко лице Абдулаи Велија Исни во ПЛ 15024 КО Тетово, додека КП.3154/1 дел 3.227 м² останува на Музеј во ПЛ 7354 КО Тетово. Во 2005 година со судско поравнување ВПС бр.222/09 од Основен суд Тетово КП.бр.3154/4 под објект 143 м² и двор 328 м² се евидентира на Абдулаи Исни Невзат во ПЛ 15024, КП.бр.3154/5 под објект 86 м² и двор 210 м² на Абдулаи Исни Мурат во ПЛ 15044, КП.бр.3154/3 од 290 м² на Велија Исни Месут во ПЛ 15045 и КП.бр.3154/6 од 305 м² на Абдулаи Исни Абаз. Денес КП.бр.3154/3 под објект 152 м² и двор 500 м², КП.бр.3154/4 под објект 77 м² и двор 58 м² и КП.бр.3154/1 дел од 3.227 м² и КП.бр.3154/3 дел се евидентираат на РМ Музеј-корисник во ПЛ 7354, додека КП.бр.3154/2 ов.градина 7.210 м² и под објект 11 м², КП.бр.3154/1 дел 1.305 м² и КП.бр.3154/3 дел 336 м² се евидентираат на РМ Поправителен дом за малолетни-МВР корисник Тетово во ПЛ 6240 КО Тетово. Во 2010 год. со Решение за стапување во примена на воспоставен катастар на недвижности бр.09-19976/1 од 21.12.2009 година на АКН-Скопје, Сл.весник на РМ бр.153 страна 55 од 23.12.2009 година стара КП.бр.3154/2 се евидентира како нова КП.бр.8957 во ИЛ 27599 на КО Тетово 2 со напomena дека предметот не е изложен.

Според податоците од уверението бр.1107-17744/2012 видно е дека во 1962 година без наведен акт КП.бр.6448/2 зграда со површина од 625 м² и двор со површина од 500 м² се евидентира во ПЛ.бр.6240 на Поправен дом за малолетници Тетово, а КП.бр.6448/1 со површина од 22.930 м² останува во ПЛ.3530 на Харабат Теќе, во 1979 година со Решение за Експропријација бр.14-2251/1 од 12.09.1979 и 18.09.1979 година на СО Тетово КП.бр.6448/1 се евидентира пасиште 8 класа со површина од 21.970 м² и КП.бр.6448/4 пасиште 8 класа со површина од 360 м² се евидентира во ПЛ.3530 на Вакувски имот Харабат Теќе Тетово, во 1985 год. со Решение за одземање на аграрен

вишок бр.14-3245/3 од 08.03.1985 година на СО Тетово КП.бр.6448/1 дел пасиште 8 класа со површина од 6.197 м² се евидентира во ПЛ.3893 на ОНИ на СО Тетово, а КП.бр.6448/1 дел пасиште 8 класа со површина од 15.773 м² останува во ПЛ.бр.3530 на Вакувски имот Харабат Теке Тетово, во 1986 година со Писмо бр.03-304/2 од 12.12.1985 година на ВП-Дом за малолетници Тетово и Решение бр.09-893/1 од 13.04.1973 и 09-893/1 од 26.04.1973 година на СО Тетово КП.бр.6448/1 дел пасиште 8 класа со површина од 14.897 м² се евидентира во ПЛ.6240 на Поправителен дом за малолетници Тетово, а КП.бр.6448/1 дел со површина од 876 м² останува во ПЛ.3530 на Вакувски имот на Харабат Теке Тетово, во 1988 година со Решение за одземање бр.14-4155/1 од 04.09.1979 година на СО Тетово КП.бр.6448/1 дел со површина од 602 м² се евидентира во ПЛ.3893 на ОНИ на СО Тетово. Со востанување катастар на недвижности во 2009 година КП.бр.9088 со површина од 14.090 м² се евидентира во ИЛ.870 КО Тетово 2 на Воспитно поправен Дом Тетово, Министерство за правда Тетово, со напомена дека предметот не е изложен.

Со увид во уверението бр.1107-17746/2012 се утврди дека КП.бр.6449 во површина од 27.156 м² со првобитен премер од 1939 година била евидентирана на Добро Вакуф, а во 1985 година со Решение за одземање на аграрен вишок бр.14-3245/3 од 08.03.1985 година на СО Тетово дел од КП.бр.6449 во површина од 19.021 м² е евидентиран во ПЛ.3893 на ОНИ на СО Тетово, додека КП.бр.6449/дел нива 5 класа со површина од 8.135 м² останува во ПЛ.3530 на горенаведениот сопственик. Во 1986 година со писмо бр.03-304/2 од 12.12.1985 година на ВП Дом за малолетни и решение бр.09-893/1 од 13.04.1973 година и бр.09-893/1 од 26.04.1973 година на СО Тетово, КП.бр.6449/дел во површина од 495 м² се евидентирано на ОНИ, а КП.бр.6449/дел во површина од 7.640 м² на Поправителен дом за малолетници во ПЛ 6240 КО Тетово. Во 1988 година со Решение за одземање бр.14-4155/1 од 04.09.1979 година на СО Тетово КП.бр.6449 со површина од 495 м² се евидентира во ПЛ 3893 на ОНИ на СО Тетово, додека КП.бр.6449 со површина од 18.526 м² останува во ПЛ 3530 на Вакувски имот на Харабат Теке Тетово. Во 1989 година со Молба бр.765/89 и Пријавен лист 1/89, КП.бр.6449/2 дел под објект од 71 м², двор од 251 м² и нива 5 класа со површина 18.699 м² се евидентира во ПЛ.3893 на ОНИ на СО Тетово. Со Решение за доделување бр.08-2626/6, Одобрение бр.15-9214/1-4 од 13.02.1986 година од СО Тетово, договор за купопродажба Ов.бр.1086/94 Општински суд Тетово и сп.пријава 1/94, КП.бр.6449/дел нива 5 класа со површина од 18.674 м² се евидентира во ПЛ 3893 на ОНИ на СО Тетово. Со Решение за доделување бр.16-4396 од 28.06.1999 година М.за Урб.Скопје, Одобрение бр.09-3419/1 од 02.09.1999 година од СО Тетово и сп.пријава 1/99, КП.бр.6449/дел нива 5 класа со површина од 18.543 м² се евидентира во ПЛ.3893 на ОНИ на СО Тетово. Со решение за доделување бр.08-36142 од 17.06.1987 г. Одобрение бр.15-5044/1-4 од 06.02.1988 година и сп.пријава 1/2000, КП.бр.6449/дел нива 5 класа со површина од 18.243 м² се евидентира во ПЛ 3893 на ОНИ на СО Тетово. Со решение за доделување бр.08-5709/17 од 22.09.1986 година, Одобрение бр.15-131/1-4 од 12.02.1987 година и сп.пријава 1/200, КП.бр.6449/дел нива 5 класа со површина од 17.892 м² се евидентира во ПЛ.3893 на ОНИ на СО Тетово. Со Пресуда П.бр.497/03 Основен суд Тетово, Одобрение бр.09-3196/1 Мин. за урбанизам СО Тетово и сп.пријава 1/99, КП.бр.6449/дел нива 5 класа со површина од 16.898 м² се евидентира во ПЛ.3893 на досегашен. Со Договор за купопродажба ОДУ.бр.40/04, Пресуда П.бр.691/03 Основен суд Тетово и сп.пријава 1/04, КП.бр.6449 дел нива 5 класа со површина од 16.598 м² се евидентира на ПЛ.3893 на Република Македонија. Во 2010 година со Решение за стапување во примена на востановен катастар на недвижности бр.09-19976/1 од 21.12.2009 година на АКН Скопје, Сл.весник на РМ бр.153 страна 53 од 23.12.2009 година стара КП.бр.6449 дел се евидентира како нова КП.бр.8929 со вкупна површина од 11.845 м² во ИЛ 27598 на КО Тетово 2 на ВП дом Тетово, Министерство за правда, со напомена дека предметот не е изложен.

Од Допис бр.11-2/387 од 19.09.2005 година од Државен архив на Република Македонија Подреачно одделение Тетово, се утврди дека овој орган не располага со акт за надоместок за одземен имот на Исламската верска заедница од Тетово по решението бр.14-4115/1 од 04.09.1979 година.

Од Допис бр.19-2/287 од 30.03.2009 година од Државен архив на Република Македонија Подрачно одделение Тетово и Допис бр.19-910/2 од 03.04.2009 година од Државен архив на Република Македонија, се утврди дека наведените органи не располагаат со акти за надоместок за одземен имот на Исламската верска заедница од Тетово по решението бр.14-3245/3 од 08.03.1985 година.

Според податоците во ПЛ.бр.6240 КО Тетово од 10.07.2007 година видно е дека КП.бр.3152/дел градина во површина од 6.345 м², КП.бр.3154/2 ов.градина во површина од 7.210 м², КП.бр.3154/2 под објект во површина од 11 м², КП.бр.3154/1 ов.градина во површина од 1.305 м², КП.бр.3154/3 ов.градина во површина од 336 м², КП.бр.4533/дел пат во површина од 1.400 м², КП.бр.6448/2 пасиште во површина од 3.519 м², КП.бр.6448/2 под објект во површина од 625 м², КП.бр.6448/2 двор во површина од 500 м², КП.бр.6448/1 пасиште во површина од 14.897 м² и КП.бр.6449/дел нива во површина од 7.640 м² се евидентирани во сопственост на Република Македонија корисник Поправителен дом за малолетници.

Согласно наодот од Записникот од увид на лице место бр.17-3/1(1708)3 од 28.06.2013 година, со кој е дополнета фактичката состојба утврдена на Записникот бр.17-3 (170)3 од 16.11.2012 година, на Комисија за утврдување на функционалност на градежно неизградено земјиште кое се бара да се врати во сопственост на катастарската парцела на која постои објект, се утврди дека:

Земјиштето од КП.бр.7929 КО Тетово 2 на лице место претставува празен простор не оптеретен со објекти и во моментот на увидот земјиштето не е во функција на околни објекти. Според приложениот извод од План бр.09-4265/2 од 18.10.2012 година донесен со одлука бр.07-430/3 од 16.04.2003 година од Општина Тетово земјиштето од предметната КП.бр.7929 КО Тетово 2 се наоѓа во зона со намена јавни објекти, а според катастарската евиденција КП.бр.7929 КО Тетово 2 е запишано во ИЛ 27594 со површина од 2.412 м² на име Воспитно поправен дом Тетово, Министерство за правда како "неизложен имот". Поради наведеното КП.бр.7929 КО Тетово 2 може да биде предмет на реално враќање.

Земјиштето од КП.бр.7931 КО Тетово 2 на лице место претставува празен простор не оптеретен со објекти и во моментот на увидот земјиштето не е во функција на околни објекти. Според приложениот извод од План бр.09-4267/2 од 18.10.2012 година донесен со одлука бр.07-430/3 од 16.04.2003 година од Општина Тетово земјиштето од предметната КП.бр.7931 КО Тетово 2 се наоѓа во зона со намена јавни објекти, а според катастарската евиденција КП.бр.7931 КО Тетово 2 е запишано во ИЛ 27596 со површина од 3.997 м² на име Воспитно поправен дом Тетово, Министерство за правда како "неизложен имот". Поради наведеното КП.бр.7931 КО Тетово 2 може да биде предмет на реално враќање.

Земјиштето од КП.бр.9088 КО Тетово 2 на лице место истото во дел е зафатено со дворно место на индивидуален станбен објект и дел празен простор. Делот од земјиштето што на лице место претставува празено земјиште не оптеретен со објекти во моментот на увидот не е во функција на околни објекти. Според приложениот извод од План бр.09-4266/2 од 18.10.2012 година донесен со одлука бр.07-430/3 од 16.04.2003 година од Општина Тетово земјиштето од предметната КП.бр.9088 КО Тетово 2 се наоѓа во зона со намена јавни објекти. Површината на овој дел од земјиштето изнесува 14.020 м², а според катастарската евиденција претставува дел од КП.бр.9088 КО Тетово 2 која е запишано во ИЛ 870 со површина од 14.090 м² на име Воспитно поправен дом Тетово, Министерство за правда како "неизложен имот" и истиот може да биде предмет на реално враќање.

Земјиштето од предметната КП.бр.8929 КО Тетово 2 на лице место истото во дел е зафатено со руинирани објекти од поранешен Воспитно Поправен Дом кој во моментот не се користат и простор помеѓу и околу нив, дел со пристапен земјен пат и дел со индивидуален станбен објект со негово дворно место. Делот од земјиштето што на лице место е зафатено со руинираните објекти, просторот помеѓу и околу нив во моментот на увидот не е во нивна функција. Ова од причина што во моментот на увидот објектите не функционираат. Овој дел може да биде предмет на реално враќање. Површината на овој дел од земјиштето изнесува 11.041 м², а според катастарска евиденција претставува дел од КП.бр.8992 КО Тетово 2 која е запишана во ИЛ.27598 со вкупна површина од 11.845 м² на име Воспитно поправен дом Тетово, Министерство за правда како "неизложен имот". Според приложениот извод од План бр.09-4263/2 од 19.10.2012 година донесен со одлука бр.07-430/3 од 16.04.2003 година од Општина Тетово овој дел земјиштето влегува во зона со намена зона на јавни објекти.

Земјиштето од предметната КП.бр.8957 КО Тетово 2 на лице место истото во дел е зафатено со руинирани објекти од поранешен Воспитно Поправен Дом кој во моментот не се користат и простор помеѓу и околу нив од кој простор дел претставува спортски терен со помошни објекти како дел од комплексот Воспитно Поправен Дом Тетово. Во моментот на увидот земјиштето не е во функција на постојаните руинирани објекти. Ова од причина што во моментот на увидот објектите не функционираат. Според катастарската евиденција КП.бр.8957 КО Тетово 2 е запишана во ИЛ 27599 со вкупна површина од 20.346 м² на име Воспитно поправен дом Тетово, Министерство за правда како "неизложен имот". Може да биде предмет на реално враќање, имајќи го предвид дополнителното Известување бр.07-1178/2 од Министерството за правда, според кое Воспитно поправниот дом во моментот не се користи, бидејќи не е функционален за користење и дека е предвидено изградба на нов комплекс на Воспитно поправниот дом во месноста Волковија.

Од дополнително прибавеното известување од Општина Брвеница за текот на изградбата на ВПД за малолетници Тетово-Општина Брвеница, с.Волковија, произлегува дека до Општина Брвеница е доставен примерок од одобриениот урбанистички проект со техн.бр.Ф 2609 од мај 2010 година изработен од Агенција за планирање на просторот Скопје. По одобрувањето на планската документација по барање на инвеститорот Министерство за Правда-Управата за извршување на санкции е издадено одобрение за градење од Министерството за транспорт и врски на Р Македонија Скопје како објект од прва категорија за изградба на ВПД за малолетници во с.Волковија-Општина Брвеница. Во моментот ВПД е во тек со изградбата.

Согласно наодот од Записникот од увид на лице место бр.17-3/1(1708)3 од 28.06.2013 година, со кој е дополнета фактичката состојба утврдена на Записникот бр.17-3 (170)3 од 16.11.2012 година, на Комисија за утврдување на функционалност на градежно неизградено земјиште кое се бара да се врати во сопственост на катастарската парцела на која постои објект, се утврди дека:

Земјиштето од КП.бр.7929 КО Тетово 2 на лице место претставува празен простор не оптеретен со објекти и во моментот на увидот земјиштето не е во функција на околни објекти. Според приложениот извод од План бр.09-4265/2 од 18.10.2012 година донесен со одлука бр.07-430/3 од 16.04.2003 година од Општина Тетово земјиштето од предметната КП.бр.7929 КО Тетово 2 се наоѓа во зона со намена јавни објекти, а според катастарската евиденција КП.бр.7929 КО Тетово 2 е запишано во ИЛ 27594 со површина од 2.412 м² на име Воспитно поправен дом Тетово, Министерство за правда како "неизложен имот". Поради наведеното КП.бр.7929 КО Тетово 2 може да биде предмет на реално враќање.

Земјиштето од КП.бр.7931 КО Тетово 2 на лице место претставува празен простор не оптеретен со објекти и во моментот на увидот земјиштето не е во функција на околни објекти. Според приложениот извод од План бр.09-4267/2 од 18.10.2012 година донесен со одлука бр.07-430/3 од 16.04.2003 година од Општина Тетово земјиштето од предметната КП.бр.7931 КО Тетово 2 се наоѓа во зона со намена јавни објекти, а според катастарската евиденција КП.бр.7931 КО Тетово 2 е запишано во ИЛ 27596 со површина од 3.997 м² на име Воспитно поправен дом Тетово, Министерство за правда како "неизложен имот". Поради наведеното КП.бр.7931 КО Тетово 2 може да биде предмет на реално враќање.

Земјиштето од КП.бр.9088 КО Тетово 2 на лице место истото во дел е зафатено со дворно место на индивидуален станбен објект и дел празен простор. Делот од земјиштето што на лице место претставува празено земјиште не оптеретен со објекти во моментот на увидот не е во функција на околни објекти. Според приложениот извод од План бр.09-4266/2 од 18.10.2012 година донесен со одлука бр.07-430/3 од 16.04.2003 година од Општина Тетово земјиштето од предметната КП.бр.9088 КО Тетово 2 се наоѓа во зона со намена јавни објекти. Површината на овој дел од земјиштето изнесува 14.020 м², а според катастарската евиденција претставува дел од КП.бр.9088 КО Тетово 2 која е запишано во ИЛ 870 со површина од 14.090 м² на име Воспитно поправен дом Тетово, Министерство за правда како "неизложен имот" и истиот може да биде предмет на реално враќање.

Земјиштето од предметната КП.бр.8929 КО Тетово 2 на лице место истото во дел е зафатено со руинирани објекти од поранешен Воспитно Поправен Дом кој во моментот не се користат и простор помеѓу и околу нив, дел со пристапен земјен пат и дел со индивидуален станбен објект со негово дворно место. Делот од земјиштето што на лице место е зафатено со руинираните објекти, просторот помеѓу и околу нив во моментот на увидот не е во нивна функција. Ова од причина што во моментот на увидот објектите не функционираат. Овој дел може да биде предмет на реално враќање. Површината на овој дел од земјиштето изнесува 11.041 м², а според катастарска евиденција претставува дел од КП.бр.8992 КО Тетово 2 која е запишана во ИЛ.27598 со вкупна површина од 11.845 м² на име Воспитно поправен дом Тетово, Министерство за правда како "неизложен имот". Според приложениот извод од План бр.09-4263/2 од 19.10.2012 година донесен со одлука бр.07-430/3 од 16.04.2003 година од Општина Тетово овој дел земјиштето влегува во зона со намена зона на јавни објекти.

Земјиштето од предметната КП.бр.8957 КО Тетово 2 на лице место истото во дел е зафатено со руинирани објекти од поранешен Воспитно Поправен Дом кој во моментот не се користат и простор помеѓу и околу нив од кој простор дел претставува спортски терен со помошни објекти како дел од комплексот Воспитно Поправен Дом Тетово. Во моментот на увидот земјиштето не е во функција на постојаните руинирани објекти. Ова од причина што во моментот на увидот објектите не функционираат. Според катастарската евиденција КП.бр.8957 КО Тетово 2 е запишана во ИЛ 27599 со вкупна површина од 20.346 м² на име Воспитно поправен дом Тетово, Министерство за правда како "неизложен имот". Може да биде предмет на реално враќање, имајќи го предвид дополнителното Известување бр.07-1178/2 од Министерството за правда, според кое Воспитно поправниот дом во моментот не се користи, бидејќи не е функционален за користење и дека е предвидено изградба на нов комплекс на Воспитно поправниот дом во месноста Волковија.

Од дополнително прибавеното известување од Општина Брвеница за текот на изградбата на ВПД за малолетници Тетово-Општина Брвеница, с.Волковија, произлегува дека до Општина Брвеница е доставен примерок од одобриениот урбанистички проект со техн.бр.Ф 2609 од мај 2010 година изработен од Агенција за планирање на просторот Скопје. По одобрувањето на планската документација по барање на инвеститорот Министерство за Правда-Управата за извршување на санкции е издадено одобрение за градење од Министерството за транспорт и врски на Р Македонија Скопје како објект од прва категорија за изградба на ВПД за малолетници во с.Волковија-Општина Брвеница. Во моментот ВПД е во тек со изградбата.

наведени во член 3 точка 2, 3, и 6 земјиштето кое се одзема во целост (член 3 под б, в и г) преминува во раце на државата со сите згради и постоенија на нив и со целокупниот жив и мртов земјоделски инвентар, без било каков надомест на сопствениците.

Согласно со одредбите на Правилникот за извршување на Законот за аграрна реформа и внатрешна колонизација на територијата на Федерална Македонија (Службен весник на НРМ, бр.3/1946 година), односно според член 1 под в) за создавањето на земјишниот фонд а во врска со член 3 од Законот за аграрна реформа и колонизација, се одземаат сите земјишни поседа на црквите и дамиите.

Со оглед дека недвижниот имот кој претставува делови од поранешните КП.бр.3152, КП.бр.3154, КП.бр.6448, КП.бр.6449 сите КО Тетово, а денес дел од КП.бр.7929 КО Тетово 2 во површина од 2.203 м², дел од КП.бр.7931 КО Тетово 2 во површина од 3.712 м², дел од КП.бр.8929 КО Тетово 2 во површина од 739 м², дел од КП.бр.9088 КО Тетово 2 во површина од 207 м², дел од КП.бр.8929 КО Тетово 2 во површина од 2.507 м², дел од КП.бр.8957 КО Тетово 2 во површина од 9.508 м², дел од КП.бр.7931 КО Тетово 2 во површина од 47 м², дел од КП.бр.8929 КО Тетово 2 во површина од 5.124 м², дел од КП.бр.8957 КО Тетово 2 во површина од 2.723 м², дел од КП.бр.9088 КО Тетово 2 во површина од 8.814 м², дел од КП.бр.8929 КО Тетово 2 во површина од 2.760 м², дел од КП.бр.8957 КО Тетово 2 во површина од 5.753 м² и дел од КП.бр.9088 КО Тетово 2 во површина од 4.418 м², кој имот е сопственост на Република Македонија, а имајќи го предвид Известувањето бр.07-1178/2 од 25.07.2012 година од Министерството за правда и Известувањето од Општина Брвеница дека во тек е изградба на ВПД за малолетници во с.Волковија и Вештиот наод-мислење на Комисијата за функционалност, Комисијата за денационализација утврди дека предметниот недвижен имот може да биде предмет на реално враќање поради што согласно со член 20 и член 26 од Законот за денационализација одлучи овој имот да го врати во сопственост на барателот Исламската верска заедница во Република Македонија Муфтиство во Тетово.

Комисијата за денационализација при одлучувањето за реално враќање на имотот имаше во предвид дека според приложените изводи од план на Општина Тетово земјиштето кое се враќа во сопственост на барателот се наоѓа во зона со намена јавни објекти, како и дека според катастарската евиденција истото е запишано во ИЛ на име Воспитно поправен дом Тетово корисник Министерство за правда како „неизложен имот“ и дека според Известувањето на Министерството за правда бр.07-1178/2 од 25.07.2012 година, Воспитно поправниот дом во моментот не се користи, бидејќи не е функционален за користење и дека е предвидено изградба на нов комплекс на Воспитно поправен дом во месноста Волковија. Во таа насока се имаше во предвид и известувањето од Општина Брвеница за текот на изградбата на Воспитно поправниот дом за малолетници Тетово-Општина Брвеница, с.Волковија, според кое Општина Брвеница има одобрен урбанистички проект со техн.бр.Ф 2609 од мај 2010 година изработен од Агенција за планирање на просторот Скопје и дека за планската документација по барање на инвеститорот-Министерство за правда-Управа за извршување на санкции е Скопје издадено е одобрение за градење од Министерството за транспорт и врски како објект од прва категорија за изградба на Воспитно поправниот дом за малолетници во с.Волковија-Општина Брвеница. Во моментот во тек е изградбата на Воспитно поправниот дом.

Исто така, во однос на КП.бр.6448, КП бр.6449 и КП.бр.3154 сите КО Тетово, комисијата за денационализација изврши увид во поднесените барања за денационализација во кои се опфатени предметните КП и утврди дека се одлучува во истите.

Имено, со увид во барањето за денационализација ДН.бр.17-221(1708) 52 од 20.02.2001 година се утврди дека истото се однесува за дел од КП.бр.6448 во површина од 2.731 м² и дека не е одлучено позитивно за наведената парцела, односно е одбиено барањето за дел од предметната КП.бр.6448 со површина од 878 м², додека за дел од 7.430 м² е одлучено дополнително да се решава, поради што нема правни пречки за дел од поранешната КП.бр.6448 во КО Тетово со површина од 16.708 м² да се одлучи со ова решение, а за преостанатиот дел во 7.430 м² да се одлучи во предметот ДН.бр.17-221(1708) 52, бидејќи не е надмината вкупната површина од 26.971 м² запишана во катастарската евиденција.

Со увид во барањето за денационализација ДН.бр.17-226(1708) 55 се утврди дека истото се однесува за дел од КП.бр.6449 во КО Тетово во површина од 19.516 м² и дека не е одлучено позитивно за наведената парцела, од причина што за истото е одлучено дополнително да решава по доувердување на фактичката состојба, поради што нема правни пречки за дел од поранешната КП.бр.6449 во КО Тетово со површина од 12.931 м² да се одлучи со ова решение, а за преостанатиот дел во 14.225 м² да се одлучи во предметот ДН.бр.17-226 (1708)55, бидејќи не е надмината вкупната површина од 27.156 м² запишана во катастарската евиденција.

Со увид во барањето за денационализација ДН.бр. 17-3(1708) 3 се утврди дека истото се однесува за дел од КП.бр.3154 во КО Тетово во површина од 6966 м² и дека не е одлучено позитивно за наведената парцела, односно е одбиено предметното барање, поради што нема правни пречки за

дел од поранешната КП.бр.3154 во КО Тетово со површина од 12.015 м² да се одлучи со ова решение, бидејќи не е надмината вкупната површина од 14.222 м² запишана во катастарската евиденција.

Имајќи ги предвид законските одредби од член 20, член 21 и член 54 став (1) точка 6) од Законот за денационализација-пречистен текст, Комисијата за денационализација оцени дека потребно е да се утврди постоење на зголемена вредност на недвижниот имот од точка 2 од диспозитивот на ова решение од страна на Комисијата за денационализација.

Комисијата за денационализација одлучи да решава со дополнително решение за дел поранешната КП.бр.6440 во КО Тетово со површина од 823 м² и дел од поранешна КП.бр.3152 во КО Тетово со површина од 6.861 м², по доутврдување на фактичката состојба, бидејќи за предметните КП е одлучувано во повеќе барања за денационализација од причина што одземањето на истите од државата не е вршено со еден акт, туку се донесени повеќе акти.

Во врска со горенаведеното, а согласно со член 218 од Законот за општата управна постапка се донесе решение како во диспозитивот.

УПАТСТВО ЗА ПРАВНО СРЕДСТВО: Против ова решение не може да се изјави жалба. Против истото може да се поведе управен спор со тужба пред Управниот суд на Република Македонија, во рок од 30 дена од денот на приемот на решението.

Решено во Скопје, на ден 01.03.2017 година, под ДН.бр.19-227/4 (1708) 62.

Комисија за одлучување на барањата за денационализација поднесени од старешините на верските објекти на верските зедници во Република Македонија со седиште во Скопје II

Претседател,
Љубомир Јорданов

Доставено до:

- Барателот,
- Државно правобранителство на РМ-Тетово.

Решението е правосилно
на ден 03.11.2017 година
Залици на Залици
15.11.2017 година
Претседател на Комисијата

6. Predmet za denacionalizaciju pod brojem PK 3530, KK Tetovo-1 u Tetovu

19. 11. 2007 *Bliskov*

ПС бр. 29/07

ВО ИМЕТО НА ГРАЃАНИТЕ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА *351-870 Наа*
332-713

ОСНОВНИОТ СУД ВО ТЕТОВО, како првостепен парничен суд со судијата Сабаудин Шасивари, решавајќи по тужбата на тужителот Исламска Заедница на РМ -Муфтиство од Тетово против тужената РМ со основ сопственост Ы извршено запишување без правен основ, вредност 100 000.00 денари, на одржаната усна јавна и главна расправа во присуство на полномошникот на тужителот Нехат Рамадани адвокат од Тетово и застапникот на тужениот Бари Шабани заменик Државен правобранител на Тетово, на ден 02.11.2007 година ја донесе следната:

ПРЕСУДА

Тужбата и тужбеното барање на тужителот Исламска Заедница на РМ -Муфтиство Тетово, против тужената РМ, по основ на запишување без правен основ, вредност 100.000 денари **СЕ УСВОЈУВА**.

СЕ УТВРДУВА дека е извршено запишување без правен основ на правата од катастарската евиденција на КП бр. 3530 на м.в. „Горно Теке „ и дел „Лозје„ на КП бр. 6241 на име Република Македонија на м.в. „Горно Теке „ лозје трета класа во површина од 27.666 м2 на КП бр. 6241/1 по ПЛ бр. 3893 на КО -Тетово.

СЕ ЗАДОЛЖУВА тужената Република Македонија да трпи промена во јавните книги со тоа што погоре напишаните парцели ќе бидат запишани на име на тужителот Муфтиство Тетово Исламска заедница на РМ, сето тоа во рок од 15 дена по правосилноста на пресудата, а по протекот на овој рок пресудата на тужителот ќе му послужи за истата цел.

Секоја странка ќе ги сноси своите трошоци во постапката.

Образложение

Тужителот во писмената тужба и поднесокот за прецизирање на истата а и на расправата преку својот полномошник побара да се утврди дека запишувањето на недвижниот имот и тоа од катастарската евиденција на КП бр. 3530 на м.в. „Горно Теке „ и дел „Лозје„ на КП бр. 6241 м.в. „Горно Теке лозје трета класа во површина од 27.666 м2 на КП бр. 6241/1 по ПЛ бр. 3893 на КО -Тетово се запишани на име на тужената РМ без правен основ, и да се утврди дека ваквото запишување на тужениот е без основ.

Докази предложи. Трошоци побара.

Застапникот тужената РМ Заменик државниот правобранител остана како во писмениот одговор на тужбата приговарајќи за неуредност на тужбата, непрецизност на истата со предлог да се одбие тужбеното барање.

Докази не предложи, трошоци побара.

Судот по изведување на предложените и нужни докази и тоа со увид во Уверение за редоследот на извршените промени во катастарската евиденција на земјиштето КП бр. 6241 Дел на КО -Тетово од ДЗГР Тетово Уп. бр. 1104-349/1 од 06.11.2006 год., Заклучок на управата за имотно правни работи Тетово бр. 129826 /2 од 28.10.2005 год., Вешт наод со скица на ГЕОДЕЗИС., Тетово од месец април 2007 год., Пресуда на Основен суд Тетово П бр. 166/02 од 28.03.2002 год. правосилна на ден 26.04.2002 год., Пресуда на Основниот суд Тетово П бр. 13/98 од 27.03.1998 год. правосилна на ден 27.12.1998 год., Пресуда на Основниот суд Тетово П бр. 22/98 од 24.02.1998 год. правосилна на ден 16.12.1999 год. со пресуда на Апелациониот суд Скопје ГЖ бр. 562/00 од 16.12.1999 год. Пресуда на

правосилна на ден 17.03.2003 год. Пресуда на Основниот суд Тетово П бр. 1146/02 од 18.02.2003 год. правосилна на ден 17.03.2003 год. , Пресуда на Основниот суд Тетово П бр. 1146/02 од 18.02.2003 год., правосилна на ден 17.03.2003 год. .Пресуда на Основниот суд Тетово П бр. 52/03 од 05.03.2005 год. . Пресуда врз основа на признание на Основниот суд тетово П бр. 1142/02 од 03.02.2003 год. . па ценејќи ги сите докази. секој посебно и во склоп на една целина . а во смисол на чл. 7 и 8 од ЗПП ја утврди следната фактичка состојба:

Од увидот во Уверението за редоследот на извршените промени во катастарската евиденција за земјиштето КП бр. 6241 се утврди дека истата од 1939 год. до 1962 год. била евидентирана на Добра Вакуф Харабат Теке Тетово по ПЛ бр. 3530 на КО тетово .Од 1962 год. без назначен правен основ дел нива 3 класа на КП 6241 во пов. од 12786 м2 евидентира на Патничка жичара Тетово. а дел од КП бр. 6241 дел нива 3 класа во пов. од 9950 м2 , нива 5 класа и нива 6 класа евидентира сеуште на Добра Вакуф Харабат Теке Тетово по ПЛ бр. 3530 на КО Тетово. Од 1963 год без назначен правен основ цела КП 6241 дел лозје во пов. од 27910 м2 се евидентира на Земјоделска задруга „Тетовско поле „ Тетово по ПЛ 3530 на КО Тетово. Од 1987 год. сите делови на КП 6241 дел лозје 3 класа во површина од 27910 м2 се евидентирани на Општонароден имот на СО Тетово.Од 1997 год. КП 6241/1 во површина од 27666 м2 останува евидентирана на РМ по ПЛ. бр. 3893 .

Од увидот во вештиот наод и скицата на „Геодезиз „Тетово судот утврди дека од постојаната катастарска евиденција на КП бр. 6241/1 на м.в...Горно теке.. лозје 3 класа од 27666 м2 е во евиденција на РМ опишано по ПЛ бр. 3893 на КО Тетово.

Од увидот во правосилните пресуди на Основниот суд Тетово судот констатира дека се работело за тужби поднесени од страна на тужителот за утврдување на право на сопственост и за утврдување на запишување без правен основ на права на недвижности на име на Република Македонија . во кои е утврдено дека запишувањето на недвижностите на име на РМ било без правен основ и во кои тужената РМ била задолжена да трпи промени во јавните книги за соодветните парцели и истите се запишани на име на тужителот.

Од сето горе изнесено судот утврди дека недвижниот имот подробно опишан во дипозитивот на пресудата. а и врз основа на изведените докази се утврди дека од 1939 год до 1963 год. истиот евидентирал на име на тужителот . а со извршената промена која е без правен основ овој имот евидентира на тужената Република Македонија .поради кое судот смета дека ваквото запишување во катастарската евиденција е направена без правен основ на име на тужената РМ. поради кое го усвои тужбеното барање на тужителот. и ја задолжи тужената РМ да трпи промена во јавните книги со тоа што опишаната парцела да биде запишана на име на тужителот.

Во однос на трошоците согласно ччл. 148 од ЗПП судот ги задолжи секоја странка сама да ги сноси своите процесни трошоци.

Пресудено во Основен суд Тетово на ден 02.11.2007 год. под ПС бр. 29/07.

Судија,
Сабаудин Шасивари с.р.

ПОУКА: Против оваа пресуда дозволено е право на жалба во рок од 8 дена по приемот на истата преку овој суд до Апелациониот суд Скопје .

ДНА: На странките

НАЛОГ ЗА ТАКСА : Тужителот да доплати такса за тужба во износ од 1500,00 денари и одлука во износ од 2500,00 денари.

РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА
ОПШТИНА ТЕТОВО
Комуна Тетово

Република Македонија - Република e Maqedonisë
Општина Тетово - Komuna e Tetovës
Градски оддел - Kuveta
Број 12 2978/12 13. 1200 7
Тетово, Макед.

Општина ТЕТОВО, ПОТВРДУВА дека
Комуна e ТЕТОВЕЅ, VËRTETON se

лицето Испаниско зградничо
е одредено од страна на Општина по основ на
некои од следниве информации на базe те:

_____ член
_____ под

од _____
на _____

Ако не е дадено друго поднесување од _____
и _____ ден, по _____
на _____
е _____
е _____
е _____
не _____

7. Predmet privatizacije građevinskog zemljišta pod brojem KP. 1645, MA Tetovo-1 (u blizini muzičke škole) u Tetovu

РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА
 ДАВЕН ЗАВОД ЗА ГЕОДЕТСКИ РАБОТИ
 Сектор / Одделение за премер и катастар -

Уд. бр. 1207-2290/1
 17. 8 - 2007 год.
 ТЕТОВО

ПОСЕДОВЕН ЛИСТ

ПРЕПИС ИЗВОД ПРЕПИС ПРЕПИС ПРЕПИС

БРОЈ 3529

КАТАСТАРСКА ОПШТИНА ТЕТОВО

Презиме, татково име и име - Назив на правното лице			ДЕЛ НА ПОСЕД	БРОЈ НА	
Место на живеење	Улица	К. број		ЛИЧНА СМЕТКА	СПИСОК ПРОМЕНИ
ПРИВАТИЗИРАНО ЗЕМЈИШТЕ)			/	000000000	570/
СЛАМСКА ВЕРСКА ЗАЕДНИЦА-МУФТИНСТВО ВО ТЕТОВО / С. ПИНДЖУР			1/	1000000000	570/
ТЕТОВО			/	000000000	570/

БРОЈ НА			ВИКАНО МЕСТО - УЛИЦА - К. БРОЈ	КУЛТУРА	КЛАСА	ПОВРШИНА			Катастарски приход Денари	Забелешка		
АРЧЕЛА/ПОДБРОЈ	ПЛАН	СКИЦА				ха	а	м ²				
1645	10	33	С. ПИНДЖУР	ВЕР. ОБЈЕКТ		1	31		0	0	П/ПС	
1645	10	33	С. ПИНДЖУР	ДВОР		11	04		0	0	П/ПС	

ВКУПНО							12	35		0	0	

У.бр.19 - 664/1

Министерство за финансии, Управа за имотно-правни работи, Одделение во Тетово постапувајќи по барањето за приватизација на градежно земјиште у.бр19-664 /1 од 05.06.2007 година на Исламската верска заедница - Муфтинсво во Тетово , а врз основа на член 29 од Законот за приватизација и закуп на градежно земјиште во државна сопственост ("Службен весник на РМ",бр.4/05) и член 205 од Законот за општата управна постапка, го донесе следното

Р Е Ш Е Н И Е
за приватизација на градежно земјиште по основ
на поранешна сопственост

1. БАРАЊЕТО за приватизација на градежно земјиште под У.бр. 19-664/1 од 05.06.2007 година, по основ на поранешна сопственост, **СЕ УВАЖУВА.**

2.градежното земјиште во државна сопственост евидентирано на КП-бр.1645 под објект 131 м2 , двор 1104 м2 вкупна површина од 1235 м2 на КО - Тетово **СЕ ПРИВАТИЗИРА.**

3. Градежното земјиште од точка 2 од диспозитивот на ова решение **се приватизира во сопственост** на Исламската верска заедница - Муфтинсво во Тетово со број БДС 4069676.

4. По правосилноста на ова решение, правото на сопственост на градежното земјиште од точка 2 од диспозитивот на ова решение да се запише, во јавната книга за запишување на правата на недвижностите односно да се евидентира во катастарот на земјиштето.

Образложение

Исламската верска заедница - Муфтинсво во Тетово, поднесе барање У.бр. 19-664/1 од 05.07.2007 година , за приватизација на градежното земјиште во државна сопственост евидентирано на КП-бр. 1645 под објект 131 м2 , двор 1104 м2 вкупна површина од 1235 м2 на КО - Тетово без обврска за плаќање надомест, на кое има стекнато право на користење по основ на поранешна сопственост.

Постапувајќи по барањето, оваа Управа утврди дека барањето е доставено до органот на државната управа надлежен за имотно-правни работи, одделение за управна постапка на подрачјето каде што се наоѓа градежното земјиште што е предмет на барањето за приватизација. Барањето го содржи основот на правото што се бара. Кон барањето е приложена и следната документација:

1. Доказ за идентификација на барателот фотокопија од лични карти;
2. Правниот основ, за стекнување на статусот на поранешна сопственост на градежното земјиште на кое се однесува барањето за приватизација односно согласно уверението за движење на катастарска парцела под уп.бр.1215-393/1 од 30.05.2007

3. Податоци за градежното земјиште од соодветна јавна книга и тоа: поседовен лист од катастарот на земјиштето под бр.3529 - на Одделението за премер и катастар Тетово ;

4. Копие од катастарски план под Уп.бр.1207 - 1439/1 од 23-05-2007 година за КП-бр. 1645 под објект 131 м² , двор 1104 м² вкупна површина од 1235 м² на КО Тетово.

5. Уверение за редослед на извршени промени во катастарската евиденција за земјиштето уп.бр. 1215-393/1 од 30.05.2007 година.

5. Извод од урбанистички план под бр.09 - 2559/1-1 од 29.06.2007 година на Општина Тетово - Сектор за урбанизам животна средина , сообраќај и патишта и комунални дејности ;

6. Писмена изјава за непосредно фактичко владение на градежното земјиште заверена на нотар Лилјана Трповска од Тетово под УЗП.бр.3255/07 од 05.06.2007 година .

При ваква состојба, врз основа на спроведената постапка и приложените доказ се одлучи како во диспозитивот на ова решение.

Ова согласно член 29, а во врска со член 2 став 1 точка 7 и член 16 од Законот за приватизација и закуп на градежно земјиште во државна сопственост ("Службен весник на РМ", бр.4/05).

Решено во Министерство за финансии- Управата за имотно-правни работи - Одделение за управна постапка во Тетово на 05.07.2007 година, под бр.19 - 664/2.

ПОУКА: Против ова решение може да се изјави жалба во рок од 15 дена сметано од денот на приемот. Жалбата се поднесува преку овој орган до Комисијата на Владата на РМ за решавање во управна постапка во втор степен од областа на имотно правните работи и градежното земјиште, таксирана со 250,00 денари таксени марки.

ДОСТАВЕНО:

- Јавното правобранителство на Република Македонија
- барателот

**Управа за имотно-правни работи
Одделение за управна постапка во Тетово**

**НАЧАЛНИК
ДРИТА МЕМЕТИ**

*Решението е приемено
на сзк 25.07.2007 год.*

